

KIRKEVALGET 2011. EVALUERING

Ulla Schmidt

KIFO NOTAT NR 4/2011

©KIFO Stiftelsen Kirkeforskning 2011

ISBN 978-82-92972-20-5

e-post:kifo@kifo.no

<http://www.kifo.no>

FORORD

Oppdrag om levering av evaluering av kirkevalget 2011 og sluttrapport ble utlyst av Kirkerådet i desember 2010. Stiftelsen Kirkeforskning KIFO leverte inn tilbud og ble tildelt oppdraget, og kontrakt ble inngått primo mars 2011. Institutt for samfunnsforskning er deltaker i oppdraget som faglig samarbeidspartner og leverandør av en delrapport.

KIFO var også, sammen med Det teologiske Menighetsfakultet, leverandør av evaluering av kirkevalget 2009, også her med Institutt for samfunnsforskning som prosjektdeltaker og bidragsyter. Denne rapporten er fritt tilgjengelig fra KIFOs hjemmesider www.kifo.no, under "publikasjoner" og "rapporter": U. Schmidt, S.D. Mogstad: *Når alle stemmer teller... Evaluering av demokratireformen i Den norske kirke: Kirkevalget 2009*.

Følgende har deltatt i forskergruppen som står bak evalueringen av kirkevalget 2011 og sluttrapporten:

KIFO: forskerne Pål Ketil Botvar og Ulla Schmidt, og forskningsassistentene Sivert Skålvoll Urstad og Frode Kinserdal.

Institutt for samfunnsforskning: forskerne Jo Saglie, Signe Bock Seggaard og Bernt Aardal.

Forsker Ulla Schmidt, KIFO, har vært prosjektleder for oppdraget. Forskergruppen har i prosjektperioden hatt i alt 5 møter.

Prosjektleder står ansvarlig for evalueringen som helhet. Ut over det står den enkelte forfatter ansvarlig for sitt eget bidrag.

Vi takker oppdragsgiver Kirkerådet v/prosjektleder Sissel Vartdal, som effektivt har fremskaffet data og dokumentasjon vi har bedt om, og dessuten besvart en rekke spørsmål. Takk også til andre som har fremskaffet dokumentasjon, stilt opp til intervjuer og besvart spørreskjemaer. En særlig takk til ansatte ved bispedømmekontorene som på evalueringens anmodning påtok seg en ekstrajobb med å telle opp forkastede stemmer pr. sokn.

Ansvarlig for formatering av rapporten: Maria Aase og Ulla Schmidt, KIFO

Evalueringen har hatt en stram tidsramme. Valget ble gjennomført 12. sept. og det var satt en absolutt leveringsfrist d. 31.12.2011. Et omfattende datainnsamlings-, analyse- og vurderingsarbeid har altså måttet skje innen rammen av 3 ½ måned. Vi står inne for at data, analyser og drøftinger holder tilstrekkelig kvalitet med tanke på konklusjonene, men må likevel erkjenne at det fortsatt kan forekomme feil. Vi er i så fall takknemlige for å bli gjort oppmerksom på slike. Denne leveringsfristen betyr også at det har vært umulig å få med analyser av data fra den indirekte valgomgangen til bispedømmeråd.

Oppdragsgivers prosjektleder har hatt anledning til å lese gjennom en foreløpig versjon av rapporten med tanke på faktsjekk, og har kommet med enkelte forslag til rettelser som vi har tatt til følge. Vi understreker at alt innhold i rapporten, inklusive eventuelle feil, er oppdragstakers ansvar.

Forord

Sammen med denne evalueringen av kirkevalget 2011 leveres også sluttrapport med sammenfattende evaluering av demokratireformen: Ulla Schmidt: *Evaluering av demokratireformen i Den norske kirke. Sluttrapport.*

Ulla Schmidt, KIFO

prosjektleder

Oslo, 30.12.2011

INNHold

Forord.....	3
Innledning. Av Ulla Schmidt	17
1 Bakgrunn for oppdraget	18
2 Evalueringsoppdrag og problemstillinger	18
3 Evalueringstilnærming.....	20
4 Metode og data	21
4.1.1 Dokumentanalyse.....	21
4.1.2 Personlige intervjuer	21
4.1.3 Spørreundersøkelser	22
4.1.4 Valgmodul.....	23
4.1.5 Forskningsetikk.....	24
5 Teori.....	24
Del 1. Kirkevalget 2011: Regler, tiltak, gjennomføring og resultater. Av Ulla Schmidt	27
1 Innledning.....	28
2 Demokratireformens organisasjon.....	29
2.1 Organisasjon og organisasjonsstruktur som forutsetning for gjennomføring av demokratireform og kirkevalg.....	29
2.2 Beslutningsmyndighet	29
2.3 Fordeling av ansvar: Organer, arbeidsoppgaver og ressurser.....	31
2.4 Strukturer for samordning og kommunikasjon	34
2.5 Teknologi og verktøy: Valgmodul, kurs- og veiledningsmateriell	38
2.6 Overordnet vurdering og konklusjon: Organisatoriske forutsetninger for gjennomføring av reformen.....	42
3 Nominasjon	44
3.1 Valget 2009: Evaluering.....	44
3.2 Tiltak og endringer 2011.....	44
3.3 Nominasjon til bispedømmerrådsvalget.....	45
3.3.1 Valg av nominasjonskomiteer	45
3.3.2 Menighetsrådenes forslag.....	46

Innhold

3.3.3	Kandidatenes syn på aktuelle kirkelige spørsmål og nominasjonen	50
3.3.4	Vektlagte hensyn i nominasjonen	54
3.3.5	Kandidatene	55
3.3.6	Supplerende nominasjon	59
3.4	Nominasjon til menighetsrådsvalget.....	60
3.4.1	Nominasjonsprosess.....	60
3.4.2	Kandidatlistene	62
3.5	Vurdering og sammenfatning.....	64
4	Presentasjon og informasjon om kandidater og valg.....	66
4.1	Evalueringsprosjekt 2009	66
4.2	Regelverk og overordnet strategi for informasjon.....	66
4.3	Standardisert kandidatinformasjon – bispedømmerrådet	69
4.3.1	”Aktuelle kirkelige spørsmål”	69
4.3.2	Kandidatenes svar på aktuelle kirkelige spørsmål	71
4.3.3	Kanaler for standardisert informasjon: nettsider, brosjyrer, menighetsblad, plakater, valgkort	88
4.4	Individuell kandidatinformasjon (bispedømmerråd).....	90
4.4.1	Medier	91
4.4.2	Sosiale medier	92
4.4.3	Arrangementer og møter	96
4.4.4	Kampanjer	97
4.5	Informasjon om kandidater menighetsrådsvalget (Av Pål Ketil Botvar)	99
4.6	Utvalgte tiltak for Informasjon om kirkevalget: valgkort, blogg	102
4.7	Hva mener kirkemedlemmene (Jf. Del 3, av Signe B. Segard).....	106
4.8	Vurdering og sammenfatning.....	106
5	Valgdeltakelse	110
5.1	Evalueringsprosjekt 2009 (Av Pål Ketil Botvar)	110
5.2	Valgdeltakelse 2011: Hovedtendenser (Av Pål Ketil Botvar).....	110

Innhold

5.3	Valgdeltakelse og samordning med offentlige valg (Av Pål Ketil Botvar)	113
5.4	Betydningen av lokale Faktorer (Av Pål Ketil Botvar)	116
5.5	Valgdeltakelse og informasjonstiltak (Av Pål Ketil Botvar)	117
5.6	Forkastede stemmer	121
5.7	Vurdering og sammenfatning.....	130
6	Fra valg til råd	133
6.1	Evaluering 2009	133
6.2	Menighetsrådsvalg (Av Pål Ketil Botvar)	133
6.2.1	Sammensetning av nye menighetsråd	133
6.2.2	Nye valgeregler for menighetsrådsvalg.....	137
6.3	Bispedømmerådsvalg	142
6.3.1	Sammensetning av nye bispedømmeråd etter direkte valg/valgomgang	143
6.3.2	Effekt av listeplassering og alfabetisk oppføring.....	147
6.4	Vurdering og sammenfatning.....	152
7	Sammenfatning	155
7.1	Organisasjon og organisasjonsstruktur	155
7.2	Nominasjon	155
7.2.1	Menighetsrådsvalget	155
7.2.2	Bispedømmerådsvalget	155
7.3	Informasjon	156
7.3.1	Bispedømmerådskandidatene	156
7.3.2	Menighetsrådskandidatene.....	156
7.3.3	Generell informasjon om valget	156
7.4	Valgdeltakelse	157
7.5	Forkastede stemmer	157
7.6	Fra valg til råd	158
7.6.1	Bispedømmeråds-/kirkemøtevalget.....	158
7.6.2	Menighetsrådsvalget	158

Del 2. Samordning av kirkelige valg og offentlige valg. Av Jo Saglie og Ulla Schmidt.....	159
1 Innledning.....	160
2 Regler og retningslinjer for samordning av politiske og kirkelige valg.....	160
3 Planlegging og praktisk samarbeid fellesråd – kommune.....	161
4 Samlokalisering av kirkelige og politisk valg 2011: Praksis, erfaringer og vurderinger.....	162
5 Samordning av kirkelige og politiske valg: Hva mener kirkemedlemmene og borgerne?.....	166
5.1 Kjennskap til samordningen.....	166
5.2 Holdning til samordningen.....	167
5.2.1 Holdning til samordning og tilknytning til Dnk.....	168
5.2.2 Holdning til samordning og stemmegivning ved lokalvalget.....	170
5.2.3 Innbyggernes syn på samordning: En oppsummering.....	171
6 Valgdeltakelse og samlokalisering: Hovedkonklusjoner.....	172
7 Oppsummering.....	172
Del 3. Velgere. Informasjon, kunnskap, valgdeltagelse og holdninger. Av Signe B. Seggaard.....	175
1 Innledning: problemstillinger, datagrunnlag og metoder.....	176
1.1 Problemstillinger og fokus.....	176
1.2 Datagrunnlaget - spørreundersøkelse.....	177
1.3 Statistiske metoder.....	178
2 Informasjonskanalenes betydning.....	178
2.1 Valget 2009: Evaluering.....	179
2.2 Analyser og resultater 2011.....	180
2.2.1 Informasjonskanalenes betydning: En oppsummering.....	187
3 Kunnskap – tilstrekkelig informasjon om... ..	187
3.1 Valget 2009: Evaluering.....	188
3.2 Analyser og resultater 2011.....	189
3.2.1 Å være informert – det generelle kunnskapsnivået.....	190
3.2.2 Det spesifikke kunnskapsnivået.....	193
3.2.3 Kunnskap – tilstrekkelig informert om...: En oppsummering.....	200
4 Velgergruppen – hvem stemmer og hvem stemmer ikke?.....	201
4.1 Valget 2009: Evaluering.....	201

Innhold

4.2	Analyser og resultater 2011	202
4.2.1	Holdningsbredden blant velgere	205
4.2.2	Velgergruppen – Hvem stemmer og hvem stemmer ikke: En oppsummering	210
5	Avsluttende drøftelse i lys av tre demokratiske kriterier	210
Appendiks		215
1	Analyse av nominasjonskomiteenes spørsmål og bispedømmeråds kandidatenes svar	216
2	Metode og design	220
2.1	Undersøkelsesopplegg	220
2.2	Svarprosent og representativitet	221
3	Appendiks – tabeller	225
Referanser		231

Tabeller

Tabell 1 Soknestørrelse, utvalg og total. Prosent.....	22
Tabell 2 Kommunestørrelse. Utvalg og total (stemmeberettigede medlemmer fellesråd). Prosent ...	23
Tabell 3 Forslag på kandidater til bispedømmerådsvalg fra menighetsråd. Antall menigheter innsendt forslag og antall forslag. Antall og prosent.	47
Tabell 4 Grunner til ikke å sende inn forslag på kandidater til bispedømmerådsvalg. Prosent; flere kryss mulig; (N=119).....	47
Tabell 5 Kjønnsmessig fordeling av kandidater til bdr-valget 2011. Prosent.....	55
Tabell 6 Gjennomsnittsalder på bdr-kandidater.	56
Tabell 7 Alderssammensetning bdr-kandidatene 2011. Prosent.	56
Tabell 8 Verv; kandidater bispedømmerådsvalg, 2011 og 2009. Prosent.....	57
Tabell 9 Bispedømmerådskandidatenes satsingsområder 2011. Prosent.	58
Tabell 10 Antall kandidater i forhold til plasser på valglistene for menighetsråd 2011 og 2009. Andel av sokn. Prosent.....	60
Tabell 11 Hvor lett eller vanskelig var det å skaffe nok egnede kandidater? Prosent ("Vet ikke" holdt utenfor)	61
Tabell 12 Betydning av samtidighet med kommunevalget for rekruttering av kandidater til menighetsrådet. Prosent.....	61
Tabell 13 Hvor mange personer spurt om å stille til valg til menighetsråd i menigheten? Prosent.....	62
Tabell 14 Andel menn på listene. Prosent.....	63
Tabell 15 Gjennomsnittsalder på kandidatene på listene.....	63
Tabell 16 Andel unge under 30 år på kandidatlistene. Prosent.	64
Tabell 17 Prosentandel av soknene som har benyttet ulike typer informasjonstiltak, 2011 og 2009. (Utdrag av Tabell 21)	91
Tabell 18 Valgdeltakelse etter kandidat-info i lokalavis etter soknestørrelse, 2011. Prosent.....	92
Tabell 19 Aktivitet på facebook-sider for bispedømmerådskandidater: innlegg og kommentarer. Antall og gj.snitt pr. side.....	94
Tabell 20 Type informasjonstiltak, 2011 og 2009. Prosent.....	99
Tabell 21 Informasjonstiltak om kandidater. Sokn som har benyttet ulike typer informasjonstiltak, 2011 og 2009. Prosent.	100
Tabell 22 Hvilke opplysninger inneholdt informasjonen om alle/nesten alle kandidatene? (dersom dette varierer avhengig av informasjonskanal, oppgi for kanalen(e) dere vurderer som viktigst i lokalmiljøet, enten dette er trykksak, menighetsblad, nettsider e.a.) (du kan sette flere kryss). Prosent.	101
Tabell 23 Analyse av utvalg menigheters hjemmesider og/eller på www.kirkevalget.no mhp informasjon om kandidater Prosent.	101

Tabeller

Tabell 24 Sokn som verken informerte om valget via menighetens hjemmeside eller menighetsbladet, 2011. Antall og prosent.	102
Tabell 25 Oppslutning ved valg til menighetsråd i 2001, 2005, 2009 og 2011. Prosent.	112
Tabell 26 Oppslutning om valg til bispedømmeråd 2009 og 2011. Prosent.	112
Tabell 27 Oppslutning om valg til menighetsråd og bispedømmeråd 2011. Prosent.	113
Tabell 28 Oppslutning om mr-valg og politiske valg i 2009 og 2011, etter bispedømme. Prosent. ...	114
Tabell 29 Oppslutning om menighetsrådsvalgene etter soknestørrelse, 2009 og 2011. Prosent	116
Tabell 30 Valgdeltakelse sett i forhold til ulike informasjonstiltak forut for valg, 2011. Prosent og antall.....	118
Tabell 31 Antall informasjonstiltak i forkant av valget, etter soknestørrelse. 2009 og 2011.	119
Tabell 32 Valgdeltakelse etter soknestørrelse og antall informasjonstiltak, 2011. Prosent.....	119
Tabell 33 Valgdeltakelse med og uten kandidat-info i lokalavis etter soknestørrelse, 2011. Prosent.	120
Tabell 34 Valgdeltakelse i sokn med og uten informasjonstiltak forut for valget i 2011, etter størrelse. Prosent.	121
Tabell 35 Forkastede stemmer bispedømmerådsvalg og menighetsrådsvalg. Prosent.....	122
Tabell 36 Andel forkastede stemmer bispedømmerådsvalg og valgdeltakelse. Prosent	123
Tabell 37 Fordeling av andel forkastede bdr-stemmer blant sokn. Prosent.....	123
Tabell 38 Andel forkastede stemmer bispedømmerådsvalget og soknestørrelse. Prosent.	125
Tabell 39 Gj.snittlig antall valgfunksjonærer pr valglokale, etter soknestørrelse. Gj.snitt.	126
Tabell 40 Typer av valgfunksjonærer, 2011 og 2009. Antall og prosent.....	126
Tabell 41 Andel valgfunksjonærer per bispedømme med godtgjørelse. 2011 og 2009. Prosent.....	127
Tabell 42 Forkastede stemmer bispedømmerådsvalget og antall informasjonstiltak i soknet. Prosent.	127
Tabell 43 Skapte noe av dette usikkerhet eller forvirring for velgerne under avviklingen av valget (du kan sette flere kryss)? Prosent	130
Tabell 44 Prosentandel unge i menighetsrådene, 2011.....	134
Tabell 45 Gjennomsnittsalder i menighetsrådet, 2011.....	134
Tabell 46 Andel menn på kandidatlistene og andel valgt inn i rådet, 2011.	135
Tabell 47 Kirkelig deltakelse menighetsrådsmedlemmer valgt 2009. Prosent	136
Tabell 48 Partipolitiske preferanser blant menighetsrådsmedlemmer innvalgt 2009, og blant dem som stemte ved kirkevalget 2009. Prosent.....	137
Tabell 49 Endringer i listene som følge av valget, fordelt på rådsstørrelse 2011. Prosent.....	138
Tabell 50 Prosentandel rettede stemmesedler i 2011 og 2009, etter bispedømme.	139
Tabell 51 Andel rettede stemmer etter soknestørrelse og "overskytende kandidater", 2011. Prosent.	140
Tabell 52 Valgdeltakelse etter rådsstørrelse og "overskytende kandidater", 2011. Prosent.	140

Tabeller

Tabell 53 Antall leke medlemmer av bispedømmerådet valgt ved direkte valg.....	143
Tabell 54 Fordeling av kvinnelige og mannlige innvalgte og kandidater til bispedømmerådsvalet 2011. Prosent og antall (Kilde: Kirkerådets valgmodul)	143
Tabell 55 Alderssammensetning innvalgte og kandidater til bispedømmerådet 2011. Prosent og antall (Kilde: Bispedømmenes kandidatpresentasjoner og Kirkerådets valgmodul)	144
Tabell 56 Yrkessammensetning for innvalgte og kandidater til bispedømmerådet 2011. Prosent og antall (kilde: bispedømmenes kandidatpresentasjoner og Kirkerådets valgmodul).	145
Tabell 57 Verv, innvalgte og kandidater bispedømmerådsvalg. Prosent og antall (N= 209) (Kilde: bispedømmenes presentasjoner av bdr-kandidatene og Kirkerådets valgmodul)	145
Tabell 58 Satsingsområder for innvalgte og kandidater til bispedømmerådet 2011. Prosent og antall. (Kilde: Bispedømmenes kandidatpresentasjoner)	146
Tabell 59 Antall som stilte til gjenvalg og gjenvalgte. (Antall og prosent)	147
Tabell 60 Fordeling av bdr-kandidater og innvalgte etter alfabet. Antall og prosent.....	150
Tabell 61 Valglokaler for menighetsrådsvalget 2011 og fordeling på sokn. Antall og prosent. Flere avkrysningsalternativer mulig	162
Tabell 62 Lokalisering av kirkevalget i nærheten av kommunens valglokaler, 2009–2011. Andel kommuner. Prosent. Flere kryss mulig.....	163
Tabell 63 Oppfatning av oppmerksomhet for lokale kirkelige saker når kirkevalget er samtidig med kommunevalg. Prosent.	164
Tabell 64 Syn på samordning av kirkevalg og kommunevalg blant kommunalt valgansvarlige. Prosent.	166
Tabell 65. Kjennskap til at kirkevalget og lokalvalget ble holdt samtidig, etter medlemskap i Den norske kirke. Prosent.....	167
Tabell 66. Holdning til at valgene holdes på samme dag og samme sted. Prosent, med basis i grandtotalen.....	167
Tabell 67. Holdning til samordning av valgene, etter medlemskap i Den norske kirke. Prosent.....	168
Tabell 68. Holdning til samordning av valgene blant Den norske kirkes medlemmer, etter deltakelse ved kirkevalg. Prosent	169
Tabell 69. Holdning til samordning av valgene blant de som stemte ved kirkevalget 2011, etter samtidighetens betydning for deltakelsen. Prosent	169
Tabell 70. Holdning til samordning av valgene blant Den norske kirkes medlemmer, etter lokalkirkelig interesse. Prosent.....	170
Tabell 71. Holdning til samordning av valgene etter deltakelse ved lokalvalget, for hele utvalget og for medlemmer i Dnk. Prosent	170
Tabell 72. Holdning til samordning av valgene etter partivalg ved lokalvalget, for hele utvalget og for medlemmer i Dnk. Prosent	171
Tabell 73. Kirkemedlemmenes generelle kunnskapsnivå etter deltagelse ved kirkevalget 2009 og 2011. Gjennomsnitt på en additiv indeks fra 1 til 5 og prosent som scorer 4-5 på en additiv indeks, der 1=ikke informert i det hele tatt og 5=svært godt informert.	190

Tabeller

Tabell 74. Kirkemedlemmenes generelle kunnskapsnivå etter velgergruppe 2011. Gjennomsnitt på en additiv indeks fra 1 til 5 og prosent som scorer 4-5 på en additiv indeks, der 1=ikke informert i det hele tatt og 5=svært godt informert.	191
Tabell 75. Bivariat sammenheng mellom generell kunnskap (det å være informert ^f) og ulike kjennetegn hos kirkemedlemmene 2009 og 2011. Pearsons R	192
Tabell 76. Krysstabell mellom medlemmer som ikke stemte fordi de ville overlate dette til de mer kirkelig aktive og medlemmer som ikke stemte fordi de ikke visste nok om kandidatene i 2011. Andel av det totale antall medlemmer som ikke stemte. Prosent.....	196
Tabell 77. Kirkemedlemmenes spesifikke kunnskapsnivå etter lokalkirkelig interesse 2011. Gjennomsnitt på en skala fra 1 til 5, der 1=ikke informert i det hele tatt og 5=svært godt informert	197
Tabell 78. Kirkemedlemmer fordelt etter velgergruppe. Prosent.....	204
Tabell 79. Kirkepolitiske holdninger. Kirkemedlemmer som er nokså eller helt enig i ulike kirkepolitiske standpunkter etter velgergruppe. Prosent	206
Tabell 80. Partipolitisk profil på de kirkemedlemmer som stemte ved kirkevalget 2009 og 2011, den faktiske endringen fra 2009 til 2011 samt endring i faktisk partioppslutningen fra stortingsvalget 2009 til kommunestyrevalget 2011. Prosent/prosentpoeng	208
Tabell 81. Oppringninger i telefonsurvey	221
Tabell 82. Begrunnelser for å ikke delta i telefonsurvey	221
Tabell 83. Fordeling av respondenter som er kirkemedlemmer etter deltagelse ved kirkevalget 2011 og faktisk fordeling. Prosent og antall.....	222
Tabell 84. Fordeling av respondenter etter medlemskap i Dnk og den faktiske fordelingen. Prosent og antall.....	222
Tabell 85. Fordeling av respondenter som er medlem av Dnk og den faktiske fordelingen av Dnk-medlemmer etter bispedømme. Prosent og antall.....	223
Tabell 86. Fordeling av respondenter etter kjønn, fødselsår, sivil status og høyeste fullførte utdanning. Prosent og antall	224
Tabell 87. Bivariat sammenheng mellom betydningen av spesifikke informasjonskanaler og ulike kjennetegn hos de som stemte ved kirkevalget 2011. Pearsons R	225
Tabell 88. Regresjonsanalyse av betydningen til ulike informasjonskanaler 2011. Standardiserte beta-koeffisienter. ^a	226
Tabell 89. Regresjonsanalyse av den generelle kunnskapsindeksen (informert) blant kirkemedlemmer 2009 og 2011. Standardiserte beta-koeffisienter.	227
Tabell 90. Regresjonsanalyse av deltagelse ved kirkevalget 2011. Ustandardiserte B-koeffisienter og standardiserte beta-koeffisienter. ^a	228
Tabell 91. Velgergruppene etter fødselsår, kjønn og høyeste fullførte utdanning. Prosent	229
Tabell 92. Velgergruppene etter kristen selvoppfatning og partipolitisk preferanse. Prosent	230

Figurer

Figur 1 Holdning til betydning av reformen for den lokale menighet. Prosent (N=295).	38
Figur 2 "Aktuelle kirkelige spørsmål": fordeling mellom spørsmål som oppfordrer til formulering av alternative posisjoner, og spørsmål som oppfordrer til formulering av supplerende posisjoner. Antall.	71
Figur 3 Kandidater med egen kandidatside på Facebook ved kirkevalget 2011. Antall.	93
Figur 4 Sammenligning gamle – nye mr-medlemmer: opptatthet av det som skjer i lokale menighet og Dnk sentralt; opplevelse av tilhørighet til lokale menighet og til lokalsamfunn. (Gjennomsnitt; 1= lite opptatt/svak tilhørighet; 5=Svært opptatt av/sterk tilhørighet)	136
Figur 5 Listeplassering for kandidater, innvalgte, nye innvalgte og gjenvalgte 2011 (prosent) (Kilde: www.kirkevalget.no)	149
Figur 6 Opprinnelig listeplassering for nyinnvalgte, gjenvalgte og samtlige kandidater (Prosent) (Kilde: www.kirkevalget.no)	149
Figur 7 Fordeling av kandidater og innvalgte på alfabetplassering (1= A osv.). Prosent (Kilde: Bispedømmenes kandidatlistor og www.kirkevalget.no).	150
Figur 8 Ut fra helhetsinntrykk av valget i 2011 i din menighet / kommune, mener du at kirkevalget og kommunevalget fremsto tilstrekkelig atskilt fra hverandre eller ikke? Prosent. ("Vet ikke" holdt utenfor)	165
Figur 9. Kirkemedlemmer som mener at en gitt informasjonskanal var viktig i 2009 og 2011. Andel av alle kirkemedlemmer som har svart 4 eller fem på en skala fra 1 til 5, der 1 betyr "ikke viktig" og 5 betyr "svært viktig", 2011 og 2009. Prosent.	181
Figur 10. Kirkemedlemmer som stemte ved kirkevalget og mener at en gitt informasjonskanal var viktig i 2009 og 2011. Andel som har svart 4 eller fem på en skala fra 1 til 5, der 1 betyr "ikke viktig" og 5 betyr "svært viktig", 2011 og 2009. Prosent.	182
Figur 11. Viktigste informasjonskanaler etter velgergruppe blant dem som stemte ved kirkevalget 2011. Andel som har svart 4 eller 5 på en skala fra 1 til 5, der 1 betyr "ikke viktig" og 5 betyr "svært viktig". Prosent.	183
Figur 12. Viktigste informasjonskanaler etter lokalkirkelig interesse blant dem som stemte ved kirkevalget 2011. Andel som har svart 4 eller 5 på en skala fra 1 til 5, der 1 betyr "ikke viktig" og 5 betyr "svært viktig". Prosent.	185
Figur 13. Kirkemedlemmenes spesifikke kunnskapsnivå etter deltagelse ved kirkevalget 2009 og 2011. Gjennomsnitt på en skala fra 1 til 5, der 1=ikke informert i det hele tatt og 5=svært godt informert.	194
Figur 14. Grunner for ikke å stemme ved kirkevalget 2009 og 2011. Andel av de som ikke stemte som har svart 4 eller 5 på en skala fra 1 til 5, der 1=ikke viktig i det hele tatt og 5=svært viktig. Prosent	195
Figur 15. Andel av de som stemte ved mr-valget og bdr-valget 2011 som synes at informasjonen om kandidatene til hhv. mr og bdr var informativ etter lokalkirkelig interesse. Dvs. andel som har svart 4 eller 5 på en skala der 1=ikke informativ i det hele tatt og 5=svært informativ. Prosent	198
Figur 16. Andel av de som stemte ved mr-valget og bdr-valget 2011 som synes at informasjonen om kandidatene til hhv. menighetsrådet og bispedømmerådet var informativ etter velgergruppe. Dvs.	

Figurer

andel som har svart 4 eller 5 på en skala der 1=ikke informativ i det hele tatt og 5=svært informativ. Prosent	199
Figur 17. Da du avga din stemme, var du da i tvil om hvordan stemmeseddelen skulle utfylles? For mr-valg og bdr-valg etter velgergruppe. Prosent.....	200
Figur 18. Sosiodemografisk profil for dem som stemte ved kirkevalget 2011. Prosent	203
Figur 19. Andel kirkemedlemmer som betrakter seg selv som personlig kristne etter velgergruppe. ^a Prosent	207
Figur 20. Partipolitisk profil på nye velgere i 2011 og 2009 og stabile velgere i 2011. Prosent	209

INNLEDNING

AV ULLA SCHMIDT

1 BAKGRUNN FOR OPPDRAGET

Demokratireformen i Den norske kirke er forankret i en politisk avtale inngått mellom partiene representert på Stortinget d. 10. april 2008. Ifølge denne avtalen skal det gjennomføres en demokratireform i Den norske kirke, slik at kirkens organer får en sterkere demokratisk legitimitet og forankring hos kirkemedlemmene. Reformen, som skal gjennomføres med utgangspunkt i Bakkevig-utvalgets innstilling, skal inneholde etablering av reelle valgmuligheter, økt bruk av direktevalg og kirkevalg samtidig med offentlige valg. Det bør gjennomføres forsøke med ulike ordninger før Stortinget vedtar endelig ordning for valg til bispedømmeråd og Kirkemøtet. En tilfredsstillende demokratireform ut fra disse forholdene skal være gjennomført i løpet av 2011 (St.meld. nr. 17 (2007–2008) Staten og Den norske kirke, 67).

Valgene til menighetsråd og bispedømmeråd i 2009 og 2011 er viktige milepæler i denne reformen, og et sentralt spørsmål er derfor hvordan målsettingene for reformen og forutsetningene i den politiske avtalen blir virkeliggjort og innfridd i disse valgene. Dette er den generelle bakgrunnen for evalueringsoppdragene for demokratireformen.

2 EVALUERINGSOPPDRAG OG PROBLEMSTILLINGER

Evaluering av kirkevalget 2009 ble gjennomført av Det teologiske Menighetsfakultet og Stiftelsen Kirkeforskning i et forpliktende fellesskap som leverandør overfor Kirkerådet, og i samarbeid med Institutt for samfunnsforskning som prosjektdeltaker og leverandør av én av delrapportene. Denne evalueringen foreligger i rapporten "Når alle stemmer teller... Evaluering av demokratireformen i Den norske kirke: Kirkevalget 2009" (Schmidt, Mogstad 2010, m. delrapporter).

Oppdraget med evaluering av kirkevalget 2011 og sluttevaluering av demokratireformen i Den norske kirke ble utlyst av Kirkerådet i des. 2010. Stiftelsen Kirkeforskning KIFO er valgt som leverandør av dette oppdraget. KIFO samarbeider med Institutt for samfunnsforskning som også deltar i prosjektet som leverandør av en av delene og generelt som faglig bidragsyter.

I tilbud og prosjektbeskrivelse av 10.01.2011 har vi beskrevet vår forståelse av prioriteringene for evalueringsoppdraget slik det var utlyst av oppdragsgiver Kirkerådet:

- Evalueringen skal undersøke og vurdere hvordan Kirkevalget 2011 innfrir forutsetningen om reelle valgmuligheter (nedfelt i den politiske avtalen, april 2008), blant annet gjennom oppfølging av anbefalinger i evalueringen av Kirkevalget 2009, med hensyn til holdningsrepresentativitet i nominasjonsprosess til bispedømmeråd, endringer av regler og praksis når det gjelder presentasjon av og informasjon om kandidater, og endrede regler for valg til menighetsråd. Evalueringen skal gi et fyldig og veldokumentert svar på hvordan denne forutsetningen er oppfylt i og med 2011-valget.
- Evalueringen skal undersøke kirkevalgets samordning med de offentlige valg både når det gjelder tid og sted, særlig med tanke på hvorvidt dette fører til komplikasjoner, i så fall hvilke, og for hvem.
- Evalueringen skal undersøke og vurdere hvordan preferansevalgordningen og måten den gjennomføres på ved kirkevalget 2011 fungerer, særlig med henblikk på justeringer og tiltak iverksatt for å avhjelpe problemene som ble påpekt i evalueringen av kirkevalget 2009.

Innledning

- Evalueringen bør gjennomføre en oppfølgende velgerundersøkelse og oppfølgende sammenligninger av valldata med tilsvarende undersøkelser av kirkevalget 2009
- Evalueringen bør undersøke planlegging, organisering og gjennomføring av valget når det gjelder ressurser, tidsbruk, personell og økonomi, særlig med tanke på å sammenligne med kirkevalget 2009.

Evalueringen av 2011-valget bør, så langt det er mulig ut fra oppdragsgivers rammer og prioriteringer, baseres på et tilsvarende metodisk opplegg som evalueringen av kirkevalget 2009. En egen sluttevaluering skal sammenfatte evalueringene av 2009- og 2011-valget og gi en overordnet vurdering av hvordan kirkevalgene har innfridd målsettinger og forutsetninger for demokratireformen.

Med dette som utgangspunkt er evalueringsopplegget satt sammen av tre deler som tar opp ulike delproblemstillinger:

- Del 1 undersøker og vurderer endringer av regler og tiltak ved kirkevalget 2011 og virkninger av disse, sammenlignet med 2009. Hvorvidt har regler, tiltak og måten de er iverksatt på bidratt til å innfri forutsetningen om reelle valgmuligheter. Både nominasjonsprosess til bispedømmerrådet/Kirkemøtet og vekten på hensynet til holdningsrepresentativitet, regler og tiltak knyttet til presentasjon av og informasjon om kandidater – spesielt i lys av behovene utløst av preferansevalgordningen, og endringer av valgeregler for menighetsråd og mulighetene for velgeren til å påvirke rådssammensetningen skal undersøkes. Denne delen skal også undersøke informasjon og veiledning om mer praktiske forhold rundt preferansevalgordningen og stemmegivning og hvordan dette setter velgeren i stand til å delta i valget. Del 1 leveres av KIFO.
- Del 2 skal analysere den tids- og stedsmessige samordningen av kirkevalget med det offentlige valget, og vurdere omfanget og arten av eventuelle komplikasjoner som følger av denne samordningen ved valget i 2011. Delprosjektet skal analysere dette både fra kommunenes og fra menighetenes side. Del 2 leveres av KIFO og Institutt for samfunnsforskning i fellesskap.
- Del 3 skal besvare spørsmålet om hvor godt informert velgerne og kirkemedlemmene er om kirkevalget 2011, hvem som deltar ved kirkevalget, og hvor godt de opplever at de er informert både om kandidatene og om praktiske sider ved det å delta i valget. Del 3 leveres av Institutt for samfunnsforskning.
- Sluttevalueringen skal sammenfatte og diskutere resultatene fra evalueringene av kirkevalget 2009 og 2011 med tanke på hvorvidt forutsetningene i den politiske avtalen er innfridd i disse valgene. Det vil være særlig viktig å svare på om forutsetningen om reelle valgmuligheter, som ikke ble innfridd i 2009, er innfridd i 2011. Men sluttevalueringen skal også diskutere hvordan de tre øvrige forutsetningene er oppfylt i begge valgene sett under ett. Det vil dessuten være relevant å diskutere hvordan andre viktige mål for et styrket demokrati i Den norske kirke er i ferd med å realiseres gjennom kirkevalgene. Sluttevalueringen er levert som en egen rapport.

Sammenlignet med evalueringen av 2009-valget er det noen justeringer av problemstillingene. I tråd med utlysningen er det lagt mer vekt på ulike sider ved spørsmålet om samordning med offentlige valg, spesielt på erfaringer lokalt både på kirkelig og kommunal side med samordning, og innbyggernes oppfatning av denne samordningen. Ulike deler av nominasjonsprosessen for bispedømmerråd har fått noe større plass. Nye tiltak for å bedre informasjon om kandidatene krever en mer inngående analyse av hvordan disse tiltakene har fungert. For å få plass til disse

problemstillingene innenfor noe trangere rammer for både evalueringen av 2011-valget og sluttevalueringen, har det vært nødvendig å vie mindre plass til andre spørsmål, sammenlignet med 2009-evalueringen. Analyse av organisering og gjennomføring av valget på regionalt og lokalt nivå er noe mindre detaljert enn i 2009 og konsentrerer seg om enkelte områder. Det er også lagt mindre vekt på å analysere velgernes grunner for å stemme eller ikke stemme ved kirkevalget, også fordi det er rimelig å anta at slike grunner ikke endrer seg så mye over en toårs-periode.

Evalueringen av kirkevalget 2011 og sluttevalueringen har hatt en absolutt leveringsfrist til 31.12.2011, fastsatt av oppdragsgiver. Det har av den grunn ikke vært mulig å innhente eller analysere data om den indirekte valgomgangen, der resultatene først blir offentliggjort 8.desember. Det betyr at det ikke har vært mulig å få med data om valg av leke medlemmer i indirekte valgomgang, samt om valg av prester, representanter for leke kirkelig tilsatte, og representanter fra døvemenighetene og samisk kirkeliv i denne evalueringen.

3 EVALUERINGSTILNÆRMING

Det har vært naturlig å anvende en tilsvarende evalueringsmetode i 2011 som i 2009. Det sentrale spørsmålet bak evalueringsoppdragene er hvorvidt en har nådd bestemte mål, i form av reelle valgmuligheter, økt bruk av direkte valg osv. gjennom å iverksette demokratireformen i tråd med retningslinjene nedfelt i den politiske avtalen. Et slikt spørsmål peker i retning av en beslutningsorientert evalueringsreform, der effekten av reformtiltakene analyseres sammen med reformens målsettinger. En slik evalueringsform baserer seg på at det er en sammenheng mellom oppnåelse av vedtatte målsettinger og iverksatte tiltak og programmer, og studerer hvorvidt de iverksatte tiltakene faktisk har hatt de ønskede effektene (Sverdrup 2002: 29–30). Denne tilnærmingen passer godt til den grunnleggende beskrivelsen av demokratireformen, der en tenker seg at en ønsket effekt, nemlig styrket demokratisk legitimitet og forankring hos kirkemedlemmene, kan utløses gjennom å sette i verk et omfattende program av regler, strategier og tiltak. En slik tilnærming har klar relevans for denne evalueringen og ligger også til grunn for mange av analysene. Likevel er det noen forbehold som det kan være verdt å merke seg.

For det første kan en ikke uten videre slutte fra en observert virkning eller effekt tilbake til en årsak i et reformprogram. Selv om man observerer virkningen som var målet for et bestemt tiltak, er det ikke uten videre sikkert at tiltaket i seg selv forårsaket virkningen. Virkningen kan være helt eller delvis utløst også av andre årsaker. For det andre kan tiltakene som settes i verk ha andre virkninger enn det som var hensikten. Av begge disse grunnene bør evalueringstilnærmingen ikke begrense seg til å undersøke sammenhenger mellom årsaker og virkninger. For det tredje er det andre dimensjoner ved en reform og iverksettelsen av denne enn effektene i etterkant av tiltakene. Ikke minst kan det være verdifullt å vite noe om selve prosessen med å innføre og iverksette reformen, med tanke på lærings- og utviklingsaspektet, slik at hvordan kunnskap som er frembrakt gjennom evalueringen kan tilbakeføres til reformen som grunnlag for forbedring, læring og videreutvikling (såkalt formativ evaluering eller prosessevaluering). Her er det ikke sluttresultatet som er i fokus, men prosessen med utvikling og iverksettelse av reformen og dens ulike tiltak som analyseres. Alle disse tre aspektene er relevante tilnærminger i denne evalueringen, i tillegg til den dominerende beslutningsorienterte tilnærmingen.

4 METODE OG DATA

Evalueringen benytter ulike metoder: dokumentanalyse, personlige intervjuer, spørreundersøkelser og analyse av registerdata. Sammenlignet med evalueringen fra 2009 er det ikke gjennomført case-studier i enkeltmenigheter. Grunnen er forholdet mellom prioriterte problemstillinger i utlysningen, og rammer for evalueringen. Gitt rammene som var satt og problemstillingene som skulle dekkes ble det vurdert som hensiktsmessig å nedprioritere denne metodiske tilgangen. Ulempen er at evalueringen i mindre grad enn 2009-evalueringen har detaljerte data om prosessen lokalt med planlegging og avvikling av kirkevalg. Vi mener likevel at dataene og de metodiske tilnærmingene som er valgt har vært hensiktsmessige for evalueringens formål.

4.1.1 DOKUMENTANALYSE

Evalueringen har dels analysert sentrale arbeidsdokumenter for reformen, som Kirkerådets prosjektplan og kommunikasjonsplan, avtaler, brev og rundskriv til regionale og lokale instanser, kursmateriell, veiledninger og retningslinjer, samt budsjetter. Materialet har vært analysert med tanke på å beskrive den overordnede organisasjonsstrukturen når det gjelder beslutningsmyndighet, ansvar og arbeidsområder og organisasjonsstruktur. Dokumentasjonen er innhentet fra og stilt til rådighet av de ulike aktørene i demokratireformen, først og fremst prosjektleder og de regionale valgansvarlige.

Dessuten er ulike utvalgte former for informasjonsmateriell analysert. Det gjelder først og fremst bispedømmekandidatenes selvpresentasjoner, både nettpresentasjonene på kirkevalget.no, og presentasjonene i bispedømmenes brosjyrer. Noen av dataene i denne informasjonen er kategorisert og registrert for frekvensanalyser. Det gjelder kjønn, alder, verv, yrke og satsingsområder. Det gjør det mulig lett å få oversikt over hovedmønstret i gruppen av kandidater og innvalgte. Kandidatene svar på aktuelle kirkelige spørsmål er analysert innholdsmessig, med særlig henblikk på hvordan de egner seg som informasjon om valgalternativer innen preferansevalgordningen, og særlig i hvilken grad de får frem forskjeller mellom kandidatene. I tillegg er innholdet på kandidatenes Facebook-sider analysert både kvantitativt og mer kvalitativt. Også enkelte andre informasjonstiltak er analysert, som valgkort, blogg og menighetenes nettpresentasjoner av menighetsråds-kandidater. De offisielle, sentrale grunnlagsdokumentene for reformen som helhet (f.eks. "Styrket demokrati i Den norske kirke", "St.meld. nr. 17 (2007–2008) Staten og Den norske kirke) ble analysert i evalueringen av 2009-valget og er ikke tatt opp her.

4.1.2 PERSONLIGE INTERVJUER

Det er gjennomført intervjuer med to av medlemmene i nominasjonskomiteene i alle bispedømmene. Intervjuene ble gjennomført etter at nominasjonen var avsluttet og de endelige kandidatlistene offentliggjort i juni 2011. Intervjuene ble gjort telefonisk, tatt opp på bånd og transkribert. Det er også gjennomført intervjuer med de valgansvarlige i ti av de elleve bispedømmene. Intervjuene ble foretatt telefonisk i uke 40 – 42 (første halvdel av oktober). De ble tatt opp på bånd og det ble skrevet ut korte rapporter fra hvert intervju. Det er også gjennomført intervjuer med demokratireformens prosjektleder, og med fagdir. for IKT-seksjonen i Kirkerådet. Informantene har fått opplyst at navnene deres ikke vil bli gjengitt i rapporten, men at

omstendighetene er slik at gjenkjennelse ikke kan utelukkes, og i noen tilfeller er uunngåelig. Informantene har samtykket til intervju under denne forutsetningen.

I tillegg er det gjennomført korte stikkprøveintervjuer i et mindre utvalg menigheter, for å belyse spørsmålet om forkastede stemmer ved bispedømmerådsvalget.

4.1.3 SPØRREUNDERSØKELSER

Det er gjennomført tre spørreundersøkelser. En telefonisk undersøkelse til et utvalg innbyggere har samlet inn data om kirkemedlemmenes og velgernes holdning til informasjonskanaler, informasjon, deres kirkelige og politiske profil, samt holdninger til samlokalisering av kirkelige og offentlige valg. Med tanke på god belysning av det siste spørsmålet ble også personer som ikke er medlem av Den norske kirke inkludert i utvalget. Det er redegjort detaljert for denne undersøkelsen i Del 3.

Det er gjennomført en spørreundersøkelse blant administrativt ansvarlige for valget i et utvalg menigheter. Invitasjon til undersøkelsen er sendt ut pr e-post med lenke til utfylling og innsending (v.h.a. questback). Undersøkelsen ble sendt ut 22. sept., med to påminnelser. Det ble sendt ut 512 e-poster, basert på adresselister stilt til rådighet av oppdragsgiver Kirkerådet. En del adresser dekker flere menigheter. Dette er ikke mulig å unngå med adresselistene vi hadde tilgjengelige. Vi valgte å gjøre uttrykkelig oppmerksom på i følgeskrivet at respondenten i så fall gjennomgående skulle svare med utgangspunkt i én menighet, valgt ut fra egen vurdering. Vi ser likevel på noen av tilbakemeldingene at ikke alle mottakere av undersøkelsen har fått dette med seg. Dette kan være en frafallsgrunn, men i enkelte spørsmål kan det også være en feilkilde, dersom en respondent i stedet for å svare ut fra én enkelt menighet har oppgitt et gjennomsnitt for begge eller aller menigheter vedkommende har ansvar for/i. Vi var klar over dette problemet i utgangspunktet, men det var ingen gjennomførbare alternativer for å unngå dette. Vi mottok ca. 20 meldinger om at e-post ikke kunne leveres grunnet feil i adresse. Fratrasket disse er nettoutvalget 497. Vi mottok i alt 297 svar, hvilket gir en svarprosent på 60.

Når det gjelder eventuelle skjevheter i utvalget er det mest nærliggende å se på fordeling av respondenter på sokn av ulik størrelse, sammenholdt med fordelingen av samtlige sokn.

Tabell 1 Soknestørrelse, utvalg og total. Prosent.

Soknestørrelse	I spørreundersøkelse	Alle sokn (tall fra valgmodul)
Under 1000	20	40
1000-1999	15	18
2000-4999	32	26
5000-9999	24	14
Over 10 000	8	2
Totalt	100 (N=289)	100 (N=1270)

Kilde: Kilde: KIFOs spørreundersøkelse adm. ansatte; Kirkerådet/Valgmodulen

Som det fremgår av Tabell 1 er respondenter fra de minste soknene underrepresentert sammenholdt med den totale fordelingen, og respondenter fra middels og store sokn noe overrepresentert. Det kan forklare en liten del av skjevheten at valgmodulen, som ligger til grunn for fordelingen av alle soknene, oppgir tall på stemmeberettigede medlemmer i soknet, mens spørreundersøkelsen spør om medlemmer. Mer generelt ser vi tilsvarende skjevheter i andre, lignende undersøkelser, for

eksempel i evalueringen av 2009-valget (Schmidt, Mogstad 2010:94) og i en undersøkelse blant menighetsrådsmedlemmer (Schmidt 2011:16). Det er en jevn fordeling på bispedømmene.

I spørreundersøkelsen har vi spurt om egen nominasjonsprosess, deltakelse i nominasjonsprosess til bispedømmerådet, informasjonsvirksomhet, erfaringer med gjennomføring av valget, kontakt med kommunen om samordning, og overordnet vurdering.

Det er også gjennomført en egen spørreundersøkelse blant kommunalt administrativt ansvarlige for gjennomføring av lokalvalget. Hensikten med denne undersøkelsen var å skaffe data som kunne belyse praksis, erfaringer og vurderinger med samordning av kirkevalg og offentlige valg også fra kommunal side. Undersøkelsen er sendt ut til valgansvarlige i samtlige 430 kommuner, etter adresseliste stilt til rådighet av Kommunal- og regionaldepartementet. Også her ble undersøkelsen sendt ut via e-post 22. sept., med to påminnelser, med svarmulighet i lenke til undersøkelsen lagt inn i e-posten. Vi fikk 3 e-poster i retur som ikke mulig å levere, slik at nettoutvalget er på 427. Vi mottok i alt 272 svar. Det gir en svarprosent på 64.

Også her ser vi en underrepresentasjon av respondenter fra små kommuner, og overrepresentasjon fra store (Tabell 2). Det nøyaktige avviket kommer imidlertid ikke frem gjennom denne sammenligningen av respondenter fra kommuner basert på innbyggertall, og fordeling av fellesråd etter stemmeberettigede kirkemedlemmer.

Tabell 2 Kommunestørrelse. Utvalg og total (stemmeberettigede medlemmer fellesråd). Prosent

	Spørreundersøkelse (innbyggere)	Valgmodul (Stemmeberettigede kirkemedlemmer)
Under 2000	20	34
2000-4999	35	32
5000-9999	23	17
Over 10.000	22	17
Totalt	100 (N=268)	100 (N=430)

Kilde: KIFOs spørreundersøkelse til kommunalt valgansvarlige; Kirkerådet/valgmodul

4.1.4 VALGMODUL

Valgmodulen er et dataverktøy i Den norske kirkes medlemsregister til bruk for avvikling av de kirkelige valgene. Menighetene og bispedømmene legger her inn data om nominasjon, planlegging og aktiviteter, valgdeltakelse og valgresultater. Disse dataene er viktige for å analysere ulike sider ved valget: for det første praktiske forhold rundt gjennomføring, som informasjonsaktiviteter, valglokaler og valgfunksjonærer, for det andre kandidatlistene og antall kandidater i ulike menigheter, for det tredje ulike mønstre i valgdeltakelse, og for det fjerde, valgresultater og forholdet mellom kandidatlistene og endelig resultat. Evalueringen fikk utlevert disse dataene fra Kirkerådet i henhold til kontrakt 6. oktober 2011.

Siden disse dataene er basert på registreringer lokalt, vil det være en viss feilkilde knyttet til uklarhet om kategorier, feiltasting osv. I tillegg vil også manglende registreringer på visse punkter kunne være et problem. Med et par unntak er rubrikkene for registrering tilstrekkelige til å unngå uklarhet om kategorier. Rapporteringen er god når det gjelder kandidatlistene, valgdeltakelse og valgresultater, og ligger nær 100 prosent. Andre rapporteringer, spesielt dem som er knyttet til mer praktiske tiltak

rundt valgavviklingen, som informasjonstiltak og valgfunksjonærer, er mer mangelfulle og til dels under 80 prosent. Der dette har betydning for analysene er det nevnt spesielt. I datafilen er det for enkelte variabler ikke mulig å skille mellom verdien 0 og manglende registrering. Dette har begrenset enkelte analyser som ellers kunne vært aktuelle.

Alt i alt anser vi likevel at dette registerdatamaterialet holder tilfredsstillende kvalitet, spesielt for de viktige dataene om valgdeltakelse og valgresultater.

Ut over data om valgdeltakelse registrert i valgmodulen ble det også innhentet tilleggsdata fra de enkelte bispedømmene for soknevis fordeling av forkastede stemmer i bispedømmerådsvalget. Disse dataene er basert på en egen opptelling foretatt ved og av bispedømmekontorene, og samlet i egen fil av Kirkerådet.

4.1.5 FORSKNINGSETIKK

Spørreundersøkelsene, bruk av registerdata, og noen av intervjuundersøkelsene er meldepliktige etter Personopplysningsloven. Disse er meldt til Personvernombudet for forskning NSD, og prosjektene er deretter justert i tråd med deres tilråding. Det gjelder særlig informasjonsskriv til informanter, og lagring og bruk av data.

Med unntak av tabellvis oversikter over fordeling av ulike valgdata på bispedømmer har vi i presentasjonene av analyser og drøftinger valgt ikke å gjengi navn verken på enkeltpersoner som er intervjuet, eller på kirkelige enheter som bispedømmer eller sokn. Unntak er der det beskrives enkeltstående tiltak i ett bispedømme. I en del tilfeller er gjenkjenning både av bispedømmer og av enkeltpersoner likevel mulig eller uunngåelig. Dette har informantene fått opplyst, og de har samtykket til intervju på de premissene. Ingen informanter er forespeilet anonymitet. Vi har likevel verken sett det som vår oppgave eller av betydning for evalueringen å identifisere personer eller enheter direkte, heller ikke der de kan være gjenkjennelige for andre.

Som forskningsinstitusjon og prosjektansvarlig institusjon for denne evalueringen oppfatter KIFO for øvrig de forskningsetiske retningslinjene, utarbeidet av Nasjonal forskningsetisk komité for humaniora og samfunnsfag, som forpliktende for sin forskningsvirksomhet. Det gjelder også dette prosjektet.

5 TEORI

I tråd med forståelsen av at 2011-evalueringen i størst mulig grad bør følge samme metodiske opplegg som evalueringen av 2009-valget har vi også brukt en tilsvarende teoretisk innfallsvinkel som den (Schmidt, Mogstad 2010: 20–22).

Særlig sentralt er den demokratiteoretiske innfallsvinkelen, der evalueringen tar utgangspunkt i Robert Dahls grunnleggende kriterier for demokrati: effektiv deltakelse, lik stemmerett, opplyst forståelse, saklistekontroll og inkludering. Disse kriteriene må en perfekt demokratisk orden ifølge Dahl imøtekomme, på tvers av forskjeller mellom ulike demokratimodeller. Disse kriteriene kan så brukes til å vurdere en gitt demokratisk prosess. Særlig er kriteriene effektiv deltakelse og opplyst forståelse relevante for å analysere og vurdere ulike sider av kirkevalget og demokratireformen.

Effektiv deltakelse viser til at medlemmene i forkant av en beslutning må ha tilstrekkelige og like muligheter til å gjøre sine holdninger og preferanser angående denne beslutningen kjent. Opplyst forståelse består i medlemmenes like mulighet til å gjøre seg kjent med ulike valgalternativer og deres konsekvenser, og til å begrunne egne valg i forkant av beslutningen. Ytterligere et viktig aspekt ved Dahls teori er skjelningen mellom medlemmer og berørte parter. Det avgjørende for en velfungerende demokratisk prosess er at den involverer alle berørte parter. Det betyr at berørte parter ikke bare må ha en formelt lik adgang til å delta, men at de må ha en reell mulighet til å gjøre det.

Derfor er det også et gjennomgående spørsmål i analysene og drøftingene hvordan ulike regler, prosesser, tiltak og praktisk gjennomføring er tilrettelagt når det gjelder å sikre mulighet til effektiv og reell deltakelse for ulike grupper og medlemmer. Tilsvarende er informasjonsmateriell analysert og vurdert ut fra et mer overordnet spørsmål om hvordan det gir grupper av velgere reell mulighet til å utforske valgalternativer og begrunne egne valg.

Noen vil kanskje spørre om allmenne kriterier for demokrati uten videre kan anvendes på en kirke. Dette spørsmålet blir tatt opp noe bredere i Sluttevalueringen, der begrunnelse for demokratisk styring innen Den norske kirke diskuteres. Her nøyer vi oss med å peke på at selv om demokrati og demokratisk styring er forankret på en helt annen måte i en kirke enn for eksempel innen et politisk demokrati, så er det gode grunner for anse Dahls kriterier som relevante også for et kirkelig demokrati. Disse kriteriene ivaretar hensyn som også er sentrale for demokrati slik det forstås og begrunnes innen en kirkelig sammenheng, og er etter vårt syn fullt forenlige med en slik begrunnelse. I forbindelse med denne drøftingen i Sluttevalueringen tar vi også opp spørsmålet om hvordan en skal definere "berørte parter" i Den norske kirke.

DEL 1

KIRKEVALGET 2011: REGLER, TILTAK, GJENNOMFØRING OG RESULTATER

AV ULLA SCHMIDT¹

¹ Noen av avsnittene i Del 1 er skrevet av Pål Ketil Botvar. Dette er markert særskilt.

1 INNLEDNING

Den overordnede problemstillingen i Del 1 er hvordan regler, tiltak og gjennomføring ved kirkevalget 2011 har bidratt til å innfri forutsetningene i avtalen om demokratireformen, med særlig vekt på etablering av reelle valgmuligheter. Både nominasjonsprosess til bispedømmerådet/Kirkemøtet og vekten på hensynet til holdningsrepresentativitet, regler og tiltak knyttet til presentasjon av og informasjon om kandidater, og endringer av valgregler for menighetsråd og mulighetene for velgeren til å påvirke rådssammensetningen, skal undersøkes. Denne delen skal også undersøke informasjon og veiledning om mer praktiske forhold rundt preferansevalgordningen og stemmegivning og hvordan dette setter velgeren i stand til å delta i valget. Som utgangspunkt for disse analysene av regler, strategier og tiltak i forbindelse med kirkevalget 2011 er det nødvendig først å undersøke selve organisatoriske aspekter ved reformen. Det er særlig lagt vekt på å undersøke organisasjonsstrukturen, og forhold som beslutningsmyndighet, fordeling av ansvar og arbeidsoppgaver, strukturer for samordning og integrasjon, i tillegg til verktøy og teknologier.

Den overordnede vurderingen av hvordan valget i 2011 sammen med valget i 2009 har bidratt til å realisere forutsetningene som er stilt til demokratireformen, finnes i Sluttevalueringen. Denne evalueringen hadde leveringsfrist 31.12.2011. Det har derfor ikke vært mulig å inkludere data fra den indirekte valggangen til bispedømmeråd/Kirkemøtet, som først forelå 8. desember.

I denne delen bruker vi data fra følgende kilder: spørreundersøkelse blant lokalt administrative ansvarlige for kirkevalget, intervjuer med medlemmer av nominasjonskomiteene i samtlige bispedømmer, intervjuer med valgansvarlige i bispedømmene, intervjuer med demokratireformens prosjektleder og med fagdir. for IKT-seksjonen i Kirkerådet, korte stikkprøveintervjuer med ansatte i et lite utvalg menigheter, og registerdata fra Kirkerådets/Medlemsregisterets valgmodul. I tillegg refereres det til noen av resultatene i Del 3, basert på en intervjuundersøkelse blant medlemmer av Den norske kirke. For nærmere redegjørelse for metode og data vises til innledningsdelen for hele evalueringen av kirkevalget 2011

2 DEMOKRATIREFORMENS ORGANISASJON

2.1 ORGANISASJON OG ORGANISASJONSSTRUKTUR SOM FORUTSETNING FOR GJENNOMFØRING AV DEMOKRATIREFORM OG KIRKEVALG

Måten demokratireformen er organisert på er en vesentlig forutsetning for gjennomføringen av reformen og kirkevalgene, og hvordan de virkeliggjør reformens målsettinger. Å analysere organisasjonen for demokratireformen og kirkevalgene er derfor et viktig aspekt ved å forstå forløpet i kirkevalget, og hvilke faktorer som har hatt betydning for hvordan kirkevalget 2011 har innfridd demokratireformens målsettinger. Ulike forhold virker inn på hvordan en organisasjon fungerer og leverer produktene eller tjenestene den er ment å levere, blant annet organisasjonsstruktur, ressurser, teknologi og omgivelser. Her har vi særlig undersøkt organisasjonsstruktur, det vil si relasjonene mellom de ulike sosiale delene, som mennesker, grupper, organer og posisjoner. I den utstrekning vi har hatt tilgang til data og vurderer at det har særlig betydning for vurderingen av gjennomføringen av kirkevalget og demokratireformen har vi også analysert reformens ressurstilgang og ressursbruk, og teknologi i form av verktøy og ulike hjelpemidler for avvikling av kirkevalget, primært den såkalte valgmodulen. Organisasjonsstrukturen er studert langs tre dimensjoner: beslutningsmyndighet, fordeling av ansvar og arbeidsoppgaver, og strukturer for samordning (Hatch 2006). Under gjennomgangen av ansvarsfordeling og arbeidsoppgaver har vi også sett på hvilke ressurser som er tilført for oppgavene.

2.2 BESLUTNINGSMYNDIGHET

Demokratireformen er forankret i vedtak i Stortinget, og stilt som betingelse i en avtale mellom alle politiske partier representert på Stortinget for at de skal forplikte seg til å fremme og støtte endringer i Grunnlovens bestemmelser om forholdet mellom staten og Den norske kirke. Avtalen refererer til fire kriterier som reformen må imøtekomme før ytterligere myndighet, blant annet til selv å utnevne biskoper og proster, kan overføres til Den norske kirke. Kriteriene omfatter kirkevalg samtidig med offentlige valg, økt bruk av direkte valg, forsøk med ulike ordninger, og reelle valgmuligheter. I avtalen heter det også at reformen skal gjennomføres med utgangspunkt i Bakkevigutvalgets innstilling. Det er altså et stortingsvedtak som ligger til grunn for demokratireformen, inklusive vedtak om tilleggsbevilgning til gjennomføring av reformen.

Det betyr likevel ikke at demokratireformen er et rent politisk vedtak, besluttet på tvers eller uavhengig av kirkelig medvirkning. Tvert imot er den grunnleggende beslutningen om at det skal gjennomføres en demokratireform i Den norske kirke utformet i nær kontakt med kirkelig ledelse. Utvalget som sto bak utredningen *Styrket demokrati i Den norske kirke* hadde sterk kirkelig deltakelse. Både fra politisk og fra kirkelig hold var det altså oppslutning om de grunnleggende vedtakene og prinsippene for demokratireformen.

Valgordning og regler for valg til de kirkelige rådene er selvsagt et grunnleggende element i demokratireformen. Disse vedtas av Kirkemøtet i Den norske kirke. Ved endring i Kirkeloven i 2009 ble det også gitt hjemmel for at Kirkemøtet kunne vedta slike valgregler som innebar annen sammensetning av Kirkemøtet og bispedømmerådene enn det som fulgte av §§ 23 og 24 i kirkeloven. Kirkerådet og direktør har fullmakt til å foreta mindre, nødvendige endringer i valgreglene etter Kirkemøtets vedtak (blant annet ble enkelte mindre feil og inkonsistenser i Kirkemøtets vedtak i 2010 rettet opp gjennom denne fullmakten til Kirkerådet).

Valgreglene vedtas av Kirkemøtet, men skal godkjennes av Fornyings-, Administrasjons- og Kirkedepartementet. I den aktuelle situasjonen, der disse valgreglene er et svar på en bred, politisk avtale om gjennomføring av en demokratireform i Den norske kirke, er det imidlertid usannsynlig at departementet vil underkjenne valgordning og valgregler vedtatt av Kirkemøtet med mindre de strider mot sentrale formelle eller lovgivningsmessige prinsipper.

Kirkerådet forbereder saker for Kirkemøtet, iverksetter Kirkemøtets vedtak og leder arbeidet mellom Kirkemøtets samlinger, og er dermed ansvarlig for den konkrete gjennomføringen av demokratireformen. Kirkerådet har behandlet og lagt frem for Kirkemøtet forslag til valgordning og valgregler.

Innen det grunnleggende regelverket og helt overordnede målsettingene som er satt for reformen er det Kirkerådet som er ansvarlig for gjennomføring av kirkevalget i henhold til valgreglene og målene for reformene. Kirkerådet beslutter derfor konkrete målsettinger, strategier og tiltak for gjennomføringen. Den overordnede beslutningsmyndigheten for gjennomføringen av reformen og kirkevalget 2011 er lagt til en styringsgruppe i sekretariatet om består av Kirkerådets direktør, assisterende direktør og avdelingsdirektør for kirkeordning. Styringsgruppen har ansvar for overordnet prosjektstyring, som godkjenning av prosjektplan og godkjenning av budsjetter, fremdriftsplan og organisasjonskart, og treffer for øvrig beslutninger i store spørsmål innen reformen.

Den daglige ledelsen av reformen ligger hos prosjektleder som treffer beslutninger i spørsmålene om den daglige virksomhet og gjennomføring av reformen der det ikke er påkrevd med avgjørelse i styringsgruppen. I dette arbeidet har prosjektleder kunnet rådføre seg med en prosjektgruppe, sammensatt av lederne på avdelingene for henholdsvis kommunikasjon, administrasjon og kirkeordning, og ledet av prosjektleder. Denne prosjektgruppen har imidlertid ingen selvstendig beslutningsmyndighet, men har fungert som koordinerende og rådgivende organ for tilrettelegging av arbeidet med reformen i Kirkerådets sekretariat.

Styringsgruppe og prosjektgruppe er, som formelle organer med egne mandater og oppnevninger, nye sammenlignet med kirkevalget 2009 og representerer en nødvendig styrking av organisasjonsstrukturen.

På de øvrige nivåene i Den norske kirke, bispedømme-, fellesråds- og soknenivå er myndighets- og beslutningsområde for ulike organer og instanser definert i den generelle fordeling av myndighet i den kirkelige strukturen, og i regler for de kirkelige valgene. Bispedømmerådet bestemmer hvorvidt de leke medlemmene av bispedømmerådet skal velges ved direkte valg eller ved en kombinasjon av direkte og indirekte valg, og i så fall hvor mange i hver valgomgang. Bispedømmerådet oppnevner også valgråd som styrer valgene til bispedømmerådet. På lokalplan har valgstyrene (identisk med

eller oppnevnt av og blant menighetsrådmedlemmene i soknet) ansvar for at menighetsrådsvalget gjennomføres etter reglene, og bestemmer slike ting som tid og sted for valg og forhåndsstemmegivning (riktignok i tråd med de sentrale retningslinjene for valg samme dag som og i umiddelbar nærhet av kommunevalget). Fellesrådet har myndighet over disposisjon av tildelte midler for gjennomføring av valgene lokalt, men er oppfordret til å gjøre dette i dialog med menighetsrådet.

2.3 FORDELING AV ANSVAR: ORGANER, ARBEIDSOPPGAVER OG RESSURSER

Ansvar for ulike arbeidsoppgaver knyttet til gjennomføring av kirkevalget 2011 er fordelt på de administrative nivåene i Den norske kirke, både sentralt (ved Kirkerådet), regionalt (bispedømmeråd), og lokalt (menighetsråd og fellesråd). Den følgende analysen følger disse tre nivåene og ser på henholdsvis hvilke aktører og organer som er involvert (valgte/frivillige og ansatte/betalte), hvilke oppgaver de har, og hvilke ressurser de har fått tilført.

Hovedaktivitetene på sentralt nivå er beskrevet i en prosjektplan med ulike delprosjekter og ansvarlige aktører. Denne er basert på og, med unntak av mindre endringer, identisk med prosjektplanen fra 2009. Delprosjektene kan forenklet inndeles i hovedgruppene organisering og styring av reformen, valgeregler, valgtekniske tiltak, kommunikasjon og informasjonstiltak, nominasjon, gjennomføring av valg, og rapportering og opptelling.

Kirkerådet har organisert demokratireformen som et eget prosjekt, med definerte og avgrensede (men omfattende) mål, egne ressurser, og en egen organisatorisk enhet med selvstendig ansvar for gjennomføring av strategier, tiltak og oppgaver. Denne prosjektorganisasjonen ledes av prosjektleder, men har for øvrig ingen andre ansatte. Det betyr også at det løpende, daglige ansvaret for et sett med svært omfattende og krevende oppgaver ligger hos én person. Selv om styringsgruppen har et overordnet ansvar som prosjekteier, og den rådgivende prosjektgruppen har deltatt med rådgivning og koordinering med de involverte avdelingene i Kirkerådets sekretariat (se under), er det likevel prosjektleder som har hatt ansvaret for å iverksette, koordinere, følge opp og sikre gjennomføring av mange og til dels omfattende delprosjekter, også selv om den operative utførelsen kan ha ligget hos andre avdelinger eller instanser. Med det opplegget en har valgt for kirkevalg og demokratireform har dette vært en nøkkelfunksjon og en forutsetning for å kunne avvikle kirkevalgene etter det fastsatte opplegget.

Selv om reformen er organisert som prosjekt, er den samtidig også tett vevd sammen med de permanente driftsstrukturene i Den norske kirke, både sentralt, men spesielt regionalt og lokalt. Det innebærer at reformen og prosjektet er helt avhengig av ytelser som leveres gjennom den ordinære "driftsorganisasjonen", både i Kirkerådets sekretariat og på regionalt og lokalt plan. Dermed er den også sårbar for de svakhetene som måtte finnes i denne driftsorganisasjonen.

Innen Kirkerådets sekretariat er avhengigheten av ytelser fra den ordinære driften løst gjennom avtaler om prosjektdeltakelse med avdelingene for administrasjon og kommunikasjon, i tillegg til deltakelse fra andre ansatte i avdeling for kirkeordning. Ifølge disse avtalene forplikter avdelingene seg til å stille medarbeidere til rådighet for ulike hovedarbeidsoppgaver i et fastsatt omfang, henholdsvis fem og tolv månedsverk. Kommunikasjonsavd. har bistått med kommunikasjonstjenester, håndtering av økt telefonisk pågang i forbindelse med valget, og tjenester

fra medlemsregisteret med utvikling, testing og bruk av valgmodul (se nedenfor). Blant annet har kommunikasjonsavdelingen vært mye involvert i planlegging og tilrettelegging av informasjons- og kommunikasjonsaktiviteter i forbindelse med valget, inkludert kontakt med og bruk av anskaffede tjenester fra kommunikasjonsbyrå (Burson Marsteller). Administrasjonsavdelingen har bistått i forbindelse med anskaffelser, økonomisystemer og post- og arkivtjenester.

I tillegg til disse arbeidsoppgavene som er utført av andre avdelinger i Kirkerådets sekretariat, er noen store oppgaver også utført som innkjøpte tjenester fra eksterne leverandører. Det omfatter blant annet leveranser av datatekniske tjenester og kvalitetssikring av data i forbindelse med produksjon av valgkort, trykking og distribusjon av valgkort til 3,1 million stemmeberettigede kirkemedlemmer, endring og drifting av valgmodul, ulike kommunikasjons- og informasjonstjenester, og produksjon av materiell. Anskaffelse, oppfølging og koordinering av disse leveransene har ligget i Kirkerådets sekretariat.

Reformen fikk totalt en tildeling over statsbudsjettet for 2011 på ca. kr 66 mill. 34 mill av dette ble disponert for sentrale aktiviteter og tiltak, med produksjon og distribusjon av valgkort (ca. 20 mill) og informasjons- og kommunikasjonsaktiviteter, inkl. kjøp av eksterne kommunikasjons- og IKT-tjenester samt evaluering (ca. 13 mill), som de store utgiftspostene.

På regionalt nivå er driftsorganisasjonen styrket med et halvt årsverk på bispedømmekontorene til arbeid med valget, organisert som egne valgansvarlige. I noen bispedømmer er dette årsverket fordelt på to personer, i andre har én person vært valgansvarlig alene. Det er stor grad av overlapping av valgansvarlige i bispedømmene i 2009 og 2011, så vidt vi kan se utskiftning bare i to av bispedømmene. De valgansvarlige har vært bispedømmekontorets saksbehandlere for kirkevalget, ansvarlig for administrasjon og informasjon i forbindelse med bispedømmerådsvalget, de fleste har vært sekretær for valgrådet. De er også ansvarlige for å følge opp og informere menighetene i forbindelse med den lokale valgavviklingen, og for å fungere som bindeledd mellom Kirkerådet og menighetene, blant annet når det gjelder kursing og informasjonsspredning.

Ved enkelte av bispedømmekontorene har en i tillegg hentet inn tjenester utenfra, noen betalte, andre frivillige, spesielt med råd og tips på kommunikasjons- og informasjonssiden.

Det valgte bispedømmerådet skal i forkant av valget oppnevne et valgråd som har ansvar for å styre valget av medlemmer av bispedømmerådet, både leke, geistlige og lek kirkelig tilsatt. Intervjuer med de valgansvarlige viser at en i oppnevningen av disse valgrådene særlig har lagt vekt på at flere yrkesgrupper fra kirkelig sektor var involvert, og særlig at én eller flere kirkeverger deltok. Man var også opptatt av å få med noen som hadde erfaring fra kirkevalget 2009. I enkelte bispedømmer er det svært stor overlapping mellom valgrådene fra 2009 og i 2011, og kanskje bare byttet ett eller to medlemmer. I noen bispedømmer har en i tillegg også ønsket å ha med folk i valgrådet med erfaring fra de offentlige valgene. Ifølge de valgansvarlige har valgrådene beskjeftiget seg med det overordnede opplegget for bispedømmerådsvalget, for eksempel når det gjelder nominasjonsprosess og informasjonsopplegg. Valgrådene har til dels også fungert mer generelt som en slags rådgivende organer for de valgansvarlige, der de kunne drøfte spørsmål de var ansvarlige for, men følte behov for å luften med flere.

Nominasjonskomiteene for leke medlemmer til bispedømmerådet består av ett medlem fra hvert prosti i bispedømmet, som velges på et møte med representanter for alle menighetsråd i prostiet.

Disse komiteene har ansvar for gjennomføring av nominasjonsprosessen for bispedømmerådsvalget, inkludert fastsettelse av de aktuelle kirkelige spørsmålene til kandidatene. På den måten har nominasjonskomiteene også innflytelse på en viktig forutsetning i presentasjoner av og informasjon om kandidatene.

I tillegg til den tildelte stillingsressursen på et halvt årsverk, er bispedømmene også tilført ressurser i et omfang av 6,5 mill kr til å dekke særskilte kostnader knyttet til valgtiltak på bispedømmeplan. Det enkelte bispedømmet disponerer selv midlene, men det ligger i sakens natur at det blant annet skal gå til ulike former for informasjonsarbeid som produksjon av materiell, utvidede menighetsblad med kandidatinformasjon, i tillegg til driftskostnader for komitéarbeid for valgråd og nominasjonskomiteer. Tilskuddet er også regnet ut etter en nøkkel der det blant annet inngår et beløp pr stemmeberettiget medlem.

På lokalplan har menighetsrådene det formelle ansvaret for å gjennomføre valg til menighetsrådet i henhold til regelverket, og de har det lokale operative ansvaret for avvikling av valg til bispedømmeråd. De kan enten oppnevne et valgstyre innen sin midte eller selv fungere som valgstyre som ivaretar dette ansvaret. De skal sørge for at det stilles lister med kandidater til menighetsrådsvalget, enten ved å oppnevne en nominasjonskomité eller et sett med forslagsstillere; de har ansvar for å informere om menighetsråds kandidatene og om tid og sted for valget, og for å bidra med å distribuere informasjon om bispedømmeråds kandidatene. De er også ansvarlig for å oppnevne stemmestyrer der det er flere valgsteder, og for selve avviklingen av valget, opptelling og rapportering av valgresultat. Valgstyret er også ansvarlig for at valgfunksjonærene får tilstrekkelig innføring i oppgavene.

Samtidig som menighetsrådet har det formelle ansvaret for forberedelse og gjennomføring av valget, heter det i veiledningen for valget at det vil være naturlig at fellesråd og kirkeverge ivaretar funksjoner knyttet til koordinering og administrasjon, spesielt koordinering med kommunens valgstyre. Dels overføres tilskuddet (se under) til menighetene via fellesrådet. Men i tillegg utfører kirkeverger og annet administrativt personell også en god del oppgaver knyttet til forberedelse og avvikling av kirkevalget lokalt, både når det gjelder informasjonsvirksomhet, utstyr av valglokaler, planlegging og organisering av forhåndsstemmegivning og valgting, rekruttering og opplæring av funksjonærer, håndtering av manntallslistene og rapporteringsoppgaver etc.

Som i 2009 mottar hvert sokn et tilskudd som skal dekke ekstrapluts i forbindelse med avvikling av kirkevalg innen demokratireformen, i 2011 i alt 25 mill. Det er opp til menighetene selv å prioritere bruken av disse midlene innen ulike valgformål, men Kirkerådets retningslinjer sier at de skal dekke godtgjøring av valgfunksjonærer, informasjonsaktiviteter, anskaffelse av ekstra utstyr, og valgadministrasjon. Tilskuddet til menighetene beregnes ut fra en nøkkel som består av et felles grunntilskudd, et beløp pr stemmeberettiget medlem i soknet, og et beløp pr valgkrets/valglokale i soknet. Kirkerådet har innhentet rapportering fra menighetene for disponering av disse midlene. I det 300 av fellesrådene har rapportert, viser fordelingen at ca. 44 prosent av ressursene tildelt fra sentralt hold er brukt på godtgjørelse av valgfunksjonærer, 19 prosent på informasjonstiltak, 25 prosent på lokal valgadministrasjon, 14 prosent på valgmateriell og dessuten 8 prosent på "andre utgifter". Menighetene har altså brukt ca. 10 prosent mer enn det som ble tildelt gjennom sentral bevilgning.

Med denne organisasjonsformen er demokratireformen i utstrakt grad avhengig av den ordinære driftsorganisasjonen i Den norske kirke, og hvordan denne generelt fungerer. Det gjelder særlig på lokalplan, i menigheter og fellesråd, men delvis også på regionalplan ved bispedømmekontorer og i bispedømmeråd. Det er velkjent at Den norske kirkes organisasjon har store variasjoner når det gjelder virksomhet, drift og ytelser osv., ikke minst på lokalnivå. Dette skyldes blant annet at mange små enheter er sårbare når det gjelder administrative ressurser og kompetansetilgang, og at Den norske kirke på lokalplan i betydelig grad også er avhengig av frivillighet for å drive sin virksomhet (jf. Tilstandsrapport for Den norske kirke). I den utstrekning demokratireformen er avhengig av ytelser fra det lokale nivået vil den være utsatt for effektene av de samme svakhetene og problemene. Det innebærer blant annet at det trengs effektive strukturer for samordning for å motvirke disse problemene og sikre seg at bredden av menigheter i Den norske kirke er utrustet og motivert til å levere de nødvendige tjenestene i forbindelse med valget. Avsnittet nedenfor ser nærmere på det.

2.4 STRUKTURER FOR SAMORDNING OG KOMMUNIKASJON

Jo mer differensiert en organisasjon er, dess større er behovet for å samordne og integrere prosessene og enhetene i organisasjonen. Den norske kirke er ikke først og fremst differensiert i betydningen høyt spesialiserte operasjoner og oppgaver fordelt på ulike enheter, men derimot sterkt differensiert gjennom måten oppgaver er fordelt på ulike nivåer (sentralt, regionalt og lokalt), og ikke minst gjennom inndeling i geografiske enheter som utfører parallelle oppgaver og funksjoner. Kirkevalget skal gjennomføres i ca. 1270 sokn, som igjen tilhører 11 ulike bispedømmer. Som geografisk inndelt har de ulike enhetene dessuten til dels svært ulikt preg: kulturelt, historisk, økonomisk, sosialt og kirkelig. Alt dette bidrar til stor grad av differensiering mellom de ulike enhetene i Den norske kirke, enten vi snakker om regionale eller lokale enheter. Det gjelder også selv om det ikke er tale om spesielt avansert spesialisering av ulike funksjoner. Når en reform som demokratireformen med felles, overordnede mål skal gjennomføres innen en så differensiert organisasjon, skaper det et stort behov for samordning og integrasjon av felles mål og strategier. Ikke minst vil det være viktig i hvilken grad en greier å skape gode kanaler for kommunikasjon mellom de ulike nivåene og ut til bredden av enheter på regionalt og spesielt på lokalt nivå.

I reformens sentrale dokumenter (prosjektbeskrivelse, valghåndbok etc.) er det lagt vekt på å beskrive demokratireformen i relasjon til og som en integrert del av Den norske kirkes overordnede målsettinger. Reformen skal ikke fremstå som et fremmedelement i den kirkelige virksomhet, men være en integrert del av dens overordnede formål. I tillegg til å oppfylle de fire kriteriene som er fastsatt i det politiske forliket, ønsker Den norske kirke gjennom reformen også å fremstå som en bekjennende, misjonerende, tjenende og åpen folkekirke (fast formulering fra teksten "Den norske kirkes identitet og grunnlag"). Videre ønsker den å bekrefte medlemmenes tilhørighet til kirken, gi folkekirkens medlemmer anledning til selv å bekrefte sin tilhørighet til kirken, videreutvikle sine ordninger og sin organisasjon slik at medlemmenes engasjement, deltakelse og medeierskap styrkes, legge til rette for åpenhet, innsyn, tilgjengelighet og nærvær, og bidra til at kirkens medlemmer får økt kunnskap om det kirkelige demokratiet og større forståelse for hva kirken er og gjør. Disse overordnede målene som plasserer demokratireformen innen en mer omfattende kirkelig målsetning, er nye i 2011. I tillegg opererer en fortsatt med de samme mer konkrete målsettingene som i 2009 knyttet til selve valget, nemlig at "målinger etter valget skal vise at Den norske kirkes

medlemmer opplevde at de kunne stille til valg om de ønsket det, de kunne stemme om de ønsket det, og de visste hvem de stemte på". Det er dessuten et resultatmål å øke valgdeltakelsen fra tidligere år, uten at det er presisert nærmere hva en mener med "tidligere år", spesielt hvorvidt det også er et mål å øke valgoppslutningen sammenliknet med 2009 (prosjektplan mai 2011).

På sentralt plan skaper reformens behov for å få levert store tjenester fra andre avdelinger i Kirkerådet (innen kommunikasjon og informasjon, dataverktøy og databaser i medlemsregisteret, administrative støttefunksjoner og assistanse med anskaffelser) samtidig også et stort behov for god samordning og forankring av disse oppgavene i de enkelte avdelingene. Samordning er primært ivarettatt gjennom prosjektgruppen, der ledere for de relevante avdelingene har deltatt, og gjennom de formelle avtalene om prosjektdeltakelse fra andre avdelinger i Kirkerådets sekretariat. I tillegg har samordning av aktiviteter også foregått gjennom deltakelse og involvering av sentrale personer på tvers av avdelingsgrenser. Dette gjelder først og fremst for kommunikasjons- og informasjonsvirksomheten. For flere av oppgaveområdene ser det ut til at disse strukturene for samordning har vært tilstrekkelige og hensiktsmessige. Det har imidlertid vært problemer med valgmodulen og justeringene av denne etter 2009, problemer som har påført gjennomføringen av kirkevalget i 2011 risiko, i tillegg til uforutsette kostnader. Dette analyseres i et eget avsnitt nedenfor.

Når det gjelder samordningen mellom det sentrale og det regionale nivået har det i perioden sept 2010 – sept 2011 vært holdt tre møter mellom prosjektleder og de valgansvarlige ved bispedømmekontorene. Disse møtene er brukt til å drøfte praktiske spørsmål rundt planlegging av valget, møte med kommunikasjonsbyrå og hvilke tjenester de kan tilby, opplegg for presentasjon av kandidater og informasjon i forbindelse med valget, valgmodul og opptellingsløsninger. Det er dessuten jevnlig sendt informasjon om ulike spørsmål fra prosjektleder til de valgansvarlige. De valgansvarlige rapporterer gjennomgående at henvendelser og spørsmål fra dem og inn til prosjektleder er besvart effektivt og tilfredsstillende. I tillegg har det ifølge informasjon fra både valgansvarlige og prosjektleder vært hyppig, uformell kontakt mellom de valgansvarlige innbyrdes underveis i arbeidet med kirkevalget, for eksempel med utveksling av ideer, løsningsforslag, informasjon osv. På det sentrale nivået, mellom det sentrale og regionale nivået, og mellom de valgansvarlige, ser det altså ut til at det har vært tilstrekkelige og hensiktsmessige strukturer for kommunikasjon og samordning mellom de ulike enhetene.

Mens strukturen i reformen på det sentrale og det regionale nivået er relativt enkel og oversiktlig, er det opplagt betydelig mer utfordrende når det er snakk om ca. 1270 menighetsråd og over 400 fellesråd og kirkeverger. Det er velkjent at det er til dels store forskjeller når det gjelder tilgang på ressurser og kompetanse i Den norske kirkes menigheter, og at ikke minst små enheter er sårbare, med små stillingsbrøker, utfordringer med å rekruttere ønsket kompetanse, små administrative ressurser, og avhengighet av frivillig innsats for å få ting til å fungere. Selv om det altså er enheter som i prinsippet utfører parallelle oppgaver er det samtidig enheter med svært ulike forutsetninger for å utføre disse oppgavene. Det er ikke nytt for menighetene å være ansvarlig for å gjennomføre valg til menighetsrådet. Men det er nytt i demokratireformen at de er ansvarlige for å gjennomføre direkte valg/valgomgang til bispedømmerrådet, og at valggjennomføringen dessuten skal tilfredsstille reformens forventning om høyere valgdeltakelse og økt oppmerksomhet om valgene, sammenliknet med tiden før reformen. Det stiller større krav til menighetene blant annet når det gjelder å intensivere informasjonsvirksomheten, administrere valg i flere valglokaler, håndtere økt velgertilstrømning og veilede velgerne i ulike valgordninger.

Utfordringen knyttet til samordning og integrasjon er for det første å integrere en felles forståelse av overordnet målsetting, nødvendige prioriteringer, strategier, tiltak, valgordninger og valgeregler i et stort antall enheter med svært ulike forutsetninger for å tilegne seg og gjennomføre slike tiltak. For det andre er det nødvendig å integrere det lokale nivået i en reform som angår det kirkelige demokratiet på alle nivåer, og der ulike målsettinger for reformen forutsetter god sammenheng mellom lokale og øvrige nivåer. Samtidig viser andre studier at sammenhengen mellom det lokale og de regionale og sentrale nivåene ikke nødvendigvis er så sterk som noen av reglene og tiltakene i de kirkelige valgene og demokratireformen forutsetter (Schmidt 2010). Det er altså også nødvendig å motvirke en potensiell disintegrasjon mellom lokalt nivå på den ene siden, og regionalt og sentralt nivå på den andre.

Mellom det sentrale og det lokale nivået skjer kommunikasjon primært gjennom faste og etablerte rutiner som rundskriv og Kirkerådets internettsider. I løpet av 2011 har det vært sendt ut to rundskriv til alle menigheter fra Kirkerådet sentralt om kirkevalget. Det første fra mai 2011 om registrering i og bruk av valgmodul, konvolutter for stemmemottak ved forhåndsstemmegivning, og informasjon om utsending av valgkort; det andre fra 1. september med informasjon om manntall, innsending av stemmesedler for bispedømmerådsvalget, rapportering av valgresultat, universell utforming og tilgjengelighet, håndtering av stemmemottak fra personer som ikke står i manntallet, rapportering og kunngjøring av valgresultat, og beredskap i Kirkerådets sentrale sekretariat på selve valgdagen. Vekten ligger med andre ord på formell informasjon om regler og fremgangsmåter for valgavviklingen.

Det er opprettet en egen internettside: www.kirkevalget.no, som en ressurside for dem skulle arrangere valget. Den inneholder grunnleggende informasjon om kirkevalget og demokratireformen, ofte spurte spørsmål, lenker til kandidatpresentasjon, kirkevalgets Facebook- og Twitter-sider, og en egen del med informasjon for arrangører. I denne ligger ulike typer veiledning, maler, bilder, grafisk materiell og materiale fra Valghåndboken. Kommunikasjonen fra det sentrale til det lokale nivået hviler altså i ganske stor grad på et tiltak som lokale aktører selv aktivt må oppsøke, orientere seg i og gjøre bruk av. Ut over dette er det selvsagt også en del individuelle henvendelser fra menigheter.

Det regionale leddet på bispedømmekontorene har et vesentlig ansvar for å kommunisere ut til det lokale nivået. Arenaene eller kanalene for dette er for det første kurs- og opplæringsvirksomhet. I følge veiledningen til bispedømmene omfatter dette dels prostivise kurs for valgstyrever og administrativt ansvarlige på lokalplan, fortrinnsvis i perioden januar/februar, gjerne kombinert med valg av prostienes representanter til nominasjonskomiteene for bispedømmerådsvalget. Slike kurs ble også holdt i 2009, og menighetene ble nærmest pålagt å sende deltakere. Det var derfor svært høy deltakelse og de aller fleste menighetene var representert. Mange, men ikke alle bispedømmer har gjennomført dette også i 2011. Flere av dem som har gjennomført det melder imidlertid om noe lavere oppslutning. Dette er for så vidt som forventet, siden det i 2011 ble overlatt noe mer til de lokale aktørene selv å vurdere om de hadde behov for å delta. Enkelte bispedømmer har hatt et slikt kurs bare i ett eller noen få prostier/deler av bispedømmet, eller har erstattet dette kurset med et annet tilbud.

I tillegg anbefalte Kirkerådet, delvis på bakgrunn av tilbakemelding fra menighetene etter forrige valg, at det rett før valget ble holdt et kurs for valgfunksjonærer, det vil si dem som skulle bemanne valglokalene, ta imot og telle opp stemmer. Også dette er holdt i en god del av bispedømmene –

noen steder med svært godt oppmøte, andre steder mer vekslende. Ett bispedømme valgte å holde en slags kombinasjon av de to, med et kurs i april som dels tok for seg informasjonstiltak for menighetene, dels tok for seg rettledning etc. med tanke på bemanning av valglokaler. Erfaringen herfra er imidlertid at siden få menigheter hadde rekruttert valgfunksjonærer så tidlig som i april, så nådde en i liten grad denne målgruppen. I to andre bispedømmer ble det (ifølge de valgansvarlige) kun holdt slike valgfunksjonær-kurs i bispedømmets sentrale område, og de kjenner ikke til at det har vært holdt tilsvarende kurs i andre deler av bispedømmet.

Et hovedinntrykk av opplegget for kursing av det lokale planet, sammenlignet med kirkevalget i 2009, er at på den ene siden har en utvidet tilbudet, med både prostivise kurs for valgstyrer og valgteam, og kurs for valgfunksjonærer. Men samtidig er beslutningen om både å avholde og å delta på disse kursene i langt større grad enn i 2009 overlatt til de regionale og lokale kreftene selv. Dette er uttrykk for et bevisst valg, ut fra en antakelse om at det kan være overlappinger i personell fra 2009, og dermed mindre behov for og gevinst av slik kursdeltakelse blant lokale aktører. Kurset for valgfunksjonærer ble også overlatt til lokale instanser, først og fremst kirkeverger, ut fra en oppfatning av at de har best kunnskap om lokale forhold og oversikt over behov for opplæring og kursing. Alt i alt kan dette ha gitt en mindre ensartet og stringent opplæring og integrasjon av det lokale nivået om en felles forståelse både av målsetting og oppgaver, og av mer konkrete og tekniske sider ved valget, som valgregler, rapportering etc.

I tillegg har bispedømmekontorenes valgansvarlige selvsagt sendt informasjon direkte til menighetskontorene via e-post og ordinær post. Det varierer hvilken betydning dette kan forventes å ha når det gjelder kommunikasjon og samordning. Én av de valgansvarlige sier at vedkommende ca. ukentlig har sendt e-post med diverse lenker etc. og annen informasjon til menighetene. Andre oppgir å ha videresendt informasjon de mottar beregnet på menighetenes valgarbeid, og sendt ut informasjonsmaterieil om valget til menighetene. Imidlertid sier flere av dem rett ut at de er i tvil om i hvilken grad dette materiellet blir registrert eller distribuert videre. Antakelig vil det også her være betydelige lokale variasjoner.

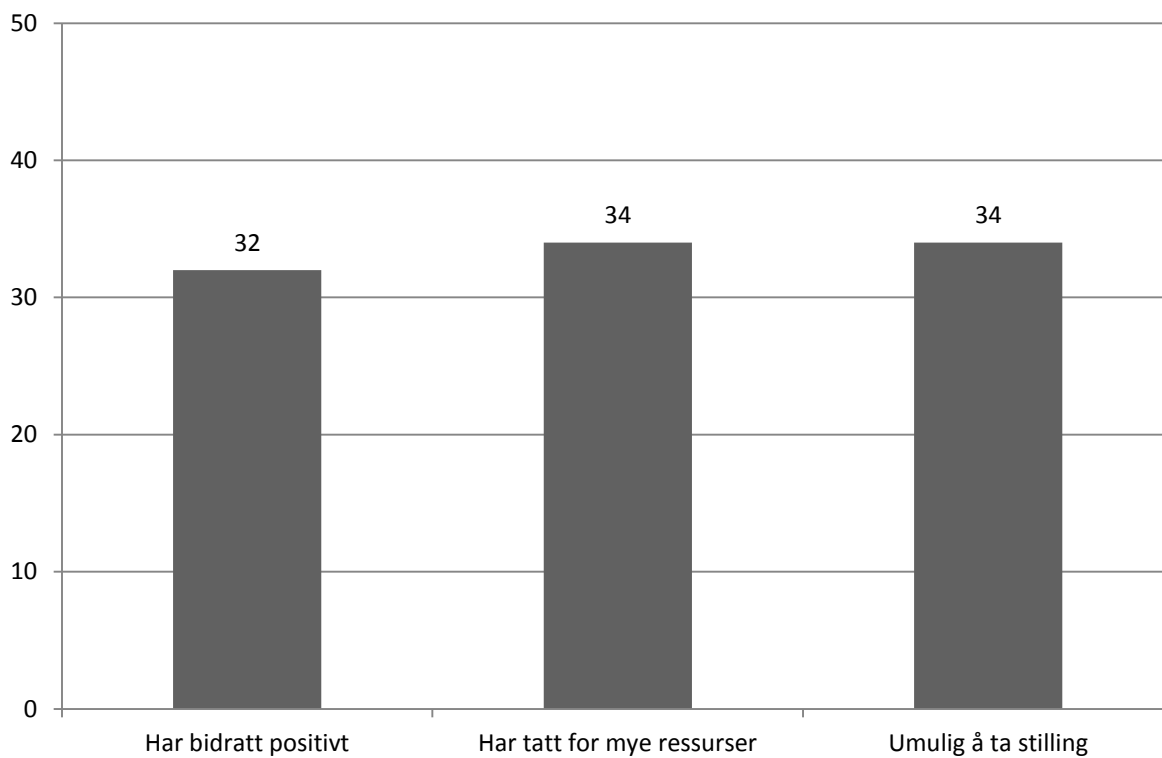
Det er også en god del direkte henvendelse fra menighetene til bispedømmekontorene. Ifølge de valgansvarlige har disse henvendelsene fra menighetene særlig dreid seg om stemmerett eller valgbarhet i annet sokn enn bostedssoknet (der det ser ut til at de fleste har lagt vekt på å være fleksible), regelverk og praktiske forhold rundt valgforberedelse og valgavvikling. De valgansvarlige rapporterer ikke om spesielle "gjengangere" av problemer. Det nevnes for eksempel ikke mange spørsmål om valgordning, stemmegivning og utfylling av stemmegivning.

I hvilket omfang det finnes eller oppstår mer uformelle nettverk eller forbindelseslinjer mellom menigheter i forbindelse med valget har vi ikke oversikt over, men det er sannsynlig at det er kontakt mellom menigheter i samme fellesrådsområde, siden noe av koordineringen og administrasjonen av kirkevalget gjøres av kirkevergen.

Hvorvidt disse strukturene er tilstrekkelige til å sikre at reformen blir godt integrert også på det lokale nivået må vurderes ut fra hvordan ulike strategier og tiltak for valgplanlegging og -avvikling lykkes på lokalt nivå. Men de lokale aktørenes egen opplevelse av forholdet mellom utbytte og omkostninger kan også være et uttrykk for hvor godt reformen og dens målsettinger er forankret på lokalt nivå. I spørreundersøkelsen til de lokalt administrativt ansvarlige har vi bedt dem ta stilling til

to påstander om hvorvidt de opplever at kirkevalget har bidratt til menighetens virksomhet, eller har tatt for mye ressurser som kunne vært bedre brukt på andre ting.

Figur 1 Holdning til betydning av reformen for den lokale menighet. Prosent (N=295).

Kilde: Kilde: KIFOs spørreundersøkelse adm. ansatte.

Spørsmål: Hvilken av de følgende to påstandene ligger nærmest din oppfatning?

- Arbeidet med kirkevalget og demokratireformen har bidratt positivt til menighetens liv og virksomhet
- Arbeidet med kirkevalget og demokratireformen har tatt for mye ressurser som kunne vært brukt bedre til andre deler av menighetens virksomhet
- Umulig å ta stilling

Resultatet tyder på at det i etterkant ikke er noen overveldende oppslutning opp dette prosjektet, i den forstand at opplevelsen av at dette har tatt for mye ressurser som kunne vært brukt bedre er like sterk som opplevelsen av at dette har bidratt positivt til menighetens virksomhet (Figur 1). En stor andel synes det er umulig å ta stilling, og kan dermed i alle fall ikke tas til inntekt for oppslutning om kirkevalgprosjektet og innsatsen det krever.

2.5 TEKNOLOGI OG VERKTØY: VALGMODUL, KURS- OG VEILEDNINGSMATERIELL

I tillegg til strukturer for samhandling mellom sosiale grupper, enheter og posisjoner, krever reformen selvsagt også ulike former for verktøy og teknologi for organisering av valg. Det klart viktigste er valgmodulen.

Valgmodulen er et dataverktøy i medlemsregisteret til bruk for avvikling av de kirkelige valgene, inkludert planlegging og rapportering. Her legger menighetene og bispedømmekontorene inn data om nominasjon, planlegging og selve valget. Disse dataene brukes til produksjon av valgkort, utskrift

og produksjon av stemmesedler, utskrift av manntallslister, og til innrapportering av valgresultater. Det brukes også for å rapportere andre forhold ved valgavviklingen, som valgdeltakelse, informasjonsaktiviteter, klager, og ulike administrative sider ved valget. Fordi valgmodulen er en så sentral forutsetning både i valgforberedelsene og valgavviklingen har vi sett noe nærmere på prosessen rundt bearbeidelsen av denne i forbindelse med valget 2011.

Valgkortet som sendes til alle stemmeberettigede medlemmer av Den norske kirke inneholder, i tillegg til den felles standardinformasjonen, også navn, adresse og sokn der medlemmet er registrert med stemmerett, informasjon om kandidater til bispedømmeråd og menighetsråd i medlemmets sokn/bispedømme, og informasjon om tid og sted for stemmegivning, inklusive forhåndsstemmegivning. Alle opplysningene hentes ut fra valgmodulen. Det er dermed umulig å produsere valgkortet uten denne, og uten at opplysningene er lagt inn i og kan hentes ut av den.

Menighetene bruker også valgmodulen til å produsere stemmesedler for menighetsrådsvalget og til å skrive ut manntallslister. Valgmodulen er med andre ord en forutsetning for å kunne planlegge og gjennomføre kirkevalget etter de oppsatte retningslinjene og planene. Dersom noe skulle forhindre at valgmodulen kunne brukes som forutsatt i planene, ville kirkevalget i beste fall blitt avvirket med store vanskeligheter og i en svært amputert form både når det gjaldt tilgjengelighet og informasjon til velgerne. Etter vår oppfatning er det tvilsomt om valget realistisk sett overhodet hadde latt seg gjennomføre i alle sokn i en slik situasjon. Det betyr at enhver risiko for valgmodulen, både ferdigstilling og funksjonalitet, i like stor grad er en risiko for kirkevalget overhodet.

Valgmodulen ble utviklet og tatt i bruk i forbindelse med kirkevalget 2009. Som beskrevet i evalueringen ble dette valget planlagt, forberedt og avvirket under et betydelig tidspress. Det rammet også utviklingen av valgmodulen, noe som innebar at modulen delvis ble utviklet og testet inntil rett før og dels etter at menighetene tok den i bruk for planlegging og rapportering. Det var allment anerkjent at dette skapte en betydelig stress-situasjon i planleggingsfasen av kirkevalget i 2009. I den begynnende planleggingen av kirkevalget 2011 var prosjektledelsen i demokratireformen derfor opptatt av at en nødvendig justering av modulen måtte være ferdig utviklet og testet på et mye tidligere tidspunkt enn sist.

Siden kirkevalget 2009 er det blitt opprettet en egen IKT-seksjon i Kirkerådet (organisatorisk plassert i kommunikasjonsavdelingen), med egen fagdirektør. Denne seksjonen skal være intern leverandør av IKT-tjenester for øvrige avdelinger i Kirkerådet, og fungere som bestiller overfor eksterne tilbydere og leverandører av slike tjenester til Kirkerådet. For demokratireformen fungerer IKT-seksjonen slik, det vil si som intern leverandør og med ansvar for å anskaffe og følge opp eksterne leverandører. Demokratireformen har ikke selv kontakt med eller oppfølgingsansvar overfor eksterne leverandører av IKT-tjenester.

Erfaringene med valget 2009 viste dels noen feil og mangler ved modulen, dels muligheter for forbedringer. Våren 2010 gikk de som jobbet med demokratireformen i gang med å beskrive disse behovene for opprettinger og forbedringer. Denne beskrivelsen av kjente feil og mangler, og ønskede forbedringer, var klar tidlig på høsten 2010, og var grunnlag for utarbeidelse av behovsanalyse og kravspesifikasjon, og påfølgende tilbud fra Kirkerådets eksterne leverandør som også hadde vært ansvarlig for arbeidet med utvikling og drift av valgmodulen for 2009-valget. Alle deler av bestillingen var likevel ikke ferdig spesifisert mellom bestiller og leverandør på dette tidspunktet. Flere kravspesifikasjoner og deler av bestillingen ble gradvis utviklet frem til januar – februar 2011.

Tilsvarende ble det også lagt opp til et løp for utvikling og leveranser der disse skulle innfris gradvis, i form av såkalte "sprinter", med levering av de viktigste og mest presserende elementene først. Delene som menighetene trengte i forbindelse med planlegging av valget (nominasjon, kandidatlister) skulle være ferdig i mars og ifølge fremdriftsplanen skulle de resterende bestillingene leveres etter påfølgende frister ut over våren.

Det oppsto imidlertid ulike uventede situasjoner og problemer underveis, som dels skapte forsinkelser, dels resulterte i uforutsette økte kostnader av ganske stort omfang. Dette hang hovedsakelig sammen med to forhold. For det første ble behov og bestillinger endret og utvidet underveis i prosessen med å utvikle modulen. Noen tekniske løsninger en først hadde valgt viste seg ikke å fungere som ventet, eller gi utilsiktede problemer. I andre tilfeller viste det seg at løsninger ikke lot seg utvikle på den eksisterende plattformen, slik at en måtte finne andre løsninger. I noen tilfeller ble en også mer oppmerksom på muligheter underveis i utviklingsløpet, noe som førte til en viss redefinering av behov og ønsker. For det andre viste det seg etter hvert at noen av de eksisterende elementene i modulen som var levert på et tidligere tidspunkt, ikke fungerte som de skulle. Blant annet var en tidligere levert såkalt spredningsdatabase, som leverer ut data slik at de eksponeres eksternt og er lesbare for dem som logger seg på modulen, ikke riktig satt opp og dimensjonert.

Disse problemene ser ut til å kunne knyttes til flere faktorer. For det første valgte den opprinnelige hovedleverandøren (heretter A) sommeren 2010 å bytte underleverandør blant annet for utviklingstjenestene de skulle levere til Kirkerådet. Den nye underleverandøren (kalt B) viste seg imidlertid ikke å være leveringsdyktig fra starten av. De hadde vansker med å få satt opp utviklingsmiljøer med tilstrekkelig kompetanse, og manglet dessuten god nok dokumentasjon av tidligere arbeid og løsninger. Det var derfor nødvendig først å få dette på plass før selve utviklingsarbeidet kunne starte i november 2010, først med noen enklere oppgaver som læringsprosess for underleverandør, og deretter med prioritering av de mest sentrale og vesentlige delene av oppdraget. Denne endringen av underleverandør som A foretok påførte dermed utviklingsprosjektet for valgmodulen betydelig risiko.

I februar 2011 meldte A at det hadde gått konkurs, sagt opp alle medarbeidere, og ikke lenger kunne levere tjenester til Kirkerådet. Tidlig i mars ble det inngått midlertidige avtaler med B som jo da allerede var underleverandør til A. Dette førte ifølge IKT-seksj. imidlertid ikke til avbrudd i utviklingsarbeidet, som pågikk kontinuerlig uten stans i leveranser. Det er likevel neppe tvil om at dette var en svært uheldig situasjon for fremdriften i og sikkerheten rundt utviklingen av valgmodulen frem mot de ulike milepælene da en var helt avhengig av at elementene i modulen fungerte og kunne tas i bruk.

En tredje faktor i dette bildet av forsinkelser og uforutsette kostnader er at produkter A hadde levert tidligere, og som en var avhengig av her, viste seg ikke å holde mål eller ikke å være levert i tråd med bestillingen. Det gjelder blant annet den ovennevnte "spredningsdatabasen". Utviklingsprosjektet for valgmodulen i 2011 arvet etter hva vi får informert med andre ord problemer fra tidligere, dårlige leveranser.

De involverte aktørene i dette arbeidet i Kirkerådets sekretariat vurderer dette forløpet litt forskjellig. Demokratireformen og prosjektleder har opplevd omstendighetene rundt denne utviklingsprosessen som vanskelige. Opplegget med oppdeling av bestillingen i flere tilbud med

suksessive leveranser gjorde det vanskelig å holde oversikt over fremdrift, risiko og kostnader. Hyppige rapporteringsmøter har etter alt å dømme ikke gitt den oversikten en ønsket og følte behov for med tanke på at dette gjaldt en helt sentral forutsetning for kirkevalget. I dette lyset ble forsinkelsene som oppsto åpenbart opplevd som problematiske og krevende for arbeidet sentralt med å forberede kirkevalget.

IKT-seksjonens vurdering er at i betraktning av disse nevnte faktorene og problemene, så forløp prosjektet med utvikling av valgmodulen faktisk tilfredsstillende. Det oppsto riktignok forsinkelser, men disse var ikke kritiske og gikk så langt de vet ikke ut over menighetenes arbeid. Lederen for seksjonen peker også på at en slik utviklingsprosess ideelt sett burde startet enda tidligere enn den gjorde. Inntrykket herfra er at med problemene som lå utenfor denne seksjonens kontroll og dels skrev seg fra tidligere arbeid med modulen, dels oppsto underveis, så var utviklingsprosessen alt i alt rimelig vellykket.

Vi har ikke opplysninger som tyder på at disse vanskelighetene med utviklingen og ferdigstillingen av valgmodulen har påført de lokale valgarrangørene rundt om i menighetene problemer, eller konkret satt kirkevalget i fare. Likevel er det neppe tvil om at flere forhold i det som er beskrevet ovenfor har påført modulen, og dermed altså også kirkevalget, en betydelig risiko, i tillegg til ganske store, uforutsette kostnader. At dette også kan skyldes faktorer utenfor de nåværende ansvarlige aktørenes kontroll og innflytelse, endrer ikke på at vi mener å kunne konstatere at det har vært en vesentlig risiko knyttet til kirkevalget 2011.

I tillegg til valgmodulen som den helt nødvendige teknologien, har Kirkerådet også utviklet andre hjelpemidler og verktøy for planlegging og gjennomføring av kirkevalget. Et viktig tiltak er Valghåndboken, som inneholder alle regler for valget, i tillegg til tematisk veiledning for de ulike fasene av valget med informasjon og utfyllende kommentarer til valgreglene. Det er også sjekklister med et oversiktlig oppsett over aktiviteter, frister og ansvarlige aktører, i tillegg til stikkordregister for oppslag. Den sendes til alle menighetsråd, proster, fellesråd og bispedømmeråd (i varierende antall). Valghåndboken ble svært godt vurdert av de ansvarlige i menighetene ved forrige valg, men det ble kritisert at den da kom for sent. I 2011 ble Valghåndboken ifølge Kirkerådet sendt ut i begynnelsen av februar. Dette er helt sikkert et praktisk, oversiktlig og i 2011 også rettidig tiltak og hjelpemiddel for de lokale valgarrangørene, og uten tvil vel anvendte ressurser.

Kirkerådet har også utviklet kursmaterieell til bruk for lokale kurs for valgfunksjonærer. Materiellet består av 13 powerpoint-bilder med informasjon om hva som er nytt ved valget i 2011, innredning av og opptreden i valglokalet, tilrettelegging av stemmegivning, valg av menighetsråd og av bispedømmeråd. Kursmateriellet er for så vidt informativt og tar opp viktige spørsmål som valgfunksjonærer og stemmestyrer bør være godt inne i for at valget skal kunne avvikles på en god måte lokalt. Med den kunnskapen vi nå sitter med når det gjelder problemene som oppsto rundt stemmegivning ved bispedømmerådsvalget, kan en spørre om kursmateriellet tar tilstrekkelig høyde for at valgformen og valgreglene ved dette valget er relativt nye og dessuten ukjente for svært mange velgere og antakelig også valgfunksjonærer. Rent praktisk er dette emnet tatt opp på det aller siste ppt-bildet, og en kan mistenke at det ikke akkurat har blitt opplevd som det viktigste punktet av dem som har deltatt på eventuelle kurs. I tillegg kommer at det jo var opp til de lokalt ansvarlige om de ville holde slike kurs overhodet.

2.6 OVERORDNET VURDERING OG KONKLUSJON: ORGANISATORISKE FORUTSETNINGER FOR GJENNOMFØRING AV REFORMEN

Valget om å organisere reformen sentralt som prosjekt virker alt i alt hensiktsmessig. Reformen inneholder svært store delprosjekter, blant annet produksjon og distribusjon av valgkort til 3,1 mill kirkemedlemmer, datatekniske verktøy og databaseløsninger, et omfattende program for informasjon og kommunikasjon, samordning av aktiviteter og leveranser fra andre avdelinger i Kirkerådets sekretariat, i tillegg til å sikre oppfølging av kirkeorganisasjonen regionalt og lokalt for planlegging og avvikling av valgene. I lys av dette er organisasjonen sentralt med prosjektleder som eneste ansatte likevel spinkel, også selv om den siden 2009 er styrket med en formell styringsgruppe med ansvar for overordnede og prinsipielle beslutninger, og en prosjektgruppe som rådgivende og samordnende ressursgruppe for prosjektleder. Det stiller i alle fall svært store krav til prosjektlederen. Samtidig er det ingenting som tyder på annet enn at den daglige og operative ledelse av reformen og prosjektorganisasjonen har fungert godt.

Derimot har vi registrert visse problemer med å samordne reformen og interne leveranser i sekretariatet når det gjelder valgmodulen. Denne modulen er etter vår forståelse en nødvendig betingelse for overhodet å kunne avvikle kirkevalget i tråd med reformens forutsetninger, og muligens for overhodet å kunne avvikle valg i alle landets menighet i 2011. Vi er derfor betenkt over at det etter vår vurdering har vært en betydelig risiko, i tillegg til svak kostnadskontroll, knyttet til utvikling og ferdigstilling av denne modulen, også selv om vi ser at denne risikoen i stor grad kan tilskrives faktorer som ligger noe tilbake i tid og dermed utenfor de nåværende ansvarlige aktørenes kontroll.

Andre typer verktøy utviklet sentralt for avvikling av valget, som valghåndbok og kursmateriell, har etter alt å dømme fungert greit. Spesielt er Valghåndboken oversiktlig og hensiktsmessig utformet, og et viktig og vellykket tiltak for å utruste de lokale og regionale aktørene til å planlegge og gjennomføre valget.

Kirkevalget skal planlegges og avvikles lokalt i de enkelte menighetene, og demokratireformen er derfor helt avhengig av den regionale og lokale del av kirkeorganisasjonen, og hvordan denne fungerer. Menighetene har avviklet valg tidligere, men reformen krever en helt ny innsats når det gjelder informasjonsvirksomhet, krav til tilgjengelighet, økt velgertilstrømning, i tillegg til gjennomføring av direkte valg/valgomgang til bispedømmerrådsvalg. Selv om Den norske kirke lokalt ikke er differensiert i betydningen spesialiserte oppgaver fordelt på ulike enheter, er den sterkt differensiert i form av mange lokale enheter, med svært ulike forutsetninger for å gjennomføre et valg med de kravene og målsettingene. Det er derfor avgjørende hvordan en har funnet strukturer for samordning for å motvirke effektene av en sterkt differensiert lokal organisasjon, med store forskjeller i ulike former for ressurser til å gjennomføre et slikt tiltak. I hvilken grad dette har lyktes må delvis bedømmes i lys av hvordan kirkevalget 2011 har lyktes med å oppnå de fastsatte målsettingene, men vi er spørrende til å om de tiltakene som er satt i verk for å oppnå en slik samordning har vært systematiske og effektive nok. Det kan se ut som en i større grad enn ved valget i 2009 har latt de lokale instansene selv avgjøre om og hvordan de ville nyttiggjøre seg de ulike samordningstiltakene, som for eksempel kurs. På den ene siden er hensynet til at lokale instanser får bestemme selv over sin virksomhet, til å vise tillit til at de er i stand til å gjøre det, og til at de har best kunnskap om lokale forhold og hvordan ulike tiltak best kan gjennomføres lokalt. På den annen side

Del 1. Kirkevalget 2011: Regler, tiltak, gjennomføring og resultater

er det en risiko knyttet til å gjøre slike samordningstiltak avhengig av de lokale instansene, de instansene som tiltakene retter seg mot.

3 NOMINASJON

3.1 VALGET 2009: EVALUERING

Evalueringen av kirkevalget 2009 var kritisk til flere sider ved nominasjonsprosessene til både bispedømmeråd og menighetsråd. For det første ble det stilt spørsmål ved i hvilken grad nominasjonen til bispedømmeråd hadde tatt hensyn til holdningsrepresentativitet. Nominasjonen til bispedømmerådene la stor vekt på formelle kriterier som alder og kjønn, og på geografi. Derimot la de etter alt å dømme noe mindre vekt på kirkelig bredde, kirkepolitiske og teologiske standpunkter. Riktignok ble kandidatene spurt om hvilke kirkelige satsningsområder de var særlig opptatt av, og i noen bispedømmer ble kandidatene også bedt om å oppgi sitt syn på aktuelle saker. Men det er uklart hvilken rolle dette spilte i nominasjonen. Satsningsområdene var stort sett vedtatte, sentrale kirkelige innsatsområder som det er stor enighet om, og som derfor i liten grad skilte kandidatene fra hverandre. Dette var én av flere begrunnelser for konklusjonen om at kirkemedlemmene ved valget i 2009 ikke hadde hatt reelle valgmuligheter. Nominasjonsprosessen hadde ikke i tilstrekkelig grad bygget inn et hensyn til bredde i den mer holdningsmessige eller kirkepolitiske sammensetning av kandidatlistene. Ordningen med supplerende nominasjon fungerte derimot godt, kirkemedlemmene brukte denne anledningen og gjennom slike suppleringer ble listene tilført ytterligere bredde.

Når det gjaldt nominasjonen til menighetsrådene var innvendingen at det, tross en iherdig innsats fra de lokale nominasjonskomiteenes side, bare lyktes å få kandidatlistene med flere kandidater enn det som skulle velges (dvs faste plasser pluss varaplasser) i omtrent halvparten av menighetene. I halvparten av menighetene hadde velgerne dermed ikke et reelt valg.

3.2 TILTAK OG ENDRINGER 2011

Bispedømmerådene består av syv leke medlemmer, én prest valgt av prestene i bispedømmet og én representant for de leke kirkelig tilsatte, i tillegg til biskopen. Bispedømmerådet i Oslo har i tillegg også en representant fra døvemenighetene, og bispedømmerådene i Nidaros, Sør- og Nord-Hålogaland har henholdsvis en sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk representant. Evalueringen har konsentrert seg om nominasjon av leke kandidater, fordi det er på dette området demokratireformen innebærer den største endringen med innføring av direkte valg.

Det er gjort tre vesentlige endringer i regelverket for nominasjon av leke kandidater til bispedømmeråd foran valget i 2011. For det første er nominasjonskomiteene blitt pålagt å innhente kandidatenes syn på aktuelle kirkelige spørsmål i forbindelse med nominasjonen. For det andre skal nominasjonskomiteen nominere 18 personer, ikke 21 som i 2009. For det tredje er reglene for supplerende nominasjon endret. En kandidat som skal tilføres kandidatlisten ved supplerende nominasjon må nå være foreslått av minst 100 stemmeberettigede medlemmer i et prosti, hvorav maks 50 prosent kan komme fra ett og samme sokn (Regler for valg av bispedømmeråd og Kirkemøtet 2011, III §§ 7–6; 7–10). Ved valget i 2009 var kravet at minst 50 stemmeberettigede

medlemmer fra minst tre ulike sokn sto bak forslaget. En har altså hevet terskelen for supplerende nominasjon.

Gangen i nominasjonsprosessen er kortfattet at det på et møte med representanter for alle menighetsråd i prostiet velges ett medlem til nominasjonskomiteen fra hvert prosti i bispedømmet. I forkant av nominasjonen anmodes alle menighetsråd om å sende inn forslag på inntil fire personer til nominasjonen (frist 15. mars). Menighetsrådene skal på forhånd ha spurt personene om de ønsker å motta nominasjon, og dessuten innhente og vedlegge visse personopplysninger om kandidatene. Også bispedømmets ungdomsråd blir anmodet om å foreslå personer til bispedømmerådet. I tillegg har nominasjonskomitémedlemmene anledning til selv å foreslå ett navn hver. Etter at alle forslag er mottatt skal nominasjonskomiteen sette opp en foreløpig liste på 18 personer i uprioritert og alfabetisk rekkefølge. Denne offentliggjøres innen 1. mai, sammen med opplysninger om frister og krav for supplerende nominasjon (1. juni). Dersom det kommer inn kandidater gjennom supplerende nominasjon, føyes de til listen, uten å markeres særskilt. Den endelige kandidatlisten offentliggjøres deretter av valgrådet i bispedømmet (frist 8. juni).

For nominasjon til menighetsrådsvalget fikk reglene et tillegg som dels spesifiserte menighetsrådets ansvar for at det blir stilt kandidatlistene, dels spesifiserer hvordan menighetsrådet til dette formålet kan oppnevne en nominasjonskomité eller et sett med forslagsstillere. Dersom menighetsrådet er kjent med at det vil bli fremmet kandidatlistene fra grupper av kirkemedlemmer trenger det imidlertid ikke oppnevne verken komité eller forslagsstillere (Særskilte regler for valg av menighetsråd 2011, § 7.1 pkt. h).

3.3 NOMINASJON TIL BISPEDØMMERÅDSVALGET

3.3.1 VALG AV NOMINASJONSKOMITEER

Nominasjonskomiteene består av ett medlem fra hvert prosti, valgt av og blant representanter fra hvert av menighetsrådene i prostiet. Det er anbefalt at valget holdes i forbindelse med kurset for valgteam / valgstyret i prostiet. Hovedinntrykket fra informantene er at det stort sett har gått greit å skaffe kandidater, men at det ikke akkurat er rift om plassene. Det finnes eksempler på at det har vært to kandidater og reelt valg, men hovedtendensen er at en person foreslås og deretter velges ved akklamasjon – altså snarere en utpeking enn et valg. I et par tilfeller er det åpenbart prostien som har foreslått kandidaten, noe det er blitt reagert på. Én sier at hun var eneste kvinne og derfor ble plukket ut. Én ”tror det er en sånn oppgave som folk innser at noen må gjøre, men ikke veldig lystbetont”. I noen tilfeller er det blitt foreslått og valgt en person til nominasjonskomiteen som ikke selv var til stede på møtet. Det behøver ikke nødvendigvis være noen ulempe. Praktiske begrensninger på hvem som har anledning til å delta på de prostivise samlingene kan bety at det er en fordel at nominasjonskomitémedlemmene ikke bare velges blant dem som deltar på disse samlingene. Det er også en som sier at ”jeg hadde tenkt gjennom på forhånd, at det kunne jo være artig å være med på å påvirke hvem som skulle stå på den listen”, og som så ble valgt inn etter skriftlig votering med én motkandidat. Flertallet av de intervjuede oppgir at dette er den første gangen de deltar i nominasjonskomité for valg til bispedømmeråd/Kirkemøtet, men det er ikke sikkert at dette er representativt for alle komitémedlemmene.

Inntrykket er at disse komiteene stort sett blir satt sammen av personer som føler noen bør ta på seg denne oppgaven, men som verken er voldsomt entusiastiske eller har mye erfaring fra tilsvarende oppgaver.

3.3.2 MENIGHETSRÅDENES FORSLAG

Alle menighetsråd i bispedømmet skal oppfordres til å fremme forslag til nominasjonskomiteen på inntil fire kandidater. Også bispedømmets ungdomsråd eller tilsvarende organ inviteres til å fremme forslag (her er det ikke sagt noe om begrensning i antall). I tillegg kan nominasjonskomiteens medlemmer hver fremme ett forslag. Dette begrenser antallet navn som kan komme i tillegg til dem som foreslås fra menighetsrådene og fra ungdomsrådet. I Møre bispedømme kom det for eksempel inn 18 forslag fra menighetsrådene og 2 forslag fra ungdomsrådet. Møre bispedømme består av syv prostier, så nominasjonskomiteen – forutsatt at den er fulltallig – kan maksimalt legge til ytterligere syv kandidater. Det betyr at det maksimale antallet navn nominasjonskomiteen kan velge blant når de går i gang med sammensetning av kandidatlisten, er 27 personer.

Ifølge valgreglene skal bispedømmerådet i god tid og senest 1. januar 2011 sende "en oppfordring til menighetsrådene om innen 15. mars å fremme forslag på inntil fire leke kandidater til bispedømmerådet" (Særskilte regler for valg av bispedømmeråd og Kirkemøtet 2011, III § 7–3). Ved nominasjonen i 2011 var responsen fra menighetsrådene på denne oppfordringen dårlig. På landsbasis sendte mindre enn en fjerdedel av alle menighetsrådene inn forslag (Tabell 3).

Tabell 3 Forslag på kandidater til bispedømmerådvalg fra menighetsråd. Antall menigheter innsendt forslag og antall forslag. Antall og prosent.

Bispedømme	Antall menigheter som har sendt inn forslag	Prosentandel (synkende rekkefølge)	Antall forslag	Antall foreslåtte navn
Stavanger	38	42	48	32
Møre	38	39	–	18
Borg	38	32	62	29
Sør-Hålogaland	25	28	36	25
Oslo	19	26	31	22
Nord-Hålogaland	17	26	29	23
Hamar	34	21	38	15
Björgvin	35	19	51	23
Tunsberg	19	17	35	24
Agder og Telemark	20	14	–	30
Nidaros	15	11	–	32
TOTAL	298	23		273

Kilde: Bispedømmekontorenes oversikter

I spørreundersøkelsen til menighetenes administrativt ansvarlige for kirkevalget har vi spurt om de har sendt inn forslag, og hva som er grunnen(e) til at de eventuelt ikke har gjort det. 49 prosent av respondentene oppgir at de har sendt inn forslag, og 41 prosent at de ikke har sendt inn forslag. 10 prosent vet ikke (Tabell 4). Menigheter som har innsendt forslag er med andre ord overrepresentert i utvalget, noe som ikke er så overraskende. Det å sende inn forslag kan godt være uttrykk for et generelt litt høyere engasjement i kirkevalget som samtidig også motiverer mer for å besvare denne typen undersøkelser. Det interessante her er først og fremst hvilke grunner de som *ikke* har innsendt forslag oppgir for dette.

Tabell 4 Grunner til ikke å sende inn forslag på kandidater til bispedømmerådvalg. Prosent; flere kryss mulig; (N=119).

Hva var grunnen til at menighetsrådet ikke sendte inn forslag på navn?	Prosent
Hadde ingen aktuelle navn vi ønsket å foreslå	66
Det ble ikke prioritert	25
Var ikke oppmerksom på fristen	19
Dem en ønsket å foreslå svarte nei på forespørselen	12
Det var kjent at andre menigheter/en annen menighet i prostiet ville foreslå gode navn	8
Det har liten betydning for den endelige kandidatlisten om vi sender inn forslag eller ikke	4
Var ikke klar over muligheten til å sende inn forslag	3
Det har ikke så stor betydning for menigheten hvem som sitter i bispedømmerådet/Kirkemøtet	3
Annet	3
Vet ikke	3

Kilde: Kilde: KIFOs spørreundersøkelse adm. ansatte

To tredeler sier at de lot være å sende forslag fordi de ikke hadde noen aktuelle navn å foreslå. Én av fire sier at denne oppgaven ikke ble prioritert. Det er lite sannsynlig at det rent faktisk ikke finnes gode kandidater å foreslå fra to tredeler av menighetene som ikke sendte inn forslag. Det spiller derfor sannsynligvis også inn at en ikke har gjort så store forsøk på å lete opp aktuelle navn. Kanskje oppleves det rett og slett ganske arbeidskrevende ikke bare å skulle foreslå navn, men også forespørre personene og innhente og videresende ulike opplysninger om dem.

Derimot er det ikke så stort problem at de en spør svarer nei. Bare litt over ti prosent oppgir dette som grunn for at de ikke har sendt inn forslag. Noen har latt være fordi de visste at den eller dem de kunne tenke seg å foreslå ville bli foreslått av andre menigheter. En av fem svarer at de ikke var oppmerksomme på fristen. Men det er faktisk informert om fristen både i rundskriv fra Kirkerådet til alle menighetene i okt. 2010 og i brev fra bispedømmekontorene i des. 2010. Denne grunnen er derfor et "godt" eksempel på utfordringene med å integrere og få med seg enhetene på det lokale nivået på selv svært sentrale aktiviteter i kirkevalget og demokratireformen. En av de valgansvarlige på bispedømmekontorene mener at en mulig faktor også kan være at i en situasjon der menighetene samtidig sliter med å skaffe nok kandidater til menighetsrådsvalget, "sparer" man gode navn til denne forespørselen. Det kan tenkes, men samtidig er det ikke sikkert at disse rekrutteres fra samme gruppe. Mange av bispedømmeråds kandidatene er tidligere menighetsrådsmedlemmer. Bispedømmeråds kandidatene rekrutteres nok snarere blant personer som allerede har erfaring fra menighetsråd, enn fra en felles "pool" av både potensielle menighetsråd- og bispedømmeråds kandidater. Selv om det kan forekomme, er dette neppe en vesentlig årsak til det svake engasjementet fra menighetene i denne forslagsrunden.

Også nominasjonskomitémedlemmene og de valgansvarlige gir gjennomgående uttrykk for at de har opplevd responsen fra menighetene som lav, stort sett lavere enn ved forrige valg (vi har ikke disse dataene fra forrige valg, og kan derfor ikke sammenligne eksakt). Ett av nominasjonskomitémedlemmene sier eksplisitt at forslagsrunden fra menighetene forut for nominasjonskomiteens arbeid er det svakeste leddet i hele nominasjonsprosessen, og mener at det ikke arbeides godt nok med denne delen av prosessen. Vedkommende peker på varierende og til dels dårlige sekretariatsressurser og stort innslag av frivillighet i rådsarbeidet lokalt som noe av årsaken.

I tillegg kommer det til sammen også inn få navn fra de menighetene som tross alt sender inn forslag. Med i alt 273 foreslåtte navn og 198 personer som skal nomineres, har menighetene altså i alt foreslått 1,4 personer pr. plass. I noen av bispedømmene kommer det inn langt flere forslag enn navn, det vil si flere forslag på samme navn. I syv av elleve bispedømmer kommer det inn 25 eller færre forslag på navn, noe som selvsagt ikke gir nominasjonskomiteen så mye å velge blant (se Tabell 3). Dette kan imidlertid forklares med at menighetene tenker strategisk. Ved å foreslå bare ett navn, og gjerne koordinere med andre menigheter i samme distrikt eller prosti som foreslår samme navnet, økes selvsagt sjansene betydelig for å få gjennomslag i nominasjonen. I de tre bispedømmene med færrest forslag har det i tillegg (heldigvis, for nominasjonskomiteen) også vært lite koordinering, slik at antallet foreslåtte navn er flere enn antallet menigheter som sendte inn forslag skulle tilsi.

Som det fremgår av Tabell 3 varierer responsen noe fra bispedømme til bispedømme. Det er vanskelig å finne en opplagt forklaring på disse variasjonene. Henvendelsene som er sendt fra bispedømmekontorene til menighetene om å foreslå kandidater har ulik form, og noen er både mer oversiktlige og mer motiverende enn andre. Det er så vidt vi vet også bare i ett av bispedømmene at det er sendt ut påminnelse idet fristen d. 15. mars nærmet seg. Vi finner likevel ikke noen entydig sammenheng mellom en mer offensiv, motiverende og oversiktlig henvendelse, og høyere respons fra menighetene, noe som sannsynligvis betyr at menighetenes respons er et resultat av flere ulike faktorer. Variasjonene mellom bispedømmene følger heller ikke variasjonene i valgdeltakelse, og de samsvarer heller ikke med valgordning og hvilke bispedømmer som skal velge alle bispedømmerådsmedlemmer ved direkte valg. På tross av variasjonene mellom bispedømmene er hovedtendensen entydig at oppslutningen fra menighetene når det gjelder å foreslå kandidater til bispedømmerådvalget er svært lav.

I vurderingen av dette bør en skille mellom antall menigheter som sender inn forslag, og antall navn som blir foreslått. At menighetene foreslår relativt få navn kan vurderes på flere måter. Dersom målet er at nominasjonskomiteen skal ha så mange navn som mulig å velge blant når de skal nominere, er det selvsagt uheldig at det kommer inn få navn gjennom forslagsprosessen. En slik vurdering vil se det som ønskelig at nominasjonskomiteen har stor innflytelse på nominasjonsprosessen og sammensetningen av kandidatlisten. Dersom en i stedet ønsker at menighetsrådene har effektiv innvirkning på sammensetningen av kandidatlistene, så er det ikke nødvendigvis et problem at få navn blir foreslått. Det er snarere et uttrykk for at menighetene både har forstått og er i stand til å bruke de demokratiske ordningene til å skaffe seg effektiv innflytelse på Den norske kirkes rådsorganer på andre nivåer. Problemet er imidlertid at en dermed samtidig svekker et helhetlig perspektiv og en koordinerende funksjon som nødvendigvis må ivaretas på bispedømmenivå.

Derimot må det entydig vurderes som problematisk at så få menigheter overhodet tar del i denne forslagsprosessen i forkant av nominasjonen. Det viser lav deltakelse fra det lokale nivået i de demokratiske organene på de andre nivåene, og er dermed et symptom på en svak sammenheng mellom lokalt og regionalt/sentralt nivå i kirkedemokratiet. Dette svarer for øvrig også til funn i andre undersøkelser, som viser at menighetsrådsmedlemmer er mer opptatt av det lokale menighetsarbeid og kirkeliv enn av den regionale og sentrale virksomheten i Den norske kirke (Schmidt 2010). Men den lave deltakelsen fra menighetsrådene svekker også selve nominasjonsprosessen. Kandidatene er svakere forankret lokalt og nominasjonskomiteene blir "tvunget" til selv å komme opp med og avklare navn til viktige posisjoner i løpet av ganske kort tid. Det gjør det også vanskeligere å sikre hensynene som det er bred enighet om nominasjonsprosessen må sikre.

Denne svekkelsen av koblinger mellom det lokale, regionale og sentrale er imidlertid ikke noe særtrekk ved rådene i Den norske kirke. En slik tendens preger frivillige organisasjoner generelt, der nyere studier også viser at regionale organisasjonsnivåer i økende grad fjernes (Gulbrandsen og Ødegård 2011: 94).

3.3.3 KANDIDATENES SYN PÅ AKTUELLE KIRKELIGE SPØRSMÅL OG NOMINASJONEN

Evalueringen av kirkevalget 2009 pekte på at hensynet til det som i tidligere dokumenter for Demokratireformen er kalt "meningsrepresentativitet", eller holdningsrepresentativitet², ikke ble tillagt så stor vekt i nominasjonsprosessen. For å bøte på dette ble det gjort enkelte endringer i valgreglene i 2011. I tillegg til de eksisterende kravene om minimumsrepresentasjon på kandidatlistene av begge kjønn, og av personer under 30 år, ble det tatt inn ytterligere et punkt:

Nominasjonskomiteen bør tilstrebe bredde i kandidatenes syn på aktuelle kirkelige spørsmål og skal i forbindelse med nominasjonen innhente kandidatenes syn på slike spørsmål. Nominasjonskomiteen fastsetter selv hvilke spørsmål som skal forelegges kandidatene (Særskilte regler for valg til bispedømmeråd, III § 7–6).

Representativitet generelt, og "meningsrepresentativitet" spesielt, er et komplisert begrep i demokratireformens grunnlagsdokumenter. For eksempel har en ikke tatt stilling til om representativitet betyr at kandidater og valgte medlemmer skal være representative for kirkemedlemmene gjennom å avspeile dem, eller om de skal representere dem i kraft av en særlig kompetanse og interesse for kirkelige anliggender. Heller ikke meningsrepresentativitet er nærmere definert, eller hvilke krav det i så fall skulle stille til kandidatene. Skal de skal avspeile meningene som finnes blant kirkemedlemmene? Blant noen av kirkemedlemmene? Og i så fall i hvilke spørsmål? Før kirkevalget 2011 har en nøydd seg med å si at det bør tilstrebes "bredde" i kandidatenes syn på "aktuelle kirkelige spørsmål", noe som selvsagt reiser spørsmålet om hvor bred bredden bør være, og hva som er aktuelle kirkelige spørsmål. Det er ikke gitt noen nærmere anvisninger for dette og begge deler blir i praksis overlatt til prosessen i bispedømmene. Dette gjelder likevel bare for de "ordinære" leke medlemmene. Nominasjonskomiteene i henholdsvis Oslo og de tre nordligste bispedømmene, som har ansvar for å nominere kandidater fra samisk kirkeliv og fra døvemenighetene, skal ikke innhente disse kandidatenes syn på kirkelige spørsmål.

Kandidatenes syn på aktuelle kirkelige spørsmål dukker opp to steder i regelverket, dels i forbindelse med nominasjonen og dels i forbindelse med krav til presentasjon av kandidatene. I avsnitt 4.3.1 analyserer vi spørsmål og svar innholdsmessig med henblikk på hvordan de fungerer når det gjelder å informere om kandidatene. I dette avsnittet konsentrerer vi oss derimot om hvordan disse spørsmålene er utviklet, og hvordan de er blitt brukt i nominasjonsprosessen.

Fastsetting og formulering av aktuelle kirkelige spørsmål ble tatt opp på en workshop ved en samling for de valgansvarlige fra bispedømmene i slutten av november 2010. Resultatet var, i tillegg til selve arbeidsprosessen, et sett med ulike utkast til spørsmål, tematisk gruppert rundt gudstjeneste, forholdet stat/kirke, samlivsetikk og enkeltspørsmål om personlige forutsetninger, kirken som aktør i lokalsamfunnet, og hvordan ivareta det flerkulturelle perspektivet i kirkelig arbeid. Dette var tenkt å være en hjelp og ressurs i arbeidet i bispedømmenes egne komiteer med å formulere egne spørsmål.

² I evalueringen av kirkevalget 2009 brukte vi begrepet holdningsrepresentativitet fremfor "meningsrepresentativitet" (som blant er brukt i *Styrket demokrati i Den norske kirke*), fordi det er litt videre. Holdninger omfatter, slik vi bruker det i denne sammenhengen, både standpunkter i mer konkrete spørsmål, men også en mer overordnet verdiorientering, kirkepolitisk orientering og eventuelt politisk orientering.

Veiledningen i Valghåndboken ga også noen tips og råd for arbeidet med å utvikle spørsmål: at svarene skulle benyttes i presentasjonen av kandidatene overfor velgerne, at informasjonen ikke måtte være for omfattende og at antallet spørsmål derfor burde være begrenset, og at spørsmålene burde bidra til å tydeliggjøre valgalternativer. Det ble understreket at nominasjonskomiteene var ansvarlige for å utforme spørsmålene, men gjerne kunne motta innspill og forslag til spørsmål fra andre. Håndboken listet opp mulige kilder til spørsmålsstillinger: større saker Kirkemøtet skal behandle i neste periode, satsingsområder i Den norske kirkes visjonsdokument eller i bispedømmenes strategidokumenter, og andre aktuelle kirkelige og kirkepolitiske saker. Kirkerådet anbefalte et omfang på 3 – 5 spørsmål, 1 – 3 spørsmål av nasjonalkirkelige karakter og 1 – 2 spørsmål knyttet til virksomheten i bispedømmet (Valghåndbok s. 117).

I begynnelsen av mars ble det sendt en oversikt til de valgansvarlige over kirkemøtesaker som ventes behandlet i løpet av neste fireårsperiode. På denne oversikten sto kirkeordningsspørsmål, gudstjenesteliv, reformen for skaperverk og bærekraft, misjon og utfordringene etter Edinburgh-møtet 2010, i tillegg til to kommende utredninger Kirkemøtet forventes å uttale seg om, nemlig utredningen fra tros- og livssynspolitisk utvalg nedsatt av Kulturdepartementet, og samlivsetisk utredning på oppdrag for Bispemøtet. Som en vil se nedenfor er disse temaene bare i begrenset grad tatt opp i spørsmålene nominasjonskomiteene har stilt til kandidatene. I tillegg ble et utkast fra ett av bispedømmene på oppfordring distribuert til de øvrige som ressurs for deres arbeid.

Den konkrete prosessen med å utarbeide disse spørsmålene har variert litt i de ulike bispedømmene. En del steder har nominasjonskomiteene fra starten av fått tilgang til utkast til spørsmål, enten slik de ble utarbeidet i workshop'en mellom de valgansvarlige, eller videre bearbeidet av valgrådet i bispedømmet. På grunnlag av disse utkastene har de så selv utarbeidet en liste med spørsmål. Ett sted startet nominasjonskomiteen på bar bakke uten å bli presentert for noe utkast på forhånd. Komiteen hadde imidlertid litt vanskelig for å komme i gang, og den valgansvarlige forela dem derfor utkastet fra workshop'en. Deretter gikk arbeidet med spørsmålene greit.

Et annet sted ble nominasjonskomiteen først presentert for et forslag til spørsmål utarbeidet av valgrådet i bispedømmet. Nominasjonskomiteen hadde en god del synspunkter på disse spørsmålene og kom etter en del diskusjon frem til noen spørsmål de ville skulle stilles til kandidatene. De som administrerte nominasjonskomiteen og -prosessen mente likevel at nominasjonskomiteen ikke ville greie å bli ferdige med både spørsmålene og nominasjonsarbeidet denne dagen. Komiteens foreløpige liste med spørsmål ble derfor tatt med tilbake til valgrådet som vurderte og justerte spørsmålene videre, og dessuten konsulterte en person i Statistisk Sentralbyrå med tanke på spørsmålsformuleringer. Etter nominasjonskomitémedlemmenes oppfatning forandret valgrådet nokså mye på spørsmålene. I tillegg til å endre noen formuleringer ble noen spørsmål nominasjonskomiteen hadde satt opp enten helt fjernet eller erstattet med andre. Nominasjonskomiteen fikk valgrådets endringsforslag tilsendt for kommentarer på e-post, men fikk ikke mulighet til å drøfte dette på nytt i felles møte, da valgrådet hadde bestemt at det bare skulle være ett møte. Bare fire av medlemmene responderte på valgrådets endringer. Av disse mente noen at endringene var for store, andre at de var OK. Nominasjonskomitémedlemmene vi har intervjuet i dette bispedømmet er kritiske til tre forhold: at valgrådet gjorde store endringer, at det ikke ble gitt mulighet til å møtes mer enn én gang i denne nominasjonskomiteen, og at spørsmålene etter valgrådets endringer ga for lite rom for utdypning, begrunnelse og nyansering.

Et annet bispedømme hadde hentet inn eksterne ressurser fra et lokalt reklamebyrå. Disse møttes med nominasjonskomiteen og oppfordret komiteen til å tydeliggjøre hva de ville ha frem om kandidatene, og anbefalte å ta utgangspunkt i hva som ville være interessant for velgerne å høre. På bakgrunn av innspill fra nominasjonskomiteen utarbeidet reklamebyrået en liste på 5 spørsmål som så ble justert litt gjennom en responsrunde blant nominasjonskomitémedlemmene.

Nominasjonskomitémedlemmene gir et varierende bilde av hvor mye diskusjon det har vært i forbindelse med utarbeidelse av disse spørsmålene. I noen komiteer har det vært mye diskusjon og stort engasjement rundt hva en skulle spørre om, i andre har det etter alt å dømme vært mindre aktivitet, kanskje fordi en i stor grad har nøyd seg med mindre justeringer av et fremlagt forslag. Det varierer også hvordan en har villet bruke disse spørsmålene til å få frem forskjeller og motsetninger blant kandidatene. I ett bispedømme mente valgrådet det var viktig at spørsmålene kunne få frem forskjeller på kandidatene og oppfordret i den forbindelsen også nominasjonskomiteen til stille de kontroversielle spørsmålene om for eksempel tilsetting av personer i homofilt ekteskap / partnerskap eller liturgi for velsignelse av homofile par. Nominasjonskomiteen var imidlertid uenig, og avviste å ta med slike spørsmål. Man mente andre spørsmål var viktigere, og var dessuten kritisk til den store vekten en opplevde dette spørsmålet var blitt tillagt i forrige nominasjonsprosess og til en generell konfliktorientering i slike spørsmål. Denne strategien avspeiler seg tydelig i spørsmålene i dette bispedømmet. Andre komiteer har vært opptatt av å forsøke å få frem forskjeller, og har nettopp derfor valgt å ta med "homofilis spørsmålet". I en del bispedømmer har det ikke vært så stor oppmerksomhet om hvorvidt spørsmålene skulle og kunne få frem tydelige forskjeller eller ikke.

Svarene fra kandidatene har i praksis hatt liten betydning i nominasjonsprosessen. Intervjuene med nominasjonskomitémedlemmene og valgansvarlige viser at bare i tre bispedømmer har kandidatenes svar vært brukt aktivt i utvelgelsen av kandidater. I de øvrige bispedømmene har kandidatenes svar hatt liten eller ingen betydning for nominasjonen. Ett av de intervjuede komitémedlemmene sier:

Det vi i nominasjonskomiteen gjorde, det var at vi plukket ut den listen om hvem, hvilke kandidater det skulle være, og vi laget en spørsmålsliste, og så overlot vi det til administrasjonen. På spørsmålene og å få inn svarene [...] *Hvordan brukte dere svarene i nominasjonsprosessen?* Hvordan vi vektla svarene? Nei altså, de svarene fikk ikke vi da. Så vi gjorde det ikke sånn at vi stilte de spørsmålene og få svar, og så velge kandidater ut fra det, vi plukket kandidater ut fra kvalifikasjoner og kjønn og sted og sånn, som vi snakket om. Og så var det viktig for oss at de kandidatene, at de som skulle stemme på dem, visste hva de sto for, mens vi brukte det ikke og hadde ikke kommet til å bruke det heller i å sette sammen kandidater, fordi det er de som velger som må velge det og ikke vi som nominasjonskomité. Hvilke syn de har i de forskjellige sakene, det ville vi ikke ha vektlagt noe særlig annet enn at hadde vi visst det så ville vi prøvd å få en viss spredning på det. Men vi visste altså ikke svarene på dem når vi hadde nominasjonen, det var først gjort, og vi var ferdig når de fikk spørsmålene.

Et medlem sier eksplisitt at spørsmålene og svarene fra kandidatene etter vedkommendes oppfatning skulle brukes i presentasjonen av kandidatene og informere velgerne, men ikke i nominasjonen. Andre sier at etter at spørsmålene var oversendt til valgråd / bispedømmekontor, så hadde ikke de lenger noe ansvar for eller befatning med dette. De er heller ikke sikre på om spørsmålene er blitt besvart av kandidatene idet nominasjonen foretas. Et komitémedlem i et annet bispedømme sier

Nei altså, det var ikke tid i mellom til å få inn det [svarene] før lista skulle være ferdig, så spørsmålene laget vi og sendte til bispedømmet, og så måtte de ta ansvar for å sende det ut til kandidatene. Men før

Del 1. Kirkevalget 2011: Regler, tiltak, gjennomføring og resultater

vi valgte ut personer, så var det ikke tid til å få svar på de spørsmålene til oss [...] I og med at det ikke var tid i mellom til å kunne innhente svar, så var det ikke det som var grunnlaget for vårt grunnlag til å velge kandidatene.

I et bispedømme har de gjort dette annerledes:

Vi fikk vel svarene sånn ca. en uke før det siste møtet. Da hadde de vel hatt en uke eller to eller tre til å svare. *Og hvordan ble svarene brukt i nominasjonsprosessen?* De var egentlig veldig interessante svar til å danne seg en mening om kandidatene, ikke bare akkurat svarene på spørsmålene, men begrunnelsen på svarene var veldig nyttig. For vi fikk jo en veldig mye lenger versjon enn den kortversjonen som kommer til å være offentlig

Det er altså mulig å få dette opplegget til å fungere, slik at man definerer spørsmål, innhenter svarene fra aktuelle personer, og tar disse svarene med i den overordnede vurderingen av hvem som skal nomineres. I denne nominasjonsprosessen er det imidlertid unntaket. Hovedtendensen er at kandidatenes svar på aktuelle kirkelige spørsmål har hatt liten reell betydning i nominasjonen.

Det er etter vår vurdering to årsaker til dette. I flertallet av (de mange) bispedømmene dette gjelder er årsaken at svarene fra kandidatene enten ikke har vært tilgjengelige for nominasjonskomiteene i tide eller at de ikke er blitt sendt til nominasjonskomiteene. To av bispedømmene har bare hatt ett møte i nominasjonskomiteene der de både har arbeidet med formulering av aktuelle kirkelige spørsmål, og med kandidatlisten. Og selv om kandidatlisten ikke ble endelig fastsatt på det møtet, men på e-postrunder i etterkant, sier det seg selv at det ikke var mulig å ta hensyn til kandidatenes svar på de aktuelle kirkelige spørsmålene her. De valgansvarlige i bispedømmene dette gjelder oppgir lange avstander, kostnader og en antakelse om at komitémedlemmene helst vil slippe med bare ett møte som årsak. Det er også en uklarhet i retningslinjene på dette punktet. Mens veiledningen til valgreglene sier at det skal holdes minst to møter i nominasjonskomiteen (Valghåndboken s.116), krever valgreglene at komiteen innkalles til "et eller flere møter" (Særskilte regler for valg av bispedømmeråd 2011 III § 7–4).

Det er valgrådene som har det overordnede ansvaret for denne tilretteleggingen i bispedømmet. I andre komiteer har det nok vært flere møter, men nominasjonen har likevel i praksis vært avsluttet i det kandidatenes svar var innhentet eller da de ble tilgjengelige for nominasjonskomiteene. Det ser også ut til å ha vært nokså lav bevissthet om at kandidatenes svar på disse spørsmålene var tiltenkt en funksjon i nominasjonsprosessen. Mange legger vekt på at svarene var viktige som basis for å informere velgerne bedre om kandidatene, men forståelsen av hvordan de skulle brukes i nominasjonen virker mer sporadisk. En har alt i alt ikke greid å organisere nominasjonsprosessen godt nok med tanke på å bygge inn hensynet til kandidatenes svar i nominasjonen.

Den andre årsaken til at kandidatenes svar ikke har hatt betydning for nominasjonsprosessen er at nominasjonskomiteene hadde få navn å velge blant, også etter at de hadde føyd egne navn til listen. Da de pålahte hensynene til kjønnsfordeling, kandidater under 30 år og distriktsmessig fordeling var oppfylt, var det lite rom for i tillegg å velge kandidater ut fra syn på aktuelle kirkelige spørsmål. Hensynene som nominasjonskomiteene er pålagt å ta har ikke stått i forhold til det antallet navn en hadde å velge blant. Dette understreker dilemmaet ovenfor, nemlig at nominasjonsordningen innebærer at jo mer noen få menigheter er bevisste om selv å utøve effektiv innflytelse på nominasjonen, jo vanskeligere blir det for nominasjonskomiteene å imøtekomme og koordinere overordnede hensyn. Dette gjelder imidlertid bare et par bispedømmer.

3.3.4 VEKTLAGTE HENSYN I NOMINASJONEN

Også ved denne nominasjonen er det de pålagte hensynene til ungdomsrepresentasjon, kjønnsfordeling og geografiske hensyn som har fått klart størst vekt. Hensynet til disse faktorene nevnes fra alle nominasjonskomiteer som kriterier en har vært opptatt av å tilfredsstille på kandidatlisten og som har fått klart mest oppmerksomhet. Komiteene har gjennomgående hatt vansker med å få nok kandidater under 30 år. De har langt på vei "måttet ta hva de hadde" av navneforslag, uten å kunne velge ytterligere innen denne gruppen. Derimot er det ingen problemer med å innfri kravet til jevn kjønnsfordeling. Kriteriet beskrives som en selvfølge og er åpenbart ikke kontroversielt. Hensynet til representasjon fra forskjellige distrikter tillegges etter alt å dømme stor vekt. Komiteene er som hovedtendens opptatt av at det er kandidater fra alle eller de fleste prostier, og at det er en rimelig fordeling av kandidater fra de større by-sentra i bispedømmet og fra områdene lenger unna. I tillegg til de hensynene som er eksplisitt fastsatt i valgreglene nevner noen medlemmer andre enkeltstående hensyn, som kandidatenes kvalifikasjoner og antatte lederpotensial, kompetanse til å utøve verv i råd av denne typen, og yrkesbakgrunn. Disse tingene nevnes imidlertid mer sporadisk.

Derimot har en altså ikke lyktes med å gi hensynet til holdningsrepresentativitet mer oppmerksomhet i 2011 enn i 2009. Tiltaket med å innhente kandidatenes syn på aktuelle kirkelige spørsmål har i de fleste bispedømmene ikke fungert med tanke på nominasjonen. Det ser også ut til å være en viss uklarhet om hva det betyr at nominasjonskomiteene bør tillegge kandidatenes syn på aktuelle kirkelige spørsmål vekt. Én nominasjonskomité har diskutert om deres oppgave besto i å velge kandidater som de selv kunne stå inne for og støtte, eller om den besto i å velge kandidater som til sammen dekket et bredt spekter når det gjaldt bakgrunn og oppfatninger. Regelen om å "tilstrebe bredde i kandidatenes syn" var nok opplagt ment i den siste betydning. I enkelte nominasjonskomiteer har en likevel oppfattet det som om kandidatene skulle velges under hensyn til nominasjonskomiteenes egne oppfatninger og preferanser, noe de vel og merke er kritiske til. Ett nominasjonskomitémedlem eksemplifiserer dette:

Det tenker vi, det er det velgerne som forholder seg til. Så vi følte ansvar for at det skulle være aldersspredning, kjønsspredning og distriktspredning i vårt bispedømme. Og det ble det viktigste. Vi regnet med at alle kandidater, fordi alle kjente dem, var kandidater som kunne, hadde et syn som vi kunne stå inne for da. Så spørsmålene ble ikke vektlagt i nominasjonskomiteen.

Kandidatene må altså befinne seg innenfor en viss ramme av "akseptable syn", og medlemmet mener ikke at svarene på spørsmålene har betydning for å avgjøre dette, siden "alle kjente dem". Noen av medlemmene antyder at kandidatlistene etter deres oppfatning har fått tilstrekkelig bredde, også selv om det ikke har vært tatt spesielt hensyn til hva de svarte på nominasjonskomiteens spørsmål. Etter deres oppfatning kjente nominasjonskomiteene personene såpass godt at det ikke har vært nødvendig å legge vekt på hva kandidatene svarte på disse spørsmålene. En kan få inntrykk av at nominasjonskomiteene oppfatter sin egen kjennskap til de aktuelle kandidatene som tilstrekkelig sikkerhet for at hensynet til bredde i syn på kirkelige spørsmål blir ivarettatt.

Det er grunn til å spørre om ikke dette tyder på at nominasjonsprosessen preges av en form for innforståthet, der navn som er kjent for nominasjonskomiteen representerer den bredden komiteen synes bør ivaretas. Når nominasjonskomiteene ikke legger særlig vekt på kandidatenes svar for å sikre bredde i kirkelige oppfatninger, men på sin egen kjennskap til personene, blir det for det første

mindre gjennomsiktig og tilgjengelig for velgerne hvilke spørsmål det er blitt lagt vekt på i nominasjonen. For det andre er det et åpent spørsmål hvor "bred" bredden blir. Over hvor bredt et spekter av oppfatninger vil kandidatene spre seg, og med henblikk på hvilke oppfatninger utgjør de eventuelt en bredde? Dette blir det vanskeligere både å besvare og å sikre at det tas hensyn til, dersom nominasjonskomiteene baserer seg på sin egen forhåndskjennskap til kandidatene fremfor på utarbeidede og offentlig tilgjengelige spørsmål og svar fra kandidatene.

Oppsummerende strever nominasjonskomiteene med å skaffe unge kandidater, mens hensynet til kjønnsfordeling og representasjon fra ulike distrikter er uproblematisk og ukontroversielt. Derimot har det bydd på store problemer å innfri hensynet til holdningsrepresentativitet, definert som bredde i syn på aktuelle kirkelige spørsmål. Det nye tiltaket med å innhente kandidatenes syn på aktuelle kirkelige spørsmål har ikke fungert etter hensikten.

3.3.5 KANDIDATENE

Hva kjennetegner kandidatene som er foreslått gjennom denne nominasjonsprosessen? Vi har sett på kjønns- og aldersmessig fordeling, hvor store andeler av kandidatene som har bakgrunn fra ulike typer verv, og dessuten kodet og registrert satsningsområdene kandidatene oppgir.

Tabell 5 Kjønnsmessig fordeling av kandidater til bdr-valget 2011. Prosent.

Kjønn	Prosent
Menn	50
Kvinner	50
Totalt (N=209)	100

(Kilde: Kirkerådet/bispedømmekontorene)

Av de 209 kandidatene er 48 medlemmer av de sittende bispedømmerådene, og stiller til gjenvalg. Andelen menn og kvinner på kandidatlistene er like store (Tabell 5). Det er visse variasjoner mellom bispedømmene, men alle bispedømmene tilfredsstiller kravet om minimum 40 prosents representasjon av begge kjønn med god margin. Dette harmonerer med at nominasjonskomiteene beskriver hensynet til lik kjønnsrepresentasjon som ukontroversielt og lett å imøtekomme.

Gjennomsnittsalderen på kandidatene er 49,8 år. I de ulike bispedømmene varierer den mellom 48 og 53 år (Tabell 6).

Tabell 6 Gjennomsnittsalder på bdr-kandidater.

Bispedømmer	Gj.snittsalder
Oslo	49
Borg	50
Hamar	53
Tunsberg	49
Agder og Telemark	49
Stavanger	50
Bjørgvin	50
Møre	49
Nidaros	48
Sør-Hålogaland	49
Nord-Hålogaland	52
Samlet gj.snitt (avrundet)	50

Kilde: Kirkerådet/bispedømmekontorene

Fordelingen på ulike aldersgrupper fremgår av Tabell 7, og viser at en ikke helt lykkes med målsettingen om 20 prosent av kandidatene under 30 år. Kandidatenes aldersmessige profil har steget noe sammenlignet med 2009. Da var gjennomsnittsalderen 47,7, og 22 prosent var 30 år eller yngre (dersom vi fra 2011-listene regner med dem som er 30 år, er det 19 prosent som er 30 eller lavere, altså fortsatt færre enn i 2009).

Tabell 7 Alderssammensetning bdr-kandidatene 2011. Prosent.

Alder	Prosent
18 – 29	17
30 – 39	9
40 – 49	13
50 – 59	25
60 – 69	30
70 –	5
Totalt (N=209)	99

Kilde: Kirkerådet/bispedømmekontorene

Aldersgruppen mellom 30 og 50 er sammen med de eldste dårligst representert på kandidatlistene. Det er til sammen like mange i denne gruppen som det er i hvert av aldersutsnittene 50 – 59 og 60 – 69. Det er altså de yngste og de relativt eldre som er sterkest representert. De ”yngre/ middelaldrende” er svakest representert. Det er ikke vanskelig å tenke seg grunnene til at det er slik, men det gir en aldersmessig skjev sammensetning.

Når det gjelder yrkesmessig sammensetning er over en fjerdedel av kandidatene ansatt innen undervisning og forskning (27 prosent). Også i 2009 utgjorde de den største gruppen, men likevel ikke mer enn 16 prosent. Den nest største gruppen (13 prosent) arbeider innen offentlige tjenester (helse, sosial), omtrent like mange (hver 12 prosent) er enten studenter eller pensjonister, og 10 prosent innen offentlig administrasjon. De øvrige fordeler seg med mindre grupper på primærnæringer, industri, handel, privat tjenesteyting, bank og finans, transport, informasjon og IKT. 3 prosent arbeider innen en kristen organisasjon eller institusjon. Som i 2009 er altså ulike former for offentlig ansatte høyt representert, og sektorene de oppgir tyder på at disse i stor utstrekning har et

høyt utdanningsnivå (3-årig høyskole/universitet eller mer). Få kommer fra ulike deler av privat næringsvirksomhet.

Praktisk talt alle kandidatene har bakgrunn fra kirkelige verv (Tabell 8). Denne andelen har økt litt sammenlignet med 2009. Men også andelen som har bakgrunn fra politiske verv har økt. De aller fleste har partipolitisk erfaring, enkelte fra yrkes- og arbeidslivsorganisasjonene eller fra utdanningspolitiske organisasjoner. I 2009 oppga 26 prosent at de hadde erfaring fra politiske verv, mens over 40 prosent av kandidatene i 2011 har det.

Tabell 8 Verv; kandidater bispedømmerådsvalg, 2011 og 2009. Prosent.

	2011	2009
Kirkelig	98	92
Politisk	42	26
Annet	51	75
N	209	260

Kilde: Kirkerådet/bispedømmekontorene

Derimot har noe færre erfaring med andre typer verv. Dette dekker typisk verv innen ulike frivillige organisasjoner. Med dette mønsteret kan de som måtte uroe seg over om politisk bakgrunn og erfaring gradvis får større betydning på bekostning av kirkelig forankring og bakgrunn ta det med ro. Politisk eller annen organisasjonsbakgrunn kommer eventuelt i tillegg til kirkelig bakgrunn og erfaring. Kandidatene er altså dels en kirkelig elite, men de er også i stor grad en frivillighetselite, med bred erfaring fra det frivillige organisasjonslivet. Slik sett ligner de på menighetsrådsmedlemmene (Schmidt 2010).

Kandidatene har omtrent de samme toppvalgene for satsingsområder i 2011 som de hadde i 2009 (vi har brukt stort sett identiske kategorier, men med noen mindre endringer). Trosopplæring, barn og unge, og gudstjenesteliv er de satsingsområdene som nevnes av flest (Tabell 9). Derimot er det flere som nevner Den norske kirkes struktur og demokrati som satsingsområde i 2011 enn i 2009 (13 prosent), mens noe færre nå er trekker frem rekruttering og arbeidsforhold som satsingsområder de er opptatt av. Kirkemusikk er kommet inn som et område som nevnes av flere og det samme er frivillighet.

Tabell 9 Bispedømmerådskandidatenes satsingsområder 2011. Prosent.

Satsingsområder	Prosent (synkende andel)
Trosopplæring	53
Barn/ungdom	44
Gudstjenesteliv	37
Dnk- profil, struktur, demokrati	30
Diakoni	28
Inkluderende fellesskap	23
Bibel, misjon	22
Lokalmenighet i lokalsamfunn / menighetsutvikling	20
Rekruttering, arbeidsforhold	17
Samfunnsansvar (f.eks. klima / miljø)	15
Kirkemusikk	14
Kunst/kultur	12
Religionsdialog/økumenikk	12
Frivillighet	12
Annet	7
Samliv	7
Bistand/fattigdom	5
Økonomi, teknisk	4
N	209

Kilde: Kirkerådet/bispedømmekontorene

For de øvrige områdene er det mindre endringer.

Den overordnede profilen på kandidatene er en jevn kjønnsfordeling, en aldersmessig fordeling der gruppen 30 – 50 år er nokså svakt representert, og en heller ikke når målsettingen om 20 prosent under 30 år. Så godt som alle har erfaring fra andre kirkelige verv, men dessuten også i ganske stor grad fra politiske verv og/eller annet organisasjonsliv. De utgjør en relativt høyt utdannet, offentlig (velferds-)ansatt frivillighetselite. Kandidatene deler langt på vei Den norske kirkes erklærte satsningsområder, og er fortrolige også med andre sentrale arbeidsområder som de siste årene har stått sentralt i Den norske kirkes virke og utforming.

Alt i alt ser det ut til at kandidatene utgjør en kirkelig kjernegruppe. Dette skal ikke forstås som at de er en særlig konservativ menighetskjerne. Derimot tyder mye på at de er svært fortrolig med, og lojale overfor, dominerende (sentralkirkelige) reformer og initiativer i Den norske kirke. Det er grunn til å spørre hvor bredt sammensatt denne gruppen er, kontra i hvilken grad den er sammensatt av personer som deler rådende tenkemåter og idealer i kirken, spesielt slik disse er formulert innen den kirkelige (regionale og sentrale) rådsstrukturen de senere årene. Dette kan på den ene siden indikere en smal rekruttering og forslagsprosess, men det kan også være at det nettopp er personer med disse kjennetegnene som lar seg engasjere og sier ja til å stille til valg til et slikt verv.

3.3.6 SUPPLERENDE NOMINASJON

Ordningen med supplerende nominasjon skal selvsagt fungere som en "sikkerhetsventil" der kirkemedlemmer som er misfornøyde med den foreløpige kandidatlisten kan slå seg sammen og føye et nytt navn til listen. Evalueringen av valget i 2009 viste at denne ordningen da fungerte godt. Den ble tatt i bruk av medlemmene og kandidatlistene ble utvidet med 29 nye navn. Disse kandidatene hadde en litt annet sammensetning både når det gjaldt satsningsområder og ved at en større andel av disse hadde bakgrunn fra politiske verv. De føyde dermed også ytterligere bredde til kandidatlisten. På tross av at denne ordningen ble positivt vurdert, endret Kirkemøtet i 2010 reglene for supplerende nominasjon på en måte som hevet terskelen. Det trengs nå støtte fra minst 100 fra et prosti, der maks. 50 kan komme fra ett og samme sokn, i stedet for støtte fra 50 medlemmer fra minst tre sokn.

I 2011 ble 11 kandidater nominert gjennom den supplerende nominasjonen, altså betydelig færre enn i 2009. Disse var fordelt på 8 bispedømmer. I Agder og Telemark, Sør-Hålogaland og Nord-Hålogaland kom det ikke inn supplerende nominasjoner. Bakgrunnen for disse nominasjonene varierer. Et sted har en eller flere menigheter som ønsket å foreslå en person oversett forslagsfristen til nominasjonskomiteen og tar seg inn igjen gjennom supplerende nominasjon. Det lykkes også å få inn ytterligere én ungdomskandidat på denne måten. Et annet sted blir supplerende nominasjon brukt for å få inn en kandidat som nominasjonskomiteen ikke ville nominere som lekt medlem fordi vedkommende er ordinert prest. For øvrig er bakgrunnen at en mener at den foreløpige listen mangler bestemte kandidater, enten ved at områder i bispedømmer ikke er representert eller at oppfatninger og synspunkter mangler på listen. Likevel er det ikke mulig å se at kandidatene fra supplerende nominasjon skiller seg ut fra de øvrige på noen spesiell måte. De har ikke systematisk annerledes bakgrunn eller satsningsområder, sammenlignet med de øvrige kandidatene.

Nedgangen i antall kandidater som nomineres gjennom supplerende nominasjon må sees i sammenheng med at ordningene er blitt mer krevende for forslagsstillerne. Hvor stort behovet er for en slik ordning og hvilke terskler det bør være for, avhenger selvsagt av hvor godt den ordinære nominasjonsprosessen fungerer. Analysen ovenfor viste at den ordinære nominasjonsprosessen har fungert dårlig når det gjelder hensynet til holdningsrepresentativitet. Da kan det være uheldig at sikkerhetsventilen med supplerende nominasjon er gjort mindre tilgjengelig. Men det er også et hensyn som kan tale for at adgangen til å fremme kandidater gjennom supplerende nominasjon ikke bør være altfor vid, nemlig ønsket om å unngå lange kandidatlister. Det er allerede krevende for velgerne å overskue og prioritere innen en liste med 18 navn. Dersom adgangen til supplerende nominasjon er for vid kan en risikere, som i 2009, å få lister med 24 – 25 og kanskje flere navn. Som det også fremgår av andre analyser i denne evalueringen er det slett ikke sikkert at det er spesielt gunstig. En bør derfor heller prioritere å sikre at den ordinære nominasjonsprosessen fungerer godt, slik at det ikke er behov for en enkel adgang til å fremme supplerende kandidater.

3.4 NOMINASJON TIL MENIGHETSRÅDSVALGET

3.4.1 NOMINASJONSPROSESS

Evalueringen av kirkevalget i 2009 kommenterte at det var uheldig at det manglet overskytende kandidater i omtrent halvparten av soknene (det vil si flere kandidater enn antallet faste plasser + varaplasser). Velgerne hadde dermed ikke hatt reelle valgmuligheter ved menighetsrådsvalget i disse menighetene i 2009. I Kirkerådets kommunikasjonsplan var et hovedmål for kampanjestrategien for nominasjonsfasen i 2011-valget derfor også vekst i antall nominasjoner til menighetsrådene. Dette ble ikke oppnådd. I 2009 var det til sammen ca. 16 200 personer på kandidatlistene for menighetsrådsvalget. I 2011 var dette sunket med ca. 3 prosent til 15 650. Det viktigste er imidlertid ikke det totale antall kandidater, men hvordan disse fordeler seg på listene.

Tabell 10 Antall kandidater i forhold til plasser på valglistene for menighetsråd 2011 og 2009. Andel av sokn. Prosent

	2011	2009	Endring 2009 – 2011 (prosentpoeng)
Færre enn påkrevd	28	23	5
Samme som påkrevd	31	28	3
1 mer enn påkrevd	11	11	–
2 mer enn påkrevd	9	8	1
3 mer enn påkrevd	5	6	-1
4 mer eller flere	17	23	-6
Totalt	100 (N=1205)	99 (N=941)	

Kilde: Kirkerådets valgmodul

Sammenlignet med 2009 har utviklingen når det gjelder å skaffe overskytende kandidater til valglistene gått i feil retning. Det er færre menigheter i 2011 som har overskytende kandidater på listene enn det var i 2009 (Tabell 10). Det er flere sokn som har færre kandidater enn det som er påkrevd, og samtidig færre sokn som har klart å skaffe flere kandidater enn antallet plasser. Andel sokn som har færre eller like mange kandidater som antallet plasser, og som dermed ikke gir velgerne noe å velge blant, har økt fra 51 til 58 prosent. Sammenlignet med 2009 er velgernes reelle valgmuligheter ved menighetsrådsvalget ytterligere svekket.

Det er likevel enkelte muligheter for velgeren til å påvirke, også der det er færre kandidater enn plasser. Dersom det i det minste er flere kandidater enn faste plasser, kan velgeren selvsagt være med å påvirke hvem som blir fast medlem og hvem som blir varamedlem, gjennom å delta i valget og endre på stemmeseddelen. Her er det imidlertid viktig å huske på at menighetsrådene i stor grad er konsensusorganer, der beslutninger treffes ved at en snakker seg frem til enighet, og bare sjelden gjennom formell avstemning (Schmidt 2010). Når det da også er vanlig at i alle fall noen av varamedlemmene innkalles til møtene blir det samtidig mindre interessant å påvirke fordelingen mellom faste plasser og varaplasser. I svært mange saker vil det i praksis være lite skille i reell innflytelse mellom faste medlemmer og varamedlemmer som innkalles til menighetsrådsmøtene. Der det er for få kandidater kan velgeren også påvirke ved selv å føre navn opp på listen ("slengere"). Men det er antakelig mer krevende for velgeren å påvirke ved selv å komme opp med et navn, enn å prioritere mellom allerede oppførte navn.

Er det mulig å finne noen forklaring på at denne nedgangen i omfanget av overskytende kandidater? En mulig og ganske sannsynlig forklaring kunne være at det rett og slett har vært vanskeligere å skaffe kandidater i 2011. Det er det imidlertid lite som tyder på. I spørreundersøkelsene både i 2009 og i 2011 har vi spurt om arbeidet med å rekruttere kandidater. Det er ikke flere som oppgir at menighetene har opplevd det vanskelig å skaffe kandidater i 2011 enn i 2009, selv om det riktignok er noe færre som sier det har vært lett (Tabell 11). En forskjell i utvalget kan imidlertid spille inn. I 2009 var spørreundersøkelsen differensiert til ulike grupper, og ledere av nominasjonskomiteene var et eget underutvalg som svarte blant annet på dette spørsmålet. I 2011 var vi nødt til å nøye oss med ett utvalg, og valgte administrativt ansvarlige for valgforberedelse og -gjennomføring i menighetene. Dette kan gjøre en viss forskjell, men det er likevel rimelig å anta at det er såpass tette og oversiktlige forhold i de fleste menighetene at erfaringene med å skaffe kandidater også vil tilflyte administrasjonen, som jo i praksis er mottaker av nominasjonskomiteenes navnelister.

Tabell 11 Hvor lett eller vanskelig var det å skaffe nok egnede kandidater? Prosent ("Vet ikke" holdt utenfor)

	2011 (adm. ansv.)	2009 (nom.komiteledere)
Lett	12	20
Verken lett eller vanskelig	19	15
Vanskelig	67	66
Totalt	100 (N=290)	101 (N=103)

Kilde: KIFOs spørreundersøkelse adm. ansatte / nominasjonskomitéledere

Det har vært spekulert i at samtidigheten med lokalvalget ville virke negativt for rekruttering av kandidater til menighetsrådsvalget. Spesielt på mindre steder kunne en anta at man fisker i den samme dammen etter kandidater. Noen vil da kanskje oppleve et kommunalpolitisk verv som mer attraktivt enn en plass i menighetsrådet, og synes at det holder å stå på én liste. Nå er det jo for det første ikke sikkert at de som rekrutterer for de ulike vervene vender seg til de samme personene. Og gitt at mange som står på partilistene foran lokalvalget reelt er listefyll er det jo heller ikke sikkert at konflikten vil bli opplevd som så stor. Det er da heller ingen ting som tyder på at man har opplevd dette som et problem ved nominasjonen. Tre av fire respondenter mener at det ikke har betydd noe for rekrutteringen av kandidater at menighetsrådsvalget foregikk samtidig med lokalvalget (Tabell 12). Åtte prosent mener det har gjort det vanskeligere å rekruttere kandidater.

Tabell 12 Betydning av samtidighet med kommunevalget for rekruttering av kandidater til menighetsrådet. Prosent.

Har samtidigheten med kommunevalget betydd noe for rekruttering av kandidater til mr-valget?	Prosent
Det har gjort det vanskeligere å rekruttere kandidater til mr	8
Det har ikke betydd noe	76
Det har gjort det enklere å rekruttere kandidater til mr	3
Vet ikke	14
Total	100 (N=293)

Kilde: KIFOs spørreundersøkelse adm.ansatte

Samlet sett er det altså lite som tyder på at menighetene skulle ha opplevd det som markant vanskeligere å rekruttere kandidater til menighetsrådsvalget i 2011 sammenlignet med 2009. Derimot kan noe tyde på at en har vært litt mindre aktiv, og rett og slett spurt litt færre personer (Tabell 13). I 2009 oppga respondenter fra 51 prosent av menighetene at de hadde spurt færre enn 40 personer. I 2011 var denne andelen 62 prosent. Omvendt oppga respondentene fra 50 prosent av

menighetene i 2009 at de hadde spurt flere enn 40 personer, mens dette i 2011 var sunket til 32 prosent, altså fra halvparten til en tredjedel.

Tabell 13 Hvor mange personer spurt om å stille til valg til menighetsråd i menigheten? Prosent.

Kandidatliste: antall spurt	2011 (adm. ansv.)	2009 (nom.komitéledere)
Færre enn 10 personer	2	–
10 – 20 personer	21	14
21 – 40 personer	39	37
41 – 60 personer	17	20
61 – 80 personer	5	16
81 – 100 personer	4	3
Flere enn 100 personer	6	11
Vet ikke	6	–
Totalt	100 (N=293)	101 (N=103)

Kilde: KIFOs spørreundersøkelse adm.ansatte / nominasjonskomitéledere

Siden det bare er to år siden forrige valg og nominasjonsrunde, kan det tenkes at en har kviet seg for å gå til de samme personene så snart og spørre på nytt. Det kan i seg selv ha medvirket til at færre er spurt. Det kan også henge sammen med en mer generell valgtretthet. Motivasjonen for å begi seg ut på en ny runde bare to år etter forrige innsats med – forgjeves – å spørre mange kandidater, kan ha vært lav.

3.4.2 KANDIDATLISTER

Hvordan er kandidatlistene til menighetsrådsvalget sammensatt? Når det gjelder kjønn er kvinner klart overrepresentert, men målet om minst 40 prosent representasjon av hvert kjønn blir så vidt nådd med 41 prosent menn på listene (Tabell 14). Dette er omtrent det samme som i 2009, da 40 prosent av kandidatene var menn. Det er variasjoner mellom bispedømmene, og i fire av bispedømmene er andelen menn mindre enn 40 prosent. Tre av disse, Borg, Tunsberg og Sør-Hålogaland hadde det samme problemet i 2009, men i 2011 har de fått selskap av Agder og Telemark, som i 2009 hadde 41 prosent menn på listene.

Tabell 14 Andel menn på listene. Prosent.

	Andel menn
Oslo	44
Borg	39
Hamar	41
Tunsberg	39
Agder og Telemark	39
Stavanger	44
Bjørgvin	41
Møre	40
Nidaros	42
Sør-Hålogaland	37
Nord-Hålogaland	41
Totalt	41

Kilde: Kirkerådets valgmodul

Gjennomsnittsalderen på kandidatene til menighetsrådsvalget i 2011 er 51,4 år (Tabell 15). Den ligger altså litt over gjennomsnittsalderen for kandidatene til bispedømmerådsvalget. Det er visse variasjoner mellom bispedømmene, fra 49 (Stavanger) til 53 (Borg, Tunsberg og Sør-Hålogaland).

Tabell 15 Gjennomsnittsalder på kandidatene på listene.

Bispedømmer	Gjennomsnittsalder
Oslo	51,5
Borg	53,0
Hamar	50,3
Tunsberg	53,2
Agder og Telemark	52,3
Stavanger	49,4
Bjørgvin	50,6
Møre	51,0
Nidaros	51,3
Sør-Hålogaland	53,1
Nord-Hålogaland	51,8
Totalt	51,4

Kilde: Kirkerådets valgmodul

Målet om minst 20 prosent kandidater under 30 år er langt unna i alle bispedømmene (Tabell 16). Men det er i det minste en liten forbedring sammenlignet med 2009 da andelen var 5 prosent.

Tabell 16 Andel unge under 30 år på kandidatlistene. Prosent.

Bispedømmer	Andel under 30 år på kand.listene
Oslo	9,8
Borg	5,4
Hamar	5,7
Tunsberg	5,1
Agder og Telemark	5,4
Stavanger	8,0
Bjørgvin	6,2
Møre	5,0
Nidaros	5,6
Sør-Hålogaland	5,4
Nord-Hålogaland	5,8
Totalt	6,0

Kilde: Kirkerådets valgmodul

Alt i alt er mønsteret på kandidatlistene til menighetsrådsvalget hva angår kjønn og alder stort sett det samme som i 2009. Det er fortsatt en stor overvekt av kvinner, selv om en så vidt greier målet om minst 40 prosent på hvert kjønn. Gjennomsnittsalderen er også relativt høy, og andelen under 30 er bare 6 prosent. Innsatsen for økt mobilisering blant unge lykkes altså ikke i særlig grad.

3.5 VURDERING OG SAMMENFATNING

Sett under ett har nominasjonsfasen ved kirkevalget i 2011 klare svakheter. For nominasjon til menighetsrådsvalget er det selvsagt et problem at bare litt under halvparten av menighetene, og færre enn i 2009, oppnår overskytende kandidater. Målsettingen om vekst i antall nominasjoner til menighetsrådene er altså ikke nådd. Hovedgrunnen er nok at det er vanskelig å få folk til å stille som kandidater, snarere enn at de lokale aktørene gjør en dårlig jobb med nominasjonen. Ingenting tyder likevel på at det har vært vanskeligere å finne kandidater i 2011 enn i 2009. Vi finner heller ikke støtte for antakelsen om at samtidigheten med lokalvalget kunne skape ekstra problemer for rekruttering av kandidater til menighetsrådsvalget. De dårlige kandidatlistene er likevel et uheldig trekk ved kirkevalget, først og fremst fordi det begrenser velgernes valgmuligheter. På landsplan tilfredsstiller kandidatlistene kravet til minimum 40 prosents representasjon av hvert kjønn, men det er enkelte bispedømmer som ligger under 40 prosent menn på listene. Det er store vansker med ungdomsrepresentasjon. Mens målet er minimum 20 prosent viser listene en andel på 6 prosent under 30 år. Det er likevel en svak økning fra 2009, da det tilsvarende tallet var 5 prosent. Gjennomsnittsalderen er i overkant av 51 år. Det er altså særlig kvinner og de litt eldre kirkemedlemmene som er villig til å påta seg denne oppgaven.

Når det gjelder nominasjonen til bispedømmerådsvalget er det betydelige problemer i 2011. Under en fjerdedel av menighetsrådene sender inn forslag på navn i forkant av nominasjonen. De som tross alt sender inn er ganske bevisst om sin mulige innflytelse, og koordinerer i en viss utstrekning forslagene sine. Men hovedinntrykket er at det er liten interesse blant menighetsrådene for å delta i

denne delen av bispedømmerådsvalget. Det nye tiltaket med at nominasjonskomiteen skulle innhente kandidatenes syn på aktuelle kirkelige spørsmål i forbindelse med nominasjonen, har ganske enkelt ikke fungert for nominasjonsprosessen. Enten har nominasjonskomiteene ikke fått svarene overhodet, de har ikke fått dem tidnok til å kunne ta hensyn til dem, eller de var i praksis allerede enige om hvilke kandidater de ville nominere da svarene eventuelt forelå.

Bare i tre bispedømmer har det fungert etter hensikten. Her har en innhentet et større antall kandidaters syn på aktuelle spørsmål og gjort svarene tilgjengelige for nominasjonskomitémedlemmene til vurderingen av mulige kandidater. Bortsett fra et par bispedømmer der det var så få navn å velge blant at valgmulighetene var "brukt opp" da kravene til kjønn, alder og geografi var imøtekommet, ser det ut til at det er organisatoriske årsaker til en ikke har fått dette til å fungere. En er ikke tilstrekkelig oppmerksom på at nominasjonsprosessen må organiseres slik at det er rom for å inkorporere hensynet til disse svarene. Etter alt å dømme må ansvaret deles mellom de valgansvarlige, nominasjonskomiteene, og valgrådene. Det overordnede ansvaret ligger likevel hos valgrådene. Det hjelper heller ikke at valgreglene og veiledningen ikke er samstemt, slik at det er uklart om det er påkrevd å ha to møter i nominasjonskomiteene eller bare ett. I bispedømmer der det pga avstander og kommunikasjonsforhold er både dyrt og tungvint å samle en prostivis sammensatt komité, er det selvsagt fristende å nøye seg med minimumskravet. Konsekvensen er at en heller ikke i 2011 har greid å inkorporere hensynet til holdningsrepresentativitet, altså kandidatenes synspunkter, holdninger og posisjoner, i nominasjonsprosessen.

Det er temmelig nøyaktig like mange menn og kvinner på listene, og de er i gjennomsnitt 50 år, altså litt eldre enn i 2009. Derimot når en ikke helt målsettingen for andel kandidater under 30 år, som ligger på 17 prosent. Praktisk talt alle kandidater har tidligere erfaring fra kirkelige verv. Litt over 40 prosent har i tillegg også erfaring fra ulike typer politiske verv. En stor andel er på en eller annen måte sysselsatt innen offentlig sektor, den klart største gruppen innen undervisning og forskning. Kandidatene slutter i stor grad opp om de sentrale satsingsområdene i Den norske kirke, og ser ut til å være innforstått med og lojal overfor rådende strategier og visjoner innen Den norske kirke. Samlet sett har vi stilt spørsmål ved om nominasjonsprosessen favner for smalt og valglistene består av noe ensartede kandidater, både hva angår bakgrunn og kirkelig profil.

4 PRESENTASJON OG INFORMASJON OM KANDIDATER OG VALG

4.1 EVALUERING 2009

Evalueringen av kirkevalget 2009 konkluderte med at en lyktes ganske godt når det gjaldt å informere om selve valget, at det skulle holdes kirkevalg, hvor og når det skulle holdes og hvem som kunne delta. Det ble lagt ned en stor innsats på de ulike nivåene, og resultatet i form av velgernes kunnskapsnivå var relativt godt, i alle fall sammenlignet med andre deler. Derimot kritiserte evalueringen informasjonen om kandidatene. Innsatsen var betydelig svakere på dette området, og undersøkelser viste også at velgerne selv opplevde å være lite informert om kandidatene. For menighetsråds kandidatene ble det pekt på at alt for mange menigheter tilsynelatende ikke ga særlig mye informasjon om kandidatene ut over navn, alder, bopel og eventuelt yrke. Evalueringen tok høyde for at det verken er rimelig eller nødvendig å stille samme krav til informasjon fra menighetsråds kandidater som fra bispedømmeråds kandidater, men understreket samtidig at det bør informeres noe mer også om menighetsråds kandidatene enn bare navn, alder og yrke. Informasjonen om bispedømmeråds kandidatene var lite tilpasset de behovene som preferansevalget gir for tydelig informasjon om ulike valgalternativer. Blant annet var den for uensartet og gjorde det vanskelig å sammenligne kandidatene, inneholdt i stor grad bare tilslutning til helt generelle positive anliggender og var dessuten holdt i til dels innforstått språk med implisitte og underforståtte henvisninger som krevde særlig forkunnskap. Det var altså særlig kandidatinformasjonen som trengte å forbedres. I denne evalueringen har vi derfor også lagt vekt på å analysere informasjonen om kandidatene, og særlig informasjonen om bispedømmeråds kandidatene.

4.2 REGELVERK OG OVERORDNET STRATEGI FOR INFORMASJON

Kirkerådets prosjektplan og kommunikasjonsplan for Demokratireformen understreker at Demokratireformen og kirkevalgene må sees i sammenheng med en mer omfattende endring av kirkeordning og forholdet mellom stat og kirke, der et vesentlig mål er å bekrefte og styrke medlemmenes tilhørighet til og engasjement i Den norske kirke. Kommunikasjon og informasjon skal derfor sees i forhold til et "mål bilde" for hva en vil oppnå med kirkevalget som rekke videre enn å velge tillitspersoner til viktige verv, og der kirkevalget også skal:

- Oppfattes som en anledning til å bekrefte tilhørighet og eierskap til min kirke
- Kommunisere og forankre kirkens verdier og hovedmål
- Bidra til å styrke omdømmet til Den norske kirke som en relevant og nærværende samfunnsinstitusjon (Kommunikasjonsplan s. 3)

Det er selvsagt også satt noen mer konkrete mål kommunikasjon og informasjon i forbindelse med kirkevalget, definert ut fra de ulike fasene, blant annet:

- Kjennskap til kirkevalget i befolkningen på nivå med valget i 2009
- Økt valgdeltakelse sammenlignet med valget i 2009

Del 1. Kirkevalget 2011: Regler, tiltak, gjennomføring og resultater

- Velgerne skal i større grad enn i 2009 erfare at de er godt informert om hvordan man kan stemme, hvem man kan stemme på og at det er reelle valgalternativ, herunder informasjon om valgordningen og at presentasjonen av kandidatene er tilgjengelig og hensiktsmessig
- Bedre resultater for hva angår den lokalt rettede og ubetalte kommunikasjonens utløsende effekt på oppslutning om valget
- Positivt resultat på medlemmenes vurdering av kampanjens sentrale budskapselementer

Kandidatinformasjonen, slik velgeren møter den, består av en standardisert, "universell" presentasjon som inneholder de samme hovedelementene om alle kandidater, og av individuelle bidrag initiert og utformet av kandidatene selv. Kvaliteten av den samlede kandidatinformasjonen avhenger av ulike faktorer. Disse kan forenklet deles i fire hovedgrupper: For det første, regler og retningslinjer for den standardiserte, "universelle" presentasjonen som skal legges frem i forbindelse med nominasjonen, og distribusjonen av denne; For det andre, de tiltakene og tilbudene som iverksettes for å støtte opp under og legge til rette for den individuelle og tilpassede informasjonen; For det tredje, kandidatenes utnyttelse og bruk av denne infrastrukturen for å informere om seg selv og sitt kandidatur, og for det fjerde, ulike eksterne forutsetninger og rammebetingelser som ikke kontrolleres av reformens aktører, men som aktørene kan forholde seg til mer eller mindre hensiktsmessig. Vurderingen av informasjonen om kandidatene til velgerne må ta hensyn til alle disse faktorene. Vi har likevel lagt vekt på de tre første, og nøyer oss med å antyde hvordan eksterne faktorer og rammebetingelser kan ha hatt betydning for informasjonen om kandidatene.

Kirkemøtet vedtok ingen endringer av valgreglene når det gjelder presentasjon av kandidater til menighetsrådsvalget. Det kreves kun at kandidaten er oppført med "navn, alder, og – i den grad det er ønskelig eller nødvendig for å unngå forveksling – med adresse og yrke/stilling" (Særskilte regler for valg av menighetsråd § 7.1 e). Den tilhørende veiledningen sier likevel at "det er viktig at utfyllende informasjon om kandidatene er godt tilgjengelig". Det er også laget en mal for presentasjon av kandidatene til menighetsråd, som i tillegg til navn, yrke, alder, bosted og bilde også inneholder plass for å føre opp relevant erfaring og satsingsområder.

Derimot ble reglene for presentasjon av bispedømmeråds kandidater endret. I tillegg til opplysningene som også ble krevd i 2009, nemlig navn, stilling, menighet og alder, opplysninger om utdanning/yrke, verv i kirkelig og offisiell sammenheng, og hva kandidaten særlig vil arbeide for/ser som viktige satsingsområder, skulle den også inneholde opplysninger om kandidatenes syn på aktuelle kirkelige spørsmål (Særskilte regler for valg bispedømmeråd III 7–15). Dette siste punktet var nytt i 2011, selv om enkelte bispedømmer i 2009 prøvde noe lignende.

Spørsmålet om informasjon om bispedømmeråds kandidatene ble også berørt i merknadene fra Kirkemøtekomiteen, slik:

Komiteen vil understreke betydningen av at kandidatene presenteres på en måte som i større grad enn i 2009 gir velgerne grunnlag for et reelt valg. Komiteen ser at det er store utfordringer med å tilrettelegge og distribuere informasjonen om kandidatene slik at den når velgerne og kan være til hjelp når velgerne skal avgi sin stemme. Når det gjelder fastsetting av hvilke aktuelle kirkelige spørsmål det skal legges vekt på av nominasjonskomiteen, mener komiteen at nominasjonskomiteene bør kunne få innspill og forslag – f. eks. fra valgrådet, Kirkerådet o.a. Komiteen ønsker at det utarbeides veiledende forslag til spørsmålstillinger som kan bidra til å tydeliggjøre valgalternativer. Det er viktig at kandidatenes svar er korte og konsise når de benyttes i kandidatpresentasjon (KM 11/10).

Til hjelp for nominasjonskomiteene pekte Kirkerådet på relevante kilder for spørsmålsstillinger, som kommende kirkemøtesaker, strategi- og visjonsdokumenter (se 3.3.3). I tillegg ble det arbeidet med konkrete spørsmålsstillinger på et møte mellom de valgansvarlige for bispedømmene, og også utviklet skriftlige forslag og eksempler som ble distribuert til bispedømmene. Disse var ment som hjelpemiddel og ressurs i nominasjonskomiteenes eget arbeid.

Valgreglene fastsetter de formelle minimumskravene til kandidatpresentasjon. Ut over det fastsetter Kirkerådets kommunikasjonsplan strategiske grep også når det gjelder kandidatinformasjon. For det første om "satsing på presentasjon av kandidater": "Det skal prioriteres å heve kvaliteten på dette arbeidet. Ressursinnsatsen i bruk av ubetalt kommunikasjon for å få økt kandidatsynlighet og økt kjennskap til kandidatene blant de stemmeberettigede skal økes". For det andre om "Et politisk aktuelt bispedømmerådvalg": "Bispedømmerådskandidater må være forberedt på å svare på og ta stilling til aktuelle kirkepolitiske spørsmål som det kan være uenighet om innad i kirken". Videre heter det at "et godt bispedømmerådvalg er avhengig av at man lykkes i å identifisere saker og spørsmål som har kirkepolitisk aktualitet", men uten at den historiske konfliktlinjen liberal – konservativ skal bli det altoverskyggende knyttet til valget (Kommunikasjonsplan s.4).

Disse strategiske grepene er utmyntet i såkalte "taktiske grep". Disse inkluderer blant annet samlinger for bispedømmerådskandidatene i bispedømmene, der det også skal gjøres tiltak for redaksjonell omtale. Videre skal bispedømmerådvalget aktualiseres gjennom å synliggjøre viktige politiske temaer der

det er ønskelig å identifisere temaer som engasjerer, men på en mest mulig samlende måte. Det er ikke ønskelig å på noen måte begrense offentlig debatt om konfliktsaker i Den norske kirke, men kampanjen for kirkevalget vil heller ikke fremme denne type temaer (s. 6).

På den ene siden ønsker en altså både forbedring og satsing på presentasjon av kandidater, og et politisk aktuelt bispedømmerådvalg der viktige kirkepolitiske temaer er synliggjort, på den annen side er det ønskelig at dette skjer på en mest mulig samlende måte. Selv om en ikke vil begrense offentlig debatt om konfliktsaker i Den norske kirke, vil en heller ikke fremme slike temaer. Temaene som skal bidra til et aktuelt bispedømmerådvalg, skal altså være engasjerende, men samlende. Dilemmaet her er selvsagt at selv om samlende temaer godt kan være engasjerende, skal det nok litt til at de er engasjerende på en måte som motiverer til valgdeltakelse eller som utdyper velgernes forståelse av valgalternativene.

I tillegg ble en rekke konkrete ideer for ulike informasjonsfremstøt beskrevet i tiltaksplan og PR-plan, blant annet kandidatsamlinger med mediekurs, valgboder / stands, utvikling av materiell, kandidatundersøkelse, innsalg overfor medier etc.

I den følgende analysen av kandidatinformasjonen ser vi først på den standardiserte informasjonen som skal være tilgjengelig om alle kandidatene, og like tilgjengelig for alle medlemmer. Dette er informasjon som kirkelige aktører langt vei kontrollerer og former selv, og derfor kan holdes ansvarlig for på en annen måte enn informasjon der utenforliggende faktorer påvirker både utforming og spredning av informasjon.

4.3 STANDARDISERT KANDIDATINFORMASJON – BISPEDØMMERÅDET

Den standardiserte kandidatinformasjonen omfatter navn, alder, stilling, bostedssokn, bakgrunn når det gjelder arbeid og verv, satsingsområder og syn på aktuelle kirkelige spørsmål. Informasjonen til og med satsingsområder gir seg stort sett selv, og vil samsvare med analysene av kandidatlistene samlet sett ovenfor (3.3.5). I dette kapitlet er det derfor informasjon ved hjelp av kandidatenes syn på aktuelle kirkelige spørsmål vi har sett særlig på.

4.3.1 "AKTUELLE KIRKELIGE SPØRSMÅL"

Et vesentlig grep ved dette bispedømmerrådsvalget var å be kandidatene svare på et utvalg aktuelle kirkelige spørsmål, fastsatt av nominasjonskomiteene. Dette skulle brukes i nominasjonsprosessen og i presentasjon av kandidatene. Analysen ovenfor har allerede dokumentert at det ikke fungerte etter hensikten i nominasjonsprosessen. Hvordan fungerte de i presentasjonen av kandidatene? Vi har analysert både spørsmålene og kandidatenes svar, og vurdert begge deler ut fra velgernes behov ved preferansevalgordningen for bispedømmerrådsvalget.

Preferansevalgordningen innebærer at velgeren blant minst 18 kandidater (men i noen bispedømmer opp til 20 kandidater), må velge minst én kandidat som han eller hun foretrekker fremfor de andre. Velgeren kan rangere flere kandidater i den synkende rekkefølgen vedkommende foretrekker dem, og det er ingen øvre grenser for hvor mange velgeren kan rangere, ut over antallet navn på listen. Informasjonen om kandidatene må derfor sette velgeren i stand til å bestemme seg for hvilke(n) kandidat(er) han eller hun foretrekker mest (og evt. nestmest osv) fremfor de andre. Skjematisk beskrevet forutsetter preferansevalgordningen altså først en sammenligning, og deretter en avgjørelse om preferanse ut fra hensyn som velgeren synes er viktig.

Med denne valgordningen er det ikke tilstrekkelig at velgerne blir informert om kandidatene, *de må informeres på en slik måte at de kan sammenligne kandidater og foretrekke én/noen fremfor andre*. Dette krever informasjon som på en eller annen måte får frem forskjeller mellom kandidatene, og forskjeller som er relevante for velgernes preferanser. Dette er et behov som følger av selve valgordningen og Kirkemøtets valgeregler, ikke av en urimelig parallell med politiske valg, slik enkelte har antydnet. Jo høyere ambisjoner en har for valgdeltakelsen, jo viktigere er det også at det er relativt enkelt for velgerne å tilegne seg denne informasjonen, for eksempel at informasjonen i størst mulig grad finnes på ett sted, og at det ikke tar for lang tid å sette seg inn i den.

I analysen har vi derfor lagt vekt på i hvilken grad spørsmålene legger til rette for en sammenligning og preferanse av kandidater. Særlig er det relevant på hvilken måte spørsmålene legger opp til at kandidatene kan tydeliggjøre skillelinjer eller forskjeller mellom kandidatene. I denne sammenhengen kan skillelinjer eller forskjeller være av to litt ulike typer. Dels er det forskjeller mellom *alternative* posisjoner, det vil si posisjoner som står i motsetning til hverandre, og der en som velger ikke kan støtte flere posisjoner på samme tid. Som velger kan en for eksempel vanskelig både mene at Den norske kirke skal engasjere seg mer i samfunnspolitiske spørsmål, og at den bør engasjere seg mindre i slike spørsmål; en kan vanskelig mene at staten fortsatt bør ha en sterk rolle i styringen av Den norske kirke og at Den norske kirke må få større frihet.

Men forskjeller kan også være forskjeller mellom posisjoner som ikke utelukker hverandre, men som godt kan supplere hverandre, og der det som velger er mulig å være enig i flere posisjoner på én

gang. Her snakker vi om forskjeller mellom *supplerende* posisjoner. For eksempel kan en velger godt på én og samme tid være enig i at det å gjennomføre en livsnær dåpsopplæring, å se enkeltmennesker og være en nærværende kirke, demokratisering og å nå ut med budskapet om Jesus Kristus, er blant kirkens viktigste utfordringer, eller at en god gudstjeneste er en gudstjeneste med aktiv deltakelse fra menigheten, et møte med Gud og fellesskap med menigheten, eller har flotte sang- og musikkinnslag. Her kan forskjeller være knyttet til forskjeller i prioriteringer, forskjeller i fortolkninger av kirkens tro og praksis, eller forskjeller i personlige kvaliteter eller idealer.

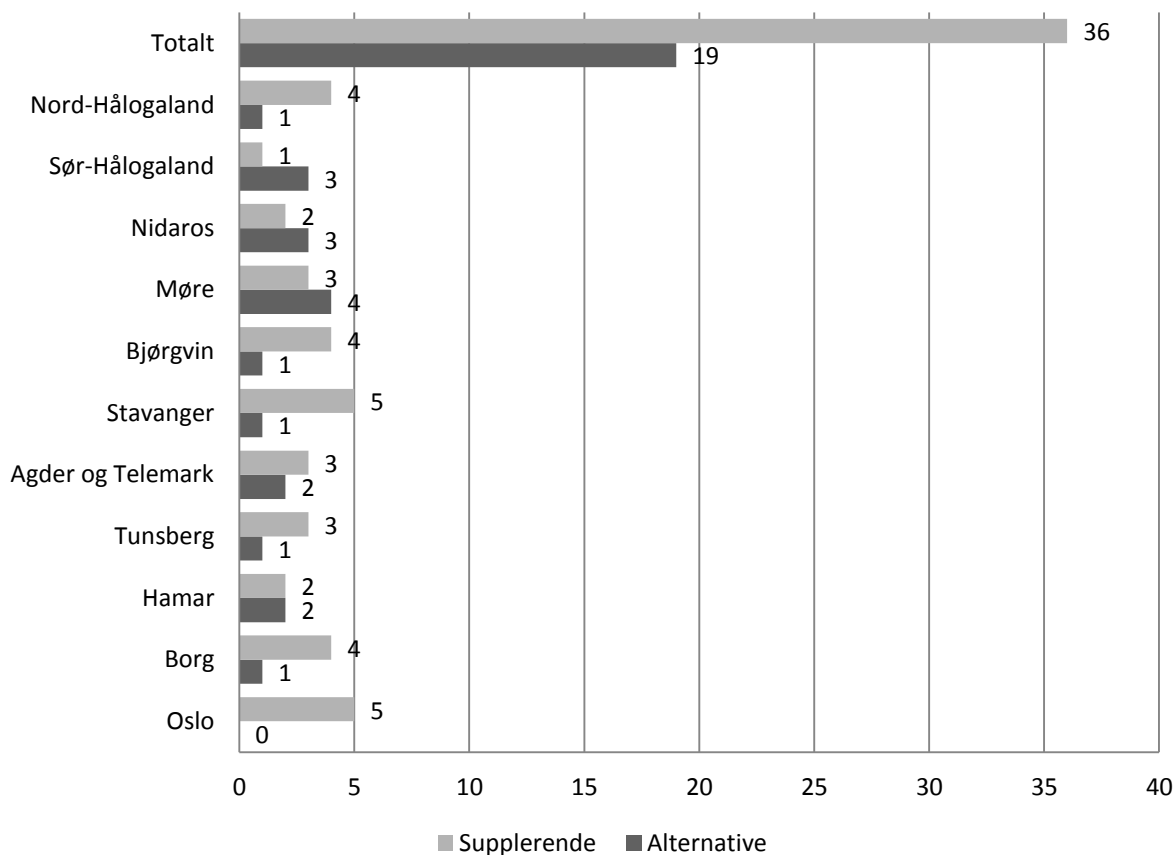
Analysen av spørsmålsstillingene fra nominasjonskomiteene viser at det er en klar overvekt på den siste typen spørsmål, de som legger opp til at kandidatene formulerer supplerende posisjoner.

Forenklet finner en fem hovedtyper av spørsmål, knyttet til fem ulike typer av posisjoner eller skillelinjer: Spørsmål som inviterer til svar der skillelinjene kan gå mellom henholdsvis:

- a) ulike oppfatninger i saks- og diskusjonsspørsmål; eks.: skal kirken engasjere seg i samfunnsdebatten, og i hvilke saker? Hvilken rolle bør staten ha i en fremtidig kirkeordning?
- b) ulike "tilstandsdiagnoser" av Den norske kirke og/eller av samfunnet; eks.: Hva ser du som de tre største utfordringene for Den norske kirke i dag? Hva tenker du om troens og religionens plass i samfunnet i årene fremover?
- c) ulike tiltak og prioriteringer for å avhjelpe antatte problemer eller utfordringer; eks.: Hvordan kan Den norske kirke øke oppslutningen om gudstjenesten blant sine medlemmer? Hva skal til for å styrke kirkens posisjon i samfunnet og i folks liv?
- d) ulike mål- og kvalitetsvurderinger / forståelse av kirkelig tro og praksis; eks.: Hva mener du er den overordnede målsetting for kirken? Hva kjennetegner en god prest? Hva er en god gudstjeneste for deg?
- e) ulike personegenskaper og -kvaliteter; eks.: Hva brenner du for? Hva er viktigst for deg i din kristne tro? Hvorfor bør akkurat du velges?

Det er først og fremst den første typen spørsmål som inviterer kandidatene til å formulere alternative posisjoner. De fire øvrige typene spørsmål legger i stor grad opp til svar og posisjoner som supplerer hverandre. Dersom en kategoriserer spørsmålene i alle bispedømmene på denne måten, med én kategori for spørsmål som oppfordrer til formulering av alternative posisjoner (type a) i listen ovenfor), og én kategori for spørsmål som oppfordrer til formulering av supplerende posisjoner (type b) – e) i listen ovenfor), får vi et bilde av fordelingen som vist i Figur 2 (i appendikset finnes en oversikt over hvordan vi har kodet de ulike spørsmålene). Det er altså en klar tendens til å foretrekke spørsmålsstillinger som ikke leder kandidatene i retning av å formulere posisjoner som står i motsetning til og kanskje i konflikt med hverandre. Slike spørsmål kan selvsagt godt være verdifulle. Men for at de skal kunne gi velgeren hjelp når vedkommende skal avgi stemme i et preferansevalg, er det nødvendig at de får frem tydelige prioriteringer eller på andre måter tydelige forskjeller som velgeren kan forholde seg til, og ikke bare generelle positive idealer eller beskrivelser som de aller fleste vil si seg enige i.

Figur 2 "Aktuelle kirkelige spørsmål": fordeling mellom spørsmål som oppfordrer til formulering av alternative posisjoner, og spørsmål som oppfordrer til formulering av supplerende posisjoner. Antall.

Kilde: Kirkerådet/www.kirkevalget.no

4.3.2 KANDIDATENES SVAR PÅ AKTUELLE KIRKELIGE SPØRSMÅL

4.3.2.1 OVERSIKTSANALYSE

Hva så med kandidatenes svar på disse spørsmålene? Fungerer svarene på spørsmålene rettet inn mot alternative posisjoner som forventet, og tydeliggjør relevante skillelinjer mellom kandidatene? Og hvordan får de øvrige spørsmålene tilpasset supplerende posisjoner frem relevante forskjeller?

Vi har gjennomført to typer analyser. For det første har vi analysert svarene (de som har ligget ute på nettstedet www.kirkevalget.no) fra et utvalg på hver tredje kandidat i samtlige bispedømmer. Vi har undersøkt hvordan spørsmål og svar til sammen får frem forskjeller mellom kandidater eller grupper av kandidater, eller om kandidatene fremstår som representanter for et felles engasjement for ulike sider av virksomheten i Den norske kirke. I analysen av samtlige bispedømmer har vi konsentrert oss om de spørsmålene som etter vår vurdering har det beste potensialet til å få frem forskjeller mellom kandidatene, i praksis dem som retter seg mot alternative posisjoner, og de tydeligst formulerte av de øvrige spørsmålene.

Deretter har vi valgt ut to bispedømmer, Oslo og Møre, og gått noe grundigere inn på alle spørsmål og svarene fra samtlige kandidater. Her har vi, i tillegg til å se på hovedlinjer i posisjoner og

eventuelle skillelinjer, også sett på hvilke forutsetninger spørsmål og svar forutsetter hos velgeren når det gjelder kunnskap, interesser og kirkelig engasjement. Siden svar fra kandidatene i Oslo og Møre bispedømmer analyseres mer i detalj nedenfor, er de stort sett holdt utenfor her.

I Borg bispedømme har kandidatene svart på spørsmålet "Vi får en annen relasjon mellom stat og kirke. Hva mener du vil bli den største utfordringen i fremtiden når det gjelder dette?" Ingen av kandidatene går imot de pågående endringene i relasjonene mellom stat og kirke, men det er heller ingen som forsvarer et mer gjennomgående brudd mellom staten og Den norske kirke. Kandidatene fremtrer altså som svært like i dette spørsmålet. Noen hensyn går igjen: oppslutningen om større autonomi og selvstendighet for Den norske kirke, viktigheten av å bevare kontakten mellom kirke og medlemmer gjennom disse endringene, videreutvikling av demokratiske ordninger, og hvilken betydning endringene vil ha for økonomi.

Dette spørsmålet og kandidatenes svar er et godt eksempel på hvordan et temaområde som i utgangspunktet burde gi grunnlag for å presentere kandidater klart og gjøre det mulig for velgerne å foretrekke én eller flere ut fra egne anliggender, ikke fungerer på den måten. Kandidatene tar til orde for synspunkter som de fleste vil være enige i, gitt at stat – kirke relasjonene endres i tråd med det politiske forliket, men som ikke profilerer den ene som forskjellig fra den annen. Én sier at det vil være viktig å utvikle demokratiske ordninger, en annen at en ny kirkestruktur må støtte opp om lokalmenigheten, en tredje at det vil være viktig at folk fortsatt vil trives i kirken, en fjerde at organisasjonene må utfordres til godt og utviklende samarbeid, en femte at det er viktig å finne balansen mellom det å være en folkekirke og et fellesskap av troende. Lite eller intet av det som sies vil vekke uenighet. Dermed er det selvsagt også vanskeligere å avgjøre hva man støtter spesielt. Det er likevel et spørsmål om det er spørsmål og svar som ikke er gode nok til å få frem forskjeller, eller om nominasjonskomiteen rett og slett har valgt 19 kandidater som mener stort sett det samme om forholdet mellom kirke og stat.

I Hamar har en stilt et lignende spørsmål: "Nevn to utfordringer knyttet til endrede relasjoner mellom kirke og stat som du er opptatt av". Her er mønsteret stort sett det samme som i Borg: For det første er det ingen som utfordrer eller problematiserer de pågående endringene, verken med å ville beholde statskirkeordningen, eller ved å ta til orde for et mer gjennomgripende skille mellom stat og kirke. Der nest har kandidatene litt forskjellige hensyn som de er opptatt av å ta vare på gjennom endringene, hensyn som de færreste vil være uenige i: at kirkens økonomi sikres, at medlemmenes tilhørighet til folkekirken og dens tradisjoner og verdier videreføres, at demokratisk styring utvikles og en får organer og regelverk som gir tydelig ledelse. En kandidat tar til orde for at det må bli "gode prosesser for bispeutnevnelser". Hva vedkommende nærmere bestemt legger i det får velgeren imidlertid ikke vite.

I Nidaros har en bedre fått frem ganske tydelige skillelinjer gjennom å spørre "Stat + kirke = sant/usant? Hva er din holdning i stat-/kirke debatten?" Noen kandidater sier at statskirkeordning bør videreføres, men med mer indre råderett, andre at de nok prinsipielt er for et skille, men innser at dette er en prosess som tar tid og ikke ønsker et snarlig brudd for enhver pris, og noen at tiden er overmoden for en mer selvstendig stilling for kirken overfor staten. Her kommer det frem tydelige posisjoner som representerer ganske tydelige alternativer og ikke bare hver for seg viktige og gode hensyn som få vil være uenige i. Fordelen med svarene fra kandidatene på dette spørsmålet i Nidaros er at det for en velger er lett å identifisere hvem en er enig og uenig med i dette spørsmålet.

Tilsvarende forskjeller har en også fått frem i Sør-Hålogaland ved hjelp av spørsmålet "Hvilken rolle bør staten ha i ei ny kirkeordning?"

Noen har stilt mer spesifikke spørsmål om kirkeordning, knyttet til tilsetninger og arbeidsgiveransvar. Agder og Telemark har spurt om tilsettingsnivå. Kandidatene deler seg mellom noen som støtter bispedømme- og prostinivå som foretrukket tilsettingsnivå, og noen som ikke ønsker å ta stilling, men ser dette som ledd i større omorganisering. Møre har spurt kandidatene om de mener at prester og andre kirkelig tilsatte bør ha ulike arbeidsgivere eller felles arbeidsgiver, og svaret er entydig at de bør ha felles arbeidsgiver. Dette er spørsmål som får frem ganske tydelige posisjoner. Men det er spørsmål som også forutsetter både en del kunnskap og mer enn gjennomsnittlig interesse for Den norske kirke som organisasjon hos velgeren, men samtidig blant de sentrale spørsmålene rådene og Kirkemøtet skal ta stilling i kommende periode, og derfor svært relevant. Dette synliggjør nok et dilemma: På den ene siden hensynet til å mobilisere velgere og gi enkel og tydelig informasjon om kandidatene, på den annen siden å sikre at det blir informert om hvordan kandidatene stiller seg i viktige spørsmål som skal behandles av rådene de velges til. Realiteten er at flere kirkelig viktige spørsmål ikke egner seg til å få massene på banen, heller ikke blant kirkens egne medlemmer.

Tre av bispedømmene har spurt om kandidatene mener Den norske kirke skal engasjere seg i samfunnsdebatten og eventuelt i hvilke saker. Her er det ganske stor samstemmighet i svarene vi har analysert. De aller fleste svarer ja på at kirken bør engasjere seg i samfunnsdebatten, i saker som angår menneskeverd og menneskerettigheter, skaperverk og forvalteransvar, fattigdom, forbruk, og omsorg for de svake. Én kandidat sier at kirken må ta del i debatter om deltakelse i krig, helsepolitikk, kriminalpolitikk, miljøvern. Noen poengterer at kirken ikke bør engasjere seg med konkrete (parti-) politiske innspill eller ta konkret stilling i saker det vil være uenighet om blant kirkemedlemmer. Hovedtendensen er en positiv innstilling til at kirken tar del i debatt om samfunnsetiske spørsmål, samtidig som det er enkelte som ønsker at kirken går litt lenger i å involvere seg i konkrete politiske debatter, og andre som ønsker å holde mer igjen og understreker at kirken ikke skal drive politikk. Også på dette spørsmålet bør det være mulig for velgere å identifisere, sammenligne og foretrekke blant ulike og delvis alternative synspunkter.

En god del av bispedømmene har stilt spørsmål som på litt ulik måte tar opp holdningen til homofilt samliv, enten knyttet til tilsetting av prester / personer i vigslet stilling som lever i homofil samliv, eller om innføring av liturgi for velsignelse / ekteskapsinngåelse mellom to av samme kjønn. 3 bispedømmer har, etter å ha diskutert det, valgt ikke å stille spørsmål om dette. De fleste av bispedømmene som har tatt med dette, har formulert spørsmålet langt på vei som et ja – nei – spørsmål: "Vil du at det utarbeides liturgi / bør kirken utarbeide liturgi for inngåelse av ekteskap mellom to av samme kjønn osv", "bør x bispedømme si ja til å tilsette homofilt samlevende prester". Her kommer det tydelig frem forskjellige og alternative posisjoner, som grovt kan inndeles i ja/positiv, nei/negativ (begge deler eventuelt med ytterligere begrunnelse), eller varianter av "avventende", "underveis", "vil følge Kirkemøtets vedtak" (for øvrig et litt underlig svar fra kandidater til Kirkemøtet som skal fatte vedtaket). Her skulle det være ganske lett for kandidatene å identifisere ulike posisjoner, og knytte dem til egne oppfatninger, forutsatt at velgeren oppfatter spørsmålet som relevant i utgangspunktet.

Analysene viser at tydelige og forskjellige posisjoner i ulike spørsmål et stykke på vei kommer til uttrykk gjennom disse svarene. Men selve spørsmålsformuleringen har nokså mye å si for hvorvidt

kandidatene formulerer tydelige forskjeller som hjelper velgeren til å gjenkjenne sine egne anliggender og interesser. Spørsmålsformuleringer av typen "hvilke utfordringer ser du ved xx?" får stort sett frem svært generelle betraktninger om allmenne, positive hensyn. Og det forutsetter at velgeren er opptatt av de tre – fire temaområdene som blir tatt opp i disse spørsmålene: stat – kirke relasjonen, ny kirkeordning og kirkeorganisasjonen, Den norske kirkes deltakelse i samfunnsetisk debatt, og Den norske kirkes holdning til homofilt samliv.

Hva med kandidatenes svar på den andre typen spørsmål som oppmuntrer til supplerende posisjoner som der en godt kan vært enig i flere forskjellige posisjoner på én gang? Kommer det frem forskjeller mellom kandidatene gjennom svarene på disse spørsmålene? Her har vi tatt med de spørsmålene eller typer av spørsmål som går igjen. Et spørsmål som stilles i 7 av bispedømmene er "Hva er kirkens viktigste utfordringer" (med variasjoner). Her svarer kandidatene som en kunne forvente svært mye forskjellig. Noen peker på overordnede målsettinger, andre på krevende problemer Den norske kirke står overfor: gudstjenestefornyelse, rekruttering, diakonal innsats, skape gode fellesskap, en livsnær kirke, en utfordrende kirke, sekularisering, bevare folkekirken, disippelgjøring, eiendomsforvaltning, samhandling, hindre liberalisering, engasjere og inkludere, for bare å nevne noe.

I Bjørgvin sprer svarene seg for eksempel på følgende utfordringer for Den norske kirke: involvering av frivillige i gudstjenesten, f. eks. gjennom synliggjøring av barn og unge, variasjon i sang og musikk og ulike gudstjenesteformer og -steder; dåpsopplæring, bibellesning ut fra et miljøperspektiv; forholdet stat – kirke; forkynnelsen av Guds ord som lov og evangelium; forholdet til staten, kirkeordning og utviklingsutvikling med henblikk på enhet og samhandling; å være et relevant kontaktpunkt i hverdag og fest og være en åpen og inkluderende kirke som er tydelig på Bibelens budskap. En tilsvarende variasjonsbredde, der noen kandidater nevner store visjoner for menighetens fellesskap eller gudstjenestefeiringen, andre er opptatt av kirkeorganisasjonen, forvaltning og økonomi, noen bekymrer seg om sekulariseringen eller liberaliseringens følger, og noen vil betone kjernen i en luthersk kristendomsforståelse som essensen i Den norske kirkes liv, finner vi stort sett også i de andre bispedømmene som har brukt dette spørsmålet.

Det varierer likevel litt mellom bispedømmene i hvor stor grad dette spørsmålet får frem forskjeller mellom kandidatene. I noen bispedømmer fungerer det som en anledning til å markere klare forskjeller mellom posisjoner. I Nord-Hålogaland peker noen på det å være inkluderende og imøtekommende for en større del av befolkningen som viktig, mens andre betoner det å fremholde Skriften som rettesnor for tro og liv, å høyne kirkens status og motvirke liberalisering som viktige utfordringer. I Borg er det derimot nesten umulig for en velger å sammenligne og foretrekke én eller flere kandidater ut fra hva de har svart på dette spørsmålet: å vise omsorg, være til stede for folk og formidle Guds handling, øke oppslutning om gudstjeneste og skape engasjement, være inkluderende uavhengig av alder, legning, ståsted, bakgrunn og å se enkeltmennesket, diakonalt virke og å si fra om ting som er galt i samfunnet, balansen mellom å være en inkluderende folkekirke og et fellesskap av troende, møte folk der de er, skape gode fellesskap og dessuten å utvikle trosopplæringen, er blant det som nevnes her. Her er det selvsagt ingenting i veien for at en som velger godt kan være enig i alt. Det er med andre ord ikke bare spørsmålet som avgjør om det kommer frem forskjeller, men også hvordan kandidatene greier å få frem forskjeller, og i hvilken grad de overhodet er forskjellige.

En annen type spørsmål ber kandidatene si hva de mener bør gjøres for å oppnå et mål eller motvirke en tendens, for eksempel hva som kan gjøres for å snu trenden med synkende gudstjenesteoppslutning, eller hvilke tiltak som bør iverksettes for å bedre rekruttering til kirkelige stillinger. I Stavanger spør de f.eks.: ”Hva må gjøres for å styrke kirkens stilling?” Én mener at kirken allerede står sterkt, men kan bli flinkere til å profilere det gode kirken gjør i lokalsamfunnet. En annen peker på at kirken i menighetsliv og samfunnsengasjement må vise hvordan Gud i sin kjærlighet vil ha fellesskap med alle, at konfirmantene må få relevant undervisning, og at det for øvrig må være lov og være underveis og å være aktiv i kirken. En er opptatt av at kjernen i evangeliet og Bibelens bilde av Jesus kommer tydelig frem, at det blir mer fokus på det som samler enn det som skiller, og at det å styrke kjernemenigheten må gå hånd i hånd med et åpent folkekirkeperspektiv. En mener at kirken på et mangfold av måter må fokusere på det som er kirkens oppdrag, nemlig å døpe og lære mennesker å følge Jesus, mens en svarer kort og greit at kirkens stilling må styrkes ved å be og arbeide.

Det er kanskje mulig å finne skillelinjer i slike svar og svar på tilsvarende spørsmål. Blant annet kan de nok finne en forskjell mellom vektlegging av at kirken primært må samle seg om en kjerne og identitet, til forskjell fra å betone at den må åpne seg utover mot en omverden. Men dels krever det en ganske inngående lesning som velgere ikke kan forventes å ta seg tid til, dels kan det godt tenkes at en slik konstruksjon øver vold mot kandidatenes svar og overdriver motsetninger mellom dem.

Denne oversiktsanalysen viser altså for det første at spørsmålsstillingene i ulik grad legger til rette for at kandidatene formulerer tydelige, sammenlignbare og forskjellige posisjoner. For det andre viser den at kandidatene benytter seg av de mulighetene spørsmålene gir for formulering av slike posisjoner i veldig ulik grad. Særlig når det gjelder de spørsmålene som legger til rette for å uttrykke ulike prioriteringer snarere enn alternative posisjoner er det en tendens til at kandidatene svarer slik at det i praksis vil være vanskelig for velgere å sammenligne og foretrekke en eller flere fremfor andre. Det kommer i liten grad frem tydelige forskjeller mellom kandidatene som velgerne kan bedømme og vurdere i lys av egne prioriteringer. Det er imidlertid noen steder uklart om det er fordi spørsmål og svar er uegnet og dårlig formulert, eller om kandidatene rett og slett ikke er særlig forskjellige. Selv de beste spørsmål og svar vil jo ikke kunne få frem forskjeller mellom ganske like kandidater.

4.3.2.2 INNGÅENDE ANALYSE: OSLO OG MØRE

I tillegg til denne oversiktsanalysen har vi også analysert spørsmål og svar fra to bispedømmer mer inngående ut fra disse spørsmålene: Hvilke skillelinjer kommer frem mellom kandidatene gjennom de ulike spørsmålene og svarene? Hvordan forutsetter spørsmål og svar bestemte kunnskaper, interesser, former for kirketilknytning eller andre egenskaper hos medlemmet og velgeren for at vedkommende skal kunne nyttiggjøre seg informasjonen?

For denne mer inngående analysen har vi valgt ut Oslo og Møre bispedømmer. Grunnen til at vi har valgt disse to bispedømmene for å analysere spørsmål og svar mer inngående, er at de har valgt ganske ulike strategier i utarbeidelsen av de aktuelle kirkelige spørsmålene kandidatene ble bedt om å svare på. Mens Oslo utelukkende har stilt spørsmål som legger til rette for formulering av supplerende posisjoner der forskjeller må komme frem i form av ulike prioriteringer eller ulike fortolkninger, har kandidatene i Møre svart på flere spørsmål som legger til rette for å formulere

alternative posisjoner. Har disse forskjellene i strategi fra nominasjonskomiteenes side betydning for kandidatenes svar, og dermed for informasjonen til velgerne? Vi er særlig opptatt av på hvilken måte svarene fra kandidatene gjør det mulig for velgerne å sammenligne kandidater, få øye på forskjeller, og foretrekke én eller flere kandidater fremfor andre. I tillegg gir valget av disse to bispedømmene også mulighet til å analysere en viktig del av informasjonen til velgerne i bispedømmer med ulik kirkelig profil og forskjell i valgdeltakelse.

Spørsmål og svar er analysert for hvert bispedømme for seg. Til slutt er det en samlet drøfting og vurdering av hvordan dette grepet med å innhente kandidatenes svar på aktuelle kirkelige spørsmål fungerer når det gjelder å gi velgerne god informasjon om valgalternativene i et preferansevalg.

I Oslo bispedømme måtte kandidatene først svare på spørsmålet **"Hva i Jesu budskap mener du er det viktigste for mennesker av i dag?"**. Dette spørsmålet inviterer kandidatene til å formulere sin forståelse og fortolkning av et kjernepunkt i kristen tro. Selv om ulike formuleringer ikke trenger å være uforenlige alternativer, kan ulike kirkemedlemmer likevel identifisere lettere seg med noen måter å formulere kjernepunktene i kristen tro på, enn andre. I svarene er det da også mulig å oppdage en forskjell mellom to litt ulike tyngdepunkter. Noen (flertallet) legger vekt på hvordan Jesus tar imot og elsker alle mennesker, og innbyr til et fellesskap som omfatter alle, og særlig de svake og utstøtte. Andre fremhever derimot Jesus som frelser og forsoner. Men en må lese ganske grundig for å finne denne forskjellen, og det forutsetter også at den som leser i en viss utstrekning allerede er fortrolig med en slik forskjell i kirkelig sammenheng og mener at den er relevant her. Henvisningen til "mennesker av i dag" inviterer kandidatene inn i en velkjent kirkelig retorisk strategi der mennesker som lever "nå" påstås å ha et grunnleggende fellestrekk som forener dem, helst et problem, et savn eller en mangel. Denne antatte mangelen kan deretter fungere som et bakteppe for å projisere et appellerende og overbevisende Jesu budskap. En kan da også lese en slik implisitt forestilling om et påstått grunnproblem for mennesker "av i dag" i mange av kandidatenes svar, som at mennesker har en eller annen form for eksistensiell krise som fellestrekk, enten savn etter en annen type fellesskap, eller etter forsoning, frelse og oppreisning. Vi finner påstander som at "Jesus var inkluderende og kjærlig, og det trenger mennesker i dag", at "Vi mennesker dypest sett har det samme behov som alltid – å få kontakt med vår Gud og skaper", "Vi strever etter å bli sett, være vellykkede, ha bra kropp, gode og meningsfulle jobber [osv.] Jesus sier: Du er god nok som du er og jeg elsker deg". "Det viktigste for mange er håpet Jesus gir dem, at Gud vår far kjenner deg helt ut og har lagt en plan for deg".

Noen av svarene stiller særlige krav til forkunnskaper eller fortrolighet med kristen tro og tradisjon. Én refererer for eksempel til "opplevelsen kvinnen ved brønnen hadde i møte med Jesus" som aktuell, og resonnerer videre at vi alle "trenger å smake det levende vannet". En annen til at Jesus "lar barna rope i helligdommen", en tredje til at Jesus er "Guds fortrolige fra tidens begynnelse til tidens slutt – Kristus som sammenfatter alt i himmel og på jord". Velgeren som skal skjønne disse utsagnene og hva de forteller om kandidatens forståelse av Jesu budskap, må være ganske godt inne både i bibeltekster og sentrale kristne dogmer. Slike svar tjener derfor kanskje primært også til å legitimere kandidaten som kristelig og teologisk kyndig overfor teologisk interesserte medlemmer, men er neppe så informative for andre.

Det andre spørsmålet til kandidatene i Oslo, **"Hva vil du legge vekt på ved utforming av ny ordning for Den norske kirke?"**, retter seg primært mot arbeidet med ordning for Den norske kirke i

kjølvannet av de ventede endringene i stat – kirke-relasjonene. En god del av kandidatene har da også valgt denne innfallsvinkelen. Ingen av kandidatene utfordrer stat – kirke-forlikets endringer i disse relasjonene. Enkelte mener endringene må være mer vidtrekkende, og tar til orde for at kirken sentralt bør bli eget rettssubjekt, må være mest mulig fri fra staten, at Den norske kirke må sees på som en av flere kirker og trossamfunn i Grunnloven, eller at en må fjerne all politisk overstyring både ved ordninger og økonomiske bevilgninger. Andre kandidater tar i stedet, eller i tillegg, opp mer konkrete sider ved organiseringen av Den norske kirke etter en eventuell endring av relasjonene til staten. Noen av disse er relativt konkrete og peker for eksempel på at de to arbeidsgiverlinjene må slås sammen, at kommunene fortsatt bør ha et økonomisk ansvar, at ordningen må sikre innflytelse for lokalmenigheten og at dette nivået må styrkes, at soknestrurene må være fleksible nok til å fange inn eventuelle behov for spesialmenigheter o.l. Disse svarene gir et tydelig og oversiktlig bilde av standpunkter i kirkeordningsspørsmål som disse kandidatene vil arbeide for i bispedømmeråd og Kirkemøtet. Men de forutsetter på den annen side en velger som er opptatt av og har kunnskap om et relativt spesifikt og begrenset problemkompleks i Den norske kirke. For mange medlemmer vil hensyn til "enhetlige arbeidsgiverlinjer", "kommunalt ansvar" og fleksible soknestrurer være vanskelig å knytte noen interesser til. Dette dreier seg dessuten om ganske få kandidater, ikke mer enn 5 – 6. Flere kandidater er opptatt av hvordan kirken skal organiseres fremover, men nøyer seg med å peke på overordnede målsettinger og hensyn: for eksempel at vi trenger ryddige arbeidsforhold og arbeidsgiverforhold, og ryddige ansvarsformer mellom råds- og embetslinjen; at kirken må få ordninger som gir en bærekraftig økonomi og levelige arbeidsforhold, og at den må ha levende lokalmenigheter og ikke være for topptung. Slike svar er for det første såpass generelle at ingen vil være uenige i dem. Men for det andre impliserer de ulike premisser, for eksempel at det er noe i Den norske kirkes ordning som truer ryddige arbeidsforhold og ansvarsformer, eller undergraver en bærekraftig økonomi. Hva dette er forutsettes velgeren åpenbart allerede å ha en viss idé om. Og hva kandidaten konkret vil gjøre for å få bukt med dette problemet for velgeren ikke vite noe om.

Flere er opptatt av overordnede hensyn som må sikres gjennom endringene av stat – kirke-relasjonene, for eksempel å bevare en åpen og inkluderende folkekirke, eller å sikre demokratiske ordninger og at medlemmene blir hørt. Men spesielt uttrykket "åpen og inkluderende folkekirke" brukes på en måte som legger bestemte premisser til grunn om velgeren og dennes innforståthet og fortrolighet med et slikt uttrykk og hva det signaliserer.

Imidlertid er det også en del kandidater som har brukt spørsmålet som en invitasjon til å formidle sine visjoner og anliggender for Den norske kirkes og dens fremtid, uten at det er så opplagt hvordan dette har med kirkeordning eller stat – kirke-relasjoner å gjøre. Unges plass i kirken og en kirke som ikke er redd for å forandre seg, men samtidig tar vare på tradisjonelle kristne verdier, en kirke som ikke glemmer dem som ikke kommer hver søndag og at de har sin rettmessige plass, en kirke som inkluderer annerledes tenkende, som følger Jesu forbilde om å mette de sultne og kle dem som fryser.

Kandidatene svarer altså svært forskjellig og tar opp ulike forhold i svarene sine, noe som selvsagt gjør det komplisert for velgerne å orientere seg og å sammenligne kandidater. Noen svar er gode i betydningen at de gjør det ganske lett for en velger å ta stilling til om "dette er en kandidat jeg kan støtte på dette punktet". Andre kommer derimot med helt generelle og opplagte anliggender og hensyn som ingen fornuftigvis kan bestride. Problemet med svarene er at de i ganske stor

utstrekning forutsetter bestemte interesser og til dels bestemte kunnskaper og fortrolighet med bestemte kirkelige forhold. Velgere som ikke svarer til disse premissene vil ha vanskelig for å orientere seg i disse svarene.

Det tredje spørsmålet som kandidatene fra Oslo svarer på er **"Hvordan kan bispedømmerråd og kirkemøte legge til rette for kristent barne- og ungdomsarbeid?"**. Her har kandidatene litt forskjellige forslag, men noen ideer går igjen: Legge til rette for og sørge for gode rammebetingelser i form av økonomiske ressurser, stillinger, kompetanse; oppfølging og inspirasjon av medarbeidere, arenaer for erfaringsdeling; gi rom for lokal utfoldelse og kreativitet og gi rom for utprøving av nye arbeidsformer i samarbeid med barn og unge, inkludere barn og unge mer i gudstjenestelivet, samarbeide med de frivillige barne- og ungdomsorganisasjonene, arbeide for lovfesting av ungdomsdemokratiet. Både spørsmålet og svarene forutsetter en velger som er interessert i Den norske kirkes barne- og ungdomsarbeid. Det er det faktisk en del som er, og sånn sett er det ikke så dumt å ta opp dette temaet. Problemet er selvsagt at kirkemedlemmene her må sammenligne og ta stilling til ulike ideer og forslag som mange vil oppfatte som hver for seg gode. Det kan være vanskelig å gjøre seg opp en mening om hvordan en vil prioritere mellom gode rammebetingelser, rom for lokal kreativitet, inspirasjon og kompetanseheving. Mange velgere vil nok synes at alt dette er viktig, og at det sånn sett er vanskelig å foretrekke én eller flere fremfor andre kandidater. Det kan lett oppleves som hipp som happ hvem en velger i et heat av kandidater med hver for seg gode og viktige ideer til bispedømmerrådets og Kirkemøtets innsats for barne- og ungdomsarbeidet. Enkelte kandidater nevner særskilte ting. For eksempel er det et par av kandidatene som nevner at bibelfortellinger eller bibelundervisning bør løftes frem. Dette kan appellere spesielt til noen medlemmer, mens andre kan være mer kritiske til å legge spesielt vekt på dette. Slike utsagn kan derfor gi velgerne grunnlag for å avgjøre om dette er en kandidat etter deres smak. På samme måte vil kanskje noen være enige med kandidater som er opptatt av at menighetene tar i bruk nye arbeidsformer, samværsformer og medier sammen med barn og unge, mens andre er mer kritiske til en slik vekt på dagsaktualitet. Det er altså enkelte utsagn som kan hjelpe velgeren med å ta stilling til en kandidat. Men de er alt i alt relativt få, og hovedmønsteret er forslag og prioriteringer som det er vanskelig å være uenig i. Mer penger, god oppfølging, og rom for lokalt engasjement vil de fleste oppfatte som positivt.

Det fjerde spørsmålet som er stilt i Oslo er **"Hva tenker du om troens og religionens plass i samfunnet i årene fremover?"** I tillegg til at det er forbløffende at en nettopp i Oslo har valgt å spørre om "troens og religionens plass" i bestemt form entall, er jo spørsmålsformuleringen "Hva tenker du om..." temmelig vag. Den inviterer vel nærmest kandidatene til å komme med noen betraktninger om hva de ser som interessante tendenser når det gjelder tro og religion i samfunnet. Kanskje skal den teste kandidatenes kunnskap om og forståelse av en større samfunnskontekst, og til å formulere den på en kortfattet, treffende og poengtert måte. Mange av kandidatene har da også forsøkt seg på slike beskrivelser av samfunnsutviklingen, og de aller fleste er enige om at tro og religion uten tvil er viktig i samfunnet og ganske sikkert vil bli enda viktigere og få mer oppmerksomhet i tiden fremover. Noen mener at bildet i tillegg også viser økt religionskritikk eller tiltakende sekularisering og derfor er mer nyansert. Til sammen fremsetter kandidatene en god del påstander og antakelser av typen "religionens plass vil ikke endre seg mye", "det blir økt oppmerksomhet om dette, i kulturen og for den enkelte", "det er en økende interesse for tro og religion i samfunnet", "religionen er i ferd med å få en renessanse, trolig [...] en postmoderne religionstenkning der "hva som er riktig for meg" vinner mer terreng", "jeg tror vi vil oppleve større

åpenhet for det kristne budskap", "vi går inn i et mer åpent landskap", "selv om kirken beholder noen av sine privilegier, utvikler det norske samfunn seg videre mot en sekulær stat", "Kirkesøkningen går ned [...] Derimot søker folk til mer nettverksskapende arbeid, åpne og inkluderende fellesskap i kristen regi". Med slike svar er kandidatene for så vidt lojale mot spørsmålet nominasjonskomiteen har stilt, men det er vanskelig å se hvordan slike skråsikre påstander, som det jo verken er plass til å utdype eller begrunne, skal tjene som nyttig informasjon om valgalternativer. Skal velgeren slutte opp om kandidaten(e) som etter hans eller hennes mening har den mest appellerende beskrivelsen av hvordan det går med "troen og religionen" i Norge for tiden? Og hvordan skal velgeren i så fall vurdere det? Eller kandidaten som (velgeren tror) har best greie på dette? Og hvordan kan velgeren vite det?

De fleste av kandidatene nøyer seg imidlertid ikke med å forsøke å beskrive samfunnstendenser og utviklingstrekk, men sier naturlig nok også litt om hva de mener vil være viktige anliggender i en slik samfunnsutvikling, og hvilken rolle Den norske kirke kan ha. Her kommer litt forskjellige anliggender til uttrykk. Noen er opptatt av hvordan kristen tro og kirkelig tilhørighet kan være en ressurs for enkeltmennesket. Andre legger vekt på hvordan religion, kristen tro, eller kirken kan være en ressurs på samfunnsplan som fredsbygger eller tradisjonsbærer. En del er opptatt av hva et mer religiøst mangfoldig samfunn krever, også av Den norske kirke, i form av vilje til religionsdialog og respekt for mennesker og grupper som tilhører andre tros- og livssynssamfunn. Men de sier svært lite om hvordan de vil bruke sitt verv i bispedømmeråd og Kirkemøtet til å arbeide for disse tingene. Dermed blir det for det meste litt generelle ønsker. Dette er for øvrig omtrent den eneste av disse "spørsmål-og-svar"-informasjonene fra bispedømmerådskandidatene overhodet som berører tros- og livssynsmangfoldet og Den norske kirke. Noen understreker at Den norske kirke i en slik situasjon også må være tydelig: ha et tydelig budskap, eller være en tydelig røst i etiske spørsmål eller samfunnsspørsmål. Et kirkemedlem som selv er opptatt av religionsdialog, eller av at Den norske kirke kan tydeliggjøre sin egen identitet i møte med andre religioner, kan selvsagt stemme på ulike kandidater ut fra det. Ingen av kandidatene, bortsett fra én, nevner det pågående tros- og livssynspolitiske utvalgsarbeidet. Enten det er fordi de ikke vet om det eller bare ikke synes det er relevant i sammenhengen, er det ganske oppsiktsvekkende. Det er den første store religionspolitiske utredning på oppdrag fra regjeringen, og Kirkemøtet vil mest sannsynlig uttale seg om den og om eventuelle lovgivningsmessige følger av den. I det lyset er det overraskende at så godt som ingen av kandidatene har benyttet anledningen til å si litt mer om religionspolitiske spørsmål generelt, og ingen nevner hva de vil være opptatt av i uttalelsen om denne utredningen.

Det femte og siste spørsmålet til kandidatene i Oslo er "**Hvilken plass skal kirken ha som kunst- og kulturformidler?**" Alle kandidatene er enige om at kirken både har og bør ha en viktig rolle som kunst- og kulturformidler. Det er riktignok én kandidat som er litt spørrende til i hvilken grad en kan fortsette å prioritere dette på samme måte som i dag. Et par kandidater peker også på at når kirken er ramme om kultur- og kunstuttrykk så må det også på en eller måte kunne knyttes til kirkens budskap og tjene kirkens formål, og at kulturformidling i kirken må være et middel og ikke et mål. Men de aller fleste nøyer seg med å slå fast at kirken er en viktig formidler av kultur og kunst, og at det bør fortsette og videreutvikles. Leser en nøye kan en oppdage at kandidatene nok legger litt forskjellige ting i dette. Noen betoner hvordan kirkens budskap er formidlet gjennom og avleiret i ulike kunstuttrykk. Først og fremst kirkerommet og dets utsmykning, men også musikk, visuelle kunstuttrykk og salmer. Ved siden av dette står kirken som kulturarrangør, og særlig med bruk av kirkerommet til ulike kulturelle arrangementer. Flere fremhever særskilt at samarbeid med andre

instanser, ikke minst "den kulturelle skolesekken", er en god mulighet for kirken til å engasjere seg på dette feltet. Enkelte peker på at kirkens handlinger og ritualer i seg selv også er kulturbærende. Én kandidat nevner at den folkelige delen av kulturlivet bør få større plass, en annen refererer til internett som et kulturuttrykk der kirken kan delta. Men for øvrig tenker nok de fleste innenfor horisonten av den finere kultur i betydningen skolerte og kvalifiserte kunstuttrykk innen arkitektur, musikk, bildende kunst osv.

For en velger vil det nok være tilnærmet umulig å få øye på forskjeller mellom kandidatene her, med unntak av de få som har noen tilleggsbemerkninger til den for øvrig unisone begeistringen for kirken som kunst- og kulturformidler. Slik spørsmålet er stilt er det heller ikke overraskende. Det egner seg ikke til å få frem prioriteringer av kultur og kunst i kirken sammenlignet med andre viktige saksområder, men vil snarere få frem hvorvidt en synes kirken bør ha en stor plass eller en liten plass som kultur- og kunstformidler. Og med de senere årenes satsing på kultur innen Den norske kirke, med kulturmelding og kulturrådgivere, kan det ikke undre at praktisk talt alle sier at den bør ha en stor plass.

Sammenfattende har nominasjonskomiteen valgt å stille spørsmål som legger dårlig til rette for å få frem forskjeller og skillelinjer mellom kandidatene. Dette svarer for så vidt til den bevisste strategien om ikke å fokusere på konfliktspørsmål. Kandidatenes svar får også i liten grad frem forskjeller eller ulikheter i prioriteringer. Enten legger de vekt på generelle og hver for seg positive hensyn som de alle fleste vil være enige i, enten fordi de snakker om generelle anliggender uten å si så mye om hvordan de vil knytte dette til arbeidet i bispedømmerådet (for eksempel spørsmålet om "troens og religionens plass i samfunnet") eller fordi de aller fleste er mer eller mindre enige og sier stort sett det samme om de samme spørsmålene (spørsmålet om Den norske kirke som kunst- og kulturformidler, til dels også spørsmålet om Jesu budskap). Det er selvsagt unntak der noen kandidater gjennom svarene sine fremstår som forskjellige fra andre. Men for det første dreier det seg om relativt få kandidater i en ellers ganske ensartet masse, og for det andre må velgeren være fortrolig enten med teologiske skillelinjer eller med nokså spesifikke problemstillinger knyttet til Den norske kirkes organisasjon, som tilsettings- og myndighetsforhold, for å oppdage disse forskjellene.

I Møre bispedømme har nominasjonskomiteen valgt en litt annen strategi for utforming av spørsmål enn i Oslo. Dels har de stilt litt flere spørsmål, og dels har de i større grad stilt spørsmål som legger til rette for at kandidatene kan formulere tydelig forskjellige posisjoner. Det første spørsmålet kandidatene har svart på er **"Kva er kyrkja sine tre viktigaste utfordringar?"** Dette er for øvrig et spørsmål som er stilt i en rekke andre bispedømmer, i alt 7, så analysen her kan jo gi en pekepinn på hvordan dette spørsmålet og svarene på det kan fungere. Som en kunne vente kommer det frem svært mye forskjellig i disse svarene: å synliggjøre hva de kristne verdiene har å si for vår velferd; nå ut med budskapet til alle i Norge og verden gjennom god og livsnær forkynnelse; finne frem til en organisering som er sammenhengende og i tråd med moderne og effektive organiseringsprinsipper; bedre ordningene for kirkevedlikehold; tillit til kirkelige ledere; rekruttering av medarbeidere; å forkynne evangeliet og forvalte sakramentene rett, på en måte som når ut til folket; se enkeltmennesket; bevare en folkekirke for alle osv. Tematisk omfatter svarene både overordnede

åndelige mål³, Den norske kirkes stilling i samfunnet og blant medlemmene⁴, organisatoriske spørsmål⁵, rekruttering og oppfølging av medarbeidere og frivillige⁶, menighetsutvikling⁷, kirkelige reformer⁸, kirkens engasjement i etiske spørsmål⁹

Noen av kandidatene peker på ganske konkrete mål og anliggender, som mer inklusjon av barn og unge i kirkens gudstjenester og andre aktiviteter, eller å skape utviklende arbeidsforhold for dem som jobber i kirken. Her er det ganske lett for en velger å være enig eller uenig i at et slikt mål bør prioriteres. Andre mål er helt generelle, og selv om en som velger godt kan være enig eller uenig i dem som en overordnet visjon for hva som bør prege Den norske kirke, er det vanskeligere å se hva de vil bety for kandidatens innsats som medlem i bispedømmeråd og Kirkemøtet, som "å skape en inkluderende kirke", "være nærværende og relevant" eller "å kunne kommunisere med folk av i dag".

Enkelte kandidater nevner et anliggende, men formulerer seg slik at det er umulig å skjønne hva de egentlig mener. Når en kandidat sier at en utfordring er å "lage mangfoldige kirkerom som ikke stenger, sorterer eller graderer medlemmene" siktes det da til universell utforming av kirkens lokaler, altså kirkerom i bokstavelig forstand, eller er det kirkerommet i mer overført betydning, og skal vise til at kirkelige fellesskap må unngå å sortere, gradere og stenge ute? Dessuten inneholder dette, likt en god del andre utsagn, en implisitt antydning om tilstanden i Den norske kirke, og at det faktisk graderes, sorteres og stenges rundt om i Den norske kirkes kirkerom. For mange velgere ville nok det i så fall vært interessant å høre litt mer om, eller få uttrykt på en mer presis måte. En annen kandidat mener en utfordring er "samlivsspørsmål og da særlig for homofile prester". Mener kandidaten at dette er et viktig spørsmål som det må arbeides mer med i Den norske kirke, er det uttrykk for et engasjement for at Den norske kirke må være mer åpen for tilsetting av prester i homofile parforhold, eller er poenget det motsatte, at Den norske kirke må bli mer tilbakeholdende mer slike tilsettinger? For den som leser presentasjonen første gang er dette helt uklart. Kanskje har både kandidaten og dem som var ansvarlig for redigering av disse svarene tenkt at "alle" vet hvordan dette skal forstås, eller svarene er rett og slett ikke tilstrekkelig gjennomarbeidet.

Svarene på dette spørsmålet vil nok gjøre det mulig for velgeren å finne forskjeller mellom kandidatene, og foretrekke den eller de kandidatene som best samsvarer med egne synspunkter. Men for det første er også en god del av svarene her veldig generelle anliggender som det er vanskelig å være uenig i (se enkeltmennesket og være en relevant kirke, menneskeverd og vern om skaperverket, tillit til kirkelige ledere). Dessuten vil grunnlaget for å foretrekke kandidater et stykke på vei like mye være kandidatens evne til å diagnostisere tilstanden i Den norske kirke, som det vil være hva kandidaten konkret vil arbeide for. Svarene legger altså opp til at kandidater velges ikke

³ Snakke sant og forståelig om livet og den kristne trua, forkynne evangeliet med blikk for, og i samarbeid med, den verdensvide kyrkja

⁴ Kirken trenger større oppslutning, korleis framleis vere "folkekyrkje" når ein lettast på banda til staten, sjå enkeltmenneske og vere ei nærverande og relevant kyrkje

⁵ Ressurssituasjonen – særskilt for dei minste kyrkjelydane, struktur og organisering bør bli klårare

⁶ Ta vare på ansatte/frivillige, rekruttering av andre prestar og andre medarbeidarar

⁷ La unge vere deltakande, å vekkje og nære det kristelega liv blant kyrkja sine medlemmer

⁸ Gjennomførleg plan for livsnær dåpsopplæring i alle kyrkjelydar, lage en gudstjeneste som også kan nå frem til den neste generasjonen

⁹ Snakke tydelig om rettferdighet og vern av skaperverket, samlivsspørsmål, fokus på menneskeverd

bare for standpunkter og innsatsområder, men også for sin forståelse og formulering av hva som kjennetegner Den norske kirke.

Det andre spørsmålet kandidatene i Møre bispedømme svarer på, er **”I neste valperiode blir kyrkja sitt forhold til staten og organiseringa av kyrkja ein viktig sak. Kva tenkjer du om a) staten og regjeringa si rolle i ei framtidig kyrkjeordning? b) Organiseringa av kyrkja i ei ny kyrkjeordning c) Finansieringa av kyrkja i framtida?”** Nominasjonskomiteen i Møre har altså stilt tre ganske spesifikke delspørsmål til det overordnede emnet ”kirkens forhold til staten og organisering av kirken”, mens andre bispedømmer her stort sett har nøydt seg med å stille et enkelt generelt spørsmål. Dermed har en også litt mer kontroll på hva kandidatene svarer på, til sammenligning med for eksempel Oslo der noen har snakket om finansiering, noen om kirkeordning, noen om fristilling fra staten. Kandidatenes svar viser også tydelige forskjeller og skillelinjer som velgerne kan forholde seg til.

Til det første spørsmålet støtter enkelte kandidater fortsatt statskirke og et nært forhold mellom stat og kirke. Andre ønsker økt selvstendighet for Den norske kirke i tråd med det inngåtte forliket og noen peker på særlige ting som selvstendighet i lærespørsmål og utnevning av biskoper, noen peker på at staten bare skal ha én rolle overfor Den norske kirke: nemlig å bevilge penger, noen sier mer generelt at staten må få mindre å si eller at stat og kirke bør skille lag, uten at det er helt klart hva de eksakt legger i det, én tar til orde for at statens forhold til Den norske kirke bør være som for de øvrige tros- og livssynssamfunnene.

På det andre spørsmålet fremhever kandidatene ulike hensyn de er opptatt av: utvikling av strukturer som kan ta imot den myndighet som kirken tilføres ved grunnlovsendringene, demokratisering og medbestemmelsesrett for medlemmene, kirken som eget rettssubjekt, utvikling av samarbeidsarenaer, organisering som gagnar lokalmenighetene, gode strukturer og arbeidsgiveransvar med god personalpolitikk. Noen av svarene er også ganske ”generelt positive” og slike det er vanskelig å være uenig i. Imidlertid er det ganske mange av kandidatene som også her nevner kirkens selvstendighet overfor staten, rett til å utnevne egne ledere, at rammelov gitt av Stortinget bør være knapp, forutsigbar finansiering eller peker på litt mer generelle visjoner for Den norske kirke og dens betydning. Det kan altså se ut til at en del av kandidatene enten ikke helt har skjønnet hva det spørres etter, eller bevisst har omtolket det. Svarene på dette spørsmålet er nok vanskeligere for velgerne å ta stilling til fordi kandidatene svarer på litt forskjellige ting og svarene derfor er vanskeligere å sammenligne.

På det tredje spørsmålet om finansiering går et klart flertall av kandidatene rett og slett inn for å fortsette den eksisterende ordningen der staten har et hovedansvar for finansiering. Enkelte kandidater tar til orde for enten kirkeskatt for medlemmer, at Den norske kirke og andre tros- og livssynssamfunn må finansieres på samme måte, eller sier bare mer generelt at endringer i relasjonene mellom stat og kirke må også bety endringer i finansieringsordninger, og at medlemmer må ta et større ansvar. Også her burde det være ganske enkelt for velgere å identifisere hvilke kandidater de kan støtte og hvilke ikke.

Samlet sett gir svarene på disse tre delspørsmålene velgerne ganske gode muligheter til å sammenligne og foretrekke kandidater. Svarene på spørsmålene forutsetter først og fremst velgere som har en viss interesse i spørsmål knyttet til forholdet mellom Den norske kirke og staten. Det vil kunne gjelde ganske mange av medlemmene av Den norske kirke, og også av dem som ellers ikke er så veldig engasjert i menighetens og kirkens virksomhet eller er innforstått med særlige kirkelige

spørsmål og temaområder. Svarene forutsetter ikke at velgerne er godt inne i de mer spesifikke emnene om arbeidsgiverlinjer og styringsnivåer, blant annet fordi kandidatene ikke har svart særlig presist på det andre delspørsmålet om organisering av Den norske kirke i ny kirkeordning.

På det tredje spørsmålet **”Kva for krav til samlivsform bør kyrkja stille til sine tilsette?”** har en tilgjengelig utvidet spørsmålsstillingen sammenlignet med mange av de øvrige bispedømmene som har spurt mer spesifikt om homofilt samliv, enten tilsetting i vigslet stilling eller liturgi for ekteskapsinngåelse. Denne utvidelsen av spørsmålet svarer nok til Bispemøtets pågående utredning som har samlivsspørsmål generelt som tema, og ikke bare homofilt samliv. Denne utredningen vil mest sannsynlig også bli behandlet på Kirkemøtet, og sånn sett passer denne utvidelsen av spørsmålsstillingen til hva kandidatene vil måtte ta stilling til som rådsmedlem. Samtidig lar spørsmålet det være opp til kandidatene hvor spesifikt de vil svare, og særlig i hvilken grad de vil svare på mer spesifikke spørsmål og i hvilken grad de vil nøye seg med å angi noen overordnede prinsipper eller retningslinjer. En del av kandidatene uttrykker eksplisitte og tydelige, konkrete standpunkter, noen til støtte for at kirken ikke kan stille særskilte krav til samliv for sine ansatte, eller at den enkelte må avgjøre dette selv, andre at krav til samlivsform for kirkelig tilsatte bør være ekteskap mellom mann og kvinne, eller krav til samlivsform for både heterofile og homofile bør være ekteskap. Men det er ikke så mange som er så tydelige og eksplisitte. Noen uttrykker seg indirekte ved å henvise til en bestemt kilde som avgjørelsesinstans, og underforstår at denne referansen samtidig klargjør hva de selv står for. Det er svar av typen ”Kyrkja bør i framtida stille krav til dei tilsette om samlivsform i tråd med Bibelen”, ”Kyrkja sine tilsette skal stå på Bibelen si lære og leve sin samliv ut ifrå det” eller ”Kyrkja bør stille krav til samlivsform [for alle tilsette] som er i pakt med Bibelen sin bodskap om ekteskap mellom mann og kvinne”. En sier at ”Kyrkja bør ikkje endre kravet til sine tilsette”, og forutsetter dermed at velgeren vet hva som er kravet pr i dag. Noen kandidater uttrykker seg – bevisst eller ubevisst – på en mer generell og kanskje depresiserende måte som åpner for ulike tolkninger når det gjelder mer konkrete spørsmål. Det gjelder utsagn som ”Ekteskapet er ei god ordning for samliv”, ”Kan det stilles like krav til alle tilsatte? Holder det ikke at man avgir en lojalitetserklæring til kirkens bekjennelse?” eller ”Presten må ha ei samlivsform i tråd med det han forkynner. Alle tilsette må ha orden i si samlivsform”.

Disse svarene vil velgeren antakelig enkelt kunne forbinde med egne standpunkter og oppfatninger, enten hun er restriktiv med å stille særlige krav til tilsatte, støtter at kirken bør stille krav til ansatte angående samlivsform, er mer avventende og ikke har tatt stilling, eller mener dette ikke er noe en kan svare entydig på. Noen av svarene forutsetter enten kunnskap eller betydelig tolkningskunst hos velgeren, men disse har velgeren i så fall mulighet til å velge bort.

Det fjerde spørsmålet er **”Kva for møtestader ønskjer du å skape og kva for tilbod vil du etablere for at fleire skal finne seg til rette i kyrkjelydane?”** Her kommer det også en rekke ulike tanker og forslag. Noen er opptatt av tilbud rettet mot særlig aldersgrupper, og da særlig barn, unge, eventuelt også foreldrene deres, og unge voksne. Noen er opptatt av hvilke arenaer som brukes, og peker på kirkerommet, på mer uformelle eller ”hyggepregede” rom, på naturen, på samfunnet. Andre er opptatt av hvilke former eller tilbud en skaper, og foreslår mindre og nærmere fellesskap, samarbeidstiltak for eksempel med kulturskoler, temakvelder, sang- og musikkarrangementer, pilegrimsvandring, møtepunkter mellom lokalbefolkning og innvandrere. Noen er opptatt av å videreutvikle kjente, eksisterende tiltak som konfirmantleirer og kirkekaffe. Svært få av kandidatene reflekterer noe særlig over hva som eventuelt skal være ”tiltrekningskraften” overfor medlemmene i

disse møteplassene og tilbudene, men en kandidat mener at "Den ideelle møtestad er der alle kjenner seg velkomne og sett". Det er med andre ord en ganske svær vifte av tiltak som varierer ut fra ulike faktorer som alder, gruppetilhørighet, møtested, møteform, opplegg osv. For velgere som enten selv har bestemte ønsker for et tilbud om bestemte møteplasser i regi av menigheten, eller som har tanker om hvilke møteplasser andre mennesker ønsker seg, vil det sikkert være mulig å finne én eller flere kandidater som svarer til disse tankene. Men både spørsmål og svar forutsetter et medlem som ønsker et mer omfattende og mer intenst, i betydningen tettere tilbud av samvær og møteplasser. Ingen av kandidatene går inn på hva medlemmer eventuelt ønsker å få ut av sin tilknytning til kirke og menighet, eller problematiserer om det nødvendigvis er et tettere fellesskap medlemmene vil søke. Både spørsmål og svar legger bestemte premisser til grunn om velgeren og vedkommendes tanker og ønsker om tilbud og virksomhet i kirkelig sammenheng.

Kandidatene svarer også på "**Skal kyrkja engasjere seg i samfunnsdebatten og evt i kva for saker?**" Flertallet av kandidater mener at kirken bør engasjere seg i samfunnsdebatten. Og sakene de mener kirken bør engasjere seg i dreier seg særlig om menneskeverd og menneskerettigheter, skaperverk og forvalteransvar, urettferdighet og undertrykkelse. Saker som nevnes av én eller to er miljøvern, krig – fred-spørsmål og innvandring. De oftest nevnte sakene er altså relativt generelle og oppfattes kanskje å høre hjemme i kirkens lære og budskap, mens mer konkrete, politiske områder får smalere oppslutning. Noen er mer eksplisitt avgrensende og sier at kirken bør engasjere seg der kristne verdier står på spill, i saker som berører kirken, eller der det er et klart mandat fra Bibelen, men ikke der det er uenighet internt. Enkelte kandidater er uttrykkelig skeptiske. De peker på at kirken ikke er et politisk parti, at kirken skal være samlende og ikke splittende og at den derfor skal være svært forsiktig med å ytre seg fordi den taler på vegne av mange med ulike synspunkter. En sier at kirkens folk bør vise sitt engasjement og solidaritet med de svakeste gjennom praksis.

Også i dette spørsmålet kommer det altså frem ganske tydelige forskjeller og skillelinjer mellom kandidatene. Flertallet er positive til at kirken engasjerer seg i samfunnsdebat, mens noen er kritiske. Det legges heller ikke spesielt krevende premisser til grunn om velgeren for eksempel når det gjelder kunnskap eller interesser, og også velgere som er mindre fortrolige med Den norske kirkes virksomhet kan forholde seg til informasjonen om kandidatene her. Her bidrar både spørsmål og svar til at velgeren faktisk kan få ganske god informasjon om kandidatene. Om velgeren vil synes at han eller hun har "nok å velge blant" er et annet spørsmål. Spesielt vil kanskje de som mener at kirken ikke bør vike tilbake for å ta stilling i konkrete og kompliserte politiske saksspørsmål kanskje oppleve at de ikke helt finner noen som står på deres side.

Det sjettede spørsmålet er "**Kva er ei god gudsteneste for deg?**". Nå kan en kanskje lure litt på hvorfor dette spørsmålet er valgt rett etter at gudstjenestereformen og ny liturgi for hovedgudstjenester er vedtatt av Kirkemøtet og vel neppe blir endret igjen med det aller første. Kanskje er det tenkt som en mer generell indikator på hva kandidatene legger vekt på og verdsetter ved kirkens hovedsamlingspunkt, og slik sett si noe vesentlig om dem som mulige kirkeledere. Noen er opptatt av hvorvidt gudstjenesten leder til ettertanke, refleksjon og ro. Andre legger vekt på fellesskapsdimensjonen, møtet med Gud og med andre mennesker, inkludering og deltakelse og hvorvidt den oppleves som noe hele menigheten deltar i. Noen legger vekt på forkynnelse, budskapet og evangeliet som det sentrale ved en god gudstjeneste, mens noen ser etter om den er en kilde til personlig utvikling, utrustning og tro. Enkelte peker på nattverden som særlig viktig, og mange er opptatt av flott sang og musikk.

Her kan velgere enten velge kandidater som har en lignende oppfatning som dem selv av hva en vellykket gudstjeneste er, i forventning om at da vil det påvirke gudstjenesten i den retningen. Som sagt er vel det tvilsomt, ut over det som kan formes innen rammen av vedtatt gudstjenestereform. Eller velgere kan oppfatte spørsmål og svar som en indikator på kandidatenes profil som åndelige kirkeledere, og i hvilken grad de har overbevisende tanker om gudstjenestens viktighet i kirkens og de kristnes liv. Uansett forutsetter spørsmålet og kandidatenes svar et premiss om at velgeren er opptatt av hvordan gudstjenesten formes. Velgere som er mer opptatt av hvordan gravferden, vielsen eller dåpsfeiringen oppleves, har lite grunnlag for å velge kandidater. Dermed henvender en seg med dette spørsmålet til det sjiktet av velgere som er opptatt av gudstjenesten, enten fordi de selv er der ganske jevnlig, eller fordi de er enig i at det er (d)en helt sentral del av kirkens liv.

Det siste spørsmålet kandidatene svarer på er **"Bør prestene og andre kirketilsatte ha ulike arbeidsgivere eller en felles arbeidsgiver?"** Både spørsmål og svar forutsetter en ganske spesifikk kunnskap og interesse hos velgeren for konkrete kirkeorganisatoriske spørsmål. Det er sannsynlig at en stor andel ikke bare av kirkemedlemmene, men også av dem som deltar i kirkevalget har temmelig diffuse kunnskaper om hva dette dreier seg om, og kanskje heller ikke helt ser hvordan dette berører dem og deres forhold til kirken. Et stort flertall av kandidatene støtter at det bør være en felles arbeidsgiver for prester og andre tilsatte i kirken. Én tar til orde for at bispedømmerådet fortsatt bør tilsette prester, og at ansettelse av andre ansatte ligger på et lavere nivå. Et par kandidater sier det viktigste er at det fungerer for de berørte partene, eller bør sees i sammenheng med spørsmålet om ny kirkeordning. Tre kandidater sier de ikke har noen mening eller grunnlag for å uttale seg.

Det er lett å identifisere kandidatenes posisjon i dette spørsmålet, med unntak av dem som litt overraskende melder pass til hele spørsmålet. Problemet er kanskje heller at kandidatene stort sett mener det samme. Den velgeren som er skeptisk til felles arbeidsgiverlinje har ikke så mye å velge blant her.

4.3.2.3 OVERORDNET VURDERING

Både oversiktsanalysen av hele materialet fra alle bispedømmer og den mer inngående analysen av materialet fra Oslo og Møre, viser at måten spørsmålene blir stilt på har en selvstendig betydning for hvor god informasjon velgeren får. Forskjeller mellom kandidatene kommer gjennomgående tydeligere frem der de har svart på spørsmål som er innrettet mot alternative posisjoner enn på spørsmål som legger opp til supplerende posisjoner. Det betyr også at informasjonen om kandidatene i Møre i større grad får frem tydelige valgalternativer og posisjoner som velgerne kan sammenholde med egne anliggender, enn informasjonen om kandidatene i Oslo. Det er selvsagt unntak fra dette mønsteret. Noen kandidater greier ikke å uttrykke en tydelig posisjon som fremstår som klare forskjellig fra alternative posisjoner. Ordningen stiller jo visse krav til kandidatenes formuleringsevne, og det er rett og slett ikke alle kandidatene som er i stand til å innfri på dette punktet. Enkelte andre kandidater ønsker etter alt å dømme ikke å formulere seg så veldig tydelig og la seg identifisere som forskjellig fra andre kandidater og posisjoner. Men alt i alt kan formulering av spørsmål innrettet mot alternative posisjoner øke sjansen for god informasjon om kandidatene og valgalternativene betydelig, selv om den åpenbart ikke kan garantere den.

Spørsmålene som i stedet er innrettet mot supplerende posisjoner og forskjeller utelukker ikke nødvendigvis at det kommer frem tydelige og forskjellige posisjoner, for eksempel i form av ulike prioriteringer, målsettinger eller tilstandsbeskrivelser som velgerne kan forholde seg til. Men materialet vi har analysert viser at tydelige forskjeller kommer frem betydelig sjeldnere med slike spørsmål. Hovedtendensen er at kandidatene da støtter så generelle og allment positive mål at det er vanskelig for en velger å avgjøre om det ene eller det andre bør prioriteres. Et eksempel fra analysen ovenfor hvordan kandidatene i Oslo i svarene på hvordan bispedømmerådet kan tilrettelegge for kristent barne- og ungdomsarbeid stort sett nevner økonomi og rammebetingelser, oppfølging og inspirasjon til ansatte og frivillige, og lokal kreativitet og lokalt engasjement. Et annet eksempel er når Møre-kandidatene på spørsmålet om kirkens tre viktigste utfordringer svarer ting som å se enkeltmennesket og være en relevant kirke, nå ungdommen, klare kombinasjonen bevare/fornye i gudstjenestearbeidet, tørre å tenke nytt, snu den minkende oppslutningen om kirken. Dette er såpass generelle målsettinger at det vil være vanskelig for en velger å foretrekke det ene fremfor de andre.

Noen spørsmål legger inviterer kandidatene til å fortolke og formulere kirkens budskap, som spørsmålet i Oslo om Jesu budskap. Analysen viser at et slikt spørsmål *kan* utløse svar der det er mulig å avlese ulike posisjoner i form av ulike fortolkninger og beskrivelser. Men det viser seg i praksis at det vil være vanskelig for en velger uten særlige forutsetninger å forstå og dechiffrere disse forskjellige gjennom et raskt overblikk over 20 kandidater. Det er dessuten et diskusjonsspørsmål hvor treffende det er å definere dette som forskjeller, eller snarere som nødvendige elementer i et helhetlig bilde.

Noen av svarene på slike spørsmål forutsetter dessuten velgere med bestemte kunnskaper, i dette tilfellet om bibeltekster og om sentrale kristne dogmer. Det er ikke lett å forstå hva de betyr eller hva kandidatene sier om Jesus uten å kunne kjenne igjen de mer eller mindre subtile referansene til bibeltekster eller til sentrale elementer i kristologien. En kan mistenke at svarene like så mye som å informere velgerne, skal dokumentere kandidatenes beherskelse av teologi og bibelkunnskap, ikke på en åpenlys og demonstrativ måte, men nettopp gjennom subtile referanser som kan kommunisere innen en gruppe av kirkemedlemmer.

Også andre spørsmål og svar forutsetter en del kunnskap hos velgeren, nemlig dem som dreier seg om mer spesifikke spørsmål om Den norske kirkes organisasjon, som arbeidsgiverlinjer og styringsnivåer. Her er det ganske lett å få øye på tydelige posisjoner, men for kirkemedlemmer uten forhold til eller så mye kunnskap om hvordan Den norske kirke er organisert, er nok disse spørsmålene mindre interessante for hvilke(n) kandidat(er) en foretrekker. Her kommer det for øvrig til ytterligere et moment, nemlig at kandidatene stort er enige. Det kommer frem én tydelig posisjon, ikke posisjoner, ved at så godt som alle kandidater der dette spørsmålet er stilt, går inn for én, felles arbeidsgiverlinje i stedet for to. Om det avspeiler den faktiske situasjonen innen en relevant gruppe av kirkemedlemmer, eller om det skyldes en ensidighet i nominasjonen er ikke mulig å si.

Også andre spørsmål og svar legger implisitte premisser til grunn om velgeren, som eksempelvis spørsmål og svar om hva kandidatene opplever som en god gudstjeneste. I tillegg til Møre stilles det spørsmål om dette i fire andre bispedømmer. De ser for seg en velger som enten selv har bestemte tanker om hva en god gudstjeneste er, og derfor vil ønske å velge en eller flere kandidater ut fra det, eller som mener at fordi dette er en viktig del av kirkens liv så er det relevant å vite hva kandidatene

mener om dette. Velgere som eventuelt er mer opptatt av hvordan kirken utformer og feirer eller markerer de kirkelige handlingene som dåp, konfirmasjon, vielse og gravferd, finner få kandidater som sier noe om hva de legger vekt på. Kirkelige handlinger og kasualier er ikke tematisert i spørsmålsstillingene, og det er få av kandidatene som overhodet berører dette. Samtidig vet vi at dette er et viktig tilknytningspunkt til og en viktig dimensjon ved Den norske kirke for mange av medlemmene. At dette overhodet ikke er tematisert i dette "spørsmål-og-svar"-materialet er desto mer overraskende fordi disse kirkelige handlingene som viktige tilknytningspunkter spiller en stor rolle i annet informasjonsmaterieell, som valgkortet. De er med andre ord fremhevet som viktige for medlemmenes tilhørighetsopplevelse, men lite viktige for velgernes deltakelse i valget og vurdering av ulike valgalternativer. I tillegg skal bispedømmerråd og Kirkemøtet ta stilling til spørsmål som godt kan få betydning for frekvens og utbredelse av slike tjenester. Spørsmålet er altså ikke irrelevant i sammenhengen.

Et annet tema som også er nokså iøynefallende fraværende i både spørsmål og svar, er Den norske kirke som del av et tiltakende flerreligiøst samfunn, spesielt i de større bymiljøene. Noen av kandidatene i Oslo har på eget initiativ tatt dette opp, noen mer konkret enn andre, men ingen av spørsmålene i bispedømmene, og praktisk talt ingen av svarene for øvrig, har berørt dette. At "storby" var ett av to særlige satsningsområder (sammen med ungdom) i kirkevalget gjør ikke dette mindre iøynefallende. Et av flere helt sentrale trekk ved religionsutøvelse og kirkeliv i storbyene er pluraliseringen av religiøst liv og det økende mangfoldet av tros- og livssynssamfunn. Eksempelvis er under 60 prosent av befolkningen i Oslo medlemmer av Den norske kirke, og 18 prosent er medlemmer av andre tros- og livssynssamfunn, i tillegg til de mange som ikke er medlem av noe tros- og livssynssamfunn (Schmidt 2010). Dessuten vil som nevnt utredningen fra det regjeringsoppnevnte religionspolitiske utvalget foreligge i løpet av 2012, og Den norske kirkes kirkemøte vil mest sannsynlig behandle denne med tanke på en uttalelse. Også i det lyset er det påfallende at kandidatene ikke blir spurt om og i liten grad på eget initiativ gir uttrykk for sine anliggender.

4.3.2.4 SAMMENFATNING: KANDIDATENES SYN PÅ AKTUELLE KIRKELIGE SPØRSMÅL

På enkelte spørsmål fungerer mange av svarene godt når det gjelder å gi velgerne informasjon som gjør det mulig for dem å velge én eller flere i et sett med 18 – 20 kandidater. Dette gjelder spørsmål som legger til rette for formulering av alternative posisjoner. Men alt i alt er relativt få spørsmål av denne typen, selv om det varierer mellom bispedømmene. Flertallet av spørsmål fungerer imidlertid mindre godt, og er mye mer avhengige av at kandidatene selv på eget initiativ greier å formulere for eksempel en tydelig og relativt konkret prioritering, eller en tydelig fortolkning av et kjernepunkt i kirkens tro og lære. Og dette er det få kandidater som greier. Dermed får velgeren ganske god informasjon om ganske få kandidater, og må lese gjennom mye med mer intetsigende informasjon for å komme til den som er mer informativ. Det er med andre ord kostnadskreven for velgeren å få tak i de bedre delene av denne informasjonen. Noe av materialet er informativt forutsatt at velgeren lever opp til de premissene som er lagt til grunn eller implisitt underforstått om velgerne. Det dreier seg enten om kunnskap, om interesser og engasjement, og om typer kirketilknytning. Det er selvsagt mange temaer som kunne være interessant å ha med i disse aktuelle spørsmålene og i kandidatenes svar, og det gir liten mening å begynne å reflektere her over hva som eventuelt burde vært med. Enkelte spørsmål er likevel iøynefallende fraværende: Den norske kirkes tilbud om og utforming av kirkelige handlinger er ikke nevnt i spørsmålene, og det er generelt lite tematisert i svarene. Dette på

tross av at det spiller en viktig rolle i den øvrige informasjonsstrategien for kirkevalget, som for eksempel valgkortet, på tross av at det er kjent at dette er en viktig dimensjon ved mange av medlemmenes tilhørighetsopplevelse til Den norske kirke, og på tross av en kommende diskusjon om styringsnivåer og ressursdistribusjon i Den norske kirke godt kan komme til å påvirke frekvens og utbredelse av tilgang på kirkelige tjenester. Den norske kirke som del av en stadig mer flerkulturell og flerreligiøs samfunnskontekst, i alle fall i de større byene, er heller ikke berørt i spørsmålene, og bare noen kandidater i Oslo har tatt det opp på eget initiativ. Dette er bemerkelsesverdig både i lys av det pågående religionspolitiske utredningsarbeidet som Kirkemøtet etter all sannsynlighet skal uttale seg om, og i lys av en satsing på storby som ett av to særskilte satsingsområder for kirkevalgets informasjonskampanje.

4.3.3 KANALER FOR STANDARDISERT INFORMASJON: NETTSIDER, BROSJYRER, MENIGHETSBLAD, PLAKATER, VALGKORT

En annen faktor ved hvor vellykket informasjon om kandidatene er, er hvordan den spres og gjennom hvilke kanaler stemmeberettigede medlemmer kan finne den. Også her kan det være relevant å skjelne mellom den standardiserte informasjonen og kanaler som brukes for å spre koordinert informasjon om alle kandidater i et bispedømme, og kanaler som kandidatene selv må ta i bruk individuelt for å spre individuelt utformet informasjon. I dette avsnittet ser vi på de kanalene som brukes til å spre den standardiserte kandidatinformasjonen.

Den fylldigste informasjonen om kandidatene ble lagt på kirkevalgets nettsider (www.kirkevalget.no) og også tilgjengelig på bispedømmets nettsider. Her lå dels alle personalia-opplysninger, CV-opplysninger, og informasjon om kandidatenes satsningsområder og svar på aktuelle kirkelige spørsmål. Svarene på de aktuelle kirkelige spørsmålene ble om nødvendig redigert noe ned til en lengde som egnet seg til nettpresentasjonen. Det er også disse sidene som det vises til andre steder, som for eksempel valgkortet, brosjyrer eller annonser.

På kirkevalget.no er disse sidene laget som en liste, eventuelt et norgeskart i venstre kant, med bispedømmene klikkbare slik at en fikk opp kandidatlisten for det aktuelle bispedømmet. Listen oppga navn, alder, adresse og yrke på kandidatene i alfabetisk rekkefølge. Ytterligere informasjon om kandidatene kunne en få opp ved å klikke på kandidatnavnet og få frem opplysninger om relevant erfaring (verv etc.), satsningsområder og svarene på de aktuelle kirkelige spørsmålene. En måtte altså klikke på og lese om ett og ett navn. Det var mulig å klikke på alle navnene og ha all informasjonen åpen samtidig, men da måtte en til gjengjeld scrolle nedover siden for hver kandidat.

Med tanke på at preferansevalget forutsetter at velgerne sammenligner alle 18 – 20 kandidatene for deretter å bestemme seg for én eller flere kandidater, er denne presentasjonsformen både uoversiktlig og svært (tid-)krevende å forholde seg til. En kan lett tenke seg at velgere har lest et (lite) stykke nedover på listen, ganske snart funnet et par tre navn som virket solide og bra i et heat av ikke altfor forskjellige kandidater, og ikke sett noe poeng i gå gjennom resten av listen på samme måte. Et slikt opplegg vil selvsagt favorisere dem som står høyt oppe i presentasjonen fremfor dem som står lenger ned. Og siden kandidatene er oppført i denne presentasjonen på samme måte som på den offisielle kandidatlisten og på stemmeseddelen, vil det i så fall favorisere dem som står høyt oppe også på selve kandidatlisten og på stemmeseddelen. Som det fremgår av analysen nedenfor er det akkurat det som har skjedd (6.3.2).

Vi vet ikke hvor mange som har besøkt disse nettsidene med informasjon om kandidatene. Kirkevalget.no, altså kirkevalgets egne nettsider, har i alt hatt ca. 130 000 besøk, der besøk er hver påbegynt økt med minimum 30 minutters mellomrom. Antall besøkende (unike IP-adresser som har besøkt siden i løpet av en dag) er i alt ca. 66 000, det vil si ca. 2 prosent av Den norske kirkes stemmeberettigede medlemmer og 20 prosent av dem som stemte ved bispedømmerrådsvalget. Men siden kirkevalget.no inneholder mye mer enn kandidatinformasjon kan en ikke vite hvor mange som har besøkt sidene med informasjon om kandidatene. I tillegg har også bispedømmer hatt den samme informasjonen liggende på sine sider, der medlemmer kan ha besøkt dem.

Samlet informasjon om alle kandidatene i hvert bispedømme er imidlertid også gjort tilgjengelig på annet vis, først og fremst ved at bispedømmene har trykket opp brosjyrer med samlede kandidatpresentasjoner. Både format og innhold varierer nokså mye. Alle har med bilder, alder, stilling og sokn, men det varierer hva de har med i tillegg. Enkelte bispedømmer har nøydt seg med å ta med satsingsområder og relevant erfaring som verv etc. Andre har tatt med kandidatenes svar på aktuelle kirkelige spørsmål mer eller mindre i sin helhet. Det gir nødvendigvis nokså omfattende brosjyrer. Noen har tatt med bare utsnitt av disse svarene, og noen har bedt kandidatene om å formulere i kortform hvorfor de stiller til valg, eller tanker de har om å styre kirken. Noen, men ikke alle, har i tillegg tatt med informasjon om selve valget og hvordan en stemmer ved bispedømmerrådsvalget.

Oslo bispedømme (jf. ovenfor) valgte i tillegg til navn, alder og soknetilhørighet å ta med yrke og evt. kirkelige verv. Dessuten har kandidaten skrevet 3 – 5 linjer med formen ”Jeg stiller til valg fordi..” og deretter sagt litt om hva de er opptatt av og vil arbeide for i bispedømmerrådet. De har altså ikke brukt kandidatenes svar på aktuelle kirkelige spørsmål her. Møre har laget en lignende brosjyre, men har i tillegg til navn, alder og yrke valgt å ta med både kirkelig verv, offisielle og andre verv, og satsningsområdet. Dessuten har de plukket ut tre av de syv aktuelle kirkelige spørsmålene kandidatene ble bedt om å svare på, nemlig ”Kva er Den norske kyrkja sine viktigaste utfordringar?”, ”Kva for rolle bør staten og regjeringa ha i ei framtidig kyrkjeordning?”, og ”Kva for krav til samlivsform bør kyrkja stille til sine tilsette?”.

Det varierer altså hvor omfattende dette brosjyrematerialet er. Der de har tatt med de fulle svarene på alle spørsmålene blir det nødvendigvis nokså mye å lese gjennom og sammenligne for en velger. Der de har nøydt seg med mindre utsnitt eller med korte formuleringer er informasjonen mer oversiktlig og dermed lettere å sammenligne. Generelt er nok de brosjyrene mest informative som på den ene siden har ganske korte tekster for hver kandidat og kanskje også har valgt en mer punktvis form, men på den andre siden likevel har fått kandidatene til å profilere et synspunkt, ståsted eller engasjement som er noe mer enn bare ”generelt positivt”.

Problemet med brosjyrene er nok distribusjonen. De valgansvarlige har distribuert brosjyrene (og plakater, se under) til menighetskontorene. Tanken har så vært at kontorene skulle spre disse videre gjennom ulike kanaler. Hvilke kanaler det kan ha vært og i hvilken grad de faktisk er blitt brukt er det ikke mulig for oss å ha oversikt over, men enkelte av de valgansvarlige sier eksplisitt at de er i tvil om i hvilken grad disse brosjyrene er blitt spredt videre. Det ble også lagt vekt på at disse brosjyrene sammen med plakater skulle være tilgjengelige i selve valglokalet. Vi har ingen grunn til å tro at ikke valgstyrene og stemmestyrene en har fulgt denne anmodningen. Men problemet er selvsagt at informasjon som først møter velgeren i valglokalet kommer for sent, og spesielt informasjon om 18 –

20 kandidater, kandidater velgeren *må* velge minst én blant, og kandidater som ved et enkelt øyekast nok ikke virker så fryktelig forskjellige.

Noen av bispedømmene styrket distribusjonen av dette informasjonsmateriellet ved å bruke midler til å få laget innstikk eller ekstra sider med brosjyren i menighetsbladene i bispedømmet. Der det finnes menighetsblad med god spredning er dette et godt tiltak for å spre slik informasjon. Flere av de valgansvarlige nevner at med ekstra ressurser til rådighet ville de nok ha prioritert å få distribuert dette materialet i større grad direkte til velgerne og medlemmene. I disse brosjyrene har en altså hatt et ganske godt informasjonsmaterieell, spesielt der en har gjort en god redigeringsjobb, men noe usikre og varierende kanaler for å spre det.

Det ble også trykket opp plakater med kandidatene, dels til oppslag på strategiske steder i kirke og lokalmiljø, dels til oppslag i valglokalet. Plakatene inneholder stort sett bilde og svært kortfattet informasjon om kandidaten (navn, alder, sokn, yrke, ev. veldig kort tilleggsinformasjon), og er nok først og fremst ment som blikkfang og interessevekker som skal motivere til å oppsøke mer utdypende informasjon annetsteds, på nettsidene eller i menighetsblad. Også her kan problemet være spredning. Det er sannsynlig at det er slått opp i valglokalet, og i menighetens egne lokaler. Men om det er slått opp i andre "offentlige rom" (oppslagstavler i lokalmiljøet, institusjoner, møtepunkter etc.) er vel like usikkert som distribusjonen av brosjyrene.

Det viktigste informasjonstiltaket både i omfang og vurdering, nemlig valgkortet, inneholdt bare kandidatlistene for bispedømmerrådsvalget og menighetsrådsvalget for mottakerens sokn. Informasjonen om bispedømmerråds kandidatene omfattet bare navn, alder, sokn, sted og yrke (og for menighetsråds kandidatene det samme minus yrke). På de to siste sidene sto det henvisning til nettsiden (kirkevalget.no) for ytterligere informasjon om kandidatene.

Alt i alt er det ikke bare innholdet i denne standardiserte kandidatinformasjonen som har klare svakheter. Også kanalene denne informasjonen skal spres gjennom med tanke på å være like tilgjengelig for alle medlemmer og velgere har noen svakheter. Nettpresentasjonen på kirkevalget.no er, med tanke på preferansevalgets behov for å kunne sammenligne og velge én eller flere, både uoversiktlig og svært tidkrevende å bruke. Derimot er noen av brosjyrene som bispedømmene selv har laget langt bedre. Det gjelder først og fremst dem som har balansert mellom ikke å ha for omfattende tekst om kandidatene, men likevel få frem informasjon som profilerer kandidatene som tydelige og forskjellige fra hverandre. For disse brosjyrene er bekymringen snarere hvor godt de blir distribuert. Noen bispedømmer bruker ressurser på å få dem trykt i menighetsblad o.l., noe som virker som en fornuftig prioritering. Der distribusjonen kun skjer gjennom menighetskontorene er det selvsagt langt mer usikkert hvor langt en når ut. Brosjyrer som ligger i kirkens og menighetens egne lokaler, og for øvrig i valglokalet, vil være til liten hjelp for velgere som ikke i løpet av sommermånedene er innom kirkens lokaler. Derimot er det vanskelig å se hvordan valgkortet innen de eksisterende rammene kunne inneholdt vesentlig mer eller bedre kandidatinformasjon.

4.4 INDIVIDUELL KANDIDATINFORMASJON (BISPEDØMMERÅD)

En viktig del av opplegget for å informere kirkemedlemmene om kandidatene er kandidatenes eget arbeid med synliggjøring og presentasjon av standpunkter, for eksempel gjennom media, valgmøter,

møter med velgere etc. I kommunikasjonsplanen for kirkevalget 2011 er dette fremhevet som et prioritert strategisk grep: "Det vil også gis prioritet til å øke ressursinnsatsen i bruk av ubetalt kommunikasjon for å få økt kandidatsynlighet og økt kjennskap til kandidatene blant de stemmeberettigede" (kommunikasjonsplanen, s.4). De planlagte tiltakene for å oppnå dette omfatter blant annet veiledning i bruk av sosiale medier, og bispedømmevise samlinger for kandidatene med tiltak for redaksjonell omtale av kandidatene.

Det som skiller denne informasjonen fra den standardiserte og universelle informasjonen er at det er opp til kandidatene selv hvorvidt de velger å informere om seg selv og sitt kandidatur, hvordan de velger å gjøre (det vil si hvilke kanaler og medier de velger å bruke), og hvilke spørsmål og temaer de velger å profilere seg med. Kandidatenes eget initiativ er altså en avgjørende faktor for hvordan denne delen av informasjonen faller ut. Samtidig kan et slikt initiativ støttes og hjelpes på vei gjennom ulike former for tilrettelegging og tilgjengelig infrastruktur, rådgivning osv.

4.4.1 MEDIER

Fremstøt overfor media med tanke på både redaksjonelle oppslag, leserinnlegg, kronikker etc. har vært en viktig del av informasjonsstrategien i forbindelse med valget og de ulike fasene. Når det gjelder oppslag om kirkevalget eller om kandidater i media så er det selvsagt noe som ikke kan kontrolleres av kirkelige aktører. En kan eventuelt gjøre en innsats med offensivt innsalg osv., men er ellers overlatt til generelle redaksjonelle vurderinger av hva som har interesse og hvilke andre saker som konkurrerer om oppmerksomheten for øvrig. For kirkevalget i 2011 er det selvsagt umulig å overse den virkning hendelsene 22. juli hadde når det gjaldt redaksjonelle prioriteringer og generell oppmerksomhet i befolkningen. Vi har ikke data som sier noe konkret om hvordan dette har virket inn på mulighetene for samtidig å skulle profilere kirkevalget i media, og ser det som lite hensiktsmessig å spekulere om det.

I 2011 ble det særlig lagt vekt på lokale medier, med ulike tiltak som skulle hjelpe menighetene med å selge inn stoff om valget, men også regionale medier med tanke på informasjon om bispedømmeråds kandidater. I tillegg til ulike former for sentral tilrettelegging (kurs, maler etc.) har det også vært ulike regionale tiltak. I en del av bispedømmene er det holdt kandidatsamlinger for å motivere bispedømmeråds kandidatene til å profilere seg også gjennom media. I tillegg har flere av de valgansvarlige både oppfordret menigheter som foreslo kandidater som senere ble nominert om å hjelpe til med å profilere kandidaten. Noen steder har de også gjort fremstår direkte overfor lokale media i bestemte regioner av bispedømmet. Det er imidlertid gjennomgående fra ganske mange av de valgansvarlige at noe av det de opplever vanskeligst ved planlegging og avvikling av valget er å få gjennomslag i media og å skaffe oppmerksomhet og interesse for valget i en større offentlighet.

Når det gjelder lokal aktivitet i forbindelse med medieoppslag vet vi lite om hva menighetene gjør med tanke på å få spredd informasjon om valg og kandidater i media. Men de rapporterer selv i valgmodulen hva som har vært av lokale avisoppslag, der en selvsagt må være oppmerksom "avisoppslag" kan omfatte alt fra en notis til et tosiders oppslag. Med det forbeholdet viser det seg for det første at omtale av valg og valgresultater har størst omfang, mens det skorter mer på omtale av kandidatene (Tabell 17). Samtidig har det vært en liten økning siden 2009 i andel menigheter med lokal avisomtale av kandidater

Tabell 17 Prosentandel av soknene som har benyttet ulike typer informasjonstiltak, 2011 og 2009. (Utdrag av Tabell 21)

	2011	2009	Endring 09 – 11
Lokal avisomtale – valg	43,5	43,8	0
Lokal avisomtale – kandidater	18,8	17,0	+
Lokal avisomtale - valgresultatet	40,5	45,1	-
Antall sokn	1258	1265	

Kilde: Valgmodul/Kirkerådet

Omtale og oppmerksomhet i mediene vil også være viktig for å få medlemmene til urnene. Sammenhengene mellom ulike informasjonstiltak og valgdeltakelse generelt er analysert nedenfor (5.5), og viser at lokal avisomtale av kandidatene er det tiltaket der vi finner en sammenheng med økt valgdeltakelse (Tabell 18).

Tabell 18 Valgdeltakelse etter kandidat-info i lokalavis etter soknestørrelse, 2011. Prosent.

Antall stemmeberettigede	Kandidat-info i lokal presse	Ikke kandidat-info i lokal presse
Under 500	34,1	34,8
500-999	26,2	27,0
1000-1999	22,0	19,6
2000-4999	13,6	13,0
5000 eller flere	10,8	9,1
Totalt	14,7	13,2

Kilde: Valgmodul/Kirkerådet

Når det gjelder omfang og innhold av medieoppslag om kirkevalget i 2011 er ikke rammene for evalueringen tilstrekkelige til å analysere dette. Dette er også analysert av Kirkerådets kommunikasjonsbyrå i en separat rapport. Den viser blant annet at oppslag i lokalavis står for 64 prosent av oppslagene, mens regionavisene har 10 prosent av oppslagene.

4.4.2 SOSIALE MEDIER

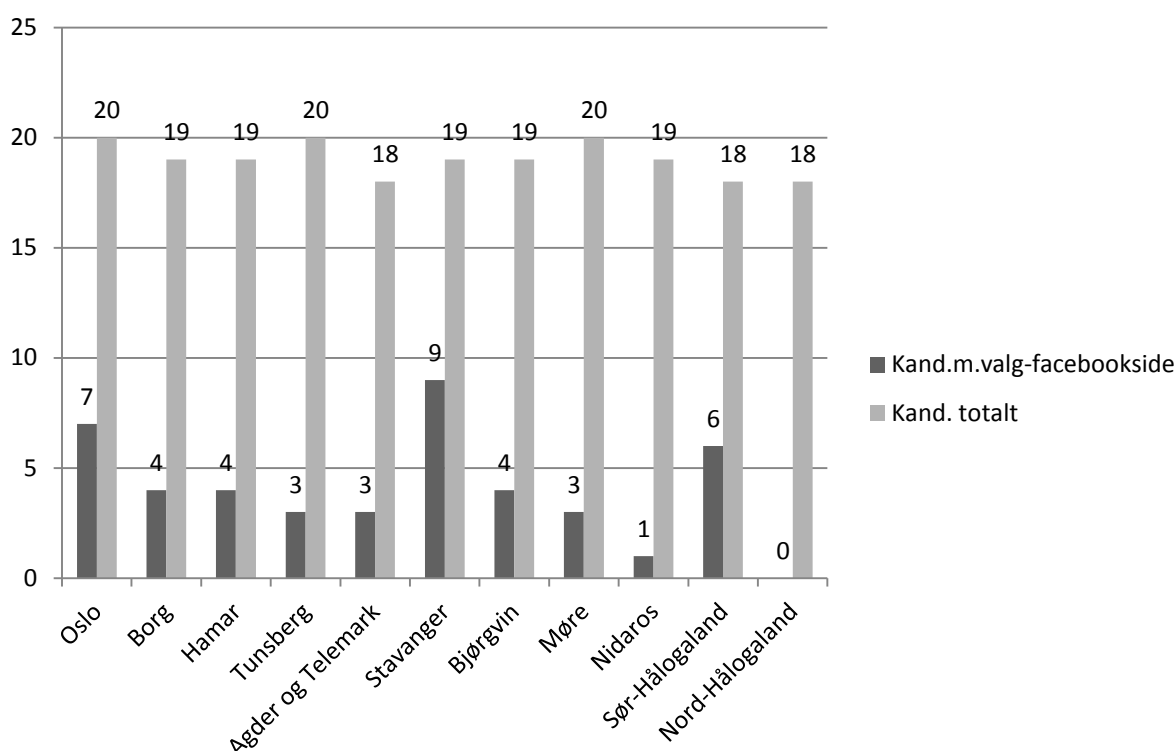
Facebook ble tatt mer i bruk ved valget i 2011 som en systematisk og prioritert del av strategien for å bedre kandidatinformasjonen (Kommunikasjonsplan s.5). Noe av hovedideen og fordelene med Facebook og andre sosiale medier, sammenlignet med nettsider, redaksjonelle oppslag eller leserinnlegg i aviser osv., er selvsagt at de gir mulighet for interaksjon i form av spørsmål, kommentarer og motinnlegg mellom ulike deltakere som for eksempel kandidater og velgere. Dessuten er det fri tilgang til dette mediet for en kandidat, velger osv. og en er ikke begrenset av redaksjonelle vurderinger. Det betyr også at kandidatene og andre aktører selv langt på vei kan kontrollere både hvor synlige de er det og hva de er synlige med. Derfor har vi også valgt å gå noe mer inn på kandidatinformasjon gjennom denne kanalen.

Det er primært Facebook av de ulike sosiale mediene som er tatt i bruk for å informere om kandidatene. Det er det som blitt vektlagt i veiledningene overfor kandidatene, og det er også det kandidatene i størst grad har tatt i bruk. I analysen her har vi sett på i hvilket omfang kandidatene har brukt Facebook for å profilere sitt kandidatur, i hvilken utstrekning de har brukt Facebook som sosialt medium, og hvilke typer saker eller emner de har tatt opp og profilert seg gjennom. I analysen har vi bare inkludert sider som er opprettet som kandidatsider i forbindelse med kirkevalget for å profilere seg som kandidat (av typen "Stem NN inn i y bispedømmeråd"). Analysene er gjennomført i tiden

mellom valget og frem til resultatene fra direkte valg/valgomgang forelå d. 23. sept. Vi har ikke sett på Facebook-aktiviteten etter at resultatene fra direkte valg/valgomgang til bispedømmerrådet ble offentliggjort. Analysene omfatter derfor bare aktivitet rettet mot direkte valg/valgomgang.

Til sammen stilte 209 kandidater til valg som leke medlemmer av bispedømmerådene i 2011. Ifølge vår opptelling hadde 44 av disse opprettet en egen kandidat-Facebook-side. 2 av disse hadde en felles profil, med andre ord til sammen 43 sider for kandidater til bispedømmerådsvalget. Med andre ord er det 22 prosent eller litt over 1 av 5 kandidater som overhodet har en Facebook-side relatert til valget. Resten av kandidatene er ikke til stede på Facebook som kandidater. Gjennomsnittsalderen på kandidatene på Facebook er 41,6 år, altså litt lavere enn gjennomsnittsalderen på kandidatene totalt på 49,8 år. Kandidatene fordeler seg på de ulike bispedømmene som vist i Figur 3.

Figur 3 Kandidater med egen kandidatside på Facebook ved kirkevalget 2011. Antall.

Kilde: www.kirkevalget.no / <http://www.facebook.com/kirkevalget>

Vi har først sett på omfanget av ulike aktiviteter på sidene til disse 44 kandidatene. Det er til sammen litt over 2000 "likere" til disse sidene, i snitt 46 pr side. Bare 5 sider har mer enn 100 likere. Det er store variasjoner i hvor aktive kandidatene er på disse sidene. Det er til sammen 491 innlegg av kandidaten selv, med et snitt pr side på 11 innlegg. 9 sider har 20 innlegg eller mer. Bare to har mer enn 25 innlegg. 23 sider har mindre enn 10 innlegg. I snitt er det 3,2 innlegg fra andre pr side. Kommentarakтивiteten på innleggene er heller ikke overveldende stor (se Tabell 19).

Tabell 19 Aktivitet på facebook-sider for bispedømmerårskandidater: innlegg og kommentarer. Antall og gj.snitt pr. side.

	Innlegg		Kommentarer på innlegg		"likere" (for siden)
	Egne	Andres	Egne	Andres	
Total	491	139	128	164	2029
Gj.snitt pr side	11,2	3,2	2,9	3,7	46,1

Kilde: www.kirkevalget.no / www.facebook.com/kirkevalget

Det er altså bare en liten andel av kandidatene som overhodet har egne Facebook-sider, det er begrenset hvor aktivt de bruker disse sidene, og det er ytterligere begrenset hvor aktivt andre bruker siden til å henvende seg til og komme i dialog med kandidatene. Om dette skal vurderes som godt eller mindre godt avhenger selvsagt av hva det er rimelig å forvente. Men i lys av at økt innsats for ubetalt kommunikasjon generelt, og veiledning i bruk av sosiale medier spesielt, er nevnt som deler av økt satsing på presentasjon av kandidatene, er det vanskelig å vurdere dette som et godt resultat. Det mangler helt informasjon om så mange som fire femdel av kandidatene på Facebook. Heller ikke det som gjerne fremheves som styrken og mulighetene ved sosiale medier, nemlig interaksjon, dialog og kommunikasjon, er utnyttet i noe særlig omfang.

Hva er innholdet på disse sidene? Dersom vi først ser på hvor mange som benytter Facebook til å stille direkte spørsmål til kandidaten om ulike saksforhold, noe som jo er en hensikt med å ha disse Facebook-sidene, så stilles det i alt 20 spørsmål til i alt 12 kandidater. Spørsmålene fordeler seg på biografiske og personlige opplysninger (av typen "hva kan du bidra med i bdr?", "hva er din særlige kompetanse" osv), på generelle visjoner for Den norske kirke og hva kandidaten tenker om Den norske kirkes utvikling fremover, og på konkrete standpunkter i saksspørsmål, som kirkeordning, tilsetninger, homofile i kirken osv. Kirkemedlemmene har altså i forsvinnende liten grad brukt den muligheten Facebook gir til å stille direkte spørsmål til kandidatene og slik få utdypet hvem de er og hva de står for. 10 av kandidatene, det vil si 5 prosent av alle kandidatene, får og besvarer spørsmål om ulike saker. I noen helt få tilfeller har en kandidats Facebook-side fungert som arena for diskusjon. Det tydeligste eksemplet er diskusjon av ny logo for Den norske kirke på én av kandidatens sider. Men dette er et unntak. Hovedtendensen er at i den grad facebook overhodet brukes er det ikke til dialog og diskusjon om saksspørsmål.

Sidene brukes derimot ganske mye til å legge ut lenker til materiale som også publiseres eller formidles i andre kanaler. Dette er en velkjent funksjonalitet ved Facebook, nemlig at det brukes som plattform for å lenke opp andre typer materiale, og slik både spre informasjon på flere steder, men også skape forbindelser mellom ulike typer informasjon. Det dreier seg først og fremst om avisoppslag, medieinnslag, blogginnlegg, lenker til andre nettsider og video-klipp som er det er lagt ut lenker til. Det kan enten være materiale kandidaten selv har laget (avisinnlegg, blogg), materiale der kandidaten medvirker (medieinnslag), tilsvarende materiale av eller med andre kandidater, eller materiale av andre om kirkevalget mer generelt. De siste par ukene før valget var det flere oppslag i nasjonale media som NRK og TV2 med kirkevalget som tema, og en del kandidater har lagt ut lenker til disse. Det er også lagt ut i alt 95 lenker til Den norske kirkes nettsider, enten kirkevalget.no, kirkevalgets egen Facebook-side, eller kirken.no. Lenkene viser stort sett til materiale som dreier seg om kirkevalget. Mange har lagt ut lenke til kirkevalgets veiledningsfilm om stemmegivning. En del av kandidatene har også lagt ut svarene de har gitt på de aktuelle kirkelige spørsmålene.

Interaksjonen gjennom kommentarer brukes først og fremst til å uttrykke støtte til kandidaten. Det er mange "jeg stemmer på deg!", "Stå på!", "Lykke til!" og lignende glade tilrop. 135 av innlegg og kommentarer dreier seg om dette. Derimot er det svært få kritiske kommentarer om noe kandidater står for eller har gitt uttrykk for. Dette gjelder også kandidatene i mellom. Vi har ikke funnet eksempler på at kandidater i samme bispedømme, som jo konkurrerer om de samme plassene, har vært i diskusjon med hverandre eller kritisert andre kandidater. Derimot er det flere som retter kritikk mot andre deler av Den norske kirke. Noen var svært kritiske til en annonsekampanje som MorFarBarn.no kjørte, og flere kandidater har også kritisert sider ved kirkevalget, som informasjonsstrategi og valgordning.

I tillegg er det også noen tendenser i retning av det som også er et velkjent fenomen ved Facebook og andre sosiale medier der disse brukes i forbindelse med offentlig virksomhet, nemlig at grenser mellom privat og offentlig utviskes. De kandidatene som har brukt Facebook-siden sin ganske aktivt, har også gjerne lagt ut informasjon som, uten å være direkte privat, har karakter av personlige notater fra kandidatens liv gjennom valgperioden: beskrivelser av hva de er med på gjennom disse månedene fra nominasjon og frem til valget, enten de har vært på valgmøte, skal på valgmøte, vært hjemme på besøk og dessuten forhåndsstemt ved samme anledning, reiserapporter og -bilder, en særlig berikende gudstjeneste, en spennende kirkelig begivenhet og lignende. De skal etter alt å dømme tegne et bilde av kandidaten om aktiv og engasjert i kirkelivet. I tillegg brukes de også som anledninger til å meddele kandidatens refleksjoner og ettertanke om det han eller hun har deltatt på. Eksisterende forskning på bruk av Facebook har påvist ulike motiver eller grunner folk har for å delta. To av fire hovedtyper av grunner til å delta er instrumentelle grunner, knyttet til mål som blant annet samfunnsinteresse og -engasjement, og grunner knyttet til oppbygging og vedlikehold av selvbilde (Enjolras, Seggaard 2011:51–52). Jo mer kandidater også inkluderer denne typen biografisk eller personlig informasjon om seg og sitt liv, spesielt i valgperioden, jo mer kan det synes som en også er opptatt av hvordan en fremstår som person og å støtte opp om eget selvbilde, ikke bare av å presentere et kandidatur eller bestemte saker en er opptatt av.

Et tredje kjent trekk ved bruk av Facebook, og som særlig har betydning når dette mediet brukes innen typer av offentlig virksomhet, er at det ikke er mulig å opprettholde en sentral kontroll med informasjonsflyt og kommunikasjonsinnhold (jf. Rapport "Departementenes bruk av sosiale medier"). En offentlig instans som bruker Facebook i sin kommunikasjon med en større omverden har ikke lenger kontroll over innholdet på sidene. Mange kandidater har brukt sine Facebook-sider til å reklamere for valget, oppfordre til valgdeltakelse og drive velgerveiledning. En del har gjort dette gjennom å legge ut lenker til veiledning som Kirkerådet har utarbeidet og lagt på sine sider. 54 innlegg dreier seg om ulike former for valgveiledning eller valgoppfordring. Men noen kandidater har også for egen maskin skrevet ulike former for veiledning omkring kirkevalget, stemmegivning osv. Ikke minst når det gjelder de mer formelle spørsmålene, som regler for stemmegivning, kan jo det være risikabelt. Noen av veiledningene er gode, og utdyper eller forklarer på en enkel måte ulike forhold rundt stemmegivning, opptelling osv. Men noen gir eller videreformidler også uriktig informasjon. En kandidat har eksempelvis på sin kandidatside skrevet et innlegg med praktisk informasjon til velgerne om bispedømmerådsvalget, og skrevet at velgeren skal stemme på tre kandidater, rangert fra 1 – 3. Dette er ikke riktig, velgerne kan som kjent stemme på og rangere så mange av de nominerte kandidatene de vil. Vi har ingen grunn til å tro at slike feilinformasjoner har noe stort omfang, men det er likevel en uunngåelig risiko for at det skjer når en tar i bruk sosiale

medier. Og når det gjelder svært formelle forhold, som regler for stemmegivning, er det selvsagt uheldig at det forekommer uriktige opplysninger på sider relatert til kirkevalget.

Vi har ikke data for besøk på kandidatenes Facebook-sider, men har fått data for besøk på kirkevalgets Facebook-sider. På denne siden ligger også alle kandidatenes Facebook-sider synlige og tilgjengelige, og mange av deres innlegg legges også på kirkevalgets egen side. Det er derfor ikke urimelig å anta at besøksgraden på kirkevalgets Facebook-side samtidig også er en indikasjon på besøkene på kandidatenes egne sider. I september måned var det på ca. 46 000 innleggsvisninger (det vil si unike daglige visninger av et innlegg). Tallet omfatter klikk på flere innlegg av én og samme person, og klikk på samme innlegg av samme person flere dager. Det er litt over 2000 unike brukere av siden i løpet av september måned, det vil si ca. 0,6 prosent av dem som avga stemme ved bispedømmerådsvalget. Bruken av sidene i form av personer som besøker siden og leser ett eller flere innlegg er altså heller sparsom.

Helhetsinntrykket er at Facebook har vært relativt lite brukt av kandidatene for å informere de stemmeberettigede kirkemedlemmene. Bare en femtedel av kandidatene har en egen side for sitt kandidatur overhodet. Sidene som er opprettet fungerer bare i liten grad som sosiale medier. Omfanget av innlegg og kommentarer fra andre til kandidatene er i snitt veldig lavt, men det er ganske store forskjeller fra side til side. Omfanget av direkte spørsmål til kandidatene om hva de står for som kandidater er forsvinnende lite. De sidene som finnes brukes i et visst omfang til å si litt om kandidatenes standpunkter, oppfatninger og bakgrunn for vervet i bispedømmerådet, men dette skjer stort sett gjennom resirkulasjon av informasjon som også er formidlet andre steder, det vil si som forsterkning av eksisterende informasjon mer enn utdypning eller tillegg av ny informasjon. Først og fremst er Facebook-sider blitt brukt til å spre informasjon og gi oppmerksomhet til ulike sider ved kirkevalget som sådan, eller til å formidle støtte til og mellom kandidater. Statistikk over bruken tyder imidlertid på at disse sidene besøkes av en liten andel av velgerne.

4.4.3 ARRANGEMENTER OG MØTER

Det har vært holdt flere valgmøter og andre arrangementer der velgerne kunne møte kandidatene, få høre litt om hva de står for og spørre dem ut. Vi har ikke fullstendig oversikt over omfanget av dette. Noe har skjedd på initiativ av bispedømmekontoret, men noe har blitt satt i verk av kandidater.

Når det gjelder regulære valgmøter vet vi at det har vært holdt i flere av bispedømmene, etter initiativ av ulike instanser. Av praktiske grunner har vi bare kunnet være tilstede ved møter i Oslo-regionen, noe som selvsagt ikke er representativt. Det ble holdt et valgmøte 7. sept. for kandidater til Oslo bispedømmeråd fra Asker og Bærum prosti, i tillegg til menighetsråds kandidater i prostiet. 5 bispedømmeråds kandidater og to menighetsråds kandidater deltok i panelet. Det var ca. 60 – 80 personer til stede. Debatten dreide seg i stor grad om fremtiden for Den norske kirke og spørsmål som kirkeordning og organisatoriske forhold, men tok også opp folkekirke, samlivsetikk, surrogatbarn og kirkens aktualitet. En annen debatt ble arrangert i Majorstuen med fem bispedømmeråds kandidater i Oslo i panelet, og for øvrig ca. 20 fremmøtte, noe som antakelig skyldtes noe svak annonsering og skilting. Debatten dreide seg naturlig nok mye om kirken i Oslo og ”kirke i storby”-problematikk, partidannelser i kirkevalget, og visjoner for Den norske kirke fremover. Det ble også holdt et debattmøte på Litteraturhuset i Oslo som hadde Den norske kirke, kirkeforliket

og kirkevalget som tema, med et oppmøte på ca. 50. Panelet besto hovedsakelig av politikere og kommentatorer. Derimot var det ingen kandidater representert i panelet, selv om enkelte var til stede blant publikum og også deltok i debatten. Grupperingen "Raus folkekirke" (4.4.4) holdt et seminar / paneldebatt om kirkevalget i slutten av august.

Det har også vært flere andre arrangementer i bispedømmene der en har forsøkt å legge til rette for at kirkemedlemmer og velgere har kunnet møte og stille spørsmål til kandidatene. Et av de mer kreative var et samarbeid mellom Tunsberg og Borg bispedømmer der valgansvarlige og noen kandidater seilte frem og tilbake med Moss – Horten-fergen en ettermiddag for å treffe medlemmer og mulige velgere. Samtidig hadde de også kjøpt plass for reklamefilmen for kirkevalget på fergereklamen. I Oslo brukte en arrangementet "Oslo himmel" til å sparke i gang valget, og som mulig kontaktflate mellom kandidater og velgere.

Det er altså flere initiativ for å skape møteplasser og kontaktpunkter mellom kandidater og velgere rundt om i bispedømmene. Det som imidlertid er gjennomgående er for det første at oppmøtet fra publikum er noe vekslende, selv om noen arrangementer får relativt god oppslutning. Det som kanskje er litt mer overraskende er at det også ser ut til å være nokså dårlig oppslutning fra kandidatene på slike arrangementer. Eksempelvis skal det har vært 3 – 4 kandidater på arrangementet i forbindelse med "Oslo himmel", og noe tilsvarende på Moss – Horten-fergetiltaket. Det kan altså se ut til at det ikke er tilstrekkelig å legge til rette for å møte velgerne og å sende en generell oppfordring til kandidatene om å komme, men at de må være invitert som et regulært "programinnslag". Det kan se ut til at engasjementet hos kandidatene for å utnytte mulighetene for å presentere seg og kandidaturet sitt direkte i kontakt med velgere ikke er så stort.

4.4.4 KAMPANJER

På samme måte som i 2009 var det grupperinger som engasjerte seg i bispedømmerådsvalget gjennom å anbefale særlige kandidater. De to mest synlige var henholdsvis Rausfolkekirke.no, og et samarbeid mellom MorFarBarn.no og Foreldrerett.no. Alliansen Raus Folkekirke ble formet i forkant av kirkevalget, og bak den står Norges Kristelige Studentforbund, Fagforbundet TeoLOgene, Skeiv Ungdom, Åpen Kirkegruppe og Kristne Arbeidere. Nettstedet MorFarBarn.no drives av en stiftelse med eget styre, med samme navn, mens Foreldrerett.no presenterer seg selv som en kanal for kritisk innblikk og innspill overfor rådende politisk retning, spesielt på området barnehage og skole. Ingen av disse er altså medlemsorganisasjoner i tradisjonell forstand, men snarere kampanjer og initiativer for å målbære bestemte anliggender i kirkepolitikk og politikk. Raus Folkekirke har imidlertid medlemsorganisasjoner i ryggen. Bloggen Kristenogprogressiv.no, som også presenterer seg som en tankesmie, tar til orde for en maktkritisk og forandrende kirke. Enkelte bispedømmerådskandidater har også skrevet innlegg og engasjert seg her.

Disse nettbaserte initiativene og kampanjene har først og fremst engasjert seg i kirkevalget gjennom å anbefale bestemte kandidater. Kristenogprogressiv.no har ikke en egen liste med kandidater de anbefaler, men støtter anbefalingene fra Raus folkekirke.

Bakgrunnen for anbefalingene er litt forskjellig. MorFarBarn.no var særlig opptatt av spørsmålet om kandidatene ville forsvare ekteskapet som et samliv mellom mann og kvinne, og om de ville forsvare barns rett til å ha både mor og far, dersom Kirkemøtet skal behandle spørsmål om liturgi for likekjønnede. De har derfor anbefalt kandidatene som svarte nei på nominasjonskomiteenes

spørsmål om liturgi for vigsel av likekjønnede par. I bispedømmene der slike spørsmål ikke ble stilt, eller der svarene var uklare, ble kandidatene telefonisk kontaktet om sin mening.¹⁰

Raus folkekirke har stilt alle kandidatene et sett med spørsmål i formen "Er du enig i at...", innen områdene Den norske kirkes åpenhet, likebehandling, samfunnsengasjement og styring,¹¹ og anbefalt dem avhengig av hvordan de har svart. En del av de anbefalte kandidatene har imidlertid ikke besvart disse spørsmålene og er i stedet anbefalt på grunnlag av forutgående anbefaling fra Åpen Kirkegruppe, eller fordi de er kjent av noen i nettverket bak Raus folkekirke.¹²

Raus folkekirke anbefalte 79 kandidater, mens MorFarBarn.no anbefalte 86 kandidater. Det er ingen overlappinger mellom de to anbefalingene, noe som viser at ulik holdning til samliv og liturgi for homofile oppfattes som gjensidig utelukkende mellom de to grupperingene. At det samtidig er omtrent like mange kandidater som blir anbefalt fra hver "leir" kan tyde på at kandidatlistene på landsbasis har en ganske jevn fordeling i dette spørsmålet. Men det er store bispedømmevise forskjeller. Mens MorFarBarn kan anbefale to kandidater i Hamar og 11 i Agder og Telemark og i Bjørgvin, vil Raus folkekirke anbefale 2 kandidater i Nord-Hålogaland og 13 i Hamar.

Etter det direkte valget/den direkte valgomgangen var 21 av kandidatene MorFarBarn anbefalte valgt inn, og 22 av Raus folkekirkes kandidater. Etter at også den indirekte valgomgangen var ferdig i alt 29 av de innvalgte kandidatene anbefalt av Raus folkekirke, og 33 av kandidatene anbefalt av MorFarBarn. Det er altså alt i alt en ganske jevn fordeling, selv om kandidatene fra MorFarBarn blir valgt inn i litt større grad i den indirekte valgomgangen i menighetsrådene, enn Raus folkekirke-kandidatene.

Kampanjene har nok først og fremst tjent til å knytte kandidater tydeligere til en definert posisjon eller plattform, og kan dermed ha gjort det enklere for velgerne å identifisere kandidatene og plassere dem i forhold til egne anliggender. Siden en stor andel av kandidatene er anbefalt av enten den ene eller den andre grupperingen, er det vanskelig å si hva som har vært effekten av kampanjene. Men kandidater som ble anbefalt av disse gruppene er ikke overrepresentert blant de innvalgte totalt. 78 prosent av *kandidatene* er anbefalt av én av gruppene, mens 81 prosent av de *innvalgte* er anbefalt. Denne forskjellen er ikke statistisk signifikant. Det er altså ikke grunnlag for å si at kandidater som blir anbefalt av en slik kampanje i større grad velges inn enn dem som må stå på egne ben.

¹⁰ Opplysninger gitt av Øivind Benestad i e-post.

¹¹ "Er du enig i at likestillingsloven skal gjelde, uten unntak, for Dnk?"

"Er du enig i at Dnk skal vedta en felles ekteskapsliturgi for homofile og heterofile?"

"Er du enig i at det er Dnk sin oppgave å arbeide for mindre sosial og økonomiske forskjeller i Norge og i verden for øvrig?"

"Er du enig i at alle menighetene i Dnk skal miljøsertifiseres og at det kun skal brukes rettferdig kaffe i kirkelig regi?"

"Er du enig i at Dnk skal være åpen for alle som søker dens fellesskap og sakramenter?"

"Er du enig i at Dnk skal være styrt av sine medlemmer gjennom åpne for demokratiske prosesser?"

"Er du enig i at Dnk skal aktivt søke samarbeid med sosiale bevegelser som arbeider for global rettferdighet, fred og menneskerettigheter, og være en tydelig stemme i kampen for et verdig liv for alle?"

"Er du enig i at Dnk skal behandle alle likt uavhengig av kjønn, alder, seksuell orientering, sosial status og etnisitet?"

¹² Opplysninger gitt av Ingvar Skjerve i e-post.

Bortsett fra at Norges Kristelige Studentforbund og Åpen Kirkegruppe er med i Raus Folkekirke-alliansen, er det tilsynelatende ingen av de store kristne organisasjonene som har vært spesielt engasjert i kirkevalget. Normisjon pekte på at et par av kandidatene i Oslo hadde tilknytning til organisasjonen og anbefalte disse, mens Norges KFUK/M anbefalte ungdomskandidater. For øvrig har det ikke vært noen eksplisitte anbefalinger av kandidater fra organisasjonene. En grunn til dette kan være at de opplever at hensynene de er opptatt av er ivaretatt av de eksisterende kampanjene. En annen grunn kan være at de rett og slett ikke ser på valg til Den norske kirkes demokratiske organer som en viktig kampsak eller opplever det spesielt viktig å være representert i disse organene.

4.5 INFORMASJON OM KANDIDATER MENIGHETSRÅDSVALGET (AV PÅL KETIL BOTVAR)

Mangel på informasjon om kandidatene ble i evalueringen av kirkevalget i 2009 trukket fram som et ankepunkt i forhold til målet om reelle valgmuligheter. Det er ikke de samme behovene for informasjon om menighetsråds kandidater som om bispedømmerråds kandidater, og det er heller ikke rimelig å stille de samme kravene til kandidater til menighetsrådet som til bispedømmerrådet når det gjelder å presentere standpunkter og holdninger blant annet i kontroversielle kirkelige spørsmål. Men det kan ikke brukes som begrunnelse eller unnskyldning for å la være å informere om menighetsråds kandidatene. Hvordan har informasjonen fra menighetene vært i 2011 sammenliknet med i 2009? Er det mulig å spore en økning i antall informasjonstiltak? Er vektleggingen av ulike tiltak blitt endret siden sist? Generelt sett synes det å ha skjedd beskjedne endringer i menighetenes bruk av informasjonstiltak i forbindelse med kirkevalget - når vi tar for oss de aggregerte tallene på nasjonalt nivå. Tabell 20 viser andelen av soknene som har gjennomført ulike typer av tiltak. Resultatene er hentet fra valgmodulen der menighetene selv legger inn data om valget. Både i 2009 og i 2011 er det flest sokn som har gjennomført informasjonstiltak rettet mot selve valget; når og hvor det skal finne sted, at det er viktig å stille opp osv. Det var også mange sokn som formidlet resultatene av valget videre til allmennheten. Det svakeste punktet når det gjelder informasjonsspredning ser ut til å være informasjon om kandidatene (jf. Tabell 20). På dette området har det vært en marginal forbedring i forhold til valget i 2009. Selv om over halvparten av soknene har gjennomført et eller annet tiltak med sikte på å få ut informasjon om kandidatene, er det fortsatt klart færrest som satser på denne typen informasjonstiltak. Vi skal nedenfor se nærmere på hvilke typer tiltak menighetene har gjennomført og i hvilken grad informasjonstiltakene ser ut til å ha gitt et positivt bidrag til valgdeltakelsen.

Tabell 20 Type informasjonstiltak, 2011 og 2009. Prosent.

	Prosent 2011	Prosent 2009
Informerte om valget	81	83
Informerte om kandidatene	63	60
Informerte om valgresultatet	72	73
Antall sokn	1258	1265

Kilde: Valgmodul/Kirkerådet

Tabell 21 Informasjonstiltak om kandidater. Sokn som har benyttet ulike typer informasjonstiltak, 2011 og 2009. Prosent.

	2011	2009	Endring 09-11
Menighetsblad - valg	66	67,4	-
Gudstjenester – valg	58,9	61,1	0
Annonse lokalavis- valget	58	64,9	-
Nettside – valg	53,7	47,2	+
Nettside – valgresultatet	50,1	42,3	+
Menighetsblad - kandidater	49,8	47,4	+
Menighetsblad – valgresultatet	49,7	47,4	+
Lokal avisomtale – valg	43,5	43,8	0
Lokal avisomtale - valgresultatet	40,5	45,1	-
Nettside – kandidater	37,9	29,2	+
Gudstjenester – valgresultatet	33,5	33	0
Plakater – valget	25,2	33,2	-
Lokal avisomtale – kandidater	18,8	17,0	+
Gudstjenester – kandidater	15	14,2	0
Plakater – kandidater	14,1	10,4	+
Møter – valg	12,7	9,4	+
Annonse lokalavis - kandidatene	9,7	9,0	0
Plakater valgresultatet	8,4	8,1	0
Annet vedr valg	7,9	7,7	0
Annet vedr kandidater	7,6	4,7	+
Annonse lokalavis – valgresultat	7,2	9,0	-
Møter – kandidater	5,6	3,3	+
Annet vedr valgresultatet	5,6	4,7	+
Møter – valgresultatet	4	3,8	0
Antall sokn	1258	1265	

Kilde: Valgmodul/Kirkerådet

I Tabell 21 sammenstilles bruken av informasjonstiltak ved valgene i 2009 og 2011. Der endringen er større enn ett prosentpoeng har vi angitt henholdsvis nedgang/oppgang. Kanalen som er benyttet av flest sokn i 2011 er satt øverst. Bruken av lokal avisomtale synes å ha omlag det samme omfanget i 2011 som den hadde i 2009. Endringen består i at man har lykket med å få inn noe mer stoff om kandidatene, samtidig som valgresultatet sjeldnere oppnår omtale. Bruken av annonser i avisene har samlet sett gått noe ned, selv om noen flere sokn rapporterer om bruk av annonser i omtalen av kandidatene. Menighetens nettside er den kanalen som har opplevd størst økning. Gudstjenester ser ut til å være benyttet som informasjonskanal i omtrent like stor grad som ved forrige valg. Det samme gjelder menighetsbladet – hvor noe mer vekt har vært lagt på kandidater/resultat og mindre på selve valget. Plakater rettet mot valget har vært mindre i bruk, mens noen flere har benyttet plakater til å spre informasjon om kandidatene. Valgmøter har hatt en viss økning, men andelen som benytter denne typen tiltak er fortsatt lav.

Det er vanskelig å avdekke tydelige mønstre i bruken av informasjonstiltak. Kanaler som er mye brukt er nettside, menighetsblad og gudstjenester. Dette er informasjonskanaler som menigheten selv rår

over. Noen av de andre kanalene er avhengige av instanser utenfor menigheten for å nå ut til potensielle velgere. Noen tiltak befinner seg i en mellomstilling, for eksempel plakater. Plakater kan plasseres inne i kirken eller i kirkens umiddelbare nærhet. Men de kan også slås opp utenfor postkontor, butikker, rådhus osv., og er dermed avhengig av aksept fra ikke-kirkelige instanser.

I valgmoduldataene får vi imidlertid ikke vite noe om hvilke opplysninger de har gitt om kandidatene. I spørreundersøkelsen til de lokalt administrativt ansvarlige for kirkevalget har vi derfor spurt om hvilke opplysninger informasjonen inneholdt om alle/nesten alle kandidatene (Tabell 22). Alle har selv sagt oppgitt navn, alder og bosted. Ca. halvparten sier de har oppgitt yrke, litt under halvparten at de også har oppgitt interesser og satsingsområder for menighetens arbeid, mens en tredjedel har informert om kandidatenes erfaringer og kompetanse.

Tabell 22 Hvilke opplysninger inneholdt informasjonen om alle/nesten alle kandidatene? (dersom dette varierer avhengig av informasjonskanal, oppgi for kanalen(e) dere vurderer som viktigst i lokalmiljøet, enten dette er trykksak, menighetsblad, nettsider e.a.) (du kan sette flere kryss). Prosent.

Navn, alder, bosted	99
Yrke	53
Erfaringer / kompetanse	33
Interesser / satsingsområder for menighetens arbeid	45
Annet	5

Kilde: Kilde: KIFOs spørreundersøkelse adm. ansatte

Som i evalueringen i 2009 har vi også selv undersøkt hva menighetene har hatt liggende av informasjon på egne nettsider, eventuelt på www.kirkevalget.no, som hadde en egne søkbar oversikt over informasjon om kandidatene i alle landets menigheter. Vi har gjort et tilfeldig utvalg på hver tredje menighet i Årbok for Den norske kirke, og kategorisert og registrert informasjon onsdag – fredag før valget. Nettbasert informasjon er selv sagt generelt stadig viktigere, men det har også vært en prioritert oppgave for kirkevalget. Sammenligner vi med menighetsrådsvalget 2009 er det en viss bedring, men det er fortsatt nokså dårlig (Tabell 23). 67 prosent har bare navn og alder ev. bosted liggende på nettsidene. En tredjedel har opplysninger om kandidatenes yrke. 29 prosent har en eller annen form for ytterligere informasjon kandidatene liggende, enten om interesser, satsingsområder, erfaring eller lignende.

Tabell 23 Analyse av utvalg menigheters hjemmesider og/eller på www.kirkevalget.no mhp informasjon om kandidater Prosent.

	2011	2009
Navn, alder	67	74
Navn, alder, yrke	32	9
Ekstrainfo	29	17
Av dem som har ekstrainfo er mangelfull	58	(ikke reg.)
Nettside utilgjengelig	34	(ikke reg.)
	(N=410)	(N=413)

Kilde: www.kirken.no / www.kirkevalget.no; KIFO

Men informasjonen mangelfull, det vil si at den mangler for noen av kandidatene (mer enn bare én) i 58 prosent av disse menighetene. I en tredjedel av menighetene er nettsidene for øvrig utilgjengelig. Det viser seg også at i underkant av 1 av 5 menigheter verken informerer om kandidater på nettsider eller i menighetsbladet (Tabell 24).

Tabell 24 Sokn som verken informerte om valget via menighetens hjemmeside eller menighetsbladet, 2011. Antall og prosent.

Størrelse, stemmeberettigede	Andel uten info-tiltak
Mindre enn 500	20
500 – 999	18
1000 – 1999	19
2000 – 4999	18
5000 eller flere	17
Totalt (N=1258)	19

Kilde: Valgmodul/Kirkerådet

Vi mener altså fortsatt at informasjonen om kandidatene til menighetsrådet er for dårlig, og for mye bærer preg av en holdning om at "folk vet jo hvem disse personene er" slik at det ikke oppleves som særlig nødvendig å informere ytterligere. Det gir mange velgere et dårlig grunnlag for å delta i valget. I tillegg kommuniserer denne informasjonsstrategien også et indirekte eller implisitt bilde av at en forventer at de som dukker opp ved valgurnene vet hvem kandidatene er, som selvsagt også indirekte kan komme til å kommunisere en forventning og få som resultat om at det er de som vet hvem kandidatene som dukker opp ved valgurnene. Dette er ikke heldig og kan ha en ekskluderende effekt på kirkemedlemmer som ikke er eller opplever å være en del av denne "innforståtte" gruppen.

4.6 UTVALGTE TILTAK FOR INFORMASJON OM KIRKEVALGET: VALGKORT, BLOGG

Satsingen på kommunikasjon og informasjon omfatter selvsagt også tiltak som ikke bare er rettet mot å informere om kandidatene, men som skal informere om valget mer generelt. Evalueringen i 2009 viste at en lyktes ganske godt med å informere om selve valget. Det ble derfor ikke rettet kritikk eller pekt på bestemte ting som burde forbedres eller rettes opp med tanke på valget i 2011. Vi går derfor også noe mindre inn på dette punktet i denne evalueringen, og nøyer oss med å se på noen utvalgte tiltak som har betydning for vurderingen av den overordnede informasjons- og kommunikasjonsstrategien.

Som i 2009 ble det sendt ut valgkort til alle stemmeberettigede medlemmer av Den norske kirke, det vil si alle medlemmer over 15 år. Valgkortet ble utformet på en annen måte i 2011 sammenlignet med 2009. For det første fjernet man svarkonvolutt og returkort til bruk for dem som feilaktig hadde mottatt valgkortet. De som mottok valgkortet uten å være medlem i Den norske kirke ble i stedet på siste side av kortet informert om at de kunne henvende seg til sitt lokale menighetskontor for å bli strøket fra medlemsregisteret. Dessuten ble eksempelstemmeseddel for menighetsråds- og bispedømmerrådsvalget tatt ut. Informasjonen om kandidatene var den samme. For bispedømmerråds-kandidatene ble det i tillegg til navn også oppgitt alder, sokn og stilling, mens for menighetsråds-kandidatene ble navn, alder og gateadresse oppgitt.

Første del, inklusive forsiden, tar utgangspunkt i slagordet for valget "Hvis kirken er viktig...". En gjennomgående billedserie i hele valgkortet med korte illustrasjonstekster peker på hvordan Den norske kirke møter medlemmene ved viktige hendelser i livet, yter omsorg, formidler verdier og tradisjoner i samfunnet, og kan føye en større dimensjon til menneskers liv. Medlemmene blir minnet på Den norske kirkes virksomhet og hvor de selv har erfart denne. De inviteres til å tenke

over om Den norske kirke er viktig, og forhåpentligvis finne bekreftelse for og få styrket en opplevelse av å høre til i kirken. Deretter oppfordres medlemmene til å delta i valget d. 11. og 12. september, for "å si noe om hva som er viktig for deg" i kirken, særlig i lys av at forholdet til staten er i endring, og at nye rådsmedlemmer derfor vil treffe beslutninger i viktige spørsmål. Avsnittet "fakta om kirkevalget" informerer om mer praktiske spørsmål som stemmerett, hvilke råd det er valg til, og kort om hva disse rådene gjør. Deretter følger kandidatlistene for menighetsråd og bispedømmerråd for dette medlemmet. På de siste sidene blir medlemmet henvist til kirkevalget.no og kirken.no for nærmere informasjon både om hvordan en skal stemme, om kandidatene og om Den norske kirkes råd og organer. Her står også tid og sted for stemmegivning i medlemmets sokn og valgkrets (inklusive forhåndsstemming) samt opplysning om at mottaker kan henvende seg til sitt lokale menighetskontor dersom han eller hun mener å ha mottatt kortet feilaktig.

Sammenlignet med kortet i 2009 er dette valgkortet mer oversiktlig, og mer gjennomarbeidet og vellykket rent estetisk både når det gjelder layout, grafisk utforming og billedmateriale. Det synes at en har hatt og brukt mer tid på å utforme valgkortet, og at valgkortet blir sett på som et viktig element i Den norske kirkes kommunikasjon med medlemmene. Samtidig mener vi valgkortet i 2011 også har forskyvet det innholdsmessige fokuset, sammenlignet med 2009. Det er lagt mer vekt på kommunikasjonselementer som skal skape positive assosiasjoner og si noe om Den norske kirke generelt, og som skal bekrefte og styrke opplevelsen av tilhørighet og av at kirken er viktig. Til gjengjeld er det lagt mindre vekt på informasjon om selve valget. Informasjonen om hva bispedømmerråd og menighetsråd gjør er redusert betraktelig. Informasjonen om hvordan en rent praktisk stemmer og håndterer stemmeseddelen er helt fjernet, noe vi kommer tilbake til nedenfor. Informasjonen om kandidatene er uendret og av plasshensyn begrenset til navn, alder, sted og stilling (bare for bdr-kandidatene). En slik forskyvning er forståelig ut fra Kirkerådets overordnede planer for reformen og overordnede kommunikasjonsstrategi slik den ble beskrevet ovenfor (4.2). Utformingen av valgkortet i 2011 passer med denne formuleringen av mål for Demokratireformen som ledd i overordnede mål for Den norske kirke og dens virksomhet, snarere enn som en isolert og separat reform av styring, myndighet og medlemmenes medbestemmelse. Selv om dette er konsistent med den formulerte strategien har vi to kritiske kommentarer. Den ene til selve utformingen av valgkortet, den andre til sammenhengen mellom valgkortet som informasjonstiltak i kirkevalget, og øvrig kommunikasjon og informasjon kirkemedlemmene får i forkant av valget.

Når det gjelder selve utformingen er vi kritisk til forskyvningen av fokus vekk fra valginformasjon og over på generell kommunikasjon om Den norske kirke, og konsekvensene dette kan ha hatt med tanke på å informere om selve valget. Især mener vi det var en dårlig idé å fjerne informasjonen om stemmegivning i form av prøvestemmeseddel. Evalueringen av valget i 2009 pekte på at andelen forkastede stemmer til bispedømmerrådsvalget allerede da var høy, 5 prosent, og at det fra mange av menighetene ble rapportert om usikkerhet blant velgerne om hvordan en skulle fylle ut stemmeseddelen. I lys av det mener vi det var dristig å fjerne informasjonen i valgkortet om stemmegivning, også selv om en endret og forenklet stemmeseddelen. Begrunnelsen var blant annet at en ville unngå at velgere sendte prøvestemmeseddelen i retur, men uten den svarkonvolutten som lå i 2009-sendingen ville dette problemet neppe fått noe særlig omfang. I valgkortet var det riktignok lagt inn en henvisning om at velgeren kunne finne nærmere informasjon om stemmegivning på www.kirkevalget.no. Men på disse sidene er det faktisk ganske vanskelig å finne frem til den relevante informasjonen. Man må enten bla seg gjennom flere sider før en eventuelt kommer frem til "jeg lurer på"-siden, og der vil skjønne at spørsmålet et stykke nede på siden om "Korleis røystar

ein ved preferanseval” er der en kan finne det en lurer på. For dem som allerede vet at valgformen til bispedømmerrådet heter preferansevalg er jo dette sikkert en grei sak. For de litt mindre innforståtte som forsøker å sette seg litt inn i det, er det derimot slett ikke så enkelt. Eller man kan gå inn på siden med presentasjon av bispedømmekandidatene, gå inn på siden for ett av bispedømmene, og nederst på denne siden, under alle kandidatene, finne en nedlastbar versjon av stemmeseddelen. Dette er en mulighet til å finne stemmeseddelen ved en tilfeldighet mens man egentlig ser etter noe annet, nemlig kandidatene. Og uansett forutsetter det en velger som er innstilt på å bruke tid på å manøvrere fra den ene plattformen til den andre for informasjon om ulike spørsmål, ikke bare for utdypende informasjon om det samme spørsmålet.

I 2011 steg andelen forkastede stemmer ved bispedømmerrådsvalget til graverende 9,2 prosent. På den bakgrunnen mener vi at det i ettertid fremstår som en svært uklok vurdering å fjerne informasjonen om stemmegivningen fra valgkortet. Som vi har vært inne på andre steder er valgordningen til bispedømmerrådsvalget for mange av velgerne en ukjent og komplisert valgform. Den skapte et stort veiledningsbehov i velgermassen. Da de aller viktigste sentrale informasjonstiltakene ikke inneholdt informasjon om dette, men bare henviste til andre informasjonsplattformer, ble det i realiteten overlatt til de lokale valgarrangørene alene å dekke dette informasjonsbehovet i valglokalet. Som vi analyserer nærmere nedenfor har noen løst denne oppgaven tilfredsstillende, andre har overhodet ikke mestret det. Informasjon om stemmegivning og kanskje prøvestemmesedel i valgkortet ville gitt velgeren en enkel mulighet til å kikke litt på dette på forhånd, slik at en slapp å møte stemmeseddelen og ordningen med at blanke stemmer blir forkastet, for første gang i valglokalet. Det kan neppe være tvil om at denne utelatelsen i valgkortet har skapt en mer krevende veiledningssituasjon i valglokalene og at Kirkerådet med denne prioriteringen kan ha påført lokalmenighetene en betydelig økt veiledningsbelastning.

Det andre momentet dreier seg om sammenheng mellom kommunikasjon om valg og valgalternativer. Som pekt på ovenfor legger kommunikasjonen i valgkortet mye vekt på å skape gode assosiasjoner til Den norske kirke blant medlemmene, og slik anspore dem til å tenke over og helst bekrefte ikke bare medlemskap, men også tilhørighet og eierskap til kirken. Når en ønsker å oppnå dette er det selvsagt en god idé å gi stor plass til de kirkelige handlingene, i tillegg til kirkens barne- og ungdomsarbeid og omsorgsarbeid. Det er nettopp på slike arenaer at medlemmers opplevelse av at kirken er viktig kan aktiveres. Vi vet at det ikke minst er den relativt sjeldne, men likevel stabile deltakelse i og møte med kirken ved viktige hendelser i livet, som for mange av medlemmene er en sentral faktor i opplevelse av tilhørighet. Da er det lurt å bruke mye plass på å referere til kirkens funksjon ved slike hendelser når en ønsker at medlemmene skal tenke over og bekrefte sin tilhørighet.

Paradokset er at sammenhengen mellom det å bli minnet gjennom valgkortet om at man faktisk synes kirken er viktig, og å delta i valget, er utydelig. For det første utelukker valgordning og valgregler at man deltar i bispedømmerrådsvalget bare ut fra en generell opplevelse av at kirken er viktig, men uten noen veldig klar preferanse for ett valgalternativ fremfor andre. Medlemmet som gjennom valgkortet ble minnet på at ”jo, jeg synes i grunnen kirken er viktig” er likevel forhindret fra å delta i ett av de to valgene med mindre vedkommende samtidig også danner seg en preferanse blant ulike valgalternativer.

Dessuten, ett av de temaene som fokuseres sterkt i valgkortet – og med god grunn med tanke på at en vil reise tematikken om at kirken er viktig – er de kirkelige handlingene. Men dette temaet er til gjengjeld ikke tematisert i andre deler av valginformasjonen eller valgmaterialiet, for eksempel kandidatinformasjonen. Eksempelvis sier ingen kandidater noe om hvordan de vil sikre et slikt tilbud, eller hvilken plass arbeidet med slike tilbud har i kirkelige prioriteringer, på tross av de godt kan komme til å treffe beslutninger fremover som vil påvirke dette tilbudet.

Valgkortet legger altså vekt på å få medlemmene i tale og skape positive assosiasjoner til Den norske kirke som viktig for dem og viktig i samfunnet. Men forbindelsen mellom valgdeltakelse og den bekreftelsen av tilhørighet og betydning som valgkortet kan utløse, er høyst uklar. Som kommunikasjon som skal påminne om medlemskapet i Den norske kirke, og invitere til å tenke over kirkens betydning og vekke opplevelse av tilhørighet, er valgkortet vellykket og fint utformet. Som informasjonstiltak for kirkevalget har det alvorlige mangler.

På nettsidene kirkevalget.no ble det også den siste måneden frem til valget opprettet en blogg om kirkevalget for "bidrag fra ulike gjesteskribenter med deres meninger om kirkevalget, kirken og kirkens fremtid". Selve bloggen var forbeholdt inviterte gjesteskribenter, men også andre kunne legge inn responser og kommentarer. Ifølge Kirkerådet ønsket en å få ulike kjente personer fra samfunns- og kulturliv til å skrive innlegg med sine synspunkter på kirkevalget og spørsmålet "hvis kirken er viktig..". En ønsket bevisst ikke at dette skulle være kirkelige stemmer. Kandidater ble heller ikke invitert til å skrive innlegg som gjesteskribenter, men ble ønsket velkommen til å bidra gjennom kommentarer og responser på innleggene. Noen, men ikke særlig mange kandidater engasjerte seg her. På tross av at en ønsket – og forsøkte å få – bidrag fra et bredt spekter av kultur- og samfunnspersonligheter, kom de aller fleste bidragene fra politikere, og stort sett medlemmer av Kirke-, utdannings- og forskningskomiteen. Bloggen fremstår dermed langt på vei som et organ for de ulike partienes medlemmer i stortingskomiteen med ansvar for kirkespørsmål. Det var ikke tilsiktet fra kirkevalgets side, men gir like fullt et litt underlig inntrykk i en kommunikasjonsprosess som dreier seg om endring av Den norske kirkes bånd til staten, og der det hyppig har vært understreket fra kirkelig hold at et partipolitisk fokus er uønsket i det kirkelige demokratiet.

I forkant av kirkevalget ble det kritisert at bloggen ikke ga plass for det valget egentlig handlet om, nemlig valgalternativene og kandidatene, og i stedet ga oppmerksomhet til kirkevalg og kirke generelt. At et slikt informasjonstiltak verken kan gjøre forskjell på kandidatene eller romme alle 209 sier seg selv, og slik sett deler vi ikke denne kritikken. Men valget av profil på bloggen eksemplifiserer likevel et mer generelt moment ved informasjonsstrategien som vi synes det er grunn til å påpeke. I en situasjon der det er vel dokumentert og erkjent at den store utfordringen knytter seg til å informere om kandidatene, ikke om valget, er vi spørrende til at en fortsetter å legge såpass mye innsats inn i informasjonstiltak som er lite egnet til å informere om kandidatene og som stort sett bare profilerer kirkevalget i seg selv. En kunne overveid om det hadde vært mulig å skjære ned på enkelte sentrale tiltak som primært tjener til å markedsføre kirkevalget, til fordel for en mer effektiv oppfølging av distribusjon av informasjon om kandidatene på bispedømmenivå.

4.7 HVA MENER KIRKEMEDLEMMENE (JF. DEL 3, AV SIGNE B. SEGAARD)

Et sentralt element i vurderingen av informasjonsvirksomheten er selvsagt hva kirkemedlemmer og velgere synes om informasjonen de får og måten de får den på. Dette spørsmålet er inngående analysert i Del 3 nedenfor. Her nevner vi kort noen av de sentrale konklusjonene fra denne delen av evalueringen for å belyse analysene og vurderingene ovenfor.

Når det gjelder informasjonskanaler vurderes valgkort, menighetsblad og lokale medier som de viktigste informasjonskanalene, mens kirkevalgets nettside er lite viktig både blant kirkemedlemmer som har stemt og av medlemmer som ikke har stemt. Blant de nye velgerne i 2009 og i 2011 blir valgkortet vurdert som den klart viktigste informasjonskanalen. Gruppen stabile velgere, det vil si dem som også har stemt ved tidligere valg, vurderer imidlertid menighetsbladet som viktigste kanal. Med tanke på å nå nye velgere med informasjon er valgkortet en helt sentral kanal, og mye viktigere enn menighetsbladet (se Figur 9). Lokalkirkelig interesse har også betydning for hvordan en vurderer kanalene: velgere som er interessert i det som skjer i den lokale menigheten vurderer for det første alle informasjonskanaler som viktigere enn dem uten slik interesse, naturlig nok. Men forskjellen er størst for menighetsblad, kunngjøring under kirkelige arrangementer, og lokale medier. Velgere med liten lokalkirkelig interesse vurderer valgkortet som klart viktigst, menighetsblad er nest viktigst, men det er likevel bare 40 prosent av de ikke lokalkirkelige interesserte velgerne som synes at menighetsbladet er en viktig informasjonskanal med tanke på å bli informert om kirkevalget. Reklame- og informasjonskampanjer (betalt kommunikasjon) appellerer lite sammenlignet med de viktige tiltakene, verken til dem som har stemt eller dem som ikke har stemt.

I hvilken grad opplever kirkemedlemmene å være informert om ulike forhold ved valget? De som stemte opplever i høyere grad at de er informert enn dem som ikke stemte, naturlig nok. Men ingen av gruppene opplever seg spesielt godt informert. På en skala fra 1 (ikke informert i det hele tatt) til 5 (svært godt informert) er gjennomsnittsscoren for dem som stemt 3,18, altså bare så vidt over midtpunktet på skalaen, mens den er 2,19 for dem som ikke har stemt. Men det er ganske store forskjeller mellom ulike grupper av velgere. For eksempel er den 2,69 for dem som stemte første gang i 2011 (Tabell 74). Det er også store forskjeller når det gjelder ulike emner medlemmene er informert om. De opplever å være desidert dårligst informert om kandidatene til bispedømmerådet, om kandidatenes syn på viktige saker, og om hva bispedømmerådet og Kirkemøtet gjør. Derimot er de forholdsmessig bedre informert om ulike valget generelt, om stemmerett og valgbarhet. På enkelte punkter er det en direkte forbindelse mellom opplevd informasjonsnivå, og valgdeltakelse. Eksempelvis var det ikke å vite nok om kandidatene en viktig grunn for 43 prosent til ikke å stemme ved kirkevalget i 2011. Det er også problematisk at blant dem som *ikke* stemte ved valget var det at "jeg var ikke klar over at det har vært kirkevalg" og "jeg var ikke klar over at jeg har stemmerett" en viktig grunn for ca. 1/3 for ikke å delta.

4.8 VURDERING OG SAMMENFATNING

Hvordan en lykkes med informasjon ved kirkevalget generelt, og informasjon om kandidatene spesielt, avhenger av flere faktorer. Noen av disse faktorene kontrolleres helt eller delvis av kirkelige aktører på sentralt, regionalt og/eller lokalt plan. Andre faktorer ligger i stor grad utenfor de kirkelige

aktørenes kontroll og innflytelse. Det er ikke rimelig å laste aktørene for svakheter i informasjonen som skyldes faktorer de ikke kan gjøre så mye med, som redaksjonelle prioriteringer osv. Derimot er det viktig å spørre hvordan aktørene har utnyttet de mulighetene de har kontroll over eller kan påvirke, og hvordan det har bidratt til god informasjon om kandidater og valg.

Når det gjelder kandidatene til menighetsrådet har lite endret seg i innsatsen siden 2009, og vi mener at resultatet fortsatt er for svakt. Ut fra hva de administrativt ansvarlige selv oppgir informerer mindre enn halvparten av menighetene om mer enn kandidatens navn, alder, bosted og stilling gjennom den informasjonskanalen de selv betrakter som viktigst (i betydningen rekkevidde). Når vi selv sjekker kandidatinformasjon på hjemmesider og/eller kirkevalgets egne sider for et stort utvalg menigheter de siste dagene før valget, viser det seg at mindre enn en tredjedel av menighetene har med informasjon ut over navn, alder og eventuelt stilling. Ca. halvparten sier de informerer om kandidatene i menighetsblad. For det første vet vi ikke hva slags informasjon de da har med, men nettsidene indikerer at det i stor grad dreier seg om navn, alder, bosted og eventuelt stilling. For det andre informerer halvparten av menighetene *ikke* om kandidatene gjennom menighetsblad. Og ca. en femtedel informerer verken om kandidatene i menighetsblad eller på nettsidene. Sammenlignet med 2009 er det riktignok en litt større andel menigheter som oppgir at de bruker en eller annen kanal til å informere om kandidatene. Men økningen er liten, og annet materiale tyder på at innholdet i informasjonen fortsatt er magert. Vi mener det er uheldig at informasjonsstrategien om kandidatene til menighetsrådsvalget i så stor grad er basert på at velgerne allerede vet ikke bare hvem disse er, men også hva de ønsker å arbeide for i det lokale kirkelige arbeid. Denne kritikken er legitim også selv om en aksepterer at det ikke bør være de samme kravene til menighetsråds kandidater som til bispedømmeråds kandidater når det gjelder å informere om standpunkter i kirkelige spørsmål, eller at behovene for informasjon om kandidater til menighetsrådsvalget er annerledes enn til bispedømmerådsvalget.

Når det gjelder informasjon om bispedømmeråds kandidater ser vi at det er satt i verk tiltak for å forsøke å bedre på denne, sammenlignet med 2009. For det første har en innhentet kandidatens syn på aktuelle kirkelige spørsmål og brukt disse i informasjonen til velgerne. For det andre har en tatt i bruk flere plattformer i et forsøk på å nå ut til velgerne, først og fremst sosiale medier, og da primært facebook. Vi anerkjenner altså at aktørene har merket seg kritikken i forrige evaluering, og har forsøkt ulike tiltak for å forbedre dette sentrale punktet i 2011-valget.

I hvilken grad disse tiltakene faktisk har ført til bedre informasjon, må sees i sammenheng med de behovene som preferansevalgordningen utløser. Denne ordningen, sammen med uprioriterte kandidatlistene, *krever* at velgeren foretrekker minst én kandidat. Dette skaper helt særlige behov for tydelig og god informasjon om kandidatene. Det skal både være mulig for velgeren å *sammenligne* kandidatene, *identifisere forskjeller* mellom dem, og til slutt *foretrekke* én eller helst flere av dem. Dette er behov som er utløst av selve valgordningen, og ikke av urimelige sammenligninger med politiske valg.

I lys av de behovene som preferansevalgordningen gir, er informasjonen om kandidatene likevel fortsatt for dårlig. Selv om det rent kvantitativt nok er mer informasjon om kandidatene i 2011 enn i 2009, er det vanskelig å se så store innholdsmessige forbedringer sammenlignet med 2009, og informasjonen er fortsatt langt på vei uegnet til å imøtekomme de behovene denne valgordningen gir hos velgerne. Med enkelte vellykkede unntak har nominasjonskomiteene stilt for mange spørsmål

som er lite egnet til å få kandidatene til å presentere seg på en måte som hjelper velgeren i et preferansevalg. Vi spør oss om det var heldig å overlate så mye til nominasjonskomiteene når det gjaldt utarbeidelsen av disse spørsmålene, og om nominasjonskomiteene var godt nok forberedt på denne oppgaven.

I mange tilfeller er det svært vanskelig eller umulig å få øye på tydelige forskjeller mellom kandidatene ved hjelp av svarene deres. Det skyldes dels dårlige spørsmål, dels skyldes det kandidatenes måte å formulere seg på, som enten er generell og allment positiv, forutsetter spesialkunnskap hos velgeren, eller rett og slett er uklar og utydelig. Men dels kan det jo også skyldes at kandidatene rent faktisk ikke er særlig forskjellige. Uansett er det opplagt at dette påvirker velgernes reelle valgmuligheter negativt. Det er selvsagt unntak. Noen spørsmål er gode og noen kandidatsvar er absolutt informative for velgerne, hvilket også viser at det faktisk er mulig å få dette til å fungere. Men hovedinntrykket er at informasjonen på kirkevalget.no som velgerne blir henvist til bl.a. i valgkortet for nærmere informasjon er for dårlig om flertallet av kandidatene.

Også den tekniske og grafiske tilretteleggelsen på en nettside der velgeren må klikke seg inn på én og én kandidat og lese en relativt lang tekst om opp til 20 kandidater, gjør dette lite tilgjengelig. En samlet tabellfremstilling i ett ark, med kandidater og kortfattet nøkkelinformasjon i oversiktlig oppsett, der velgeren kunne se alle kandidatene på én gang, hadde antakelig fungert bedre. Slik er noen av bispedømmenes trykte brosjyrer, og vi mener disse er bedre utformet med tanke på informasjonsbehovet ved preferansevalget. Her er i stedet problemet at distribusjonen er noe mer varierende og til dels usikker.

Når det gjelder facebook kan jo Kirkerådet roses for å ha forsøkt å introdusere dette som en plattform for kandidatinformasjon overfor velgerne. Men kommunikasjonen som har foregått på disse sidene kan neppe ha vært særlig informativ for velgerne, og de ser da heller ikke ut til å ha vært så mye besøkt regnet i andel av velgere og spesielt ikke regnet i andel av kirkemedlemmer. Bare litt over 20 prosent av kandidatene har overhodet facebookside for sitt kandidatur, og det er enda lengre mellom kandidatene som bruker det særlig aktivt til å informere om sitt kandidatur. I den grad det foregår dialog og interaksjon mellom kandidater og velgere er det mest i form av generell støtte, og lite utveksling om saksspørsmål. Det er også begrenset hvor mye kandidater utnytter arenaer for direkte møte med velgerne. I det hele tatt er det inntrykk at der det legges til rette infrastruktur og plattformer som kan tas i bruk uten videre hindringer (til forskjell fra media, f.eks.) er det nokså få av kandidatene som benytter seg av muligheten. Kandidatene er ikke spesielt offensive, noe som kan ha med tradisjon og kultur og sedvane å gjøre.

At informasjonen om kandidatene samlet sett ikke har vært vellykket, sett i forhold til behovet i preferansevalgordningen, kommer også frem i velgerundersøkelsen. Velgerne – altså vel og merke dem som har vært interessert nok til å gå og stemme – opplever generelt at de er lite og dårligst informert om kandidatene.

Samtidig er det liten tvil om at det er uhyre krevende å sikre kandidatinformasjon som svarer til behovene i preferansevalgsordningen i bispedømmerådvalget. For det første skal det være informasjon som gjør det mulig å sammenligne og finne forskjeller mellom minst 18 kandidater, kandidater som muligens ikke er særlig forskjellige (hvilket i så fall også er et problem, men da ikke først og fremst et informasjonsproblem). For det andre mangler kandidatene i utgangspunktet plattformer, partier e.l. til å hjelpe seg med å formulere posisjoner, standpunkter og prioriterte

områder. Til forskjell fra f.eks. politiske valg er de i stor grad overlatt til seg selv og sine egne formuleringsevner. For noen går det fint, andre er mer på glattisen. Kanskje er det OK at valgopplegget favoriserer kandidater som er flinke til å formulere og posisjonere seg, men en bør i alle fall vite at en da snevrer inn den reelle kandidatlisten. For det tredje starter informasjonsarbeidet i stor grad på nytt ved hvert valg. I et personvalg uten partitilknytning har en ikke den oppmagasinerte kunnskapen om valgalternativer å lene seg mot som for eksempel politiske valg drar nytte av. For det fjerde er det nok også et spørsmål om kultur og tradisjoner som er krevende å endre. Dels kan det tenkes at personer er lite vant med og kanskje lite innstilt på å skulle promotere seg selv og sitt kandidatur. Dels kan det tenkes at den fokuseringen på tydelige forskjeller som god informasjon forutsetter innen en slik valgordning, oppleves ubekvem. En refleks av dette finnes jo også i den overordnede kommunikasjonsstrategiens betoning av at bispedømmerådssvalget skal aktualiseres blant annet gjennom å "identifisere temaer som engasjerer, men på en mest mulig samlende måte".

Spørsmålet som bør overveies nøye fremover er om det overhodet er realistisk å forene preferansevalgordning med uprioriterte kandidatlistene, behovet for betydelig bedre kandidatinformasjon, og ønsket om kvalifisert valgdeltakelse på samme nivå som i 2011.

Av andre informasjonstiltak om valget mer generelt har vi registrert at valgkortet ble betydelig endret fra 2009, ikke bare formmessig, men også innholdsmessig, med et fokusskifte fra informasjon om deltagelse i medbestemmelse, til kommunikasjon om tilhørighet til et fellesskap. Vi ser en forbedring når det gjelder det estetiske og det å kommunisere mer enhetlig om Den norske kirke, men vi mener det er blitt dårligere som et helt sentralt informasjonstiltak for kirkevalget. Vi mener det er særlig grunn til å være kritisk til at man fjernet all informasjon om stemmegivning til bispedømmerådssvalget. Dette analyseres nærmere nedenfor, men vi mener at dette grepet må bære sin del av skylden for den dramatisk og helt uakseptabelt høye andelen forkastede stemmer ved bispedømmerådssvalget. Utformingen av valgkortet er særlig viktig i lys av at det også i 2011 viser seg at dette er den kommunikasjonskanalen som de nye velgerne i 2009 og 2011 vurderer som viktigst.

5 VALGDELTAELSE

5.1 EVALUERING 2009 (AV PÅL KETIL BOTVAR)

I evalueringen av kirkevalget 2009 ble den betydelige forskjellen mellom oppslutningen ved valg til menighetsråd (mr) og bispedømmeråd (bdr), diskutert og analysert. Mens oppslutningen om menighetsrådsvalget i 2009 lå på 13,1 prosent, var den ved bispedømmerådsvalget nede i 10,0. Omtrent en firedel av de som stemte ved mr-valget unnlot å stemme ved bdr-valget. Videre ble det påpekt betydelig variasjon i valgdeltakelsen mellom de ulike bispedømmene. Høyest var deltakelsen i Nord-Hålogaland og lavest i Oslo. En sammenstilling av valgresultater på bispedømmenivå tydet ikke på at det ikke var noen entydig sammenheng mellom oppslutning ved stortingsvalget og kirkevalget. I den nye velgergruppen av unge mellom 15 og 18 år var deltakelsen gjennomgående svært lav – omkring 1 prosent.

I 2009-evalueringen ble det gjennomført en rekke analyser av forholdet mellom geografiske faktorer og valgdeltakelse. Disse konkluderte med at det eksisterer en negativ sammenheng mellom, på den ene siden, befolkningsstørrelse og sentralitet, og valgdeltakelse på den ene andre. Høyest valgdeltakelse ble påvist i sokn med under 500 kirkemedlemmer, mens i sokn med over 5000 lå valgdeltakelsen på en fjerdedel av dette nivået.

Analyser av forhåndsstemmegivning viste at i alle bispedømmer var det noen færre som hadde avgitt forhåndsstemme ved bispedømmeråd-valget enn ved mr-valget. Ved siden av den samlede oppslutningen om de to valg, gir dette en pekepinn om at bispedømmeråds-valget oppfattes som mer krevende å delta i enn mr-valget. Andelen forhåndsstemmer var særlig høyt for bispedømmene Bjørgvin og Stavanger, hvor disse utgjorde 13-15 prosent av det samlet stemmetallet. Dette kan betraktes som en indikasjon på at de kirkelig aktive også er mest aktive når det gjelder å avgi forhåndsstemme. Det er folkerike sokn som har den høyeste andelen forhåndsstemmer. Dette betyr imidlertid ikke at det var sokn med høy interesse for forhåndsstemming som også var soknene som hadde den høyeste samlede valgdeltakelsen.

5.2 VALGDELTAELSE 2011: HOVEDTENDENSER (AV PÅL KETIL BOTVAR)

Økt deltakelse ved menighetsrådsvalg har stått sentralt i diskusjonen om styrkingen av det kirkelige demokratiet. Ved valget i 2009 økte oppslutningen om menighetsrådsvalg på landsbasis fra 4,2 i 2005 til 13,1 prosent. Den samlede oppslutningen ble dermed tredoblet. Spørsmålet som har stått i fokus er hvor mye de ulike tiltakene som har blitt satt i verk for å få opp valgdeltakelsen, har betydd. Det er mye som skiller de to siste menighetsrådsvalgene fra situasjonen forut for 2009. Den viktigste forskjellen er at de kirkelige valgene er blitt samlokalisert med de offentlig-politiske valgene. I 2005 var det rundt regnet en firedel av menighetene som gjennomførte en prøveordning med valg samtidig med Stortingsvalg. I sokn som i 2005 hadde en slik prøveordning, økte den gjennomsnittlige oppslutningen med vel 4 prosentpoeng - til 9 prosent. På bakgrunn av dette kan en anslå hvilken betydning tiltak knyttet til informasjon har bidratt for å løfte valgdeltakelsen og betydningen av selve

samløkaliseringen. Det har imidlertid lite for seg å komme med konkrete anslag for betydningen av de ulike faktorene i og med at kirkevalg fortsatt er et dynamisk og skiftende felt. I denne delen av rapporten er det forskjeller og likheter mellom valgdeltakelsen i 2009 og 2011 som står i fokus.

Ved hvert nytt valg kreves en innsats for å få folk til å møte opp ved valgurnene. Hvor mange som stiller opp ved et valg er ikke gitt på forhånd. Effekten av ulike tiltak er heller ikke konstant over tid. Å gjennomføre kirkevalget på samme sted og tid som offentlige valg endrer noen av forutsetningene for valget. Over tid kan disse forutsetninger få nytt innhold. Kirkevalget 2011 gjennomføres ikke etter en ny modell slik tilfellet langt på vei var i 2009. Ved valget i 2009 var det betydelig medieinteresse rundt den nye måten å gjennomføre kirkevalg på. Noe av denne interessen og spenningen er dempet ved valget i 2011, noe som også kan tenkes å gi seg utslag ved valgurnene.

Ved valgene i 2009 og i 2011 ble betydelige ressurser brukt på informasjonstiltak. Det gjaldt ikke minst utsending av valgkort til alle stemmeberettigede, produksjon av reklame i TV og aviser, samt aktiviteter på Internett og sosiale medier. På bakgrunn av medieinteressen rundt kirkevalget 2009 var det en del, ikke minst blant kirkepolitikere, som forventet at oppslutningen ville fortsette å øke ved valget i 2011. En av forskjellene mellom de to valgene er at 2009-valget ble gjennomført samtidig med et stortingsvalg, mens 2011-valget ble gjennomført parallelt med kommunevalg. Dette kan tenkes å spille inn på valgdeltakelsen. Av andre forhold som kan tenkes å spille inn er endringer i valgreglene, noe som berører både bispedømmeradsvalget og menighetsrådsvalget.

Tabell 25 Oppslutning ved valg til menighetsråd i 2001, 2005, 2009 og 2011. Prosent.

	2001	2005	2009	2011
Oslo	1,7	1,5	8,3	8,1
Borg	2,8	2,1	10,9	10,9
Hamar	5,2	9,1	16,6	17,4
Tunsberg	3,1	3,5	12,5	12,8
Agder og Telemark	4,4	4,1	13,5	14,3
Stavanger	4,0	4,1	12,8	13,1
Bjørgvin	3,2	3,5	13,1	13,9
Møre	4,9	6,5	16,8	17,5
Nidaros	3,6	4,9	13,4	14,3
Sør-Hålogaland	3,6	5,6	15,5	15,5
Nord-Hålogaland	5,4	6,2	18,3	17,2
Totalt	3,6	4,2	13,1	13,5

Kilde: Valgmodul/Kirkerådet

Tabell 26 Oppslutning om valg til bispedømmeråd 2009 og 2011. Prosent.

	2009	2011
Oslo	7,6	7,4
Borg	8,4	8,9
Hamar	11,5	12,8
Tunsberg	9,3	9,5
Agder og Telemark	10,6	11,8
Stavanger	11,4	11,4
Bjørgvin	10,6	11,1
Møre	12,2	13,2
Nidaros	9,8	10,5
Sør-Hålogaland	9,5	11,4
Nord-Hålogaland	13,0	12,3
Totalt	10,0	10,6

Kilde: Valgmodul/kirkerådet

Det er en svak økning i deltakelsen ved valgene både til menighetsråd og bispedømmeråd fra 2009 til 2011. Ved de kirkelige valgene i 2011 deltok henholdsvis 13,5 prosent av de stemmeberettigede ved mr-valget og 10,6 prosent ved bispedømmerådsvalget (Tabell 25, Tabell 26). Forskjellene er små. For mr-valget er økningen på 0,4 prosentpoeng og for bispedømmerådsvalget 0,6 prosentpoeng.¹³ Som det fremgår av Del 3, er det imidlertid ikke de samme 13 prosentene som deltok i 2011 som i 2009. Ca. en fjerdedel av dem som stemte ved valget i 2011 deltok for første gang. De har altså skjedd en mobilisering av nye velgere i 2011, sammenlignet med 2009. Samtidig har en da mistet en tilsvarende andel av 2009-velgerne. Dette er velkjent også fra de politiske valgene, der noen velgergrupper deltar mer sporadisk og med lengre intervaller.

¹³ Antall stemmeberettigede ved direkte valg til bispedømmeråd er noe lavere enn for mr-valget fordi prester og leke kirkelig tilsatte ikke har anledning til å delta i den direkte valgongangen. På bakgrunn av tall i valgmodulen dreier dette seg om ca. 6000 personer.

Endringer i rammebetingelsene for kirkevalget (parallelt med kommunevalg) og økt satsing på informasjonstiltak har tilsynelatende ikke medført store endringer i valgdeltakelsen. Samtidig kan det ikke utelukkes at det som på nasjonalt plan fremstår som relativt like nivåer for valgdeltakelse, kan skjule en god del variasjon mellom lavere nivåer, som det være interessant å vite mer om. Før vi går nærmere inn på detaljer knyttet til valgene tar vi for oss overordnede likheter og forskjeller mellom 2011 og 2009. Vi vil blant annet se nærmere på forhåndsstemmegivning, forkastede stemmer og forholdet mellom kirkevalg og kommunevalg.

Tabell 27 Oppslutning om valg til menighetsråd og bispedømmeråd 2011. Prosent.

	mr-valget	bdr-valget
Oslo	8,1	7,4
Borg	10,9	8,9
Hamar	17,4	12,8
Tunsberg	12,8	9,5
Agder og Telemark	14,3	11,8
Stavanger	13,1	11,4
Bjørgvin	13,9	11,1
Møre	17,5	13,2
Nidaros	14,3	10,5
Sør-Hålogaland	15,5	11,4
Nord-Hålogaland	17,2	12,3
Totalt	13,5	10,6

Kilde: Valgmodul/kirkerådet

Tabell 27 viser forskjellen på oppslutning om bispedømmeråds- og menighetsrådsvalg, fordelt på bispedømmer. Størst forskjell er det mellom de to valgene i bispedømmene Nord-Hålogaland, Hamar, Møre og Sør-Hålogaland. Dette er samtidig områder hvor den generelle valgdeltakelsen ligger på et relativt høyt nivå. I og med at de to valgene foregår i ett og samme valglokale er det påfallende store forskjeller i oppslutningen. Forskjellene mellom de to valg er omtrent på samme nivå som i 2009. Evalueringen av 2009-valget pekte den relativt ukjente valgordningen for valg til bispedømmerådet som en av flere forklaringer på spriket i valgdeltakelse. Det er foretatt visse endringer i valgreglene siden sist, men fortsatt gjennomføres bispedømmerådsvalget som et preferansevalg hvor kandidatene markeres/rangeres. En utfylt stemmeseddel ved bispedømmerådsvalget forkastes. Andelen forkastede stemmer ligger betydelig høyere ved bispedømmerådsvalg enn ved menighetsrådsvalg. Anslagsvis ble 30 000 stemmer forkastet ved bispedømmerådsvalget, mens det samme gjaldt for ca. 3600 stemmer ved menighetsrådsvalget. Den svært høye andelen forkastede stemmer til bispedømmerådsvalget analyseres nærmere nedenfor (se 5.6)

5.3 VALGDELTAELSE OG SAMORDNING MED OFFENTLIGE VALG (AV PÅL KETIL BOTVAR)

Deltakelsen ved kirkelige valg økte drastisk når disse ble samlokalisert med offentlig-politiske valg. En kan dermed hevde at de kirkelige valgene får en form for drahjelp fra de politiske valgene. Er det mulig å si noe mer konkret om måten de kirkelige og de politiske valgene forholder seg til hverandre

på? Vil for eksempel en økning i deltakelsen ved politiske valg nødvendigvis så å si automatisk gi økt oppslutning ved kirkevalget?

Tabell 28 Oppslutning om mr-valg og politiske valg i 2009 og 2011, etter bispedømme. Prosent.

	mr-valg '09	Stortingsvalg '09	mr-valg '11	Lokalvalg '11
Oslo	8,3	74,2	8,1	66,7
Borg	10,9	82,6	10,9	63,3
Hamar	16,6	74,2	17,4	70,5
Tunsberg	12,5	76,4	12,8	63,2
Agder og Telemark	13,5	75,3	14,3	63,0
Stavanger	12,8	77,0	13,1	63,6
Bjørgvin	13,1	77,8	13,9	66,8
Møre	16,8	75,3	17,5	63,6
Nidaros	13,4	75,8	14,3	65,8
Sør-Hålogaland	15,5	73,4	15,5	63,8
Nord-Hålogaland	18,3	72,5	17,2	64,0
Totalt	13,1	76,4	13,5	64,5

Kilde: Valgmodul/kirkerådet, SSB

I Tabell 28 tar vi for oss oppslutning om menighetsrådsvalg og politiske valg. Deltakelsen ved kommunevalget i 2011 er klart lavere enn deltakelsen ved Stortingsvalget i 2009. Likevel øker deltakelsen ved menighetsrådsvalget noe. Allerede dette tyder på at forbindelsen mellom de to valgene er temmelig løs. Det er heller ikke lett å se noen sammenheng mellom valgdeltakelsen i de to typene av valg når vi tar utgangspunkt i bispedømmenivået. De bispedømmer som skårer høyest når det gjelder menighetsrådsvalg er ikke alltid de som ligger på høyeste nivå når det gjelder deltakelse ved politiske valg.

En måte å analysere sammenhengen mellom kirkelige og politiske valg på ville være å fokusere på de anslagsvis 150 sokn som har grenser som sammenfaller med en kommune. Anslagsvis 150 kommuner/fellesråd består kun av ett sokn. I disse tilfellene vil det være mulig å se hvor tett deltakelsen ved menighetsrådsvalg og kommunevalg følger hverandre, etter mulig kontroll for andre relevante faktorer.

Ettsoknskommunene er imidlertid ikke jevnt fordelt over hele landet. De er overrepresentert på Vestlandet og i Nord-Norge. Dersom man ser på den samlede valgoppslutningen i disse soknene/kommunene er den imidlertid på linje med landsgjennomsnittet. Ved å se nærmere på disse enhetene kan vi muligens komme nærmere et svar på hvilken drahjelp kirkevalget har fått fra kommunevalget.

En innfallsvinkel til dette kan være å se nærmere på sokn som befinner seg i kommuner med spesielle forsøk i tilknytning til det politiske valget. Ved det politiske valget i 2011 har det vært gjennomført to typer forsøk som kan ha hatt betydning for oppslutningen også ved kirkevalget. Det dreier seg om forsøk med elektronisk stemmegivning. Dette innebærer at velgeren ikke trenger å oppsøke valglokalet på valgdagen, men kan avlegge stemme ved en PC. Det antas at denne ordningen kan ha medført noe lavere samlet oppslutning om kirkevalget, som ikke ga anledning til denne typen stemmegivning. Kommuner som har forsøk med e-valg er Bodø, Bremanger, Hammerfest, Mandal, Radøy, Re, Sandnes, Tynset, Vefsn og Ålesund.

Andre kommuner har hatt forsøk med stemmerett for 16 og 17-åringer. Disse er Austevoll, Gjesdal, Grimstad, Hamar, Hammerfest, Kautokeino, Kåfjord, Luster, Lørenskog, Mandal, Marker, Namdalseid, Osen, Porsgrunn, Re, Sigdal, Stavanger, Tysfjord, Vågå og Ålesund. Kommunene Hammerfest, Mandal, Re og Ålesund har deltatt i begge typer forsøk. Det er nærliggende å anta at forsøk med valg for 16 og 17-åringer kan ha en positiv innvirkning på deltakelsen ved de kirkelige valgene, spesielt hva gjelder deltakelse fra unge velgere. En kan videre anta at eventuell økt ungdomsdeltakelse har resultert i at flere unge kandidater er blitt valgt inn.

La oss se nærmere på ettsoknskommunene som har hatt forsøk med elektronisk valg. Dette gjelder Radøy og Hammerfest. Begge kommuner hadde rekordhøy forhåndstemming, henholdsvis 39 og 41 prosent. Mange velgere har altså benyttet muligheten for å avgi forhåndsstemme elektronisk. Den samlede valgdeltakelsen var imidlertid ikke spesielt høy, 67 prosent i Radøy og 56 prosent i Hammerfest. Hvordan gikk det så med kirkevalget i disse ettsoknskommunene? I Radøy var andelen forhåndsstemmer ved menighetsrådsvalget på 7 prosent, i Hammerfest på 5 prosent. Dette er omtrent som i landet ellers. Samlet valgdeltakelse ved mr-valget var 17,8 i Radøy og 12,1 i Hammerfest. Det ser altså ut til at forsøk med e-valg ikke har påvirket kirkevalget i nevneverdig grad.

Forsøk med stemmerett for 16- og 17-åringer ble gjennomført i fem ettsoknskommuner – Vågå, Austevoll, Namdalseid, Kautokeino og Hammerfest. Gjennom valgmodulen har vi tilgang til data som sier noe om hvilken andel velgere under 18 år utgjør av den samlede velgermassen. På landsbasis omfatter velgere under 18 år mindre enn 2 prosent av alle som deltok i kirkevalget. I de 5 ettsoknskommunene som hadde forsøk med stemmerett for 16-åringer, er andelen velgere under 18 år som har deltatt i kirkevalget høyere enn landsgjennomsnittet i 2 av kommunene og lavere eller likt i de 3 øvrige. I de tre kommunene som har hatt relativt høy deltakelse fra unge velgere ser det ut til at andelen unge valgt som faste medlemmer i menighetsråd også ligger noe over gjennomsnittet.

Ved å legge data om oppslutningen om kommunevalget inn i filen bestående av de rundt 140 ettsoknskommunene får vi mulighet til å se på den statistiske sammenhengen mellom oppslutning om menighetsrådsvalg og kommunevalg. En bivariat analyse gir som resultat en ganske tydelig statistisk sammenheng mellom de to, uttrykt ved korrelasjonskoeffisienten pearsons R ($r=0.47$). Dersom vi imidlertid trekker inn i analysen faktoren "befolkningsstørrelse", forsvinner effekten kommunevalget har på kirkevalg-oppslutning. Dette har sammenheng med at en større andel av innbyggerne deltar i begge typer valg i små sokn/kommuner enn i store.

Det er flere forhold som peker i retning av at det ikke eksisterer noen en-til-en sammenheng mellom kirkelige og politiske valg. For eksempel det faktum at det var høy forhåndsstemmegivning ved kommunevalget 2011 (22 prosent), men samtidig lav andel forhåndsstemmer ved kirkevalget (ca. 6 prosent). Samtidig gikk oppslutningen om kirkevalget marginalt opp, mens valgdeltakelsen ved det politiske valget gikk ned, dersom vi sammenlikner med Stortingsvalget i 2009 (i forhold til kommunevalget i 2007 gikk valgdeltakelsen imidlertid opp). Gjennomgangen av ettsoknskommuner som har gjennomført spesielle forsøk, gir heller ikke grunnlag for å hevde at endring knyttet til måten man avlegger stemme på eller alder for stemmerett, uten videre gir seg utslag ved det kirkelige valget. Til tross for at samlokalisering av valgene har gitt en gevinst ved valgurnene, ser det altså ikke ut til å være noen nær og entydig sammenheng mellom den generelle deltakelsen ved politiske valg og kirkelige valg. Samtidig er det begrenset hvor dypt inn i denne problematikken en kan komme med utgangspunkt i data fra valgmodulen.

5.4 BETYDNINGEN AV LOKALE FAKTORER (AV PÅL KETIL BOTVAR)

Når det gjelder forhold som har å gjøre med religion og kirke er det ofte store variasjoner mellom ulike geografiske områder. Temaet religion og geografi er krevende og vi skal ikke gå grundig inn i denne problematikken her. I tabeller som allerede er presentert går det fram at kirkelig aktivitet knyttet til valginformasjon og valgoppslutning varierer med geografi. I Tabell 26 så vi for eksempel at det er betydelig forskjell på oppslutning om menighetsrådsvalget i Oslo bispedømme på den ene siden, og Hamar på den andre. Tabell 32 demonstrerer at det er forskjell på antall informasjonstiltak i store og små sokn. Hva kommer det av at det er så store forskjeller mellom ulike typer av sokn og bispedømmer? Hva er det som ligger bak geografiske forskjeller? Og hva betyr det om en tar for seg kirkelige forhold på soknenivå, kommunenivå eller høyere geografiske enheter?

I evalueringsrapporten fra valget i 2009 ble forholdet mellom kirkevalg og geografi grundig analysert. Data fra den kirkelige valgmodulen ble aggregert til kommunenivå og slått sammen med data fra kommunedatabasen. Det ble sett nærmere på hvordan befolkningsstørrelse, bosettingstetthet og nærhet til sentra slo ut på valgdeltakelsen. Den geografiske faktoren som ga de klareste skillene i materialet var "befolkningsstørrelse". Soknene ble delt inn i fem kategorier etter hvor mange stemmeberettigede medlemmer de hadde. Denne inndelingen viser seg i mange tilfeller å gi klare utslag i analysen.

Tabell 29 Oppslutning om menighetsrådsvalgene etter soknestørrelse, 2009 og 2011. Prosent

	2011	2009
Mindre enn 500	35	35
500 - 999	27	27
1000 - 1999	20	20
2000 - 4999	13	13
5000 eller flere	9	9
Totalt	13	13
Antall	1265	1258

Kilde: Valgmodul/Kirkerådet

I denne rapporten benytter vi oss av den samme inndelingen av soknene som i 2009-rapporten, jf. Tabell 29. Dersom vi ser bort fra desimaler gir denne inndelingen samme fordeling av valgresultat som forrige gang. Dette er i seg selv interessant og tyder umiddelbart på stor grad av stabilitet i velgeratferden. Vi kan slå fast at valgdeltakelsen varierer systematisk med antall innbyggere eller stemmeberettigede i soknet.

I små lokalsamfunn har kirken ofte en sammenbindende funksjon. Dermed vil velgerne også lettere kjenne til de som stiller til menighetsrådsvalg og lettere kunne ta stilling til hvem de ønsker i rådet. Det samme gjelder ikke for valg til bispedømmerådet. Likevel er også valgdeltakelsen her betydelig høyere i små sokn. I sokn med under 500 stemmeberettigede deltok 23 prosent ved bispedømmerådsvalget, mot bare 8 prosent i sokn med mer enn 5000 stemmeberettigede. Datamaterialet tyder altså på at den generelle interessen for kirkelige forhold er høyest på små steder, samtidig som kjennskap til kandidatene også er bedre her.

Urbanisering kan føre til at folks forhold til kirke og religion svekkes. I byene er den generelle kjennskapen til og interessen for kirkelige aktiviteter lavere enn på småsteder. Den utjevning som over tid har skjedd mellom bykommuner og landkommuner henger sammen med mobilitet, kommunikasjon og velstandsutvikling. Folk bor ikke lenger hele livet på samme sted. Den teknologiske utviklingen gjør at man har tilgang til de samme informasjonskanaler uansett om man holder til i tettbygde eller spredtbygde strøk. Velstandsutviklingen har ført til at livsstilen ikke nødvendigvis er annerledes om man bor i byen eller på landsbygda.

I boka "Religion i dagens Norge", redigert av Pål Ketil Botvar og Ulla Schmidt (2010), inngår en drøfting av forholdet mellom religion og geografi. En slutning herfra er at det skjer en regionalisering av religionen ved at folks religiøse identitet i større grad enn før knyttes til større kulturregioner. Det blir videre påpekt at det tidligere skillet mellom by og land og mellom ulike typer av kommuner, er i ferd med å forsvinne. Hvordan rimer dette med forskjellene vi finner mellom små og store sokn?

Norske kommuner har over tid gjennomgått en strukturendring. Det er ikke like mange kommuner i dag som det var i 1950. Soknestructuren har imidlertid ikke endret seg parallelt med kommunestructuren. Fortsatt er det omkring 500 sokn som har omkring 500 innbyggere, mens det samme bare gjelder for rundt 100 kommuner. De fleste norske kommuner har mellom 2000 og 10 000 innbyggere. Det sier seg selv at geografiske enheter med en slik størrelse fungerer på en annen måte enn enheter bestående av 400-600 personer. Små steder har sine kvalitative fortrinn, ikke minst er dette tydelig sett i forhold til temaet religion og kirke. Men også i kirkelig sammenheng kan det være gevinster å hente hos større sokn. Som vi har vært inne på har små sokn begrensede ressurser å sette inn i avviklingen av det kirkelige valget. Det gjelder både ressurser i av økonomisk og personellmessig art.

5.5 VALGDELTAELSE OG INFORMASJONSTILTAK (AV PÅL KETIL BOTVAR)

I avsnitt 4.5 ovenfor har vi sett på menighetenes informasjonstiltak, hvilke kanaler de har brukt for å informere om henholdsvis valg, kandidater og valgresultater (se også Tabell 20). Det er imidlertid også i interessant å se på sammenhengene mellom informasjonstiltak og valgdeltakelse. Hvordan har informasjonstiltak en mobiliserende effekt, og er det eventuelt en demobiliserende effekt av manglende tiltak?

Tabell 30 Valgdeltakelse sett i forhold til ulike informasjonstiltak forut for valg, 2011. Prosent og antall

	Valgdeltakelse	Antall sokn
Lokal avisomtale – valg	14	574
Lokal avisomtale – kandidater	15	237
Annonse i lokalavis- valget	14	730
Annonse i lokalavis – kandidater	13	122
Nettside – valg	13	675
Nettside – kandidater	13	627
Gudstjenester – valg	13	741
Gudstjenester – kandidater	11	189
Menighetsblad - valg	14	830
Menighetsblad - kandidater	13	627
Plakater – valget	12	317
Plakater – kandidater	11	178
Møter – valg	14	160
Møter – kandidater	12	71
Annet om valg	16	100
Annet om kandidater	15	95
Totalt	13	1258

Kilde: Valgmodul/Kirkerådet

Det er ikke uten videre lett å lese gevinsten av informasjonstiltak direkte ut av tall for valgdeltakelse. Tabell 30 viser den samlede valgdeltakelse i sokn som har gjennomført ulike typer informasjonstiltak forut for valget. I tillegg viser tabellen antall sokn som har gjennomført tiltakene. Det er bare faktorene "lokal avisomtale av kandidater", "annen type tiltak rettet mot valget" og "annen type tiltak rettet mot kandidatinfo", som slår ut i synlig høyere valgdeltakelse enn det som utgjør gjennomsnittet. Tallene likner i stor grad på tilsvarende funn fra evalueringen etter 2009-valget. Det er flere grunner til at det er vanskelig å spore positive virkninger av informasjonstiltak med utgangspunkt i valgmodul-data. For det første skjuler det seg mye variasjon bak kategoriene. Lokal avisomtale av kandidatene kan for eksempel være alt fra en liten notis med navn på kandidatene som stiller til valg, til en dobbeltside med bilde og presentasjon av hva kandidatene står for. Hva som skjuler seg bak kategorien "annet" i tabellen er vanskelig å vite. Men i og med at denne typen tiltak ser ut til å slå positivt ut, er det nærliggende å tenke at kategorien favner uortodokse og kreative tiltak som ikke naturlig faller inn under de øvrige kategoriene. Dermed kan det se ut til at menighetene har noe å hente ved å tenke nytt og kreativt omkring informasjonstiltak.

En annen grunn til at vi ikke uten videre ser tydelige utslag av tiltakene i tabellen, er at effekten av informasjonstiltak kan være indirekte og henge sammen med andre faktorer. Det kan for eksempel være sokn som har hatt svak valgdeltakelse som særlig har satset på informasjon. Hvordan situasjonen hadde vært uten de aktuelle tiltakene er det vanskelig å si noe om. Men det er grunn til å tro at valgdeltakelsen ville vært lavere. Nedenfor gjennomfører vi noen mer detaljerte analyser med sikte på å avdekke den antatt positive rollen som informasjonstiltak spiller i forhold til kirkevalget.

Tabell 31 Antall informasjonstiltak i forkant av valget, etter soknestørrelse. 2009 og 2011.

Antall stemmeberettigede	Gjennomsnittlig antall tiltak 2009	Gjennomsnittlig antall tiltak 2011
Mindre enn 500	4,0	4,2
500 – 999	4,2	4,7
1000 – 1999	4,5	4,6
2000 – 4999	5,0	5,2
5000 eller flere	5,5	5,7
Totalt	4,6	4,8
Antall sokn	1265	1258

Kilde: Valgmodul/Kirkerådet

Tabell 31 viser gjennomsnittlig antall informasjonstiltak i sokn av ulike størrelse. Vi har konsentrert oss om antall informasjonstiltak gjennomført i forkant av valget, det vil si informasjonstiltak om valget og om kandidatene. Inndelingen av sokn i fem kategorier etter antall stemmeberettigede er valgt fordi den tidligere har vist å gi god spredning og interessante fordelinger.

En sammenstilling av tallene for 2009 og 2011 viser at det har vært en svak økning i antall informasjonstiltak forut for valget. Økningen er relativt jevnt fordelt på små og store sokn. Generelt øker imidlertid antall tiltak med soknestørrelse. Dette har trolig sammenheng med at store sokn har tilgang til flere ressurser enn små sokn, både i form av personer og økonomi, og dermed mulighet til å sette i gang flere tiltak.

Likevel er valgdeltakelsen høyere i store enn i små sokn. Dette henger sammen med at små sokn har andre kvaliteter som store sokn. I små sokn er for eksempel forbindelsen mellom kirke og befolkning tettere, forholdene er mer oversiktlig og følelsen av samhørighet større. Selv om den fysiske avstanden mellom befolkning og kirke ikke nødvendigvis er større i store, urbane sokn, kan den "mentale" avstanden likevel oppleves som større. Urbanisering kan virke negativt inn på relasjonen folk - kirke. I og med at valgdeltakelsen varierer systematisk med soknestørrelse er det naturlig å trekke inn denne faktoren når vi diskuterer betydningen av ulike informasjonstiltak.

Tabell 32 Valgdeltakelse etter soknestørrelse og antall informasjonstiltak, 2011. Prosent.

Antall stemmeberettigede	4 eller færre tiltak	5 eller flere tiltak
Under 2000	24	24
Over 2000	11	11

Kilde: Valgmodul/Kirkerådet

Som nevnt er det ikke uten videre lett å lese betydningen av informasjonstiltak direkte ut av valgdeltakelsen. I Tabell 32 presenteres en enkel firefeltstabell som omfatter både soknestørrelse og informasjonstiltak. Sokn er inndelt i færre/flere enn 2000 stemmeberettigede, mens informasjonstiltak er delt inn i over/under 5. Tabell 32 viser at det ikke er lett å fange inn et antatt positiv forhold mellom informasjonstiltak og valgdeltakelse. Tabellen synliggjør imidlertid at soknestørrelse har betydning for valgdeltakelsen uavhengig av lokale informasjonstiltak. Valgdeltakelsen er høyere i små sokn enn i store sokn uansett om de har gjennomført få eller mange informasjonstiltak.

Antall informasjonstiltak forut for valget er ikke nødvendigvis det målet som best fanger opp betydningen av informasjonstiltak. Antall tiltak sier ikke nødvendigvis noe om hvor bredt en favner og hvilke grupper som nås med informasjon. Det kan for eksempel hende at menighetene benytter en rekke informasjonskanaler som i hovedsak når den samme målgruppen. Informasjonskanaler knyttet til gudstjenester, menighetens hjemmeside, bruk av plakater i våpenhuset etc. når kanskje ikke så mange utenfor kjernen av kirkelig aktive.

Tabell 33 Valgdeltakelse med og uten kandidat-info i lokalavis etter soknestørrelse, 2011. Prosent.

Antall stemmeberettigede	Kandidat-info i lokal presse	Ikke kandidat-info i lokal presse
Under 500	34,1	34,8
500-999	26,2	27,0
1000-1999	22,0	19,6
2000-4999	13,6	13,0
5000 eller flere	10,8	9,1
Totalt	14,7	13,2

Kilde: Valgmodul/Kirkerådet

I stedet for å ta for oss *antall tiltak* har vi i Tabell 33 sett på spørsmålet om en har benyttet lokalpressen til å få ut kandidatinformasjon. Vi har skilt mellom menigheter som har lyktes med å få ut informasjon om kandidatene via den lokale pressen og de som ikke har lyktes og kanskje heller ikke forsøkt å benytte seg av denne kanalen. En enkel sammenlikning av de menighetene som har lyktes med en slik strategi og de som ikke har det, tyder på at denne typen tiltak har en viss betydning for valgdeltakelsen – uavhengig av soknestørrelse. De ca. 20 prosent av soknene som har lyktes med å få informasjon om kandidatene i lokalavisen har en samlet valgdeltakelse på 14,7 prosent, mens sokn uten slike informasjonstiltak er nede på 13,2. Selv om forskjellen mellom de to kategoriene ikke er stor på nasjonalt nivå, tyder likevel tabellen på at bestemte informasjonstiltak faktisk kan gjøre en forskjell. Videre merker vi oss at det kun er i større sokn, de med over 2000 stemmeberettigede, at det er en tydelig sammenheng mellom kandidatinformasjon og valgdeltakelse. I små sokn er det ingen nevneverdig forskjell. Dette er et uttrykk for at det særlig er i store sokn at velgere opplever mangel på informasjon om kandidatene.

Vi har sett at enkelte informasjonstiltak kan gi positive utslag på valgdeltakelsen. Kan vi i tillegg lese ut av valgmodulen om mangel på informasjonstiltak gir lav valgdeltakelse? Vi har sett at det er vanlig at soknene gjennomfører et sett av informasjonstiltak, noen rettet mot kjernetroppene og noen mot nye velgergrupper. Til tross for at informasjonstiltak er utbredt er det så mange som 19 prosent av soknene som oppgir at de ikke har benyttet noen form for informasjonstiltak. Skiller sokn som ikke har gjort noe for å få ut informasjon forut for valget seg fra sokn som har gjennomført slike tiltak?

Tabell 34 Valgdeltakelse i sokn med og uten informasjonstiltak forut for valget i 2011, etter størrelse. Prosent.

Antall stemmeberettigede	Sokn uten info-tiltak	Sokn med minst ett
Mindre enn 500	36,6	34,3
500 – 999	27,0	27,1
1000 – 1999	20,5	20
2000 – 4999	12,7	13,2
5000 eller flere	8,6	9,5
Totalt	13,3	13,5

Kilde: Valgmodul/Kirkerådet

Tabell 34 viser at de 235 soknene som ikke hadde gjennomført noen informasjonstiltak i forkant av valget samlet har noe dårligere oppslutning om valget enn de øvrige. Andelen sokn som ikke har gjennomført tiltak er noe høyere i små sokn enn i store, men forskjellene er ikke markante. Andelen uten tiltak varierer mellom 17 og 20 prosent i ulike soknetyper. Som ved foregående tabell ser vi at det er i større sokn at informasjonstiltakene synes å ha størst betydning. Det er bare i sokn med mer enn 2000 stemmeberettigede at de uten tiltak kommer dårligere ut. Vi kan imidlertid ikke helt utelukke at det finnes sokn som har unnlatt å opplyse om gjennomførte tiltak og at forskjellene ville ha vært større uten denne mulige feilkilden.

Vi har vært inne på at utgangspunktet for det kirkelige valget ville vært et annet, og trolig klart dårligere, dersom menighetene hadde unnlatt å foreta seg noe for å informere potensielle velgere om det forestående valget. En pekepinn på dette får vi ved å ta for oss sokn som har lyktes med å få inn stoff om kandidatene i lokalpressen og i tillegg fokusere på sokn som ikke har gjennomført noen informasjonstiltak i forkant av valget.

Bildet knyttet til informasjonstiltak er temmelig lik i 2009 og i 2011. Marginalt flere menigheter har satset på tiltak for å bedre informasjonen om kandidatene. Likevel er det fortsatt på dette området hvor det skorter mest. Det har vært en ørliten økning i andelen sokn som har lyktes med å få inn stoff i lokalavisene om kandidatene ved menighetsrådsvalget. Denne typen informasjonstiltak synes å gi et visst utslag på valgdeltakelsen. Til tross for at store menigheter har gjennomført flere informasjonstiltak enn små, er det likevel i små sokn at valgdeltakelsen er høyest. Dette skyldes andre faktorer knyttet til geografi og størrelse. Data fra valgmodulen viser likevel at store sokn som har greid å få ut informasjon om kandidatene i lokalpressen, kan vise til noe høyere oppslutning om valget enn store menigheter uten denne typen tiltak. Dataene tyder altså på at det fortsatt er noe å hente ved å fokusere enda sterkere på å få ut informasjon om kandidatene i forkant av valget.

5.6 FORKASTEDE STEMME

Ved valget i 2011 ble 9,15 prosent av de avgitte stemmene til bispedømmerrådsvalget forkastet, mens 0,9 prosent av stemmene til menighetsrådsvalget ble forkastet. For menighetsrådsvalget er dette en liten økning fra 0,6 prosent forkastede stemmer i 2009. For bispedømmerrådsvalget er det en kraftig økning fra en allerede høy andel på 5 prosent forkastede stemmer i 2009 (Tabell 35). Dette omfanget av forkastede stemmer i bispedømmerrådsvalget er såpass dramatisk og oppsiktsvekkende at det er nødvendig å analysere det nærmere. Også andelen forkastede stemmer ved menighetsrådet er noe

høyere enn ved offentlige valg, men har likevel ikke et slikt omfang at vi mener det er påkrevd å analysere det spesielt.

For bispedømmerådvalget er det nødvendig å analysere både det svært store omfanget av forkastede stemmer og økningen fra 2009. Den vesentligste grunnen til at stemmer forkastes er at de er blanke, det vil si at velgeren ikke har markert for en kandidat han eller hun vil prioritere. Ca. 77 prosent av de forkastede stemmene er forkastet av denne grunnen. De øvrige er forkastet på grunn av feilutfylling. Det gjelder stemmer der det ikke er mulig å tolke hva velgeren har ment som første prioritet. Dersom velgeren for eksempel har satt kryss foran flere kandidater (i stedet for tall), blir stemmen forkastet. Har velgeren satt ett kryss, blir stemmen godkjent.

Gjennomsnittsandelen på 9,15 prosent forkastede stemmer skjuler store variasjoner. For det første er det ganske store variasjoner mellom bispedømmene. Oslo har den klart laveste andelen med 3,5 prosent forkastede stemmer av alle avgitte stemmer. Sør-Hålogaland ligger høyest, med 15,3 prosent forkastede stemmer (Tabell 36). Variasjonen gjelder imidlertid først og fremst andelen som er forkastet pga. blanke stemmer. Andelen som er forkastet pga. feilutfylling er ganske jevn. Andelen blanke stemmer varierer mellom 2,2 og 13,1 prosent, mens andelen feilutfylte stemmer varierer mellom 1,3 og 3 prosent. Det er altså først og fremst omfanget av blanke stemmer som trenger en forklaring.

Tabell 35 Forkastede stemmer bispedømmerådvalg og menighetsrådvalg. Prosent

Bispedømmer	Andel forkastede stemmer ved bdr-valg	Andel forkastet pga feilutfylling	Andel blanke stemmer	Andel forkastede stemmer ved mr-valg
Oslo	3,5	1,3	2,2	1,5
Borg	7,1	1,8	5,2	1,0
Hamar	12,6	1,7	10,9	0,8
Tunsberg	9,3	2,0	7,4	0,9
Agder og Telemark	9,1	Mangler data	Mangler data	0,7
Stavanger	5,5	1,8	3,8	0,9
Bjørgvin	8,9	2,1	6,8	0,7
Møre	10,5	2,7	7,8	0,9
Nidaros	9,6	1,7	8,0	0,8
Sør-Hålogaland	15,3	2,2	13,1	0,9
Nord-Hålogaland	12,9	3,0	9,9	1,0
Total	9,2	2,7	6,5	0,9

Kilde: Kirkerådet / Bispedømmekontorene

Det kan se ut til at det er en viss tendens til at bispedømmer med lav valgdeltakelse, også har lavere andel forkastede stemmer (Tabell 36). Dette kunne kanskje peke i retning av at med høyere valgdeltakelse får en også flere velgere til urnene som har mindre oversikt over regler for stemmegivning. Bildet er imidlertid ikke entydig. Stavanger har for eksempel nest lavest andel forkastede stemmer, men relativt høy valgdeltakelse. Og Sør-Hålogaland, som har desidert høyest andel forkastede stemmer, har langt fra høyest valgdeltakelse. Det er ikke sikkert at dette i seg selv avkrefter en sammenheng mellom valgdeltakelse og andel forkastede stemmer på soknenivå. Det er mulig at effekten av høy valgdeltakelse for andel forkastede stemmer i noen bispedømmer motvirkes

eller utlignes av andre faktorer. Som for en rekke andre forhold ved disse valgene er det en mengde ulike faktorer som spiller inn og påvirker forhold som valgdeltakelse, velgeradferd ved stemmegivning og lignende.

Tabell 36 Andel forkastede stemmer bispedømmerådsvalg og valgdeltakelse. Prosent

Bispedømmer	Andel forkastede stemmer	Valgdeltakelse bdr-valg (direkte valg/valgongang)
Oslo	3,5	7,4
Borg	7,1	8,8
Hamar	12,6	12,7
Tunsberg	9,3	9,7
Agder og Telemark	9,1	11,9
Stavanger	5,5	11,5
Bjørgvin	8,9	11,2
Møre	10,5	13,2
Nidaros	9,6	10,6
Sør-Hålogaland	15,3	10,8
Nord-Hålogaland	12,9	12,3
Total	9,2	10,6

Kilde: Kirkerådets valgmodul

For det andre er det også ganske store forskjeller mellom soknene.¹⁴ I ca. 1/3 av soknene er 5 prosent eller mindre av stemmene til bispedømmerådsvalget blitt forkastet (Tabell 37). 5 prosent er fortsatt høyt, men det er i det minste ikke høyere enn forrige valg. Ytterligere en tredjedel ligger på mellom 5 og 10 prosent andel forkastede stemmer, altså rundt eller litt under gjennomsnittet. I mer enn ett av ti sokn er mer enn hver femte stemme blitt forkastet.

Tabell 37 Fordeling av andel forkastede bdr-stemmer blant sokn. Prosent.

Andel forkastede stemmer:	Andel sokn
Opp til 5 prosent	34
5 - 10 prosent	31
11 - 20 prosent	23
21 - 39 prosent	9
40 prosent pluss	3
Total (1239)	100

Kilde: Kirkerådet / Bispedømmekontorene

Dette er opplagt et svært alvorlig problem for bispedømmerådsvalget og for hele kirkevalget generelt.

¹⁴ Stemmer i bispedømmerådsvalget ble talt opp på bispedømmenivå, og ikke soknevis. Etter at valget var avsluttet og det sto klart at omfanget av forkastede stemmer var dramatisk høyt, talte bispedømmekontorene de forkastede stemmene opp på nytt og pr sokn, blant annet for å gi mulighet for at evalueringen kunne undersøke mulige sammenhenger på soknenivå. At bispedømmekontorene påtok seg denne ekstrajobben har vært svært nyttig for evalueringen. Det er likevel noen begrensninger når det gjelder å koble disse opptellingsdataene til den eksisterende hovedfilen med valgdata for hele valget. Dette har også gitt enkelte begrensninger i analysemulighetene.

Som vist ovenfor er det først og fremst omfanget av blanke stemmer som trenger en forklaring. Dette er desto mer overraskende siden valgreglene og reglene for stemmegivning jo ikke er endret på dette punktet siden 2009, selv om de er endret på flere andre punkter. En forklaring skal mest sannsynlig finnes i én av to retninger, eventuelt en kombinasjon av begge. Den ene forklaringstypen ser andelen forkastede stemmer om uttrykk for at velgerne misforstår reglene for stemmegivning, er feilinformert eller utilstrekkelig informert, eller på annen måte er forvirret om hvordan de skal behandle stemmeseddelen. Denne forklaringen fokuserer på manglende eller dårlig informasjon om ordningen for stemmegivning til velgeren. Den andre forklaringstypen går på at velgeren for så vidt godt vet hva som kreves av en godkjent stemme og at en blank stemme vil bli forkastet, men av en eller annen grunn likevel ender med å legge en blank stemmeseddel i urnen.

Vi mener at den første typen grunner har størst betydning, men det kan ikke utelukkes at også elementer av den andre spiller inn. En velger kan for eksempel gjøre et forsøk på å sette seg litt inn i valgordning eller kandidater, men synes det er for komplisert, gir litt opp og tenker som så at det må vel være godt for noe i det minste å levere stemmeseddelen. Slike mer resignerte eller "småirriterte" blanke stemmer kan opplagt ha forekommet, og omfattes også av forklaringen nedenfor. Derimot har vi ikke funnet noe som skulle tilsi at det har vært organiserte protestaksjoner, og mener ikke at det er noen sannsynlig forklaring.

Informasjon og veiledning om valget og om stemmegivning formidles dels gjennom sentrale informasjonstiltak, dels lokalt i forbindelse med valget og valgavviklingen. For å sirkle inn betydning av eventuelt lokale forhold er det nødvendig å se om det finnes mønster i lokal variasjon i andel forkastede stemmer. Det foregår etter alt å dømme en del samarbeid om valgplanlegging og valgavvikling mellom menigheter i samme fellesrådsområde, også som en funksjon av at kirkevergene har en god del administrative oppgaver knyttet til valget. Det er derfor nærliggende å spørre om menigheter innen samme fellesrådsområde viser samme mønster når det gjelder andel forkastede stemmer. Nærmere bestemt, der en menighet har en høy andel forkastede stemmer til bispedømmerådvalget, gjelder det da også den eller de(n) øvrige menighet(en)e i samme fellesrådsområde? I så fall kunne noe av forklaringen på den høye andelen forkastede stemmer knyttes til en eller annen form for svikt når det gjaldt fellesrådets planlegging og avvikling av valget. Vi finner imidlertid ikke noe som bekrefter en slik sammenheng ved å se på differensen mellom maksimum og minimum for andel forkastede stemmer for sokn i samme fellesrådsområde (når vi ser bort fra de ca. 150 ett-soknskommunene / -fellesrådene). Mønsteret er at differensen mellom maks og min verdi for andel forkastede stemmer er relativt høy, og øker med økende andel forkastede stemmer. Det viser at nivå for andel forkastede stemmer varierer ganske mye innen samme fellesrådsområde, og der en eller flere menigheter har høy andel forkastede stemmer, er det samtidig også menigheter med langt lavere andel forkastede stemmer. I nesten 40 prosent av fellesrådene (med mer enn ett sokn) er differensen på 15 prosentpoeng eller større. I 11 prosent av rådene er den mellom 10 og 14 prosentpoeng. I det store flertall av dem ligger maks verdien for andel forkastede stemmer under 20 prosent. I 20 prosent ligger maks. – min. differansen mellom 5 og 9 prosentpoeng. I 4 av 5 av disse fellesrådene er maks andel forkastede stemmer under 15 prosent.

Det betyr at forklaringer på høy andel forkastede stemmer må kunne forklare variasjoner på soknenivå. Det er en klar sammenheng mellom soknestørrelse og andel forkastede bdr-stemmer. Sokn med mindre enn 2000 medlemmer ligger klart over gjennomsnittet i andel forkastede stemmer,

mens sokn med mer enn 2000 medlemmer ligger under gjennomsnittet. Litt mer detaljert er bildet som vist i Tabell 38. Over halvparten av de største soknene (≥ 5000 medlemmer) har mindre enn 5 prosent forkastede stemmer. Og mer enn tre fjerdedeler av soknene med over 2000 medlemmer ligger under gjennomsnittet i andel forkastede stemmer. Derimot ser det verre ut i de mindre soknene. I nesten en femdel av soknene med mindre enn 1000 medlemmer er hver femte stemme eller mer blitt forkastet. I bortimot halvparten av de små menighetene er mer enn 10 prosent av stemmene blitt forkastet.

Tabell 38 Andel forkastede stemmer bispedømmerådsvalget og soknestørrelse. Prosent.

Andel forkastede (prosent):	Under 500	500-999	1000 – 1999	2000 - 4999	5000 og flere	Alle
< 5	22	27	22	45	56	34
5 – 10	26	30	36	32	34	31
11 – 20	31	25	30	19	8	23
21 – 39	15	13	9	4	2	9
≥ 40	6	5	2	1	0	3
Totalt	100	100	99	101	100	100
N	269	224	226	327	193	1239

Kilde: Kirkerådet/bispedømmekontorene – valgmodulen

Denne sammenhengen med størrelse kan peke i to retninger som ikke trenger å utelukke hverandre. Den ene er valgdeltakelse, den andre er organisatoriske forutsetninger. Som vist i 5.4 er valgdeltakelsen langt høyere i små sokn enn i store. Det kan tenkes at med høy valgdeltakelse får man samtidig flere velgere som er mindre orientert om stemmegivning og valgeregler. Der det er lav valgdeltakelse er det først og fremst de virkelig motiverte som deltar, som sannsynligvis også vil være bedre informert om formelle sider ved valget.

Som nevnt i kap. 2, så er det store variasjoner på Den norske kirkes lokalplan, blant annet når det gjelder ressurser, kompetanse, strukturer etc., som gjør at Den norske kirkes menigheter har svært ulike forutsetninger for å gjennomføre et slikt prosjekt. Det er sannsynlig at dette også kan påvirke sider ved planlegging og valgavvikling med betydning for informasjon og veiledning til velgerne, for eksempel i valglokalet. Stemmestyrer og valgfunksjonærer har en viktig funksjon når det gjelder veiledning av velgere under selve valget. Det er rimelig å anta at det er en sammenheng både mellom antallet valgfunksjonærer og hvor godt utrustet disse er til oppgaven.

For det første viser det seg at antallet funksjonærer pr valglokale er litt lavere i små sokn enn i store (Tabell 39).

Tabell 39 Gj.snittlig antall valgfunksjonærer pr valglokale, etter soknestørrelse. Gj.snitt.

Størrelse	Antall Valgfunksjonærer	Antall valglokaler	Snitt: funksjonærer pr. lokale
Mindre enn 500	963	289	3,3
500 - 999	1266	382	3,3
1000 - 1999	1746	407	4,3
2000 - 4999	3199	740	4,3
5000 eller flere	2751	600	4,6
Totalt	9925	2418	4,1

Kilde: Kirkerådets valgmodul

Selv om tilstrømningen til det enkelte lokale nok vil være mindre i små sokn, kan det godt tenkes at kapasiteten til å håndtere toppene på bestemte tider av dagen, som lunsjpause og ettermiddag/kveld vil være dårligere med i gjennomsnitt lavere bemanning.

Valgfunksjonærene er sammensatt av litt ulike grupper: ansatte i menighetene, medlemmer av menighetsrådene, og andre frivillige. Det er ikke urimelig å anta at både ansatte og menighetsrådsmedlemmer i utgangspunktet har noe bedre oversikt over ulike forhold ved valget, inkludert regler for stemmegivning. Vi har derfor sett på fordeling av ulike typer valgfunksjonærer i 2011, og endringer sammenlignet med 2009.

Tabell 40 Typer av valgfunksjonærer, 2011 og 2009. Antall og prosent.

	Antall valgfunksjonærer 2011	Andel funksjonærer 2011	Antall valgfunksjonærer 2009	Andel funksjonærer 2009
Ansatte	1043	11	1198	13
Menighetsrådsmedlemmer	4109	41	4294	45
Andre	4773	48	4086	43
Totalt	9925	100	9578	101

Kilde: Valgmodul/Kirkerådet

For det første har det totale antallet valgfunksjonærer steget litt i 2011, sammenlignet med 2009 Tabell 40. Men for det andre har sammensetningen endret seg. Ansatte og medlemmer av menighetsrådet utgjør en mindre andel i 2011, og øvrige frivillige utgjør en noe større andel.

Tilskuddet alle menighetene mottar under reformen i forbindelse med valget anbefales blant annet brukt til å dekke godtgjørelse av frivillige valgfunksjonærer. Tilskuddet menighetene får til gjennomføring av valget gis blant annet med henblikk på godtgjøring av de "ikke-ansatte" valgfunksjonærene, men det er på den annen side opp til menighetene om og hvordan de vil prioritere dette. Etter hva vi har fått opplyst har fellesrådene disponert omtrent 1/3 av tilskuddet i 2011 til godtgjørelse av funksjonærer (tallene er basert på innrapporteringer fra 300 av ca. 430 fellesråd). Vi mangler data som gir godt grunnlag for å sammenligne med disponeringen i 2009. Derimot ser vi at andelen funksjonærer (de som ikke er ansatt) som har mottatt godtgjørelse har sunket betydelig i 2011, sammenlignet med 2009 (Tabell 41).

Tabell 41 Andel valgfunksjonærer per bispedømme med godtgjørelse. 2011 og 2009. Prosent.

Bispedømmer	Andel m/godtgjørelse (utenom ansatte) 2011	Andel m/godtgjørelse (utenom ansatte) 2009
Oslo	70	98
Borg	63	98
Hamar	34	75
Tunsberg	53	86
Agder og Telemark	42	58
Stavanger	31	60
Bjørgvin	56	77
Møre	47	88
Nidaros	43	91
Sør-Hålogaland	59	94
Nord-Hålogaland	55	69
Totalt	50 (8882)	80 (8380)

Kilde: Valgmodul/Kirkerådet

Dels kan dette tenkes å påvirke rekrutteringen av valgfunksjonærer, dels kan det ha betydning for innstillingen til vervet, og medføre at det i større grad oppfattes på linje med annen frivillig innsats i menigheten. Denne endringen i profil på valgfunksjonærene og valgfunksjonæroppgaven kan godt tenkes å ha påvirket veiledningen av velgerne i valglokalet uheldig. Hvor mange valgfunksjonærer som er til stede i valglokalet kan også selvsagt også påvirke veiledningen velgerne kan få. Ser vi på fordelingen av funksjonærer pr. valglokale viser det seg at små sokn har færre funksjonærer pr valglokale sammenlignet med store sokn (Tabell 39).

Vi har ikke data om hvordan menighetene har informert om stemmegivning og valgdeltakelse spesifikt. Men nivået i en menighet på informasjonstiltak generelt kan dels indikere nivået også når det gjelder informasjon om de mer tekniske sidene ved valgdeltakelse, dels kan det være et termometer på den generelle ressurstilstand i en menighet. En menighet som har mange informasjonsaktiviteter i forbindelse med valget har antakelig også flere sider ved valgplanlegging og -avvikling "på stell", og omvendt. I en menighet med liten eller ingen informasjonsaktiviteter i forbindelse med valget er det grunn til å tro at det kan stå dårlig til også med andre sider av valgavviklingen. Vi har derfor sammenholdt antall informasjonsaktiviteter med nivå på forkastede stemmer.

Tabell 42 Forkastede stemmer bispedømmerådsvalget og antall informasjonstiltak i soknet. Prosent.

Andel forkastede (prosent):	0 tiltak	1-5 tiltak	6-10 tiltak	Over 11 tiltak	Alle
< 5	32	33	37	36	34
5 – 10	31	28	34	40	31
11 – 20	24	25	22	15	23
21 – 39	9	11	6	7	9
≥ 40	5	3	2	2	3
Totalt	100	100	100	100	100
N	228	473	483	55	1239

Kilde: Kirkerådets valgmodul og bispedømmekontorene

Tabell 42 viser signifikante forskjeller mellom andel forkastede stemmer i sokn med ulike antall informasjonstiltak, slik at en større andel av soknene med 6 informasjonstiltak eller mer har "lav" andel forkastede stemmer, mens det er en høyere andel blant dem med 5 eller færre tiltak som har høyere andel forkastede stemmer.

Flere forhold peker i retning av at organisatoriske forhold ved menighetene har betydning for andel forkastede stemmer, i kraft av å ha innvirkning på omfang og kvalitet av den veiledningen velgerne får lokalt, spesielt i valglokalet. Det gjelder valgfunksjonærer, både antall og bakgrunn, og det gjelder mer generell ressurstilstand.

De lokale, organisatoriske faktorene virker sammen med sentrale tiltak som også brukes til å informere velgeren om stemmegivning og valgordning. Viktige endringer i de sentrale tiltakene kan ha endret betingelsene for lokale tiltak og hvordan de fungerer på avgjørende måter. Det gjelder særlig valgkortsendingen. I 2009 inneholdt valgkortsendingen blant mye annet også eksempelstemmesedler for begge valgene. Her kunne velgerne på forhånd lese veiledningen øverst på bdr-valg-stemmeseddelen om at stemmesedler uten rangering forkastes. I 2011 ble prøvestemmesedler utelatt fra valgkortsendingen, blant annet fordi man i 2009 fikk en del stemmesedler i retur i svarkonvolutten, muligens som forsøk på å avgi stemme, og fordi man ønsket å forenkle og tydeliggjøre kommunikasjonsbudskapet i valgkortsendingen i 2011. Men det betydde samtidig at velgerne mistet denne muligheten til med én gang å kikke litt på stemmeseddelen de ville møte i valglokalet, og bli informert på forhånd om at stemmesedler uten rangering ble forkastet. Riktignok ligger stemmeseddelen nedlastbar nederst på siden med presentasjon av bispedømmeråds kandidatene for hvert bispedømme. Men det forutsetter enten at en velger som egentlig ser etter informasjon om noe annet, nemlig kandidatene, er oppmerksom på at den ligger der, eller en velger som er villig til å navigere litt på målfå omkring på sidene i håp om å finne en lesbar stemmeseddel. Og uansett vil denne nettbaserte tilretteleggingen av informasjon om stemmegivning og stemmeseddel være til liten hjelp for en velger som ikke på forhånd kommer på at det er noen særlige problemer knyttet til å skulle stemme i bispedømmerådsvalget, og at det kan være lurt å lete etter litt veiledning på forhånd. Velgeren som ikke er så godt kjent med de to valgene og at det er ulike valgordninger er ikke nødvendigvis oppmerksom på behovet for veiledning.

Umiddelbart skulle en kanskje tro at denne forskjellen ville slå relativt likt ut i alle sokn, og dermed ikke kunne forklare den store forskjellen i andel forkastede stemmer. Men som nevnt ovenfor kan det tenkes at i sokn med høyere valgdeltakelse er det samtidig også en større andel velgere med et større behov for veiledning og informasjon om valgeregler og stemmegivning. Dersom informasjonen om stemmegivning svekkes, kan det slå sterkere ut i denne typen sokn, enn i sokn med lavere, men samtidig mer informert valgdeltakelse. I dette bildet hører det selvsagt også med at velgerne ved dette valget i tillegg møtte minst ett annet og kanskje tre andre og langt mer innarbeidede valg (menighetsråds-, kommune- og fylkestingsvalg), der man kunne avgi urettede stemmer. At blanke stemmer er den klart viktigste grunnen til høy andel forkastede stemmer kan peke i denne retningen.

I en slik situasjon kan det ha hatt en uheldig effekt at valgkortsendingen ikke inneholdt en enkel stemmeveiledning. Riktignok henviste valgkortet til ytterligere informasjon i valglokalet eller på nettsidene til kirkevalget, men som vist ovenfor var ikke informasjonen om dette på nettsidene til kirkevalget spesielt lett tilgjengelig. Denne endringen i valgkortsendingen var et helt bevisst valg, for å skape et mer "ryddig" kommunikasjonsstiltak, der det også var bedre plass til presentasjonen og

fremhevingen av Den norske kirke og dens virksomhet. En kan si at i valgkortsendingen gikk en ganske fyldig kommunikasjon som skulle vekke og bekrefte opplevelse av tilhørighet og betydning i medlemmenes relasjon til Den norske kirke, på bekostning av mer konkret informasjon om tekniske (og innholdsmessige) sider ved valget. Sammen med organisatoriske svakheter i en del (mindre) menigheter kan dette ha bidratt til høy andel forkastede stemmer.

Spesielt i lys av at stemmegivning ved bispedømmerådssvalget skjer på en annen måte enn de tre øvrige valgene denne dagen, kunne en muligens også ha motvirket risikoen for forkastede stemmer noe ved å arbeide mer med utforming av stemmeseddel. På stemmeseddelen står det riktignok øverst, med liten skrift at "kandidatlisten er uprioritert og satt opp i alfabetisk rekkefølge. Minst én av kandidatene skal rangeres. Du kan rangere så mange kandidater som du ønsker. Stemmesedler med manglende rangering blir forkastet. Markér rangeringen osv." Denne teksten er ikke endret fra 2009, og sånn sett er liten grunn til å skylde økningen i andel forkastede stemmer på dette. Men gitt at (mange av) velgerne ikke hadde sett eller i alle fall neppe husket denne stemmeseddelen fra tidligere, burde en kanskje brukt noe mer tid på å undersøke hvordan en slik utforming kommuniserer overfor velgere med liten kunnskap om valgordningen på forhånd. Det finnes fokusgruppe- og andre metoder for å gjøre slike undersøkelser, og her kunne kanskje det innleide kommunikasjonsbyrået hjulpet.

Et annet sentralt informasjonstiltak som ble iverksatt for å informere bedre om stemmegivning og hvordan en går frem dersom en vil delta i kirkevalget, er en informasjonsfilm som ble produsert og lagt ut på youtube og lenket opp fra kirkevalget.no og kirken.no.¹⁵ Denne filmen følger en person gjennom valglokalet og fremstiller blant annet hvordan stemmesedlene til de to valgene skal behandles. Filmen er for så vidt instruktiv, men den er ifølge Kirkerådet vist ca. 11000 ganger. Legger vi optimistisk til grunn at dette er visninger til ulike personer, betyr det at den er vist til ca. 3,4 prosent av dem som avga stemme ved bispedømmerådssvalget. Den kan altså i beste fall ha hatt en meget begrenset betydning i å informere om stemmegivning.

Vi er altså nokså kritiske til sentrale kommunikasjonsstiltak når det gjaldt å informere om stemmegivning, der en for det første fjernet all informasjon om dette fra valgkortet, men nøyde seg med å henvise til en noe utilgjengelig informasjon på nettsidene, for det andre ikke gjorde så mye for å sikre at utforming av stemmeseddelen ville kommunisere tydelig i valglokalet. De sentrale informasjonstiltakene når det gjaldt stemmegivning bidro i alle fall ikke på noen måte til å lette informasjonsbehovet og veiledningspresset rundt om å valglokalene, selv om vi selvfølgelig ikke kan si noe om hvordan det ville gått hadde en lagt noe mer vekt på informasjon om dette i de sentrale informasjonstiltakene. Det kommer tydelig frem i dataene vi har samlet inn at det har vært en betydelig frustrasjon i valglokaler og menigheter omkring bispedømmerådssvalget. I spørreundersøkelsen til de lokalt ansvarlige for kirkevalget oppgir 85 prosent at velgerne var usikre på hvordan de skulle stemme ved bispedømmerådssvalget i en slik grad at det skapt forvirring og usikkerhet (Tabell 43). I åpne spørsmålsfelt der respondentene har fått mulighet til å "si hva de vil",

¹⁵ <http://www.youtube.com/v/Jh5dr1dQwAo?version=3>

har en betydelig andel brukt plassen på å klage over både at det er to valgordninger overhodet, og at det er for dårlig veiledning om valgordningen til bispedømmeradsvalg.

Tabell 43 Skapte noe av dette usikkerhet eller forvirring for velgerne under avviklingen av valget (du kan sette flere kryss)? Prosent

Velgere usikre på forskjellen på valg til menighetsråd og bispedømmeråd	50
Velgere usikre på hvordan de kunne endre på stemmesedler til menighetsrådsvalget	25
Velgere usikre på hvordan de skulle utfylle stemmesedler til menighetsrådsvalget	84
Velgere hadde ikke informasjon om kandidatene	38
Større tilstrømning enn ventet ga problemer for god og effektiv avvikling av valget	2
Utforming av valglokalet gjorde det vanskelig å sikre hemmelig avstemning	3
Kjenner ikke til at noe skapte spesiell usikkerhet blant velgerne	12
Vet ikke	2

Kilde: KIFOs spørreundersøkelse til adm.ansvarlige for kirkevalget lokalt

Vi har foretatt stikkprøver i et mindre utvalg sokn med høy andel forkastede stemmer i fire bispedømmer, og spurt om opplæring og kurs, rekruttering av funksjonærer, og hva menighetene selv antar kan være grunnen til relativt høy andel forkastede stemmer (sokn med minimum 25 prosent forkastede stemmer, og minimum 100 avgitte stemmer). Når det gjelder det siste spørsmålet er tilbakemeldingen unisont at valgordningen er forvirrende for velgerne og at informasjonen er for dårlig. Slik kan det jo oppleves i det enkelte valglokale og den enkelte menighet, men det forklarer jo ikke de til dels store forskjellene soknene imellom. Et annet trekk er at det kan se ut som om opplæring av funksjonærer har vært noe sporadisk, og f. eks. har skjedd i samtale med administrativt ansatte når funksjonærene hentet utstyr, manntallslistor etc. Det er et par av disse stikkprøvemeninghetene som har holdt kurs for funksjonærene, men det er likevel unntaket.

Materialet fra stikkprøvene gir selvsagt ikke noe endelig eller representativt svar, men det peker i samme retning som øvrige data: stort, udekket veilednings- og informasjonsbehov blant velgere om stemmegivning ved bispedømmeradsvalget, med tilsvarende press på valgfunksjonærer, og vekslende og til dels litt svake forutsetninger i sokn og stemmestyrer/valgfunksjonærer til å håndtere dette presset.

5.7 VURDERING OG SAMMENFATNING

Det har vært en svak økning i valgdeltakelsen sammenlignet med 2009. Ved menighetsrådsvalget er valgdeltakelsen steget fra 13,1 til 13,5 prosent, og ved bispedømmeradsvalget fra 10,0 til 10,6 prosent. Det er altså fortsatt betydelig lavere deltakelse ved bispedømmeradsvalget enn menighetsrådsvalget. I alle bispedømmer er det lavere oppslutning om bispedømmeradsvalget enn om menighetsrådsvalget. De største forskjellene finner vi i bispedømmene Nord-Hålogaland, Sør-Hålogaland, Møre og Hamar.

Vi antar at det skyldes de samme grunnene som i 2009: en ny og nokså ukjent valgordning og at bispedømmeradsvalget angår forhold som oppleves lenger unna og vekker mindre interesse.

Ca. 1/4 av dem som stemte ved kirkevalget i 2011 deltok for første gang. Det har altså vært en mobilisering av nye velgere ved 2011-valget, samtidig som noen av dem som stemte i 2009 ikke stemte i 2011. Det må vurderes som positivt at en har greid å mobilisere ytterligere nye velgere i 2011-valget, samtidig som dette viser at slik mobilisering også er nødvendig for å holde deltakelsen på dette nivået.

Andelen forkastede stemmer ved bispedømmerådvalget økte fra allerede svært høye 5 prosent, til dramatiske 9,2 prosent i 2011. 6,5 prosent av disse var blanke, resten feilutfylt. Dette nivået på forkastede stemmer er et svært stort problem for kirkevalget av flere grunner. Et uforholdsmessig stort antall velgere som har vært tilstrekkelig interessert i valget til å ønske å stemme og som har trodd at de avga en stemme, har fått sin stemme underkjent. Det er selvsagt i seg selv svært uheldig, også med tanke på velgernes reelle valgmuligheter og dessuten deres tillit til hele valgsystemet i Den norske kirke. Dersom det dessuten er slik at det er bestemte velgergrupper, for eksempel dem med noe mindre kunnskap om valget og om kirkelige forhold, eller velgere fra bestemte typer sokn, kan utslaget bli at noen grupper kirkemedlemmer blir dårligere representert enn de kunne blitt. Det er dessuten i tillegg antakelig frustrerende for lokalt ansvarlige å se at et slikt resultat, etter at de har lagt arbeid i å planlegge og avvikle et valg.

Vi har ikke funnet én enkelt avgjørende faktor som har ført til dette, men mener at årsaken skal finnes i et sammenfall av ulike omstendigheter. For det første er valgordningen med preferansevalg ny og relativt ukjent for de fleste. Den uprioriterte kandidatlisten innebærer at velgeren MÅ gjøre en prioritering og ikke kan levere en urettet stemme. Dette er en krevende ordning å håndtere for mange velgere, og en kan ikke regne med at dette "sitter" etter forrige valg. Dette skaper et stort behov hos mange velgere for informasjon og veiledning. Dette var klart også etter 2009-evalueringen. I denne situasjonen var informasjonstiltakene fra sentralt hold å fjerne all informasjon i 2011-valgkortet om stemmegivning, og i stedet nøye seg med å henvise til kirkevalgets nettsider. Informasjonen om stemmegivning på disse sidene er imidlertid ikke spesielt tilgjengelig for en mindre kyndig velger. Riktignok laget en i stedet en ganske instruktiv veiledningsfilm, men denne har nok ikke nådd særlig langt ut i velgermassen. Enkelte bispedømmer hadde inkludert informasjon om stemmegivning i sine informasjonsbrosjyrer, men langt fra alle.

Det betyr at hovedtyngden av den store informasjons- og veiledningsbyrden som en ny og krevende valgordning skaper – til forskjell fra 2009 – falt på de lokale valgarrangørene og stemmestyrene i valglokalene. Det er store forskjeller i hvordan menighetene har mestret denne krevende situasjonen. Noen har klart det fint og har relativt lave andeler forkastede stemmer. Men andre har åpenbart ikke fått dette til. Små sokn har greid det mye dårligere enn store, og sokn med få informasjonstiltak har greid det dårligere enn sokn med mange informasjonstiltak. Begge deler kan avspeile det velkjente faktum at mange små enheter sliter med dårlige ressurser på flere felt: økonomi, kompetanse og stillingsandeler, alt sammen forutsetninger som kan påvirke hvordan de greier å planlegge og avvikle valg. I tillegg ser vi at det generelt har vært en "avprofesjonalisering" av valgfunksjonær-korpset i 2011 sammenlignet med 2009: flere er frivillige, færre er ansatte eller menighetsrådsmedlemmer, og en mye lavere andel får utbetalt godtgjørelse. Begge deler kan påvirke både rekruttering og innstilling til funksjonær oppgaven og bety at også funksjonærene har noe dårligere oversikt over valgordningen. Opplegget for kursing av funksjonærer har, riktignok med et utviklet kursopplegg fra Kirkerådet, vært overlatt til lokale krefter og dermed varierende. Stikkprøver

vi har foretatt i utvalgte menigheter med høy andel forkastede stemmer samsvarer med dette bildet, selv om det selvsagt ikke er representativt.

Sammenhengen mellom valgdeltakelse ved kirkevalget og samordning med offentlige valg er ikke entydig. Deltakelsen ved det offentlige valget i 2011 var lavere (65 prosent) enn ved valget i 2009 (76 prosent), mens det var en liten økning i deltagelse i kirkevalget. En høyere andel av stemmene ble avlagt som forhåndsstemmer ved lokalvalget sammenlignet med 2009, mens en lavere andel av kirkevalgsstemmene var forhåndsstemmer. En gjennomgang av de ca. 150 ettsoknskommunene viser at andel forhåndstemmegivning, andel ungdomsstemmer og valgdeltakelse ikke følger hverandre på noen entydig måte.

En generell sammenheng mellom offentlig og kirkelig valgdeltakelse på kommunenivå forsvinner når vi sjekker for befolkningsstørrelse. Alt i alt er det opplagt at den tilgjengeligheten som samordningen skaper har betydning for valgdeltakelse, men det er likevel ikke en entydig sammenheng der deltagelsen i kirkevalget følger mønsteret for deltagelse i det offentlige valget.

Valgdeltakelsen varierer systematisk med antall stemmeberettigede i soknet. Sokn med under 2000 stemmeberettigede har gjennomgående betydelige høyere valgdeltakelse enn sokn med flere enn 2000 stemmeberettigede. Forskjellene i valgdeltakelse mellom sokn av ulik størrelse er de samme om i 2009, noe som tyder på at dette henger sammen med svært stabile faktorer for valgdeltakelse og velgeradferd.

Informasjons- og kommunikasjonsaktiviteter er en helt sentral del av demokratireformen, og viktig blant annet for å få medlemmene til valgurnene. Det er bare på lokalplan vi har mulighet for å analysere sammenhengen mellom informasjonstiltak og valgdeltakelse mer direkte, og her er det vanskelig å spore effekten av enkelte informasjonstiltak i økt valgdeltakelse. Men valgdeltakelsen er litt høyere i sokn der det har vært lokal avisomtale av kandidater og der de har hatt "andre", ikke nærmere spesifiserte, men kanskje mer kreative tiltak. Samtidig er det først og fremst i store sokn at en kan peke på positive effekter av gjennomførte informasjonstiltak. Dette kan ha sammenheng med at det er vanskeligst å få oversikt over kandidatene som stiller til valg i store sokn. Det er fortsatt mange sokn med mindre enn 500 innbyggere. Disse har gjennomgående høy valgdeltakelse, men samtidig små ressurser å sette inn for å gjennomføre valget slik det er forutsatt å gjøres

6 FRA VALG TIL RÅD

6.1 EVALUERING 2009

Evalueringen av 2009-valget pekte særlig på to ting når det gjaldt forholdet mellom valgene og den endelige sammensetningen av rådene.

For menighetsrådsvalget ble det påpekt som uheldig at opptellingsreglene som innebar at velgeren kun kunne stemme på så mange kandidater tilsvarende plasser (faste plasser + vara) i rådet gjorde at terskelen for å utløse endring i sammensetning av menighetsrådet, sammenlignet med den opprinnelige kandidatlisten ble høy. Selv om velgerne i stort omfang leverte rettede stemmesedler, skjedde det svært få endringer av sammensetningen av rådene, ut over bevegelser mellom fast plass og varaplass.

For bispedømmerrådsvalget var det sentrale elementet i kritikken at kandidater som sto høyt oppe på den uprioriterte kandidatlisten viste seg å ha betydelig høyere sjanse til å bli valgt inn enn kandidater som sto lenger nede på listen.

6.2 MENIGHETSRÅDSVALG (AV PÅL KETIL BOTVAR)

6.2.1 SAMMENSETNING AV NYE MENIGHETSRÅD

Hva kan valgresultatet si oss om velgernes muligheter for å påvirke sammensetningen av menighetsrådet? Spørsmålet om velgerne har hatt reelle valgmuligheter har stått sentralt i diskusjonen omkring kirkevalget. Temaet henger sammen med flere forhold, slik som valgordning, valgeregler, kandidatlisten og informasjonstiltak. La oss i første omgang se nærmere på resultatene av menighetsrådsvalget. Hvem ble valgt inn i rådet? Gjenspeiler de valgte kandidatene de på forhånd fremsatte ønsker om bredde og representativitet? Og har velgeren gjennom sin atferd på valgdagen bidratt til å påvirke valgresultatet – det vil si hvem som er kommet inn og hvem som ikke gjør det?

Reglene for valg til menighetsråd fastsetter at listene bør inneholde minst 20 prosent unge under 30 år. Man ønsker altså å sikre representasjonen av unge mennesker i menighetsrådet. Dette er bakgrunnen for at stemmeretten ved valget i 2009 ble senket til 15 år.

Ble målsettingen om minst 20 prosent unge i rådene oppnådd? Tabell 44 viser at kun 7 prosent av de som er valgt inn på fast plass i rådene, er unge under 30 år. Andelen unge blant faste medlemmer av rådet har økt noe fra 2009 til 2011 i alle bispedømmer, med unntak av Møre. Den største økningen, målt i prosentpoeng, finner vi imidlertid i Oslo, som allerede i 2009 kunne skilte med en høy andel unge. Når vi betrakter nominasjonskomiteens lister er ungdomsrepresentasjonen nede i 6 prosent på landsbasis. Det betyr at velgerne gjennom kumulering av unge kandidater, har lyktes i å forbedre representasjonen – i noen grad. Sammenliknet med i 2006 er andelen unge i rådene økt med vel ett prosentpoeng – fra 5,8. Også den gang bidro velgerne gjennom valget til å øke representasjonen av

ungdom. Fortsatt ser det imidlertid ut til å være langt igjen til målsettingen om 20 prosent unge oppfylles. Bare Oslo bispedømme er, med sine 15 prosent unge, i ferd med å nærme seg dette målet.

Tabell 44 Prosentandel unge i menighetsrådene, 2011.

Bispedømmer	Under 30 år (faste)	Under 30 år (faste/ vara)	Under 30 år på listene
Oslo	15,0	9,9	9,8
Borg	7,4	5,6	5,4
Hamar	6,1	5,6	5,7
Tunsberg	5,8	4,5	5,1
Agder og Telemark	6,4	5,3	5,4
Stavanger	9,5	8,0	8,0
Bjørgvin	7,1	6,2	6,2
Møre	3,5	4,2	5,0
Nidaros	6,6	5,2	5,6
Sør-Hålogaland	5,4	5,3	5,4
Nord-Hålogaland	6,3	6,3	5,8
Totalt	7,0	5,9	6,0

Kilde: Valgmodul/Kirkerådet

Unge mennesker er underrepresentert i menighetsrådene, sett i forhold til deres andel av kirkens medlemmer. Godt voksne mennesker er derimot godt representert i menighetsrådet. Gjennomsnittsalderen på menighetsrådsmedlemmene er omtrent den samme som ved forrige valg. Blant faste medlemmer er gjennomsnittsalderen 50,6 år i 2011, mot 51,0 i 2009 (Tabell 45). De yngste menighetsrådene finner vi i Stavanger bispedømme, der gjennomsnittsalderen er 48,6 år. Stavanger skilte seg også ut ved valget i 2009. Variasjonen mellom bispedømmene er beskjeden - også her likner resultatene på det en så i 2009.

Tabell 45 Gjennomsnittsalder i menighetsrådet, 2011.

Bispedømmer	Gjennomsnittsalder faste medlemmer
Oslo	46,6
Borg	50,8
Hamar	50,8
Tunsberg	51,8
Agder og Telemark	51,5
Stavanger	48,6
Bjørgvin	50,4
Møre	51,4
Nidaros	50,6
Sør-Hålogaland	52,3
Nord-Hålogaland	50,7
Totalt	50,6

Kilde: Valgmodul/Kirkerådet

I motsetning til de fleste andre deler av samfunnet er det i menighetsrådene menn som står i faresonen for å bli underrepresentert. Andelen menn blant de faste medlemmene har gått ned fra 42 til 41 prosent, når vi sammenlikner 2009 og 2011 (Tabell 46). Det er en målsetting at ingen av

kjønnene skal representeres med mindre enn 40 prosent. Dette målet ble oppnådd på landsplan. Men i bispedømmene Sør-Hålogaland og Tunsberg er det samlet sett under 40 prosent menn i rådene. Dette var også tilfelle i 2009. Det er ikke velgernes rettelser av stemmene som har gitt dette resultatet. I fire av bispedømmene inneholder listene samlet sett færre mannlige kandidater enn anbefalt. I 2009 dreide det seg om tre bispedømmer. Nominasjonskomiteene har med andre ord ikke alltid lykkes med å etablere lister der hvert kjønn er representert med minst 40 prosent. Retting av listene i form av strykninger og kumuleringer ser ikke ut til å ha medført vesentlige endringer i kjønnsbalansen.

Tabell 46 Andel menn på kandidatlistene og andel valgt inn i rådet, 2011.

Bispedømmer	Andel menn valgt som faste	Andel menn på listen
Oslo	43	44
Borg	41	39
Hamar	40	41
Tunsberg	38	39
Agder og Telemark	41	39
Stavanger	44	44
Bjørgvin	40	41
Møre	40	40
Nidaros	44	42
Sør-Hålogaland	36	37
Nord-Hålogaland	41	41
Totalt	41	41

Kilde: Valgmodul/Kirkerådet

Vi mangler data om andre kjennetegn ved dem som ble valgt inn som menighetsrådsmedlemmer i 2011.¹⁶ Derimot har det vært gjennomført en egen undersøkelse av dem som ble valgt inn i 2009 som er relevant også i denne sammenhengen. Den viser for det første at de innvalgte representerer en kirkelig kjernegruppe med høy deltakelse i gudstjenester, høy oppslutning som sentrale kristne trosforestillinger og sterk tilhørighet til sin lokale menighet (Tabell 47 / Figur 4).

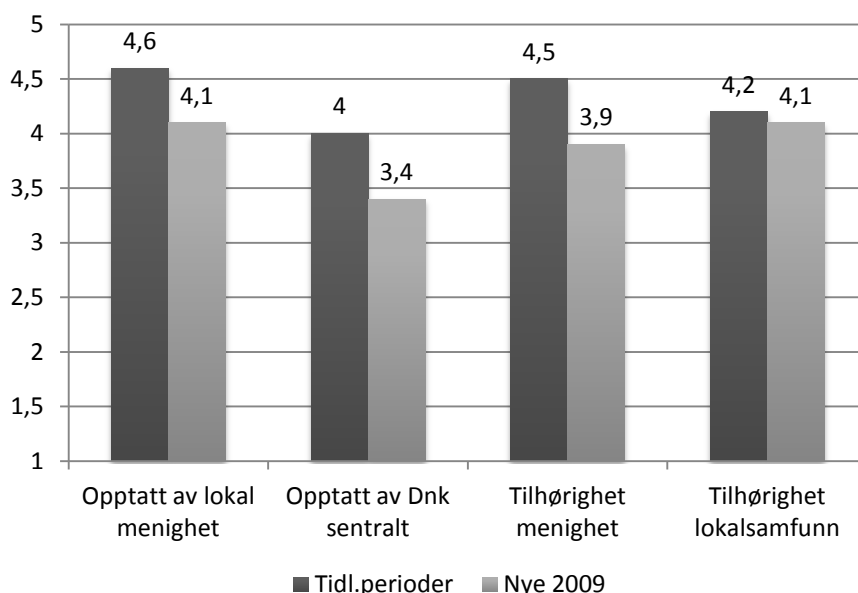
¹⁶ Følgende avsnitt om menighetsrådsmedlemmer valgt inn i 2009 er skrevet av Ulla Schmidt

Tabell 47 Kirkelig deltakelse menighetsrådsmedlemmer valgt 2009. Prosent

Hvor ofte deltar du ved gudstjeneste? (regn ikke med kirkelige handlinger som bryllup, begravelse)	Alle	Mer enn én periode	Første periode
Flere ganger i måneden	46	58	35
Ca. en gang i måneden	24	24	24
Noen ganger i året	25	17	34
1-2 ganger i året	3	1	5
Sjeldnere enn én gang i året	1	-	3
Totalt	99	100	101
N	560	280	280

Kilde: KIFOs undersøkelse blant menighetsrådsmedlemmer 2010

Figur 4 Sammenligning gamle – nye mr-medlemmer: opptatthet av det som skjer i lokale menighet og Dnk sentralt; opplevelse av tilhørighet til lokale menighet og til lokalsamfunn. (Gjennomsnitt; 1= lite opptatt/svak tilhørighet; 5=Svært opptatt av/sterk tilhørighet)

Kilde: KIFOs undersøkelse blant menighetsrådsmedlemmer 2010

Det er betydelige forskjeller sammenlignet med dem som har valgt dem når det gjelder politisk tilhørighet. I mye sterkere grad enn for velgerne er KrF overrepresentert blant medlemmene, og dermed sannsynligvis også blant kandidatene, og Ap, Høyre og FrP betydelig underrepresentert. De ligger klart over befolkningsgjennomsnittet i utdanningsnivå, og de deltar eller har deltatt mye også i annen form for frivillighet. I den grad kandidatlistene avspeiles i de valgte rådene er de smalt sammensatt både når det gjelder kirkelig og (parti-)politisk profil.

Men for det andre er det samtidig en ganske klar forskjell på dem som ble valgt inn første gang i 2009, og dem som har vært medlemmer også i tidligere perioder. Blant dem som ble valgt inn for første gang i 2009, og som altså er rekruttert i løpet av demokratireformen, er KrF betydelig mindre

overrepresentert, og Ap betydelig mindre underrepresentert enn blant dem som har vært medlem tidligere (Tabell 48).

Tabell 48 Partipolitiske preferanser blant menighetsrådsmedlemmer innvalgt 2009, og blant dem som stemte ved kirkevalget 2009. Prosent

Politisk preferanse	Totalt	Mer enn én periode	Første periode	Stemte ved kirkevalget 2009 (Kilde: Segard 2010)
Arbeiderpartiet	19	14	23	29,8
Fremskrittspartiet	3	4	3	9,2
Kristelig Folkeparti	33	39	27	17,5
Høyre	14	14	14	18,4
Rødt	-	-	-	2,2
Senterpartiet	13	12	13	8,9
Sosialistisk Venstreparti	7	7	6	6
Venstre	5	4	6	5,7
Annet	1	-	2	1
Stemte ikke	3	3	2	1
Husker ikke	4	3	4	-
Totalt	100	100	100	99,7
<i>N</i>	<i>545</i>	<i>273</i>	<i>272</i>	<i>315</i>

Kilde: KIFOs undersøkelse blant menighetsrådsmedlemmer 2009; ISFs velgerundersøkelse 2009 (Segard 2010)

De nye menighetsrådsmedlemmene atskiller seg også litt fra de som har sittet flere perioder både når det gjelder kirkelig deltakelse og når det gjelder oppslutning om sentrale kristne trosforestillinger. Færre deltar ved gudstjeneste minst én gang i måneden, og flere noe mer sporadisk. Litt flere som slutter opp om trosforestillinger som er uttrykt mer prøvende eller med rom for tvil, og både opplevelse av tilhørighet til lokale menighet, og opptatthet av lokale menighet og av Den norske kirke sentralt er noe lavere blant de nye medlemmene enn blant de som har vært med tidligere (Schmidt 2011, s. 25–29, tabell 3 – 6; 3 – 7, figur 3–3). Dette kan tyde på at de nye medlemmene valgt inn gjennom reformen for første gang i 2009 er sammensatt på en litt annen måte enn de medlemmene som har lenger fartstid.

6.2.2 NYE VALGREGLER FOR MENIGHETSRÅDSVALG

I evalueringen av kirkevalget i 2009 ble det påpekt at reglene for menighetsrådsvalget gjorde det vanskelig for velgerne å påvirke sammensetningen av rådet gjennom rettelser på stemmeseddelen. Med de valgreglene som gjaldt i 2009 skulle det mye til for å flytte kandidater som i utgangspunktet var plassert langt ned på listen opp på fast plass. Tilsvarende skulle det mye til for å flytte ned kandidater som i utgangspunktet var plassert på sikker plass. Dette hadde først og fremst sammenheng med at velgeren hadde det samme antall stemmer til rådighet som antall kandidater som skulle velges (inkludert varamedlemmer). I praksis innebar dette at det skulle mye til, nærmest en koordinert aksjon, for å klare å flytte kandidater fra en plass "under streken" til en fast plass i rådet. Noe av bakgrunnen for disse reglene, var at de videreførte systemet fra valgene i 2005, 2001 etc. Ved valg før 2009 var det både få lister med overskytende kandidater og færre velgere. I en situasjon der det er 100 velgere bak et råd, vil reglene kunne gi andre resultater enn i en situasjon der det i snitt er 400-500 velgere som deltar i valget. Med mange velgere skal det normalt mer til for at en organisert

gruppe klarer å endre sammensetningen av rådet, eventuelt på tvers av ønskene til et uorganisert flertall av velgerne.

Ved valget i 2009 var det gjennomgående slik at relativt mange velgere måtte foreta de samme rettelsene for at listen skulle bli endret på noen betydningsfull måte. I etterkant av valget ble det slått fast at til tross for at over halvparten av velgerne hadde foretatt rettinger på listen, hadde det skjedd få grunnleggende endringer av listene. Bare 3 prosent av de som var ført opp på fast plass havnet utenfor rådet. Det samme gjaldt 9 prosent av de som stod på varaplass. Noe oftere, i omkring 20 prosent av tilfellene, byttet "faste" og "vara" plass som følge av velgernes atferd. På bakgrunn av det som kom fram ble valgreglene endret i forbindelse med valget i 2011.

Ved valget i 2009 var antall stemmer velgeren hadde til rådighet begrenset til det antall stemmer som tilsvarte personer på fast plass eller på varaplass. En slik begrensning av antall stemmer gjelder ikke ved valget i 2011. Endringen har bidratt til å øke velgerens mulighet til å påvirke sammensetningen av rådet. Sjansen for at kandidater under streken skal komme inn i rådet samtidig som personer høyt opp på listen ryker ut, har økt. Ved valget i 2011 hadde velgeren mulighet til å kumulere eller gi tilleggsstemme til kandidater på listen. Personer kunne strykes og nye navn føyes til. De tilføyde personene kunne ikke gis tilleggsstemme. Det fremgår av valghåndboken at alle endringer velgeren gjør skal registreres. Det betyr at velgeren kan gi personer tilleggsstemme uten at andre samtidig mister sin stemme. En velger som deler ut tilleggsstemme uten samtidig å stryke noen, deler dermed ut flere stemmer enn antall personer på listen. Det innebærer at de som står nederst på listen ikke automatisk mister sin stemme når en person høyere opp på listen får en tilleggsstemme. Personer som i utgangspunktet er plassert langt ned på listen har dermed større mulighet for å bli valgt inn enn tilfellet var i 2009, da antall stemmer som skulle avgis per velger var gitt på forhånd og begrenset til 9, 11, 13 eller 15 avhengig av størrelsen på rådet.

Gjennomgangen av 2011-valget viser at dobbelt så mange av de som stod på fast plass har røket ut sammenliknet med i 2009 – altså 6 prosent, mens tilsvarende gjelder 14 prosent av de som stod på varaplass. Utvekslingen mellom de som stod på fast plass og på varaplass, er betydelig høyere. Av de som stod på fast plass har 26 prosent rykket ned til varaplass, mens 34 prosent av de som stod på varaplass, har rykket opp til fast plass. Endringene som har skjedd som et resultat av strykninger og kumuleringer (tilleggsstemmer) er relativt jevnt fordelt på små og store sokn (jf. Tabell 49).

Tabell 49 Endringer i listene som følge av valget, fordelt på rådsstørrelse 2011. Prosent.

Antall faste medlemmer	På fast plass som ble vara	På varapl. som fikk fast plass	På fast plass som falt ut	På varapl. som falt ut
4	33	26	6	14
6	27	32	6	15
8	25	41	5	12
10	23	46	4	13
Totalt	26	34	6	14

Kilde: Valgmodul/Kirkerådet

Funnene i Tabell 49 kan umiddelbart tyde på at det har skjedd betydelige utskiftninger på listene. Sammenliknet med valget i 2009 peker tallene i retning av at velgeren har fått større påvirkningsmuligheter. Samtidig hører det med til bildet at det ikke nødvendigvis er så viktig hvilken

plass den enkelte kandidat ender opp med på listen, så lenge man er inne på fast plass eller varaplass. Det er for eksempel ikke noen automatikk i at den kandidat som får flest stemmer ved valget ender opp som leder av rådet. Hvem som skal bli leder og nestleder er det rådet selv som avgjør ved konstitueringen. Ofte vil erfaring og kapasitet være utslagsgivende ved fordeling av slike verv. Forskjellen mellom faste og vararepresentanter er heller ikke alltid stor. Det er ikke uvanlig at også varamedlemmene blir innkalt til møtene i rådet i tilfelle faste medlemmer melder forfall. Formelt sett har vararepresentanter ikke stemmerett. Men det er få saker hvor avstemning blir avholdt. Det vanlige er at man snakker seg fram til en konsensusavgjørelse. De tilsynelatende betydelige endringene som har skjedd på listen må ses i et slikt lys. Det er først og fremst endringer mellom kandidater over og under streken som er viktige når velgerens påvirkningsmuligheter skal bedømmes. Fortsatt er disse tallene lave og henger naturlig nok i stor grad sammen med andelen "overskytende kandidater".

Ved valget i 2009 inneholdt omtrent halvparten av listene til menighetsråd flere kandidater enn det som var absolutt påkrevd. Ved valget i 2011 har andelen lister som inneholder overskytende kandidater enn påkrevd, falt fra 49 til 41 prosent. Dette har gått ut over velgernes påvirkningsmuligheter. I det følgende skal vi se nærmere på forholdet mellom rettede stemmer, antall kandidater og valgdeltakelse.

Tabell 50 Prosentandel rettede stemmesedler i 2011 og 2009, etter bispedømme.

Bispedømmer	Andel rettede stemmer 2011	Andel rettede stemmer 2009	Endring i prosentpoeng
Oslo	64	56	8
Borg	60	56	4
Hamar	63	47	6
Tunsberg	58	50	8
Agder og Telemark	67	62	5
Stavanger	73	60	13
Bjørgvin	66	59	7
Møre	74	59	15
Nidaros	62	52	10
Sør-Hålogaland	68	44	24
Nord-Hålogaland	69	54	15
Totalt	65	54	11

Kilde: Valgmodul/Kirkerådet

Tabell 50 viser at andelen rettede stemmesedler har økt ved valget i 2011 sammenliknet med valget i 2009. Andelen har samlet sett gått opp fra 54 prosent til 65 prosent. Særlig mange rettede lister finner vi i bispedømmene Stavanger og Møre. Dette er bispedømmer med relativt mange kirkelig aktive. En kan ikke utelukke at det i noen sammenhenger kan være snakk om organiserte aksjoner for å få inn bestemte kandidater. I 2009 var det mindre forskjell mellom bispedømmene når det gjaldt rettede stemmesedler. Til tross for at færre lister inneholdt overskytende kandidater enn forrige gang, har altså flere velgere foretatt rettelser på stemmesedlene. Dette kan ses som et tegn på at endringen i valgreglene har bidratt til å øke interessen for å rette på listene.

Tabell 51 Andel rettede stemmer etter soknestørrelse og "overskytende kandidater", 2011. Prosent.

Antall faste medlemmer	Andel rettede stemmer ved flere kand. enn påkrevd	Andel rettede stemmer ved like mange/færre kandidater
4	70	62,2
6	68	62,7
8	82,7	63,2
10	70,8	61,6
Totalt	74,2	62,7

Kilde: Valgmodul/Kirkerådet

Tabell 51 viser at rettelsene går opp i tilfeller der soknene har lyktes med å skaffe overskytende kandidater. I de tilfeller der det kun er det påkrevde antall kandidater eller endog færre på listen, er andelen rettede stemmer ca. 63 prosent. Der det finnes overskytende kandidater, utgjør andelen rettede stemmesedler hele 74 prosent. Motivasjonen for å foreta rettelser øker altså med antall overskynde kandidater. Selv der hvor det ikke finnes såkalt overskytende kandidater er andel rettede stemmer høyt, og høyere enn ved valget i 2009.

Tabell 52 Valgdeltakelse etter rådsstørrelse og "overskytende kandidater", 2011. Prosent.

Antall faste medlemmer	Valgdeltakelse ved flerekand. enn påkrevd	Valgdeltakelse der det er få kandidater
4	30,2	16,6
6	19	13,3
8	12,5	10,7
10	13,9	9,7
Totalt	15,4	11,7

Kilde: Valgmodul/Kirkerådet

Tabell 52 tyder i tillegg på at selve valgdeltakelsen blir påvirket av spørsmålet om det finnes overskytende kandidater eller ikke. I de tilfeller det gjør det er den samlede valgdeltakelsen godt over 15 prosent. I sokn der dette ikke er tilfellet ligger valgdeltakelsen vesentlig lavere, mellom 11 og 12 prosent. Ved å gjennomføre ideen om overskytende kandidater i alle sokn ville med all sannsynlighet den samlede valgdeltakelse ha økt noe. Vi kan på bakgrunn av disse funnene slå fast at velgernes atferd henger sammen med både antall kandidater på listen og med de muligheter for påvirkning som valgreglene åpner for.

Til nå har vi tatt for oss spørsmålet om endringene i valgreglene ser ut til å ha bidratt positivt til resultatet av valget. Til tross for at færre lister inneholder overskytende kandidater enn sist, har andelen rettelser økt. Det samme har de faktiske endringene på listene, ved at personer plassert høyt oppe på listen har blitt byttet ut med personer lavere ned etc. De virkelig store endringene har imidlertid er det imidlertid ikke snakk om. Det er særlig skifte av personer over og under streken, utenfor og innenfor rådet (inkludert varaplasser), som har betydning. Her er endringene fortsatt beskjedne, selv om de har økt noe sammenliknet med situasjonen i 2009. Endringen i valgreglene har trolig også resultert i at opptellingen av stemmer er blitt enklere, og kanskje også at det er blitt lettere å forklare reglene for velgerne. Et annet spørsmål er om endringen av valgreglene har hatt noen utilsiktede og problematiske virkninger.

En mulig utilsiktet konsekvens av de nye valgreglene kan være at organiserte mindretall har fått større påvirkningsmuligheter enn før. I valgsammenheng er det ikke noe ukjent prinsipp at velgere

som går sammen får større innflytelse enn de ville hatt ved å stå hver for seg. Dette kan være uttrykk for at enkelte er sterkere berørt eller mer engasjert enn andre. Det at organiserte grupper kan påvirke valgutfall behøver ikke å utgjøre et demokratisk problem. Problemet oppstår dersom slike mindretall overkjører et flertall for lett eller for ofte. Det er lite som tyder på at dette har utgjort et betydelig problem ved menighetsrådsvalget 2011. Ved valg forut for 2009 var det ofte ikke så mye som skulle til for å endre rekkefølgen på nominasjonskomiteens liste. I 2009 var det derimot *ikke* lett. Dette skyldtes at antall velgere hadde økt, samtidig som valgreglene gjorde det vanskelig å flytte de som stod under streken oppover på lista. Gjennom endringer av valgreglene er slike flyttinger blitt enklere å gjennomføre. Men dermed melder også spørsmålet seg om organiserte mindretall har fått for stor makt i forhold til et uorganisert flertall.

I tilfeller hvor det har skjedd betydelige endringer på listen, kan dette ha sammenheng med at en del av de som har stemt har trodd at personer som stod høyt oppe på listen var sikret plass i rådet uansett hva de som velgere gjorde med lista. Ut fra en slik tankegang kan man ha kumulert personer som i utgangspunktet stod langt ned på listen, i håp om at disse skulle klatre oppover. I forbindelse med denne evalueringen har vi fått kjennskap til to tilfeller der det diskuteres om det er dette som har skjedd. Man har med andre ord ikke tenkt på at med de gjeldende valgreglene er sjansen for å velges inn mer likelig fordelt mellom kandidatene enn tidligere (først og fremst på grunn av antall stemmer hver enkelt velger har til rådighet). Dermed har man kumulert personer uten å tenke på at det kunne føre til store utskiftninger på listen. Teoretisk sett kan en enkelt velger påvirke rekkefølgen på listen. Normalt er det imidlertid nødvendig at flere velgere gjør de samme endringene for at de skal få betydning. I menighetsrådsvalget 2011 har omkring 7 av 10 velgere foretatt endringer på listen der det har vært overskytende kandidater. Likevel har bare 6 prosent av de som ble ført opp på sikker plass falt ut av rådet. Ut fra dette synes det ikke å være noe generelt problem at velgernes atferd i valglokalet medfører utilsiktede endringer av rådssammensetningen.

En annen mulig utilsiktet konsekvens av de nye valgreglene kan være at det blir vanskeligere å få folk til å stille som kandidater. Tidligere kunne man si ja til en plass langt ned på lista i forvisningen om at sjansen for å bli valgt inn, var liten. Slik er det ikke lenger. Dette kan bidra til å gjøre nominasjonskomiteens arbeid tyngre. Dersom det i tillegg resulterer i få valgmuligheter utgjør det også et problem for velgeren.

En tredje konsekvens av regelendringen er at andelen "slengere" har økt. Ved valget i 2009 ble ca. 300 personer valgt inn i rådet (på varaplass) ved å bli ført opp av minst EN velger. Ved forrige valg måtte en samtidig stryke en person på lista dersom en ville gi en ny person stemme. Ved valget i 2011 har antall slengere økt til ca. 750. Dette er personer som stort sett bare har EN stemme i ryggen og som kommer inn fordi listen ikke er fylt opp med det nødvendige antall navn. Det at personer med EN stemme bak seg kan få adgang til rådet og teoretisk sette sitt preg på arbeidet der, kan betraktes som demokratisk problematisk. I praksis fungerer det nok først og fremst som en kjærkommen mulighet for å få fylt opp råd i tilfeller hvor nominasjonskomiteen ikke har lyktes med å skaffe tilstrekkelig antall kandidater.

At det har forekommet endringer på listene som ikke var intendert fra velgernes side, er ikke nødvendigvis et argument for å foreta regelendringer. I de tilfeller hvor det ser ut til at dette har skjedd, har det sammenheng med at velgerne ikke kjenner til eller ikke har satt seg inn i valgreglene. Likevel har noen tatt til orde for at nominasjonskomiteen bør kunne forhåndskumulere kandidater

som de finner særlig skikket, for å unngå at det skjer slike uintenderte justeringer. En slik praksis vil imidlertid stride mot logikken i dagens ordning. Det er ikke antall stemmer i valget som bestemmer hvem som blir leder og nestleder i rådet. Disse posisjonene fordeles av rådet selv i etterkant av valget. Det er ingen automatikk i at personene som får flest stemmer inntar disse posisjonene. Dersom nominasjonskomiteen skulle forhåndskumulere kandidater ville en naturlig konsekvens være at de samme kandidatene, gitt at de får flest stemmer ved valget, også bekler de aktuelle vervene. En slik regelendring forutsetter dermed større endring av systemet for valg av menighetsråd – endringer som ikke nødvendigvis representerer noen god løsning verken med tanke på nominasjonskomiteens arbeidsbetingelser eller hensynet til velgerens påvirkningsmuligheter.

I denne delen av rapporten har vi tatt for oss utfallet av valget. Vi har særlig sett nærmere på spørsmålet om representativitet og reell påvirkningsmulighet. Den sosiale representativiteten i rådene er ikke blitt vesentlig endret når vi sammenlikner valgene i 2009 og 2011. Fortsatt er unge mennesker betydelig underrepresentert. Menn og kvinner er stort sett representert med minst 40 prosent i rådene. Men i bispedømmene Tunsberg og Sør-Hålogaland er menn fortsatt underrepresentert når soknetallene aggregeres opp.

Vi har videre sett at det at en liste inneholder overskytende kandidater, det vil si flere kandidater enn antall ledige plasser, synes å virke positivt inn på valgfaterden. Antall rettelser øker, samtidig som det kan se ut til å slå positivt ut på selve valgdeltakelsen. Dette forteller at velgerne ikke er upåvirket av sine egne påvirkningsmuligheter. Der velgeren har mulighet til å gjøre en forskjell oppleves det naturlig nok som mer meningsfullt og interessant å avlegge stemme. Når man sammenlikner 2011 med 2009 har antall sokn som har overskytende kandidater gått ned fra 49 til 41 prosent. Dersom man hadde klart å skaffe overskytende kandidater til alle listene ville trolig valgdeltakelsen ligget noe høyere.

Vi kan slå fast at endringer som er gjort i valgreglene har gitt velgerne økt reell påvirkningsmulighet. Både i store og små sokn har det vært en økning i antall endringer på listene. Fortsatt hører det imidlertid med til sjeldenhetene at det skjer gjennomgripende endringer i form av at personer over streken (fast/vara) bytter plass med personer under streken. Bare i 6 prosent av soknene forekommer det at en person på fast plass ryker helt ut av rådet. Dette representerer likevel en dobling i forhold til forrige valg. Andel sokn hvor en person på varaplass ryker ut har økt fra 9 prosent til 14 prosent. Endringene som skjer ved at "faste" bytter plass med varamedlemmer kan ha relativt liten praktisk betydning i og med at det er vanlig også å innkalle varamedlemmene til møter i rådet.

6.3 BISPEDØMMERÅDSVALG

Det politiske forliket fra april 2008 fastsatte dels at demokratireformen skulle inneholde "økt bruk av direkte valg", dels at det skulle gjennomføres forsøk med ulike ordninger. I noen av bispedømmene velges derfor alle leke medlemmer ved direkte valg, mens de i andre velges gjennom en kombinasjon av direkte og indirekte valg, fordelt på tre og fire medlemmer. Bispedømmerådene har selv bestemt hvilken ordning de ønsket å bruke, og om de ønsket at tre eller fire medlemmer skulle velges gjennom en direkte valgomgang. I 2011 var fordelingen av antall leke bispedømmerådsmedlemmer valgt direkte av kirkemedlemmene som vist i Tabell 53. I bispedømmene der alle leke medlemmer velges ved direkte valg, velges samtidig også seks varamedlemmer. I de øvrige bispedømmene velges

varamedlemmer etter den indirekte valgomgangen, halvparten på grunnlag av opptellingen fra den direkte valgomgangen, halvparten på grunnlag av opptellingen fra den indirekte valgomgangen. Siden en del av varamedlemmene velges ved den indirekte valgomgangen har vi i denne analysen sett på valget av *faste* medlemmer.

Tabell 53 Antall leke medlemmer av bispedømmerådet valgt ved direkte valg

ALLE leke medl. valgt direkte	FIRE leke medl. valgt direkte	TRE leke medl. valgt direkte
Oslo	Borg	Tunsberg
Hamar	Nidaros	Agder og Telemark
Stavanger		Bjørgvin
Sør-Hålogaland		Møre
Nord-Hålogaland		

Den indirekte valgomgangen for leke medlemmer og for representanter for prestene og de leke kirkelig tilsatte har frist 1. desember og resultatet offentliggjøres 8. desember. Fristen for levering av denne evalueringen er 31. desember og det sier derfor seg selv at vi bare i svært begrenset grad har kunnet analysere dataene fra denne delen av valget.

6.3.1 SAMMENSETNING AV NYE BISPEDØMMERÅD ETTER DIREKTE VALG/VALGOMGANG

Ved det direkte valget / den direkte valgomgangen skal det velges i alt 55 leke medlemmer. I de Representantene for samisk kirkeliv og fra døvemenighetene skjer samtidig med den indirekte valgomgangen og også for disse medlemmene foreligger resultatet altså først 8. desember.

I analysene av sammensetningen av bispedømmerådene og Kirkemøtet slik den fremstår etter direkte valg/valgomgang har vi dels sett etter representativitet og bredde, dels sett på forholdet mellom kandidatlistene og valgresultatet. Når det gjelder kjønnsmessig fordeling er det 47 prosent menn og 53 prosent kvinner (Tabell 54). Valget har altså gitt en ørliten forskyvning i favør av kvinnelige kandidater, sammenlignet med kandidatlisten. Dette er omtrent samme resultat som for de direkte valgte i 2009 (54 prosent kvinner).

Tabell 54 Fordeling av kvinnelige og mannlige innvalgte og kandidater til bispedømmerådvalget 2011. Prosent og antall (Kilde: Kirkerådets valgmodul)

	Innvalgte (N=55)		Kandidater	
	Prosent	Antall	Prosent	Antall
Menn	47	26	50	104
Kvinner	53	29	50	105
Totalt	100	55	100	209

Kilde: Kirkerådet / www.kirkevalget.no

Også når det gjelder alder er det mindre forskjeller mellom de innvalgte og kandidatene. Gjennomsnittsalderen for de direkte innvalgte er 47,3 år. Dette er litt lavere enn for kandidatene til sammen, som er 49,8. Men på samme måte som for kandidatene er dette også noe høyere enn i 2009, da gjennomsnittsalderen for de direkte valgte var 44,4 år. Fordelingen på de ulike aldersgruppene er som vist i Tabell 55. Gruppen under 30 år utgjør 22 prosent av de innvalgte. En oppnår altså målsettingen om mer enn 20 prosent representasjon av ungdom, selv om de bare var 17

prosent på kandidatlisten. Gruppen 30 – 50 år klart dårligst representert blant de innvalgte, på samme måte som blant kandidatene. Bare én av de 11 kandidatene som er over 70 år blir valgt inn.

Tabell 55 Alderssammensetning innvalgte og kandidater til bispedømmerådet 2011. Prosent og antall (Kilde: Bispedømmenes kandidatpresentasjoner og Kirkerådets valgmodul)

Alder	Innvalgte (N=55)		Kandidater (N=209)	
	Prosent	Antall	Prosent	Antall
18 – 29	22	12	17	36
30 – 39	7	4	9	18
40 – 49	15	8	13	28
50 – 59	27	15	25	53
60 – 69	27	15	30	63
70 –	2	1	5	11
Totalt	100	55	100	209

Kilde: Kirkerådet / www.kirkevalget.no

Når det gjelder yrkesmessig profil så finner en stort sett det samme mønsteret blant de innvalgte som blant kandidatene, men enda mer forsterket (Tabell 56). Andelen studenter er økt sammenlignet med kandidatlisten, noe som selvsagt henger sammen med økt ungdomsandel. Andelen pensjonister har gått ned som en følge av at nesten ingen over 70 ble valgt inn. En fjerdedel av de direkte innvalgte medlemmene arbeider innen undervisning og forskning, mens nær en tredjedel arbeider innen andre deler av offentlig virksomhet, som helse- og sosialsektor, og administrasjon og forvaltning. Det betyr i praksis at over halvparten av de direkte innvalgte medlemmene arbeider innen offentlig sektor. Svært få arbeider innen ulike former for privat næringsvirksomhet. Når det gjelder yrkesmessig profil er det dekning for å si at de innvalgte medlemmene, i enda sterkere grad enn kandidatene er ensidig sammensatt.

Tabell 56 Yrlessammensetning for innvalgte og kandidater til bispedømmerrådet 2011. Prosent og antall (kilde: bispedømmenes kandidatpresentasjoner og Kirkerådets valgmodul).

Yrke	Innvalgte (N=55)		Kandidater (N=209)	
	Prosent (Synkende rekkefølge)	Antall	Prosent	Antall
Undervisning, forskning	25	14	27	57
Student	18	10	12	25
Offentlig administrasjon	16	9	10	20
Offentlige tjenester	13	7	13	28
Pensjonist	5	3	12	25
Jordbruk, skogbruk	4	2	2	4
Bank, forsikring, finans	4	2	8	17
Kristen organisasjon/institusjon	4	2	3	7
Annet	4	2	3	7
Håndverk, industri	2	1	3	7
Varehandel	2	1	1	2
Transport, kommunikasjon	2	1	1	2
Informasjon, forlag, media	2	1	1	3
Privat tjenesteyting	-	-	0	1
IKT	-	-	2	4
Totalt	101	55	98	209

Kilde: Kirkerådet / www.kirkevalget.no

Når det gjelder verv, har de innvalgte stort sett samme bakgrunn som kandidatene (Tabell 57). Alle har erfaring fra kirkelige verv, ca. halvparten fra henholdsvis politiske verv eller annen type verv (interesseorganisasjoner etc.). Det er altså ingen tendens til at kandidater med politisk bakgrunn og erfaring velges inn i større grad, men de velges heller ikke bort.

Tabell 57 Verv, innvalgte og kandidater bispedømmerrådsvalg. Prosent og antall (N= 209) (Kilde: bispedømmenes presentasjoner av bdr-kandidatene og Kirkerådets valgmodul)

	Innvalgte (N=55)		Kandidater (N=209)	
	Prosent	Antall	Prosent	Antall
Kirkelig	98	54	98	204
Politisk	45	25	42	87
Annet	51	28	51	106

Kilde: Kirkerådet / www.kirkevalget.no

De innvalgte bekrefter inntrykket av en frivillighetselite, med sterk kirkelig bakgrunn.

Også når det gjelder satsningsområder viser de innvalgte en tilsvarende, men forsterket tendens som kandidatlisten (Tabell 58). I presentasjonene kunne kandidatene føre opp inntil fem områder de er særlig opptatt av og vil prioritere høyest. Trosopplæring er den suverene vinneren blant områdene de innvalgte ønsker å satse på. Nesten to tredjedeler har dette som satsingsområde. 4 av 10 har listet opp henholdsvis barn og ungdom, Den norske kirkes struktur, demokrati og profil, og gudstjenesteliv. Alle disse satsingsområdene er like sterkt eller sterkere representert blant de innvalgte som blant kandidatene. Det samme gjelder diakoni, som en tredjedel ser på som et prioritert område.

Tabell 58 Satsingsområder for innvalgte og kandidater til bispedømmerrådet 2011. Prosent og antall. (Kilde: Bispedømmenes kandidatpresentasjoner)

	Innvalgte (N =55)		Kandidater (N = 209)	
	Prosent	Antall	Prosent	Antall
Trosopplæring	62	34	53	111
Barn/ungdom	44	24	44	91
Dnk- profil, struktur, demokrati	44	24	30	63
Gudstjenesteliv	40	22	37	78
Diakoni	33	18	28	59
Lokalmenighet i lokalsamfunn / menighetsutvikling	24	13	20	42
Inkluderende fellesskap	22	12	22	47
Samfunnsansvar	18	10	15	31
Bibel, misjon	18	10	22	45
Rekruttering, arbeidsforhold	16	9	17	35
Kirkemusikk	15	8	14	30
Kunst/kultur	13	7	12	25
Annet	13	7	7	15
Religionsdialog/økumenikk	11	6	12	25
Frivillighet	9	5	12	25
Bistand/fattigdom	7	4	5	11
Økonomi, teknisk.	7	4	4	9
Samliv	4	2	7	14

Kilde: Kirkerådet / www.kirkevalget.no

Sammenligner vi med de innvalgte kandidatene fra 2009-valget (her er det både direkte og indirekte innvalgte, siden vi ikke har separate registreringer av satsingsområder for direkte valgte) finner vi stort sett det samme mønsteret i satsingsområder: Trosopplæring, barn og unge, og gudstjeneste var på topp da også. Kirkelig struktur og demokrati var derimot litt lenger ned på listen, mens det er høyt prioritert av innvalgte i 2011. Det er ikke så rart siden ny kirkeordning mest sannsynlig vil være blant de viktigste sakene for kirkelige råd og organer neste periode. Mønsteret av at et lite og avgrenset sett med satsingsområder deles av svært mange, mens en stor vifte av satsingsområder deles av noen, er enda mer markert i 2011 enn det var i 2009. Enda mer enn kandidatene fremstår de innvalgte som fortrolige og innforstått med det som har vært Den norske kirkes store satsinger de senere årene. De repeterer de etablerte og godt innarbeidede prioriteringene i Den norske kirke, spesielt slik de kommer til uttrykk i den (sentral-)kirkelige rådsstruktur.

Ut fra disse kjennetegnene fremstår de innvalgte som en relativt homogen gruppe. De har en yrkesmessig ensartet profil, en profil som også tyder på et middels høyt til høyt utdanningsnivå på høyskole- og universitetsnivå. De har mye bakgrunn fra verv og frivillighet, først og fremst fra kirkelige verv som alle har hatt. Det er praktisk talt ingen som kommer "utenfra", i betydningen uten erfaring fra kirkelig verv, og inn i bispedømmerråd og Kirkemøtet. Dessuten er kandidatene innforstått med og deler de etablerte satsingsområdene og prioriteringene i Den norske kirke, uttrykt gjennom sentralkirkelige visjoner, strategier og mål. I denne forstand kan en godt snakke om at de som velges

inn i bispedømmeråd og Kirkemøtet utgjør en kirkelig kjernegruppe, men ikke nødvendigvis i den tradisjonelle betydningen av en (konservativ) kjernemenighet.

At det er en del likhetstrekk mellom dem som ble valgt inn i 2009 og dem som ble valgt i 2011 henger selvsagt sammen med at en god del av de sittende medlemmene ble nominert på nytt, og en del av disse også (gjen-)valgt inn i 2011. Av de sittende leke bispedømmerådsmedlemmene (det vil si 77 medlemmer) ble i alt 48 nominert på nytt i 2011, det vil si nesten to tredjedeler (Tabell 59). 23 prosent av kandidatene på listene foran valget 2011 var med andre ord sittende medlemmer. I betraktning av at rådene som ble valgt i 2009 bare har hatt to års funksjonstid er det kanskje ikke så rart at man nominerte såpass mange av de sittende. Av de 48 ble 32 direkte gjenvalgt, det vil si to tredjedeler. Mer enn halvparten (58 prosent) av de direkte valgte i 2011 er med andre direkte gjenvalgt. I bispedømmene med kombinasjonsordning og tre eller fire av kandidatene velges direkte, er andelen gjenvalgte særlig høy, i to av bispedømmene er alle som velges direkte gjenvalgt.

Tabell 59 Antall som stilte til gjenvalg og gjenvalgte. (Antall og prosent)

Bispedømmer	Stilte til gjenvalg (Antall)	Gjenvalgt (Antall)	Direkte innvalgt totalt (Antall)	Andel av innvalgte gjenvalg fra 2009 (prosent)
Oslo	5	4	7	57
Borg	6	3	4	75
Hamar	3	2	7	29
Tunsberg	5	2	3	67
Agder og Telemark	4	3	3	100
Stavanger	3	3	7	43
Bjørgvin	3	2	3	67
Møre	6	3	3	100
Nidaros	5	3	4	75
Sør-Hålogaland	5	4	7	57
Nord-Hålogaland	3	3	7	43
Totalt	48	32	55	58

Kilde: www.kirkevalget.no

6.3.2 EFFEKT AV LISTEPLASSERING OG ALFABETISK OPPFØRING

Evalueringen av 2009-valget viste at kandidater som sto høyt oppe på den uprioriterte listen hadde en betydelig større sjanse til å bli valgt inn. Siden listen var ordnet alfabetisk ga dette en fordel til kandidater med etternavn på forbokstav tidlig i alfabetet. Skjevheten var så stor at det er lite trolig at den var et resultat av velgernes veloverveide preferanser tilfældigvis for det alt overveiende samlet seg om kandidater på listenes øvre halvdel. I stedet ble det vurdert som et kombinert resultat av for dårlig informasjon om for mange kandidater, i tillegg til noen formelle forhold ved stemmeseddel og stemmegivning (Schmidt, Mogstad 2010: 201–202).

Da Kirkemøtet behandlet endringer av valgordning og valgeregler for valg av bispedømmeråd og Kirkemøtet ønsket man å beholde preferansevalgordning. Man ønsket også å beholde den uprioriterte, alfabetiske oppføringen av kandidatene, fremfor en liste prioritert av nominasjonskomiteen. Begrunnelsen var å unngå for stor innflytelse til nominasjonskomiteen.

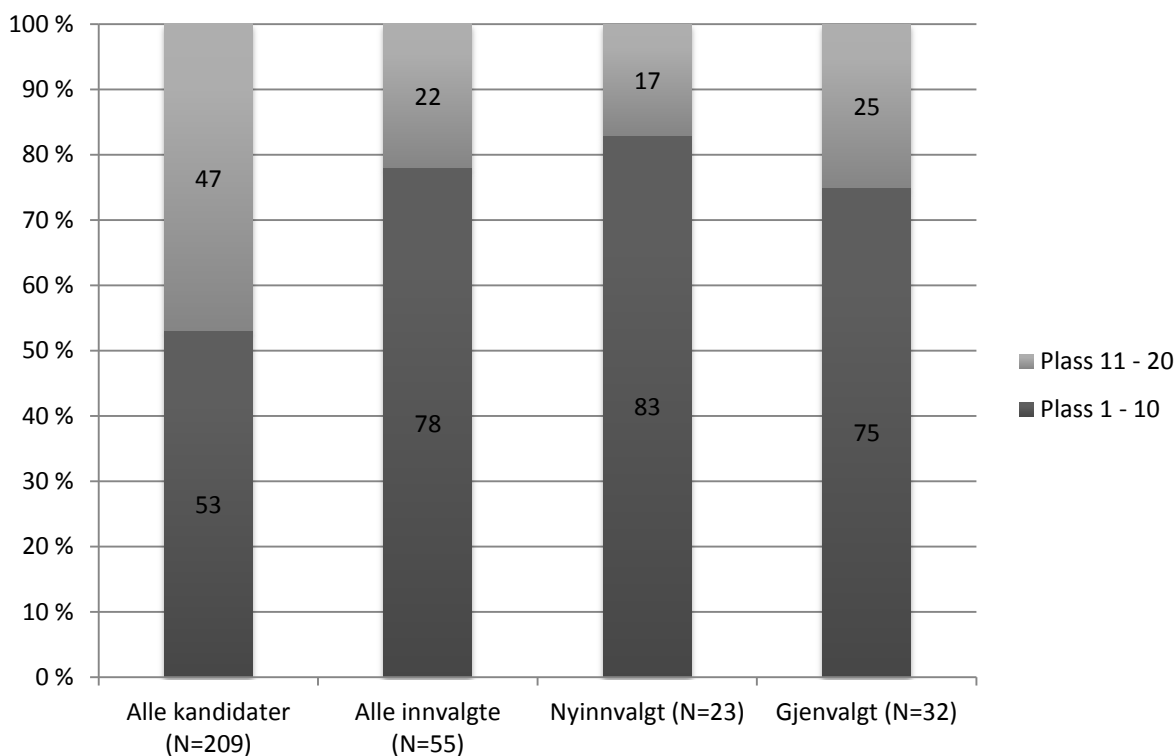
Derimot endret en på reglene for stemmegivning og på stemmeseddelens utseende, slik at velgerne, i stedet for å krysse av inntil syv preferanser i kolonner for hver av kandidatene, skulle skrive inn tall for sin preferanse i én kolonne foran kandidatens navn. Samtidig har en også mer generelt forsøkt ulike tiltak for å bedre informasjonen om kandidatene, med bruk av ulike kanaler og med innhenting av kandidatens svar på aktuelle kirkelige spørsmål som hjelp til å profilere kandidatene.

Har en med disse grepene unngått den effekten av plassering på en uprioritert, alfabetisk liste, der kandidater høyt oppe på listen åpenbart hadde større sjanse til å bli valgt inn? Vi har både sett på plassering på listene, og på alfabetisk plassering av etternavn. Fordelene knyttet til listeplassering og til forbokstav kan jo variere alt etter listens sammensetning.

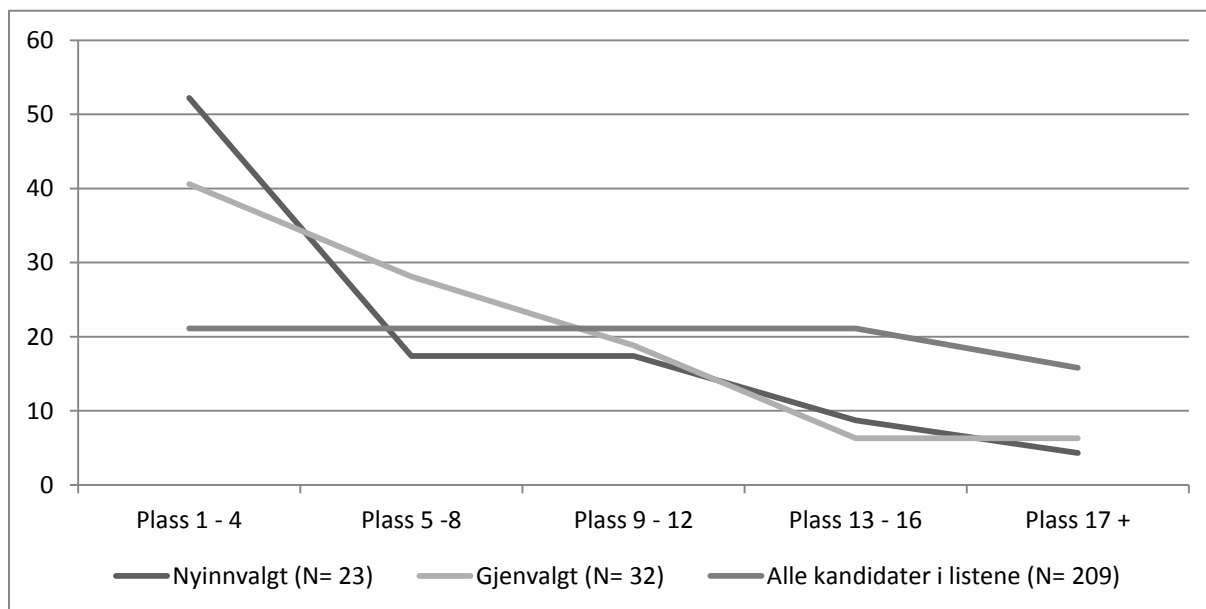
I lys av at det ble påvist en effekt av listeplassering som favoriserte dem på høyere plasser ved valget i 2009 bør det også tas høyde for betydningen av gjenvalg. Figur 5 viser hvordan de innvalgte, nye innvalgte og gjenvalgte fordeler seg når det gjelder opprinnelig plassering på kandidatlisten. Det fremgår tydelig at personer på plassene 1 – 10 er sterkt overrepresentert i innvalgte, både totalt og blant dem som er innvalgt for første gang, sammenlignet med fordelingen på listen (at alle kandidater ikke fordeler seg likt på de to gruppene 1 – 10 og 11 – 20 skyldes at antallet kandidater i bispedømmene varierer mellom 18 og 20).

Figur 6 viser fordelingen innen mindre utsnitt av listeplassene. Dette viser enda tydeligere hvordan kandidatene på de fire første plassene er overrepresentert blant innvalgte – både dem som er innvalgt for første gang og de gjenvalgte. 52 prosent av kandidatene på plassene 1 – 4 er valgt inn – som nyinnvalgte, mens til i alt 13 prosent av kandidatene på plassene 13 og nedover er valgt inn – som nyinnvalgte. Ser på alle innvalgte under ett – nyinnvalgte og gjenvalgt sammen – er 46 prosent på de fire første plassene, og til sammen 13 prosent på plassene 13 og nedover valgt inn. Effekten av listeplassering på sjanse for innvelgelse kan altså ikke forklares som en "senvirkning" av effekten fra 2009-valget. Det er en selvstendig effekt også for dem som stilte til valg for første gang i 2011-valget. Også for disse øker det sjansene for innvelgelse betydelig dersom de står på en plass høyt oppe, snarere enn lengre ned.

Figur 5 Listeplassering for kandidater, innvalgte, nye innvalgte og gjenvallte 2011 (prosent) (Kilde: www.kirkevalget.no)

Figur 6 Opprinnelig listeplassering for nyinnvalgte, gjenvallte og samtlige kandidater (Prosent) (Kilde: www.kirkevalget.no)

Fordi listene er satt opp alfabetisk betyr denne favoriseringen av kandidater på tidlige listeplasser samtidig en favorisering av kandidater med etternavn på forbokstav tidlig i alfabetet. Hvordan dette gir utslag vil selvsagt avhenge av listenes sammensetning, og hvor mange kandidater det er med etternavn på de ulike forbokstavene. Vi har sett på forholdet mellom innvalgte, både alle, nyvalgte, og gjenvallte, og alle kandidatene, når det gjelder hvordan de fordeler seg på forbokstaver etternavnet (Tabell 60).

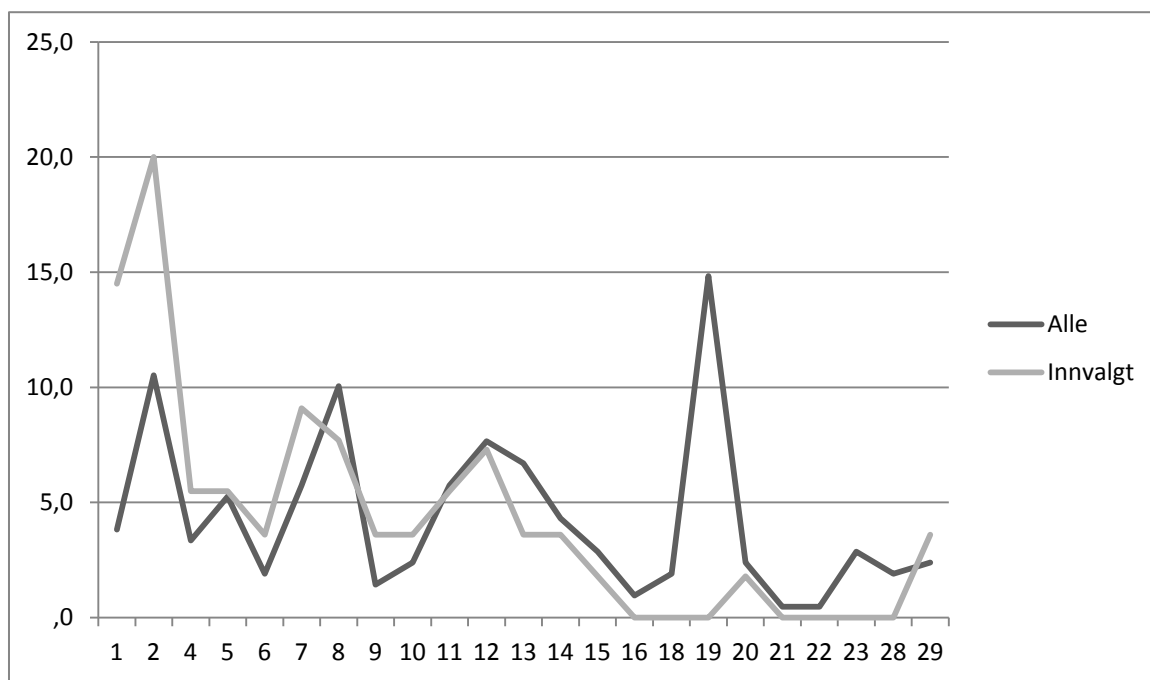
Tabell 60 Fordeling av bdr-kandidater og innvalgte etter alfabet. Antall og prosent.

	Prosent	Prosent	Prosent	Prosent
A – D	18	40	44	38
E – H	23	25	26	25
I – L	18	20	22	19
M – P	14	9	4	13
Q – T	19	2	-	3
U – X	4	-	-	-
Y – Ø	2	-	-	-
Å + Aa	2	4	4	3
Totalt	100 (N=209)	100 (N=55)	100 (N=23)	100 (N=32)

Kilde: Bispedømmenes kandidatlistor og www.kirkevalget.no

Figur 7 er en enklere fremstilling av forholdet mellom kandidater og innvalgte nå det gjelder fordeling på forbokstav i alfabetet for etternavn (som det fremgår av Tabell 60 er det små forskjeller mellom de nye innvalgte og alle innvalgte).

Figur 7 Fordeling av kandidater og innvalgte på alfabetplassering (1= A osv.). Prosent (Kilde: Bispedømmenes kandidatlistor og www.kirkevalget.no).

Den viser to store avvik. Gruppen A – D er sterkt overrepresentert blant de innvalgte, og gruppen (Q)R – T er sterkt underrepresentert, sammenlignet med kandidatlistene. Kandidater med forbokstav tidlig i alfabetet har altså hatt en betydelig større sjanse til å bli valgt inn, og kandidater med forbokstav sent i alfabetet en betydelig mindre sjanse.

Over- og underrepresentasjonen for kandidater høyt oppe på listen/tidlige etternavn og kandidater lenger nede på listen/sene etternavn er så stor at det er usannsynlig at det ikke skulle reflektere en sjanseulikheter i utgangspunktet, og bare velgernes preferanser etter en vurdering der alle kandidater stilte likt i utgangspunktet.

Det er vanskelig å vite helt sikkert hva som er årsaken, men vi vil argumentere for at en sannsynlig viktig faktor er en kombinasjon av antallet kandidater, kvaliteten på informasjonen om disse kandidatene, og hvordan kandidatene fremstår som forskjellige gjennom denne informasjonen. I 2009 var en mulig ytterligere faktor også at en bestemt type feilavkrysninger ville favorisere den øverste kandidaten an hadde rangert. Denne effekten er eliminert i 2011. Nå forkastes stemmen dersom det ikke er mulig å tolke med sikkerhet hva som er velgerens førsteprioritet. Det betyr i praksis at der en velger har satt flere kryss (i stedet for tall) så forkastes stemmen, mens en i 2009 lot øverste kryss være tellende.

I analysene ovenfor har vi pekt på at informasjonen om kandidatene også i 2011 har klare mangler. Som det også ble påpekt i 2009 er det slik at jo mer velgere mangler god informasjon om grunnlaget en skal velge ut fra, jo mer kan tilfeldigheter – som for eksempel listeplassering – spille inn. Skal en velge fra en liste som på en eller annen måte er organisert ovenfra og nedover vil det lett kunne være en tendens til å velge alternativer høyere opp – som en møter først – enn alternativer lengre nede på listen. Dersom en har sett veldig lite på informasjon om kandidatene, men likevel stemmer, er det ikke så rart om en snarere velger navn høyt opp på listen enn navn langt nede. Vi mener imidlertid ikke at dette er den eneste forklaringen. En velger som gjerne vil sette seg litt inn i hva kandidatene står for, og enten har sett innstikk i menighetsblad, fått tak i en brosjyre, eller til og med logget seg inn på kandidatpresentasjonene på www.kirkevalget.no, vil møte en liste på minst 18 navn med tilhørende informasjon. Med såpass mange kandidater er det ikke usannsynlig at velgeren nøyer seg med å sette seg inn det antallet kandidater vedkommende synes er nødvendig for å treffe et valg. Dersom velgeren etter å ha lest om 4 – 5 kandidater mener å ha funnet én, kanskje flere, som virker som gode og kompetente kandidater som står for ting velgeren er enig i, skal det litt til å fortsette å lese om enda flere kandidater. Dette vil antakelig gjelde i enda sterkere grad jo mindre en opplever at hver ny kandidat en leser om bringer ”noe nytt” til listen som ikke allerede er dekket av de kandidatene en har lest om. Med en lang, alfabetisk liste med kandidater der mange velgere allerede blant de 5 – 6 første vil oppleve å finne gode navn, vil kandidater lenger ned på listen i mindre grad komme i betraktning.

Derfor er det heller ikke grunn til å mene at disse kandidatene er valgt i vanvare, og at de ikke har velgernes støtte. De har antakelig velgernes støtte, ikke bare i den rent formale forstand at de fremkommet gjennom et valg som følger reglene, men ved at velgerne faktisk synes de virket som tilforlatelige og gode kandidater. Det som er mer uklart er hvilken støtte de har relativt til andre kandidater lenger ned på listen.

Hvor mye denne faktoren bidrar til å favorisere de øverste kandidatene avhenger av to faktorer. For det første avhenger det av om kandidatene rent faktisk er særlig forskjellige – står for ulike ting, har ulike prioriteringer, fortolker det kristne budskap på forskjellige måter, har ulike visjoner for Den norske kirke, eller om det faktisk er ganske like. Der nest avhenger det av at informasjonen om dem faktisk greier å få frem disse forskjellene overfor velgeren. God informasjon om nokså ensartede kandidater kan enten føre til at en velger veldig raskt finner et par stykker han eller hun vil stemme på, eller også ikke finner noen innen den tiden vedkommende orker å lese. Dårlig informasjon om kandidater, som er dårlig blant annet fordi den ikke får frem eventuelle forskjeller, kan også føre til at velgeren ikke leser så veldig lenge før han eller hun enten gir opp, eller opplever å ha funnet en kandidat som i informasjonen tross alt fremstår som tilforlatelig nok. Ut fra analysene av informasjonen ovenfor, og ut fra velgernes egen vurdering av informasjonen og hvor godt de

opplever å være informert om kandidatene, er det likevel grunnlag for å si at kvaliteten på informasjonen nok har mer betydning enn at det er godt informert om ensartede kandidater (det er likevel fremdeles fullt forenlig med at kandidatene kan være nokså like).

Denne over- og underrepresentasjonen den er uttrykk for er åpenbart svært uheldig fordi den reflekterer en sjanseulikhhet for kandidatene til å bli valgt som ikke kan knyttes til egenskaper ved dem som kandidater. Det er imidlertid to ulike former for sjanseulikhhet på spill her. Hvilken sjanseulikhhet man er opptatt av å unngå vil påvirke hvilke tiltak som bør settes inn for å motvirke denne effekten. Sjanseulikhheten knyttet til etternavn som favoriserer dem med forbokstav tidlig i alfabetet har fått noen til å foreslå randomiserte lister, der kandidatlistene konstrueres for eksempel ved loddtrekning fremfor i alfabetisk orden (vi ser her bort fra muligheten av helt randomiserte lister, der en opererer med ulike lister med ulike kandidatrekkefølge. Så vidt vi har forstått er det ikke en realistisk mulighet av rent tekniske og praktiske grunner). Problemet er at en uten andre endringer fortsatt kan/vil få en effekt av listeplassering, der kandidatene på plasser høyt oppe har større sjanser til å bli valgt inn sammenlignet med kandidater langt nede på listen.

Spørsmålet er med andre ord om en mener det bør være like sjanser for alle kandidater til å *bli plassert på* en hvilken helst plass på listen, eller om en mener det bør være like sjanser for kandidater til å *bli valgt inn fra* en hvilken som helst plass på listen. De som argumenterer for randomiserte lister mener implisitt at det er sjanseulikhheten inn på listen som er problemet, ikke sjanseulikhheten når det gjelder plass en kan bli valgt fra. Vi mener at sjanselikhhet inn på listen ikke er tilstrekkelig. For det første er det selve kandidatlisten velgerne forholder seg til og rangerer innenfor. For det andre vil en fortsatt sjanseulikhhet fra en randomisert kandidatliste bety, slik det er tegn på i dag, at velgerne reelt sett forholder seg til et relativt lite utsnitt av kandidatene, nemlig gruppen som står høyt oppe på listen. Dersom en ikke gjør annet enn å randomisere listen vil man ikke ha gjort noe for å styrke velgernes reelle valgmuligheter. Man risikerer i virkeligheten å operere med en i praksis fiktiv lang kandidatliste med 18 + navn, og en reell kandidatliste med kanskje 5 – 7 navn.

Vi vil derfor argumentere med at det grunnleggende uheldige er sjanseulikhheten når det gjelder å kunne bli valgt fra enhver plass på listen, mindre enn sjanseulikhheten inn på listen som er skapt ved en alfabetisk organisering av listen. Det er derfor også nødvendig å finne tiltak som motvirker forskjellen i sjanser til å bli valgt fra en hvilken som helst plass på listen. Da er ikke randomisering av listene fremfor alfabetisk oppføring tilstrekkelig, og kanskje ikke en gang særlig hensiktsmessig.

6.4 VURDERING OG SAMMENFATNING

Når det gjelder sammensetningen av menighetsrådene etter valget så har andelen unge under 30 år i menighetsrådene har økt fra 2009 til 2011 i 10 av bispedømmene. Velgerne har gjennom rettelser av stemmesedlene bidratt til økt ungdomsrepresentasjon. Fortsatt er man imidlertid langt unna målet om 20 prosents ungdomsandel i rådene. Gjennomsnittsalderen i bispedømmene er 50,6 år mot 51 etter valget i 2009. I 9 av bispedømmene har man oppnådd minst 40 prosent av hvert kjønn i rådene. Andelen menn ligger samlet sett på 41 prosent, omtrent det samme som etter valget i 2009. En tidligere undersøkelse viser at dem som ble valgt inn første gang i 2009 har litt andre kjennetegn enn medlemmene med flere perioder bak seg, både kirkelig og politisk. Men menighetsrådsmedlemmene utgjør samlet sett en kirkelig kjernegruppe.

Endringer i valgreglene til menighetsrådsvalg har gjort det lettere for velgeren å påvirke sammensetningen av menighetsrådene. Dobbelt så mange av de som stod på fast plass har røket ut, sammenliknet med ved valget i 2009. En god del flere av de som stod på varaplass har også blitt byttet ut med personer som i utgangspunktet hadde en plass lenger ned på listen. At velgerne endrer listen gjennom sin valgfærd er omtrent like vanlig i små som i store sokn.

Andelen rettede stemmer har økt fra 54 prosent til 65 fra 2009 til 2011. Antall rettede stemmesedler er større i sokn som hadde flere kandidater enn nødvendig for å fylle plassene i rådet, sammenliknet med de som hadde færre eller det samme antall kandidater som plasser å fylle. Den samlede valgdeltakelsen er også høyere i sokn som har "overskytende kandidater" enn i sokn som ikke har dette. Det kan skyldes at større valgmuligheter motiverer til å delta i valget. Men det kan også skyldes at noen av de samme faktorene som påvirker valgdeltakelse og rekruttering av velgere, også påvirker rekruttering av kandidater. Det er altså ikke sikkert hvilken årsakssammenheng som ligger bak høyere valgdeltakelse ved overskytende kandidater.

Det er noen mulige, utilsiktede konsekvenser av disse valgregelendringene. Dels har det vært en del tilfeller av "slengere", det vil si at personer er valgt inn med bare én eller noen få stemmer. En kunne også tenkt seg at disse regelendringene ville gjøre det enklere for organiserte mindretall å overkjøre uorganiserte flertall. Vi finner imidlertid ingenting som tilsier at det har hatt et stort omfang ved valget i 2011, og et mulig forslag om å gi adgang til forhåndskumulering for å bremse en slik effekt, vil til gjengjeld kunne ha ytterligere uheldige konsekvenser, som for eksempel i større grad å låse valget av leder og nestleder til nominasjonskomiteens forhåndskumulerte forslag, fremfor til rådets egen konstituering. En mulig utilsiktet konsekvens kan være at det blir noe vanskeligere å rekruttere kandidater, fordi en ikke lenger så lett kan forespeile folk langt nede på listen at det ikke blir valgt inn uansett. Men det er ikke opplagt at det er en uheldig konsekvens å unngå listefyll-navn som egentlig ikke ønsker innvelgelse.

Ved bispedømmerådsvalget blir kvinner (53 prosent) valgt inn i litt større grad enn menn, og yngre under 30 år valgt inn i større grad enn eldre over 60. Målsettingen om minst 20 prosent under 30 år blir oppnådd blant de 55 som velges i direkte valg/valgomgang. Den yrkesmessige profilen forsterkes ytterligere blant de innvalgte i retning av overvekt av ulike former for offentlig ansatte, færre fra privat virksomhet, sammenliknet med kandidatlistene. Færre pensjonister og flere studenter selvsagt henger sammen med aldersprofilen blant de innvalgte. Når det gjelder forholdet mellom medlemmer med bakgrunn fra kirkelige, politiske og andre verv, er mønsteret som blant kandidatene.

Også når det gjelder kandidatenes satsingsområder forsterkes tendensen som allerede er merkbar blant kandidatene, der noen få, etablerte og allment anerkjente og prioriterte områder av kirkelig virksomhet ligger de innvalgte hjerte nærmest. Det ser altså ut til at rådet er mer snevert sammensatt når det gjelder disse faktorene, enn kandidatlisten.

Som nevnt i 4.4.4 er det ingen tendens til at kandidater som ble anbefalt av enten Rausfolkekirke.no eller MorFarBarn.no ble valgt inn i større grad enn dem som ikke ble anbefalt. Det er heller ikke én av gruppene som er klart sterkere representert blant de innvalgte så lenge vi se på landsbasis, altså Kirkemøtet. Derimot kan det være ganske store forskjeller mellom bispedømmene, som avspeiler forskjellene i antall anbefalinger fra hver av gruppene.

Også i 2011 er det en ubestridelig tendens til at kandidater som står høyt oppe på den uprioriterte kandidatlisten har en langt høyere sjanse til å bli valgt inn, enn kandidater som står lenger nede på listen. Av alle innvalgte sto 78 prosent på plass 1 – 10, og 22 prosent på plassene 11 – 20. Dette er ikke en effekt av gjenvalg. Blant de nyinnvalgte, som riktignok bare er 23 personer, er effekten den samme. 83 prosent av de som ble valgt inn for første gang sto på de ti øverste plassene, bare 17 sto på de ti nederste. Det mest alvorlige problemet med dette er for det første at kandidatenes sjanser til å bli valgt inn, avhenger av hvilken plass de står på. Det er med andre ord ikke lik sjanse til å bli valgt fra en hvilken som helst plass på listen. Dette problemet vil ikke avhjelpes bare ved å randomisere kandidatoppsettet. Det er også en indikasjon på at velgerne langt på vei har valgt innenfor en faktisk kandidatliste på en 5 – 7 navn, og at kandidatlisten på 18 – 20 navn i realiteten er fiktiv. I avsnittet om informasjon om kandidater har vi pekt på noen grunner til at det er slik. Både innhold og tilrettelegging av kandidatinformasjonen, innenfor en valgordning som tvinger velgeren til å foretrekke minst én av 18 kandidater, ser ut til å være viktige grunner til at det har gått slik. Denne svært uheldige effekten, som også er en indikasjon på at velgerne i liten grad har hatt reelle valgmuligheter, må altså sees i sammenheng med hele valgordningen. Sammen med flere andre faktorer, som andel forkastede stemmer, problemer med å få kandidatinformasjonen til å fungere godt, og omfattende rapportering om usikkerhet og forvirring i valglokalene omkring utfylling av stemmesedlene, er dette en indikasjon på at en heller ikke ved 2011-valget har fått preferansevalgordningen til å fungere. I denne forbindelsen bør en imidlertid også spørre seg om det er mulig å få en slik ordning til å fungere for valg til bispedømmeråd og Kirkemøtet. Dette spørsmålet drøftes nærmere i Sluttevalueringen av 2009- og 2011-valget under ett.

7 SAMMENFATNING

7.1 ORGANISASJON OG ORGANISASJONSSTRUKTUR

- Prosjektorganiseringen av reformen ser ut til å ha fungert godt, selv om den er krevende. Samordning og integrasjon på og mellom de sentrale og regionale nivåene ser også ut til å fungere tilfredsstillende. Derimot er det betydelige utfordringer med å få til en god samordning og integrasjon av fellesråd og menigheter i reformen. Store lokale ulikheter blant annet mhp. ressursituasjon og forutsetninger, gir ulik innsats og tydelige forskjeller i hvor godt reformen er forankret lokalt.

7.2 NOMINASJON

7.2.1 MENIGHETSRÅDSVALGET

- Bare litt under halvparten av menighetene oppnår overskytende kandidater, og det er blitt færre siden forrige valg. Målsettingen om vekst i antall nominasjoner til menighetsrådene er ikke nådd. Hovedgrunnen er nok at det er vanskelig å få folk til å stille som kandidater, ikke nødvendigvis at de lokale aktørene gjør en dårlig jobb med nominasjonen. Likevel begrenser det velgernes reelle valgmuligheter. Med 6 prosent ungdomskandidater er en langt unna målet om 20 prosent under 30 år.

7.2.2 BISPEDØMMERÅDSVALGET

- Det er også betydelige problemer med nominasjonen til bispedømmerådsvalget. Det er liten interesse blant menighetsrådene for å sende inn forslag på kandidater i forkant av nominasjonen, og under en fjerdedel av menighetsrådene sender inn forslag. Det øker innflytelsen for de menighetsrådene som faktisk sender inn forslag, men det gir nominasjonskomiteene mye mindre handlingsrom i nominasjonen.
- Tiltaket med å innhente kandidatenes syn på aktuelle kirkelige spørsmål for å sikre bredde i nominasjonen har ikke fungert, på noen få unntak nær. Nominasjonskomiteene har enten ikke fått svarene, eller nominasjonen var i realiteten avsluttet før de fikk dem. Noen få steder var det for få navn i utgangspunktet. Kandidatlistene kan også, i alle fall innen noen bispedømmer, virke noe smalt sammensatt kirkepolitisk sett.
- Det er en jevn fordeling mellom kvinner og menn, men en når ikke helt målet for ungdomsrepresentasjon med 17 prosent under 30 år. 48 av de sittende 77 leke medlemmene har stilt til gjenvalg. Så godt som alle kandidatene har erfaring fra kirkelige verv.

7.3 INFORMASJON

7.3.1 BISPEDØMMERÅDSKANDIDATENE

- Det er satt i verk flere tiltak for å bedre informasjonen om bispedømmeråds kandidatene, men disse tiltakene har ikke greid å treffe de behovene som valgordningen og -reglene for bispedømmerådsvalget skaper. Denne valgordningen krever at velgeren foretrekker minst én kandidat. Velgeren må derfor ha informasjon som gjør det mulig å *sammenligne* kandidatene, *identifisere forskjeller* mellom dem, og til slutt *foretrekke* én eller helst flere av dem.
- Kandidatenes syn på aktuelle kirkelige spørsmål har ikke i tilstrekkelig grad tydeliggjort forskjeller mellom kandidatene. Dels fordi for mange av spørsmålene er uhensiktsmessig utformet, dels fordi kandidatenes svar er for generelt positive, for usammenlignbare eller forutsetter spesialkunnskap hos velgeren.
- Tilretteleggingen av denne informasjonen på kirkevalgets nettside er også lite egnet for å sammenligne så mange kandidater. Derimot er noen av bispedømmenes kandidatbrosjyrer mer vellykkede. De har i noen tilfeller greid å gi en kortfattet og oversiktlig presentasjon, som samtidig profilerer kandidaten og vedkommendes mål og ideer for arbeidet i bispedømmerådet.
- Kandidatene utnytter i nokså liten grad de plattformene som blir lagt til rette for mer individuell informasjon. Bare et fåtall (ca. 20 prosent) har egen kandidat-facebookside. Enda færre bruker den særlig aktivt, og det er lite dialog og kommunikasjon med velgere eller andre kandidater om kirkelige spørsmål.
- Samtidig er det en svært krevende oppgave å dekke behovet for informasjon som preferansevalgordningen utløser. Velgeren skal informeres om mange kandidater, kandidatene blir i stor grad selv ansvarlige for å utforme informasjonen, det finnes lite opparbeidet kunnskap hos velgerne om valgalternativene å lene seg på, og det er dessuten et spørsmål hvorvidt kandidatene egentlig er så forskjellige.

7.3.2 MENIGHETSRÅDSKANDIDATENE

- Informasjonen om menighetsråds kandidatene er ikke blitt vesentlig bedre siden 2009. Riktignok informerer litt flere menigheter om kandidatene i 2011, men økningen er liten og fremfor alt er innholdet i informasjonen utilstrekkelig. I mer enn halvparten av menighetene får ikke velgerne vite annet enn navn, alder, gateadresse og eventuelt yrke.
- Kirkerådet la til rette en nettside der menighetene kunne legge inn søkbar kandidatinformasjon, men under en tredjedel av menighetene har lagt inn mer enn navn, alder og ev. yrke her eller på sin egen nettside. Det er problematisk at den lokale informasjonsstrategien i så stor grad baserer seg på at "folk vet hvem dette er".

7.3.3 GENERELL INFORMASJON OM VALGET

- Når det gjelder mer generell informasjon om valget har det også i 2011 vært en rekke ulike tiltak for å skape oppmerksomhet om og kjennskap til valget. Valgkortet, som medlemmene opplever som en veldig viktig informasjonskanal, har fått en annen utforming med et visst skifte av fokus: mer vekt på kommunikasjon om tilhørighet til et fellesskap, og mindre vekt på informasjon om deltakelse i medbestemmelse.

7.4 VALGDELTAELSE

- Det har vært en svak økning i valgdeltakelsen siden 2009, til 13,5 (fra 13,1) i menighetsrådsvalget, og 10,6 (fra 10,0) i bispedømmerådsvalget. Velgerundersøkelsen viser at ca. 1/4 stemte for første gang ved dette valget. Det har altså vært en ytterligere mobilisering av velgere ved 2011-valget.
- Som i 2009 varierer valgdeltakelsen systematisk med soknestørrelse. Sokn med under 2000 stemmeberettigede har gjennomgående betydelig høyere valgdeltakelse enn sokn med flere enn 2000 stemmeberettigede. Forskjellene er de samme om i 2009, noe som tyder på at dette henger sammen med svært stabile faktorer for valgdeltakelse og velgeradferd.
- Økt tilgjengelighet gjennom samordning med offentlige valg har opplagt betydning for valgdeltakelse, men det er likevel ingen entydig sammenheng og mønsteret i deltakelse ved kirkevalget fulgte ikke mønsteret for deltakelse i lokalvalget i ett og alt.
- Informasjons- og kommunikasjonsaktiviteter er en sentral del og viktig blant annet for å få medlemmene til valgurnene. Det er likevel vanskelig å spore effekten av ulike enkelttiltak i valgdeltakelse. Men valgdeltakelsen er litt høyere i sokn der det har vært lokal avisomtale av kandidater og der de har hatt "andre", ikke nærmere spesifiserte, men kanskje mer kreative tiltak. Dette gjelder først og fremst store sokn.

7.5 FORKASTEDE STEMME

- 9,2 prosent av stemmene ved bispedømmerådsvalget ble forkastet (mot ca. 5 prosent i 2009). 6,5 prosent av disse var blanke, resten feilutfyllt. Dette er dramatisk høyt, og et svært stort problem for kirkevalget. Det kan ha rammet bestemte velgergrupper som dermed får mindre innflytelse på resultatet. Det svekker også den generelle tilliten til kirkevalget, og er frustrerende for lokalt ansvarlige som har lagt mye arbeid i å planlegge og avvikle et valg.
- Vi mener årsaken skal finnes i et sammenfall av ulike omstendigheter:
 - valgordningen er ny og relativt ukjent for de fleste, men krever samtidig at velgeren må gjøre en prioritering og ikke kan levere en urettet stemme. Dette skaper et stort behov for informasjon og veiledning.
 - Fra sentralt hold har en fjernet informasjon om stemmegivning fra valgkortet, og nøyd seg med å henvise til mindre tilgjengelig informasjon på kirkevalgets nettsider.
 - Hovedtyngden av informasjons- og veiledningsbyrden har dermed falt på de lokale valgarrangørene og stemmestyrene, en byrde de har svært ulike forutsetninger for å bære. Noen har greid det fint og har relativt lav andel forkastede stemmer, noen har ikke mestret denne oppgaven og får en skyhøy andel forkastede stemmer.
 - I nesten en femdel av de nær 500 soknene med mindre enn 1000 medlemmer er hver femte stemme eller mer blitt forkastet.
 - Endringer i sammensetningen av valgfunksjonær-korpset kan ha spilt inn når det gjaldt hvor godt rustet menighetene var i denne situasjonen.

7.6 FRA VALG TIL RÅD

7.6.1 BISPEDØMMERÅDS-/KIRKEMØTEVALGET

- Også i 2011 viser det seg at kandidater høyt oppe på kandidatlisten hadde langt høyere sjanse til å bli valgt inn enn kandidater som står lenger nede på listen. 78 prosent av dem som ble valgt inn sto på plassene 1 – 10, bare 22 prosent sto på plassene 11 – 20. Dette mønsteret er tydelig også blant dem som velges for første gang, og skyldes altså ikke gjenvalg og ”ettervirkning” fra 2009. Kandidatenes sjanse til å bli valgt inn avhenger av hvilken plass de har på den uprioriterte kandidatlisten.
- Denne effekten må sees i sammenheng med analysen av kandidatinformasjonen (se ovenfor), og kan tyde på at velgerne i realiteten har valgt blant de øverste kandidatene, ikke blant alle 18 – 20 navn i realiteten er fiktiv. Den er ytterligere en indikasjon på vanskelighetene med å få preferansevalgordningen til å fungere tilfredsstillende.
- Kvinner blir valgt inn i litt større grad enn menn (53 prosent), og yngre under 30 år valgt inn i større grad enn eldre over 60, slik at en når målsettingen om minst 20 prosent under 30 år. Den yrkesmessige profilen til de innvalgte er i enda større grad enn kandidatene preget av ulike former for offentlig ansatte og få fra privat virksomhet. Også når det gjelder kandidatenes satsingsområder forsterkes tendensen blant kandidatene. Det er noen få, etablerte og allerede prioriterte områder av kirkelig virksomhet som ligger de innvalgtes hjerte nærmest.

7.6.2 MENIGHETSRÅDSVALGET

- Andelen unge under 30 år har økt fra 2009 til 2011 i 10 av bispedømmene til 7 prosent (faste medl.), men fortsatt er man langt unna målet om 20 prosents ungdomsandel i rådene. Gjennomsnittsalderen i bispedømmene er 50,6 år. I 9 av bispedømmene har man oppnådd minst 40 prosent av hvert kjønn i rådene. Andelen menn ligger samlet sett på 41 prosent, omtrent det samme som etter valget i 2009.
- En tidligere undersøkelse viser at menighetsrådsmedlemmene etter valget i 2009 samlet sett utgjør en kirkelig kjernegruppe med høy deltakelse, stor interesse for lokale kirke og høy oppslutning og sentrale trosforestillinger. Men medlemmene som ble valgt første gang i 2009 har likevel en litt bredere profil, kirkelig og politisk, sammenlignet med medlemmene med flere perioder bak seg.
- Endringer i valgreglene til menighetsrådsvalg har gjort det lettere for velgeren å påvirke sammensetningen av menighetsrådene. Det er nok noen mulige, utilsiktede konsekvenser av disse valgregelendringene, men likevel neppe slik at det krever ytterligere endringer.

DEL 2

SAMORDNING AV KIRKELIGE VALG OG OFFENTLIGE VALG

AV JO SAGLIE OG ULLA SCHMIDT¹⁷

¹⁷ Jo Saglie har skrevet avsnitt 5, Ulla Schmidt har skrevet de øvrige avsnittene.

1 INNLEDNING

Ett av kravene til Demokratireformen i det politiske forliket fra 2008, er som kjent at reformen skal inneholde kirkevalg samtidig med offentlige valg. "Samtidig med" innebærer er i denne sammenhengen også definert som på samme sted som.

Evalueringen av kirkevalget 2009 viste at menighetene lojalt fulgte dette pålegget. Den viste også at på samme måte ved prøveordning i et utvalg menigheter ved menighetsrådsvalget i 2005, hadde denne samordningen betydning for valgdeltakelsen. I drøftingen i Del 1 har vi argumentert for at det med bakgrunn i disse dataene er rimelig å anslå at samordning med politiske valg kan ha bidratt til 4 – 5 prosentpoengs heving av valgdeltakelsen ved kirkevalgene i 2009 og 2011.

Samtidig har det underveis kommet frem prinsipielle innvendinger mot en slik samordning av valg til verv i et trossamfunn og politiske valg. Kommunal- og regionaldepartementets evaluering av stortingsvalget i 2009 tydet også på at det i enkelte kommuner hadde vært ulike praktiske problemer med samordningen, og at disse i noen tilfeller også gikk ut over avviklingen av stortingsvalget. Dette gikk blant annet på dårlig skilting som førte til forvirring blant velgere, noen tilfeller av pågående rekruttering til kirkevalget blant dem kom for å stemme ved det politiske valget, overdrevne forventninger om praktisk bistand med valgavvikling, utstyr etc. fra kommunen, dårlig kapasitet til å håndtere økt tilstrømning til kirkevalget, og sviktende kunnskap om valgavviklingen blant kirkevalgets stemmestyrer.

Evalueringsoppdraget for kirkevalget 2011 omfatter derfor også analyse og vurdering av samordningen av kirkevalget og lokalvalget. Vi ser for det første på erfaringer og vurderinger hos menighetenes og kommunenes administrativt valgansvarlige når det gjelder den praktiske planlegging og avvikling av valgene, og dessuten på mer overordnede vurderinger av samordning og atskillelse av de to valgene. For det andre analyserer vi synspunkter på en slik samordning i ulike innbyggergrupper: medlemmer av Den norske kirke som har stemt ved kirkevalget, medlemmer som ikke har stemt, og innbyggere som ikke er medlem av Den norske kirke.

Til disse analysene har vi brukt data innhentet gjennom spørreundersøkelser dels til administrativt ansvarlige for kirkevalget i menighetene og til administrativt ansvarlige for lokalvalget, valgmoduldata om lokalisering av kirkevalget, og data fra spørreundersøkelsen blant et tilfeldig befolkningsutvalg (se del 3).

2 REGLER OG RETNINGSLINJER FOR SAMORDNING AV POLITISKE OG KIRKELIGE VALG

Kirkemøtets vedtatte særskilte regler for valg til menighetsråd ved de kirkelige valg 2011 fastsetter at valget skal holdes mandag 12. september (§ 2.1). Menighetsrådet kan vedta at det i tillegg også holdes valg søndagen før den offisielle valgdagen. Det er også fastsatt i reglene at menighetsrådet bestemmer hvor stemmegivningen skal foregå, og at "Valget holdes i lokaler som gir god tilgjengelighet, om mulig i umiddelbar nærhet av kommunens valglokaler" (§ 2.3). Reglene for tidspunkt (med unntak av dato) og lokalisering av de kirkelige valgene er ikke endret fra valget i 2009. Det er ikke adgang til dispensasjon til å avholde på andre dager. En menighet som for eksempel av mer prinsipielle grunner ønsker å avholde valg *kun* på den foregående søndagen, har ikke anledning til det (Valghåndbok s. 40).

Del 2. Samordning av kirkelige valg og offentlige valg

Ifølge veiledningen til reglene bør åpningstidene for valglokalene til kirkevalget følge åpningstidene for lokalvalget. Det sies uttrykkelig at når beslutningen om tid for stemmegivning er overlatt til de lokalt ansvarlige, så er det fordi tid for stemmegivning ved lokalvalget også fastsettes lokalt, av kommunens valgstyre. Det er altså ikke av hensyn til lokalt selvstyre i Den norske kirke, men av hensyn til å sikre maksimal koordinering med lokalvalget.

Veiledningen gir også noen retningslinjer og anbefalinger når det gjelder lokalisering og forholdet til de offentlige valgene mer generelt. På den ene siden bør kirkevalgets valglokaler ligge i umiddelbar nærhet av valglokalene for lokalvalget, på den annen side ikke slik at [kirke-]valget kan blandes sammen med kommunestyre- og fylkestingsvalget. Normalordningen bør være at valget finner sted i samme antall valgkretser som de offentlige valgene. Kirke eller annet kirkelig lokale kan brukes *der de ligger i umiddelbar nærhet av kommunens valglokale*. For å unngå sammenblanding med de offentlige valgene er det samtidig viktig at kirkevalg i samme bygning eller bygningskompleks som lokalvalget avklares i dialog med kommunens valgstyre. Atskilthet mellom de to valgene skal sikres enten ved ulike innganger eller ulike rom. Normalt skal de to valgene ikke holdes i samme rom, men kan unntaksvis aksepteres dersom det ikke finnes andre muligheter. Rommet må da være tilstrekkelig stort og det må være forskjellige stemmestyrebord, stemmesedler på forskjellige steder og valgavlukker / steder for behandling av stemmeseddel. Det må også være forskjellige personer som utfører oppgaver ved de to valgene.

Denne samordningen av de kirkelige valgene med kommunestyre- og fylkestingsvalget krever nødvendigvis koordinering med kommunens valgstyre, og veiledningen anbefaler at denne koordinerende kontakten skjer på fellestråds-/kommunenivå. I veiledningen er det pekt på noen tiltak som skal kunne forhindre uklarhet eller sammenblanding mellom valgene. De omfatter informasjon til kommunens valgstyrer, kontakt for å koordinere sted og tidspunkt for de kirkelige valgene, klare avtaler om praktisk bistand og skilting av valgene, og bedre opplæring av kirkelige valgmedarbeidere (Valghåndbok s. 43).

3 PLANLEGGING OG PRAKTISK SAMARBEID FELLESRÅD – KOMMUNE

Fellesrådene ved kirkevergene ble altså anmodet om å ta kontakt med kommunens valgstyre tidlig i planleggingsprosessen. Nesten alle de administrativt ansvarlige på kirkelig og på kommunalt hold oppgir at det har vært kontakt mellom den lokale kirken og kommunen i forkant av valget. Det vanligste er at representanter for den lokale kirken kontakter kommunen, men en fjerdedel av de kommunale valgansvarlige oppgir at det var de som kontaktet kirken.

Det meste av kontakten har dreid seg om å skaffe lokaler for kirkevalget i nærheten av kommunens valglokaler (99 prosent av de adm. ansvarlige for kirkevalget på lokalplan), og om koordinering av praktiske forhold rundt avviklingen som skilting, opptreden, plassering av utstyr etc. (61 prosent av de lokalt ansvarlige for kirkevalget). Men ca. en tredjedel av de ansvarlige i menighetene sier også at kontakten har dreid seg om lån av utstyr. Færrest oppgir at de har tatt opp koordinering av forhåndsstemmegivning. Det ser ut til at begge parter er fornøyd med resultatene av kontakten. To tredjedeler av de ansvarlige i menighetene svarer at de tilfredse med kommunens tilbud når det gjelder lokaler. Bare 4 prosent er direkte misfornøyd. Også blant de kommunalt ansvarlige synes det store flertallet, 80 prosent, at kontakten med menigheten har fungert greit. Av de øvrige svarer de

fleste ”både – og”, og bare 4 prosent er direkte misfornøyd. Blant de relativt få som enten er ambivalente eller misfornøyd synes de fleste at kirken har hatt for store forventninger til bistand fra kommunen, at planlegningen kommer for sent i gang, eller at kirken tar lokaler og annen tilrettelegging fra kommunens side som en selvfølge. Noen få mener at kirken hadde for liten forståelse for viktigheten av å holde valgene godt atskilt.

Alt i alt er hovedtendensen at de valgansvarlige aktørene både i den lokale kirken og i kommunene er tilfredse med kontakten i forkant av valget for å koordinere og planlegge de to valgene samme dag. Hva så med selve valgavviklingen?

4 SAMLOKALISERING AV KIRKELIGE OG POLITISK VALG 2011: PRAKSIS, ERFARINGER OG VURDERINGER

Hvilke løsninger er valgt når det gjelder lokalisering av kirkevalget i umiddelbar nærhet av kommunens valglokale? Det overveiende flertallet av valglokaler ligger i samme bygning som det borgerlige valget, men i et annet rom (Tabell 61). 82 prosent av alle valglokaler er lokalisert på denne måten.

Tabell 61 Valglokaler for menighetsrådsvalget 2011 og fordeling på sokn. Antall og prosent. Flere avkrysningsalternativer mulig

Valglokaler	Antall sokn	Antall valgkretser/lokaler	Andel av totalt antall valgkretser/lokaler
Valg i samme bygning som borgerlig valg, annet rom	882	1980	82
Valg i annen bygning enn borgerlig valg	101	134	6
Valg i kirken	88	93	4
Samme bygning som borgerlig valg, samme rom	120	211	9
N	957	2418	101

Kilde: Valgmodul/Kirkerådet

Derimot er kirker praktisk talt avviklet som valglokaler. I 4 prosent av valgkretsene foregår valget i en kirke. I nesten 1 av 10 valgkretser foregår det kirkelige valget i samme rom som det borgerlige valget. Det ser ikke ut til at denne andelen har gått ned siden 2009.¹⁸ Veiledningen til valgreglene fastslår at ”Det er normalt ikke adgang til å benytte samme rom til valglokale for både kirkevalget og kommunestyre- og fylkestingsvalget”, og at bare der det ikke finnes alternativer kan en slik løsning unntaksvis godtas (Valghåndbok s. 41). Det er grunnlag for å spørre om menighetene tolker denne åpningen for vidt, når det er et såpass stort omfang av lokalisering i samme rom, og denne løsningen dessuten ikke minker i omfang.

¹⁸ Tallene for hvert av årene er ikke direkte sammenlignbare på grunn av en del manglende registreringer i 2009-dataene. Vi har derfor avstått fra å sette disse opp i tabeller.

Del 2. Samordning av kirkelige valg og offentlige valg

Vi har også spurt de kommunalt valgansvarlige om hvordan kirkevalget har vært lokalisert i nærheten av kommunens valglokaler. 9 av 10 kommunalt valgansvarlige rapporterer at kirkevalg lokalisert i samme bygning, men annet rom enn lokalvalget har vært brukt i deres kommune (Tabell 62). Det er en liten endring sammenlignet med 2009, ifølge disse respondentene. 17 prosent av respondentene sier at det i deres kommune har forekommet at kirkevalget har vært lokalisert i samme rom som lokalvalget.

Tabell 62 Lokalisering av kirkevalget i nærheten av kommunens valglokaler, 2009–2011. Andel kommuner. Prosent. Flere kryss mulig

	2011	2009
I annen bygning i umiddelbar nærhet av kommunevalget (f.eks. annen bygning i samme skolekompleks)	11	11
I annen bygning med avstand til kommunevalget (mer enn ca. 100 m)	5	9
I samme bygning, men i annet rom enn kommunevalget	91	88
I samme rom som kommunevalget	17	18
Vet ikke	1	3
N	266	265

Kilde: KIFO Spørreundersøkelse kommunalt valgansvarlige

Ifølge respondentene forekommer kirkevalg i annen bygning med noe avstand til lokalvalg i litt færre valgkretser i 2011 enn i 2009. For øvrig har lite endret seg fra 2009 til 2011 når det gjelder hvordan kirkevalget er blitt lokalisert i forhold til lokalvalget, slik de kommunalt valgansvarlige har registrert det.

Ifølge de kommunalt valgansvarlige har samlokaliseringen av kirkevalget med lokalvalget i 2011 ikke skapt problemer for lokalvalget. På spørsmålet "Skapte samlokalisering av kirkevalg og kommunevalg problemer for kommunevalget i din kommune i 2011 eller skapte det ikke problemer?", der respondentene skulle svare langs en skala mellom 1 (=skapte problemer) og 5 (=skapte ingen problemer), er gjennomsnittsscoren 4,6 (N=257; "vet ikke" holdt utenfor). De som hadde krysset av for svaralternativ på skalaen 1 – 3 (10 prosent) ble stilt et oppfølgingsspørsmål om hva disse problemene besto i. Siden svært få i utgangspunktet krysset av for at samlokaliseringen hadde skapt problemer, sier ikke disse tallene så mye. Men den største andelen (33 prosent) av denne lille gruppen svarer at problemet var at stemmestyremedlemmer ved kirkevalget forsøkte å rekruttere velgere blant dem som stemte ved lokalvalget. Alt tyder altså på at dette problemet forekommer i svært lite omfang.

Fordi det er så store forskjeller på fordelingen av respondentene på de ulike verdiene, med svært små underutvalg for verdiene 1 – 3, har det liten hensikt å se på hvordan ulike grupper av respondenter (for eksempel fra kommuner av ulik størrelse) fordeler seg på de ulike svarene.

Også blant menighetene peker få på mulige negative virkninger av samordning av kirkevalget med lokalvalget. I Del 1 er det allerede drøftet hvordan de valgansvarlige rapporterer at samtidigheten av de to valgene slik de opplever det ikke har hatt negativ innvirkning for arbeidet med å rekruttere kandidater til de kirkelige rådene 3.4. Bare 14 prosent er uenige i påstanden "når kirkevalget foregår samtidig med kommunevalget er det lettere å få oppmerksomhet om lokale kirkelige saker" (Tabell 63).

Del 2. Samordning av kirkelige valg og offentlige valg

Tabell 63 Oppfatning av oppmerksomhet for lokale kirkelige saker når kirkevalget er samtidig med kommunevalg. Prosent.

Ut fra erfaringene i din menighet ved 2011-valget, er du enig eller uenig i denne påstanden: "når kirkevalget foregår samtidig med kommunevalget er det lettere å få oppmerksomhet om lokale kirkelige saker"?	
Enig	45
Verken enig eller uenig	36
Uenig	14

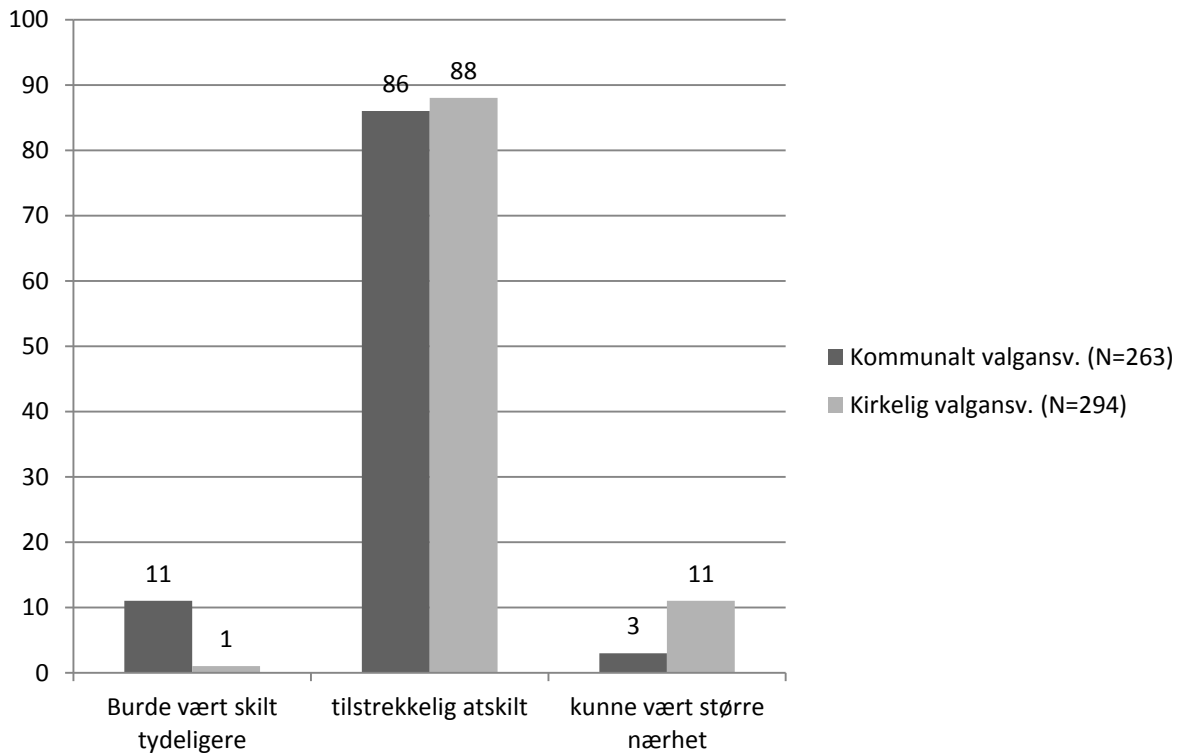
Kilde: KIFO spørreundersøkelse til adm. valgansvarlige i menigheter.

Også når vi spør henholdsvis de kirkelige og de kommunalt valgansvarlige etter et overordnet helhetsinntrykk av valget i 2011 og hvorvidt de to valgene fremsto tilstrekkelig atskilt fra hverandre i kommunen eller menigheten er vurderingen positiv (Figur 8). Det er en liten, men interessant forskjell mellom de kirkelige og de kommunale valgansvarlige, ved at en noe større andel av de kirkelige mener at valgene godt kunne hatt større nærhet til hverandre, og en like stor andel av de kommunalt valgansvarlige mener de burde vært skilt tydeligere. Men hovedtendensen er at godt over 80 prosent i begge grupper mener at de to valgene fremsto som tilstrekkelig atskilt i sin kommune/menighet.

Verken når det gjelder planleggingskontakt og koordinering i forkant eller når det gjelder den praktiske avviklingen av selve valgdagen har de kommunalt valgansvarlige altså særlig store innvendinger til at kirkevalget legges til samme sted og tid som det offentlige valget. I det store og hele mener de at samordningen har fungert greit og skapt få praktiske problemer for avvikling av lokalvalget. Samordningen vekker lite kritikk blant dem som har ansvaret for de politiske valgene i kommunene.

Del 2. Samordning av kirkelige valg og offentlige valg

Figur 8 Ut fra helhetsinntrykk av valget i 2011 i din menighet / kommune, mener du at kirkevalget og kommunevalget fremsto tilstrekkelig atskilt fra hverandre eller ikke? Prosent. ("Vet ikke" holdt utenfor)

Kilde: KIFO Spørreundersøkelser til administrativt ansvarlige for kirkevalg og kommunevalg.

Det er imidlertid fullt mulig å være kritisk til en slik samlokalisering ut fra mer prinsipielle innvendinger, også selv om det ikke oppstår spesielle praktiske problemer i planlegging og avvikling. Vi har derfor også spurt om det var motstand i kommunens valgstyre mot å legge kirkevalget i lokaler i nærheten av lokalvalgets lokaler. På en skala fra 1 (=stor motstand) til 5 (=ingen motstand) er gjennomsnittsscoren 4,85 når "vet ikke"-gruppen holdes utenfor (N=253). 93 prosent krysser av for svaralternativet "ingen motstand". Dette svaralternativet indikerer ikke nødvendigvis at de er positive. Det kan også bety at de rett og slett ikke bryr seg så veldig og ikke synes at dette er noen stor sak. Vi har også spurt hva respondentene selv mener om samordningen. Disse svarene skal naturligvis leses i lys av at de kan være preget av en selvforståelse som administrativt ansvarlig for å sette politiske vedtak ut i livet, snarere enn å skulle mene noe om hvorvidt de er gode eller dårlige. Litt over 1 av 10 er prinsipiell motstander av en samordning av politiske og kirkelige valg. To tredjedeler har imidlertid ingen innvendinger (Tabell 64).

Del 2. Samordning av kirkelige valg og offentlige valg

Tabell 64 Syn på samordning av kirkevalg og kommunevalg blant kommunalt valgansvarlige. Prosent.

Ut fra erfaringene med valget i din kommune i 2011, hvilket av følgende utsagn kommer nærmest din egen oppfatning av å samordne kirkevalget med politiske valg (kommunevalgene)?	Prosent
Jeg er prinsipielt imot en slik samordning av kirkevalg med politiske valg	11
Jeg mener det i praksis vil være vanskelig å få en slik ordning til å fungere tilfredsstillende	5
Dersom kirkevalget skal legges samtidig med og i nærheten av kommunevalgene, må koordineringen bli bedre	10
Jeg har ingen innvendinger til at kirkevalget legges samtidig med og i nærheten av kommunevalgene	67
Jeg har ingen oppfatninger om dette	7
Total (N=271)	100

Kilde: KIFO/spørreundersøkelse til kommunalt valgansvarlige

Alt i alt er det lite kritikk mot samordning av kirkevalget med det offentlige valget når det gjelder den praktiske avviklingen. Det er også lite motstand mot ordningen mer generelt blant de politisk og de administrativt ansvarlige for de borgerlige valgene, heller ikke mer prinsipiell motstand.

5 SAMORDNING AV KIRKELIGE OG POLITISKE VALG: HVA MENER KIRKEMEDLEMMENE OG BORGERNE?

Samordningen av de kirkelige valg og politiske valg berører opplagt ikke bare dem som er ansvarlige for å gjennomføre valgene etter regelverket. Det angår også borgerne: dem som er medlem av Den norske kirke og enten stemmer eller ikke stemmer ved kirkevalget, og dem som ikke er medlem av Den norske kirke. Vi har derfor sett på hva opinionen – både medlemmer og ikke-medlemmer – mener om samordning av kirkelige og offentlige valg ved hjelp av materialet fra befolkningsundersøkelsen (se nærmere omtale i Del 3, seksjon 1.2 og appendiks). Hoveddelen av denne analysen dreier seg om oppfatninger om samordningen, og hvordan disse oppfatningene varierer mellom ulike grupper i Den norske kirke. Først skal vi imidlertid se litt på velgernes kjennskap til samordningen av valgene.

5.1 KJENNSKAP TIL SAMORDNINGEN

Undersøkelsen inneholdt et spørsmål om man visste at det ble holdt kirkevalg samtidig med lokalvalget. Dette er et spørsmål som må tolkes med forsiktighet: mange vil (bevisst eller ubevisst) underspille sin egen uvitenhet, når de blir spurt av en intervjuer. Spørsmålet kan derfor overvurdere befolkningens kjennskap til samordningen.

Del 2. Samordning av kirkelige valg og offentlige valg

Tabell 65. Kjennskap til at kirkevalget og lokalvalget ble holdt samtidig, etter medlemskap i Den norske kirke. Prosent

	Medlem av Den norske kirke	Ikke medlem	Total
Visste at valget ble holdt samtidig	93	84	91
Visste det ikke	7	16	9
N	1144	326	1470

Kilde: ISF Spørreundersøkelse blant velgere og innbyggere. Spørsmål: Visste du at det ble avholdt kirkevalg samtidig med høstens lokalvalg?

Med dette forbeholdet viser Tabell 65 at de aller fleste har fått med seg at valgene ble holdt samtidig. Hele 93 prosent av Dnks medlemmer sa at de kjente til samordningen. Naturlig nok er tallet noe lavere for ikke-medlemmer, som blant annet ikke har fått tilsendt valgkort. Materialet viser også at kjennskapen er utbredt innenfor alle undergrupper av medlemmer (tabellen er ikke vist her). Ikke uventet er kunnskapen lavest blant dem som aldri har stemt ved et kirkevalg, men også her svarte 89 prosent at de kjente til samordningen.

5.2 HOLDNING TIL SAMORDNINGEN

I undersøkelsen ble holdninger til samordning målt med to separate spørsmål, ett om valgene bør holdes på samme dag og ett om de bør holdes på samme sted. Det er imidlertid ikke særlig meningsfullt å analysere spørsmålene om samme dag og samme sted hver for seg. Spørsmålet om «samme sted» har for eksempel én betydning hvis valgene holdes på samme dag (samordning), og en helt annen betydning hvis valgene holdes på ulike dager (ingen samordning). Det er *kombinasjonen* av samordning i tid og sted som er interessant her. I Tabell 66 har vi derfor fordelt respondentene i utvalget etter kombinasjoner av svar på de to spørsmålene. Et hovedresultat er at flertallet – 63 prosent av utvalget som helhet (medlemmer og ikke-medlemmer samlet) – svarte at de syntes valgene burde holdes på samme dag og sted.

Tabell 66. Holdning til at valgene holdes på samme dag og samme sted. Prosent, med basis i grandtotalen

	Bør holdes samme dag	Har ingen mening	Bør ikke holdes samme dag	Total	N
Bør holdes samme sted	63	8	9	80	1173
Har ingen mening	1	9	1	11	161
Bør ikke holdes samme sted	1	2	6	9	136
Total	65	19	16	100	1470
N	953	281	236	1470	

Kilde: ISF Spørreundersøkelse blant velgere og innbyggere. Spørsmål: Synes du kirkevalg og lokalvalg bør holdes på samme dag? Synes du kirkevalg og lokalvalg bør holdes på samme sted?

Svarfordelingen på de to spørsmålene hver for seg framkommer i kolonnen og raden med overskrift «Total». Det er flere som svarer at de vil ha valg på samme sted (80 prosent) enn på samme dag (65 prosent). Dette kan sies å være overraskende, siden samme sted kan være mer problematisk ut fra argumentet om sammenblanding av det kirkelige og det kommunale. Spørsmålet om «samme sted» er imidlertid ikke helt entydig, og fanger ikke opp de prinsipielle motsetningene så godt. Samme sted kan forstås både som «samme rom», «samme bygning, men ikke samme rom» og «forskjellige bygninger som ligger i nærheten av hverandre».

I den videre analysen slår vi derfor disse to spørsmålene sammen til en felles variabel for holdning til samordning. Vi ønsker å sammenligne de som ønsker en samordning av kirkelige og offentlige valg med dem som ikke gjør det. *Tilhengerne* av samordning er de som ønsker å ha valget både på samme dag og sted, altså øverste venstre rute i Tabell 66. Som *motstandere* av samordning regner vi ikke bare de som sier nei både til samme dag og samme sted, men også de som sier nei til en av delene. Dette gjelder hovedsakelig en gruppe i utvalget som vil ha valgene på samme sted, men ikke samme dag. Denne kombinasjonen kan ikke oppfattes som en tilslutning til samordning. Samordningsmotstanderne er altså de som finnes i øverste høyre, nederste venstre og nederste høyre hjørne i Tabell 66. Da gjenstår de som har svart «ingen mening» på ett eller begge spørsmål. Disse slås sammen til kategorien «ingen mening» på den felles variabelen.

I analysene som følger skal vi bruke dette målet til å utforske variasjon mellom grupper i befolkningen, utenfor og innenfor Dnk. Først presenterer vi noen analyser av forholdet mellom holdninger til samordning og graden av tilknytning til Dnk, før vi går videre til variasjoner etter deltakelse i lokalvalg og partipolitisk tilhørighet. Sistnevnte analyse tar sikte på å vise hvordan holdninger til samordning føyer seg inn i et bredere politisk landskap.

5.2.1 HOLDNING TIL SAMORDNING OG TILKNYTNING TIL DNK

Tabell 67 viser hvordan holdningene fordeler seg blant medlemmer og ikke-medlemmer. Det er betydelig oppslutning om samordning blant Dnks medlemmer, mens motstanden er sterkere blant dem som ikke er medlemmer. Ikke minst er andelen som ikke har noen mening om saken langt større – dobbelt så stor – blant ikke-medlemmene. Det er likevel verd å merke seg at blant dem som har en mening, er det klart flere tilhengere enn motstandere også blant ikke-medlemmene.

Tabell 67. Holdning til samordning av valgene, etter medlemskap i Den norske kirke. Prosent

	Medlem av Den norske kirke	Ikke medlem	Total
Bør holdes samme dag og sted	69	41	63
Har ingen mening	17	36	21
Bør ikke holdes samme dag og/eller sted	14	23	16
N	1144	326	1470

Kilde: ISF Spørreundersøkelse blant velgere og innbyggere.

Finnes det også forskjeller innad blant Dnks medlemmer, som gjenspeiler hvor sterkt de er knyttet til Dnk? Vi har forsøkt å nærme oss dette spørsmålet gjennom en serie tabeller som viser sammenhengen mellom holdninger og kirkelig tilknytning. I Tabell 68 ser vi hvordan holdningene fordeler seg etter deltakelse ved kirkevalg. Vi har her brukt en inndeling av velgerne i seks grupper, som er nærmere beskrevet i Del 3 seksjon 1.1. Sterkest oppslutning om samordning – og minst motstand mot samordning – finner vi blant «stabile reformvelgere». Dette er de som stemte ved begge valg etter reformen, men ikke har stemt tidligere. Her sier hele 94 prosent seg enig i at valgene bør holdes på samme tid og sted.

Men oppslutningen om samordning er nesten like sterk blant dem som både stemte før og etter reformen – de «stabile velgerne» i tabellen – med 87 prosent. Med andre ord finner vi sterk støtte til samordning blant dem som deltar hyppig ved kirkevalg, både i gruppen som ble mobilisert før reformen og blant dem som kom til etter reformen.

Del 2. Samordning av kirkelige valg og offentlige valg

Tabell 68. Holdning til samordning av valgene blant Den norske kirkes medlemmer, etter deltakelse ved kirkevalg. Prosent

	Aldri stemt	Reform 2009	Reform 2011	Reform stabil	Før-reform	Stabil velger
Samme dag og sted	51	72	79	94	63	87
Har ingen mening	31	12	10	3	11	2
Ikke samme dag og/eller sted	18	16	11	3	26	10
N	481	92	99	154	70	183

Kilde: ISF Spørreundersøkelse blant velgere og innbyggere. «Aldri stemt»: Aldri stemt ved et kirkevalg. «Reform 2009»: Stemte for første gang ved et kirkevalg i 2009, men stemte ikke i 2011. «Reform 2011»: Stemte for første gang ved et kirkevalg i 2011. «Reform stabil»: Stemte for første gang ved et kirkevalg i 2009 og stemte også i 2011. «Før-reform»: Stemte ikke ved kirkevalget i 2011, har stemt tidligere og 2009 var ikke første gang. «Stabil velger»: Stemte ved kirkevalget i 2011, har stemt tidligere og 2009 var ikke første gang.

Minst støtte til samordning (51 prosent), og klart flest uten noen mening om saken (31 prosent), finner vi blant dem som aldri har stemt ved kirkevalg. Oppslutningen om samordning er også lav i gruppen som kalles «før-reform» i Tabell 68, og består av velgere som ikke stemte i 2011 og har stemt ved minst ett valg før reformen. Dette er imidlertid en ganske liten gruppe velgere, som også kan være ganske heterogen: den kan inneholde både velgere som har stemt ofte og velgere som bare stemte en gang for mange år siden.

Tabell 69. Holdning til samordning av valgene blant de som stemte ved kirkevalget 2011, etter samtidighetens betydning for deltakelsen. Prosent

	Samtidighet ikke viktig	Samtidighet middels viktig	Samtidighet svært viktig
Samme dag og sted	36	86	95
Har ingen mening	12	7	2
Ikke samme dag og/eller sted	52	7	3
N	33	165	276

Kilde: ISF Spørreundersøkelse blant velgere og innbyggere. Spørsmål: Jeg skal nå lese opp noen mulige grunner til å stemme ved kirkevalget. Kan du angi hvor viktige disse har vært for deg på en skala fra 1 til 5, der 1 betyr "ikke viktig" og 5 betyr "svært viktig". – Kirkevalget ble gjennomført samtidig med lokalvalget.

Verdiene 2-4 er slått sammen til «middels viktig» i tabellen. «Vet ikke» er utelatt fra beregningene.

I Tabell 69 konsentrerer vi oss om de velgerne som stemte ved kirkevalget i 2011, og deler dem inn etter hvor viktig samtidigheten var for dem som en grunn til å stemme ved kirkevalget. Blant dem som mente at samtidigheten var svært viktig for deres deltakelse, er det (rimelig nok) nesten full oppslutning om samordning. Betydelig motstand mot samordning (52 prosent motstandere) finner vi derimot blant dem som mener at samtidighet *ikke* var viktig for deres deltakelse. Disse utgjør imidlertid en ganske liten gruppe, som ikke gir store utslag når vi ser på velgerne som helhet. De aller fleste velgerne oppfattet altså samtidigheten som en viktig grunn for deltakelsen.

Del 2. Samordning av kirkelige valg og offentlige valg

Tabell 70. Holdning til samordning av valgene blant Den norske kirkes medlemmer, etter lokalkirkelig interesse. Prosent

	Lite interessert	Middels interessert	Interessert
Samme dag og sted	57	75	82
Har ingen mening	28	13	3
Ikke samme dag og/eller sted	15	13	15
N	496	351	295

Kilde: ISF Spørreundersøkelse blant velgere og innbyggere. Spørsmål: Hvor opptatt er du av det som skjer i din lokale menighet på en skala fra 1 til 5, der 1 betyr «ikke opptatt i det hele tatt», og 5 betyr «svært opptatt».

Verdiene 1 og 2 er slått sammen til «lite interessert», og 4 og 5 til «Interessert», i tabellen. «Vet ikke» er utelatt.

I Tabell 70 ser vi på en siste indikator på tilknytning til Den norske kirke: interesse for det som skjer i den lokale menigheten. Mønsteret ligner på det vi så i analysen av valgdeltakelse i Tabell 68: det er de sterkest tilknyttede som slutter sterkest opp om samordningen. Jo sterkere lokalkirkelig interesse, dess sterkere oppslutning om samordning og tilsvarende mindre likegyldighet til spørsmålet. Andel *motstandere* av samordning er imidlertid den samme i alle gruppene, og varierer altså ikke med lokalkirkelig interesse.

5.2.2 HOLDNING TIL SAMORDNING OG STEMMEGIVNING VED LOKALVALGET

Så langt har vi sett på tilknytning til Dnk, men det er også av interesse å se på forhold knyttet til den andre parten i samordningen – altså lokalvalget. Hvordan henger holdning til samordning sammen med deltakelse i lokalvalget? Svarfordelingene, både for utvalget som helhet og begrenset til medlemmene i Dnk, finnes i Tabell 71.

Tabell 71. Holdning til samordning av valgene etter deltakelse ved lokalvalget, for hele utvalget og for medlemmer i Dnk. Prosent

		Stemte ved lokalvalget	Stemte ikke ved lokalvalget
Hele utvalget	Samme dag og sted	66	51
	Har ingen mening	20	28
	Ikke samme dag og/eller sted	15	21
	N	1167	303
Dnk-medlemmer	Samme dag og sted	73	55
	Har ingen mening	16	23
	Ikke samme dag og/eller sted	12	22
	N	902	242

Kilde: ISF Spørreundersøkelse blant velgere og innbyggere.

Ser vi først på utvalget som helhet i øverste del av tabellen, finner vi at det er flere samordningstilhengere og færre uten mening blant dem som stemte ved lokalvalget. Denne forskjellen blir enda tydeligere i nedre del av tabellen, som bare omfatter medlemmene i Dnk. Med andre ord er oppslutningen om samordning størst blant dem som både stemte ved lokalvalget og er medlemmer av Dnk. Dette er ikke uventet, siden det bare er denne gruppen som hadde noen praktisk nytte av at valgene ble samordnet.

Til slutt ser vi i Tabell 72 hvordan holdningene fordeler seg etter partipreferanse. Senterparti-velgerne framstår som de sterkeste tilhengere av samordning, med 86 prosent tilhengere, fulgt av KrF-velgerne med 77 prosent. Det er også i Senterpartiet vi finner svakest motstand mot samordning.

Del 2. Samordning av kirkelige valg og offentlige valg

Minst oppslutning om samordning finner vi i den sammensatte gruppen «andre partier» (utenom stortingspartiene) med 55 prosent og Fremskrittspartiet med 58 prosent. Det er altså et flertall for samordning i alle partiers velgergrupper. Når vi begrenser vi analysen til Dnk-medlemmer i tabellens nedre del, øker oppslutningen om samordning i alle partier.

Tabell 72. Holdning til samordning av valgene etter partivalg ved lokalvalget, for hele utvalget og for medlemmer i Dnk. Prosent

		SV	Ap	Sp	KrF	V	H	FrP	Andre
Hele utvalget	Samme dag og sted	62	60	86	77	68	65	58	55
	Har ingen mening	23	22	8	10	18	21	26	21
	Ikke samme dag og/eller sted	15	18	6	13	14	14	16	24
	N	66	318	84	119	71	285	92	112
Dnk-medlemmer	Samme dag og sted	76	66	86	84	71	70	63	66
	Har ingen mening	18	17	9	5	15	17	23	15
	Ikke samme dag og/eller sted	5	17	5	11	14	13	15	19
	N	38	232	79	92	59	237	75	80

Kilde: ISF Spørreundersøkelse blant velgere og innbyggere.

Hvordan kan så disse partiforskjellene forstås? Samordning av offentlige og kirkelige valg føyer seg inn i den norske statskirketradisjonen, mens motstand mot slik samordning kan oppfattes som et ønske om klarere skille mellom kirke og stat. I så fall skulle vi forvente sterkest oppslutning om samordning blant de som stemmer på «statskirkelige» partier, og partier som står nær den folkekirkelige retningen innenfor Dnk. Den sterke støtten til samordning blant Senterparti-velgerne passer inn i en slik fortolkning. Men hvis holdning til samordning bare var et uttrykk for en folkekirkelig posisjon, ville vi ha ventet sterkere støtte til samordning blant Arbeiderparti-velgerne – og svakere blant KrF-velgerne. Den sterke oppslutningen om samordning blant KrF-velgerne kan nok best forklares ut fra betydningen av kirkelig deltakelse og interesse. Som det går fram av Tabell 80, er KrF-velgerne klart overrepresentert blant de som stemmer ved kirkevalg, og det er vel også grunn til å tro at KrF-velgerne er over middels interessert i det som skjer i Dnk. Deres oppslutning om samordningen kan altså også være et utslag av at de oftere har praktisk nytte av den.

5.2.3 INNBYGGERNES SYN PÅ SAMORDNING: EN OPPSUMMERING

I utgangspunktet kunne man tenkt seg at en indre kjerne av kirkeaktive ville være motstandere av samordning, fordi et bredere velgergrunnlag kunne utfordre deres egen posisjon i det kirkelige demokratiet. En slik hypotese finner ingen særlig støtte i vårt materiale. Riktignok finner vi de aller sterkeste tilhengerne av samordning blant de nymobiliserte velgere som kom til etter demokratireformen. Det er likevel sterk oppslutning om samordning også blant dem som var mobilisert før reformen (jf Tabell 68). Hovedkonklusjonen blir dermed at jo sterkere man er tilknyttet Dnk, dess sterkere blir oppslutningen om samordning. Samordningen ser ut til å være et prosjekt de kirkelig aktive og interesserte slutter opp om, mens de passive er mindre engasjert og ikke-medlemmene enda mer skeptiske. Likevel er det flere tilhengere enn motstandere også blant ikke-medlemmene. Det er kanskje slik at samordningen først og fremst oppfattes som en praktisk ordning, ikke et prinsipielt spørsmål.

Nå er det ingen grunn til å vente at velgerne skulle oppfatte samordningen som et prinsipielt stridsspørsmål, hvis det ikke framtrer slik i den offentlige debatten. Den sterke oppslutningen om samordning i opinionen gjenspeiler trolig en konsensus på elitenivå. Samordningen var et element i forliket mellom alle partier på Stortinget, som Dnk senere har fulgt opp. Samtidige offentlige og kirkelige valg er i liten grad problematisert, annet enn av enkelte grupperinger utenfor Dnk (som Human-Etisk Forbund). Tvert imot er samordningen et sentralt ledd i demokratireformen, som jo er et viktig prosjekt for Dnk. At de kirkelig aktive og interesserte lojalt slutter opp om dette elementet i reformen, mens de mindre aktive er noe mer likegyldige, burde derfor ikke være overraskende. At ikke-medlemmene også har en overvekt av samordningstilhengere, var derimot mer uventet.

6 VALGDELTAELSE OG SAMLOKALISERING: HOVEDKONKLUSJONER

Den viktigste grunnen for å samlokalisere kirkevalgene med offentlige valg var selvsagt at en regnet med at økt tilgjengelighet ville gi økt valgdeltakelse. Menighetene som gjennomførte prøveordning med slik samlokalisering i 2005 fikk en økt valgdeltakelse på omtrent 4 prosentpoeng. I Del 1 har vi analysert ulike aspekter ved valgdeltakelsen i 2011, og der ser vi også på hvordan samlokalisering med offentlige valg sammen med andre faktorer gir økt valgdeltakelse ved kirkevalget. For den grundige gjennomgangen viser vi derfor til 5.3 i Del 1, her skal vi bare gjenta de viktigste resultatene. En hovedkonklusjon er at selv om det er en sammenheng mellom samlokalisering med offentlige valg og økt valgdeltakelse ved kirkevalget, er dette likevel ikke en entydig én til én sammenheng. Valgdeltakelsen ved kirkevalget i 2011 følger ikke de samme endringene som valgdeltakelsen ved det offentlige valget. Lokalvalget i 2011 hadde (som vanlig) betydelig lavere deltakelse enn stortingsvalget, men noe høyere enn lokalvalget i 2007. Dessuten økte andelen stemmer avlagt ved forhåndsstemming. Ved kirkevalget var det derimot en svak økning i valgdeltakelsen. Dersom vi ser på valgdeltakelsen ved henholdsvis lokalvalg og kirkevalg i ett-soknskommunene, blir sammenhengen mellom valgdeltakelsen ved de to valgene borte dersom vi også tar hensyn til befolkningsstørrelse. Det er altså ingen selvstendig effekt av samlokalisering på valgdeltakelsen i disse soknene. Heller ikke der kommuner har gjennomført ulike prøveordning, som e-valg eller stemmerett for 16-åringer, finner vi at dette gir særlige utsalg for valgdeltakelse ved kirkevalget. Samlet sett trekker vi den konklusjonen at samlokalisering og økt tilgjengelighet gir gevinst ved valgurnene i form av økt deltakelse, men at det likevel ikke er noen nær og entydig sammenheng mellom deltakelsen i de offentlige valgene og i kirkevalget.

7 OPPSUMMERING

- I 82 prosent av valgkretsene er kirkevalget lokalisert i samme bygning som lokalvalget, men annet rom. Kirkevalg i samme rom som lokalvalget forekommer i 9 prosent av kirkevalgets valgkretser. Kirker er praktisk talt avviklet som lokaler for kirkevalget.
- Både kommunale og kirkelige instanser sier at koordinering og planlegging av samlokaliseringen har gått greit. Få har opplevd problemer. De lokalt ansvarlige for kirkevalget er i stor grad tilfreds med lokalene de blir tilbudt av kommunene.

Del 2. Samordning av kirkelige valg og offentlige valg

- Det store flertallet av kommunalt ansvarlige for lokalvalget rapporterer at samlokaliseringen ikke skapte problemer for avviklingen av lokalvalget i deres kommune.
- Det store flertall, både på kirkelig og på kommunalt hold, mener at valgene har vært tilstrekkelig atskilt i deres kommune / menighet.
- I de aller fleste kommunale valgstyrever har det ikke vært motstand mot å lokalisere kirkevalget i nærheten av lokalvalget. Et klart flertall av de kommunalt valgansvarlige har ingen innvendinger mot at kirkevalget legges i nærheten av lokalvalget.
- Blant Den norske kirkes medlemmer er det et klart flertall som støtter at kirkevalg og offentlige valg holdes samme tid og sted.
- Også blant dem som ikke er medlem av Den norske kirke støtter den største gruppen på 41 prosent at kirkelige og offentlige valg holdes samme dag og sted. 36 prosent av disse har ingen oppfatning, og 23 prosent av dem som ikke er Dnk-medlemmer er mot en slik samordning.
- Også i alle velgergrupper for kirkevalget er det flertall for en slik samordning, men flertallet er klart størst blant dem som stemte både i 2009 og 2011, og lavest blant dem som aldri har stemt (51 prosent blant disse). Det samme gjelder for lokalkirkelig interesse: det er flertall for samordning både blant dem som er og dem som ikke lokalkirkelig interessert, men størst blant dem som er lokalkirkelig interessert.
- Ser vi på partitilknytning er det igjen flertall for samordning i alle velgergrupper, men størst hos Sp- og KrF-velgerne, lavest blant Ap- og FrP-velgerne.
- Helhetsinntrykket er at samordning av kirkevalget med offentlige valg betraktes som et pragmatisk spørsmål. Det blir i liten vurdert som et prinsipielt spørsmål om hvorvidt valg i trossamfunn bør holdes samtidig og på samme sted som offentlige valg for alle borgere.

DEL 3

VELGERE

INFORMASJON, KUNNSKAP, VALGDELTADELSE OG HOLDNINGER

AV SIGNE B. SEGAARD

1 INNLEDNING: PROBLEMSTILLINGER, DATAGRUNNLAG OG METODER

1.1 PROBLEMSTILLINGER OG FOKUS

I forbindelse med Demokratireformen har Den norske kirke sentralt så vel som lokalt iverksatt ulike informasjonstiltak for å nå ut til sine medlemmer. Ulike kanaler er blitt brukt og hensikten har vært å gå bredt ut med informasjon om Dnk generelt samt mer spesifikk informasjon knyttet til kirkevalget om blant annet kandidatene og valgordningen.

Informasjonsspredning er viktig fordi informasjon er en forutsetning for kunnskap og dermed en forutsetning for at medlemmene kan ta et begrunnet valg. Medlemmene må dels beslutte seg for om de vil delta i valget eller ikke, og videre må velgerne ha et utgangspunkt for å bestemme hvem de vil stemme på. Informasjon, kunnskap og valgdeltagelse må derfor ses i sammenheng med hverandre.

Informasjonskanalene appellerer til ulike medlemsgrupper og informasjonskanalene vil derfor også spille en rolle for om informasjonen blir mottatt. I tillegg vil det i forbindelse med utvikling av fremtidige informasjonsstrategier være nyttig å vite hvilke kanaler velgerne synes har vært viktigst i forbindelse med kirkevalget. På denne bakgrunn vil denne delen av evalueringen av kirkevalget 2011 først se nærmere på informasjonskanalenes betydning gjennom et fokus på velgernes vurdering av kanalene.

Videre vil vi fokusere på «resultatet» av informasjonstiltakene ved å belyse hvor godt informert de som deltok i kirkevalget spesielt og kirkemedlemmene generelt opplever å være om kirkevalget 2011, kandidatene og deres syn på viktige saker, så vel som om praktiske sider ved det å delta i valget. Det siste inkluderer også en nærmere analyse av om de som avga stemme med kirkevalget var i tvil om hvordan stemmeseddelen helt konkret skulle fylles ut.

Et sentralt tema i denne evalueringen er hvorvidt målsetningen om reelle valgmuligheter ble innfridd ved kirkevalget 2011. Reelle valgmuligheter forutsetter blant annet at velgerne synes å være tilstrekkelig informert om valgalternativene, det vil si om kandidatene.¹⁹ Dette er nettopp hva del 3 vil se nærmere på. Fokus er med andre ord på hvordan informasjonen mottas og oppleves av dem den er beregnet for. Det er i denne sammenhengen også relevant å undersøke informasjonsnivå blant dem som ikke deltok i valget, for å kartlegge om de hadde vært tilstrekkelig informert til å kunne delta i valget, dersom de hadde ønsket det.

Del 3 vil i tillegg også undersøke sammensetningen av ulike velgergrupper med henblikk på sosiale bakgrunnskjennetegn, partipolitiske preferanser, kirkepolitiske holdninger og kristen selvoppfatning. Velgergrupper viser her til grupper av kirkemedlemmer som er blitt rekruttert før og under reformen, så vel som gruppen av medlemmer som aldri har stemt ved et kirkevalg. Hensikten er å belyse om kirkevalget 2011 på samme måte som kirkevalget 2009 klarte å mobilisere en bred sammensatt velgergruppe. Dette gjøres ved å belyse hvorvidt de nye velgerne i 2011 skiller seg fra de som var nye

¹⁹ Evalueringen av kirkevalget 2009 konkluderte med at velgerne den gang opplevde seg som ganske godt informert om selve valget, men at de følte seg dårlig informert om kandidatene. Dette var også én av grunnene til at forutsetningene om reelle valgmuligheter ikke ble innfridd.

velgere i 2009, samtidig som analysen vil skille mellom flere ulike grupper av kirkemedlemmer ut fra deltagelse i årets og tidligere kirkevalg. Dette er interessant med tanke på å vurdere demokratireformens målsetning om bredde.

Blant dem som stemte i 2011 skilles det mellom tre velgergrupper:

- De som stemte for første gang ved et kirkevalg i 2011. Denne gruppen kalles «*Reform 2011*».
- De som stemte for første gang ved et kirkevalg i 2009 og som også stemte i 2011. Denne gruppen kalles «*Reform stabil*».
- De som stemte ved kirkevalget i 2011 og som har stemt tidligere, men der deltagelse i kirkevalg ikke skjedde for første gang i 2009. Denne gruppen kalles «*Stabil velger*».

Blant dem som ikke stemte i 2011 skilles det mellom tre velgergrupper:

- Kirkemedlemmer som aldri har stemt ved et kirkevalg. Denne gruppen kalles «*Aldri stemt*».
- Kirkemedlemmer som ikke stemte i 2011, har stemt tidligere, men 2009 var ikke første gang. Denne gruppen kalles «*Før-reform*».
- Kirkemedlemmer som stemte for første gang ved et kirkevalg i 2009, men ikke stemte i 2011. Denne gruppen kalles «*Reform 2009*».

Del 3 avsluttes med en drøftelse av sentrale funn fra 2011-undersøkelsen i lys av tre demokratiske kriterier: *Opplyst forståelse, effektiv deltagelse og bredde*. Spørsmålet er i hvilken grad kirkevalget 2011 oppfyller disse ideelle kriterier for en demokratisk prosess.

1.2 DATAGRUNNLAGET - SPØRREUNDERSØKELSE

Befolkningsundersøkelsen er basert på et representativt utvalg av den voksne befolkningen. I motsetning til den tilsvarende undersøkelsen fra valget i 2009, inngår denne gang både kirkemedlemmer og ikke-medlemmer. Nærmere bestemt dekker undersøkelsen medlemmer i Den norske kirke som var stemmeberettigede ved kirkevalget i 2011. Det vil si alle medlemmer født før 1997 (15 år eller eldre). Ikke-medlemmer ble tatt med i undersøkelsen for å kartlegge holdninger til samordning av lokalvalg og kirkevalg i befolkningen som helhet. For dette formålet er det først og fremst relevant å undersøke de som har stemmerett ved lokalvalg, slik at undersøkelsen for ikke-medlemmenes del bare omfatter de som er 18 år eller eldre.

Datainnhenting ble gjennomført av meningsmålingsinstituttet Norstat som en spørreundersøkelse over telefon. Intervjuene ble gjort i den første uken etter kirkevalget 2011, og det ble i alt gjennomført 1500 intervjuer.

Spørreundersøkelsen ble utformet for å få et bilde av medlemmenes syn på kirken, motiver for å delta eller ikke å delta i kirkevalget og deres erfaringer med valgkampen og de informasjonstiltakene som var iverksatt lokalt og nasjonalt.

En mer detaljert beskrivelse og diskusjon av metode og design finnes i appendikset. Her skal det bare kort nevnes at fordelingen mellom medlemmer og ikke-medlemmer i utvalget samsvarer svært godt med fordelingen i befolkningen. Derimot er de som stemte ved kirkevalget betydelig

overrepresentert i utvalget, i forhold til hjemmesitterne. Slik vil det alltid være ved valgundersøkelser. De som har deltatt i valget vil være mer interessert i det, og derfor mer tilbøyelig til å svare når de blir oppringt av en intervjuer. Dette har imidlertid også en positiv side: Vi har tilstrekkelig mange valgdeltagere i utvalget vårt til å beskrive dem statistisk. Det har altså ikke vært nødvendig med spesielle tiltak for å sikre at de som har stemt blir representert i undersøkelsen.

1.3 STATISTISKE METODER

Et kvantitativt datamateriale forutsetter analyser ved hjelp av ulike statistiske metoder. Dette vil medføre at vi vil anvende noen begreper og analytiske redskaper som kanskje kan virke litt fremmede for noen. Samtidig er det ønskelig at rapporten som helhet skal være forståelig for alle med interesse for kirkevalget. Derfor vil sammenhenger mellom ulike forhold så vel som tabeller og figurer ikke bare bli beskrevet ved hjelp av statistiske begreper, men også med tekst. Innledningsvis kan det likevel være hensiktsmessig å forklare de mest sentrale statistiske begreper og metoder som anvendes i denne rapporten.

For det første skjelnes det mellom *bivariat* og *multivariat analyse*. Bivariat analyse vil si at det er sammenhengen mellom to variabler, for eksempel kunnskap og kjønn, som analyseres. Som et mål på bivariat sammenheng benyttes *Pearsons R*. Pearsons R varierer mellom ± 1 og 0. 0 indikerer ingen sammenheng, mens ± 1 viser til henholdsvis en perfekt *positiv* sammenheng og en perfekt *negativ* sammenheng mellom to variabler. Positiv sammenheng vil si at hvis en person har høy verdi på en variabel, vil vedkommende også ha høy verdi på den andre variabelen. Motsatt betyr negativ sammenheng at hvis en person har lav verdi på en variabel, vil vedkommende ha høy verdi på den andre variabelen. I praksis forutsettes det derfor at for eksempel verdiene på kjønnsvariabelen kodes som mann=0 og kvinne=1.

En multivariat analyse innebærer at man ser nærmere på sammenhengen mellom to variabler, men slik at det tas høyde for at andre faktorer også kan være relevante. For eksempel kan man forestille seg at en bivariat analyse viser at kvinner har mer kunnskap enn menn, men at denne positive sammenhengen mellom kunnskap og kjønn «forsvinner» i en multivariat analyse når det kontrolleres for utdanningsnivå. Dette fordi det egentlig er utdanningsnivået og ikke kjønn til en person som er avgjørende for hvor mye kunnskap vedkommende har. I denne rapporten gjennomføres multivariate analyser ved hjelp av regresjonsanalyse, og det er standardiserte beta-koeffisienter som brukes som mål på multivariat sammenheng. Beta-koeffisienten forteller i hvilken retning en gitt sammenheng går ($\pm$), samt hvor sterk sammenhengen er.

2 INFORMASJONSKANALENES BETYDNING

På grunnlag av den betydning som demokratiteorier legger på velgernes tilgang til informasjon og betydningen av å tilpasse informasjonskanalene til velgerne, ser vi her nærmere på kirkemedlemmenes vurdering av hvor viktige ulike informasjonskanaler har vært for dem i forbindelse med kirkevalget 2011. Fokus er med andre ord de enkelte informasjonskanalers viktighet

for velgerne. Dette innebærer at fokuset snarere rettes mot formen enn innholdet i informasjonen. I tillegg til de informasjonskanalene som inngikk i 2009-evalueringen, har vi i denne evalueringen også tatt med velgernes vurdering av «reklame- og informasjonskampanjene» i forkant av valget.²⁰

Før vi går til 2011-undersøkelsen, vil neste avsnitt kort oppsummere hovedfunnene fra 2009-evalueringen med hensyn til velgernes vurdering av ulike informasjonskanaler.

2.1 VALGET 2009: EVALUERING

Fra evalueringen av kirkevalget 2009 kan hovedkonklusjonene med hensyn til hvilken betydning de som faktisk deltok i valget tilla ulike informasjonskanaler og -arenaer oppsummeres på følgende måte:

- Valgkort med informasjonsvedlegg var den klart viktigste informasjonskanalen.
- Flere informasjonskanaler ble ikke vurdert som viktige av de som stemte – blant annet valgportalen til Den norske kirke.
- Lokalkirkelig interesse var en nøkkel for å forstå velgernes vurdering av de ulike informasjonskanalenes viktighet.
- Velgere med lav utdanning hadde større tendens til å vurdere de ulike informasjonskanalene som viktige enn velgere med høy utdanning.
- Eldre velgere hadde en større tendens til å vurdere de ulike informasjonskanalene som viktige enn yngre velgere, med unntak av valgportalen der alder ikke hadde noen betydning.

Valgkortet med informasjonsvedlegg fremsto generelt som den klart viktigste informasjonskanalen for dem som deltok i valget. Kortet var særlig viktig for velgere som ikke var opptatt av det som skjer i sin lokale menighet.

Det generelle bildet er ellers at mange av informasjonskanalene ikke ble vurdert som særlig viktige for de som stemte 2009. Lokalkirkelig interesse var i 2009 en nøkkel for å forstå velgernes vurdering av informasjonskanalene. Lokalkirkelig *deltagelse* hadde derimot ikke noen særlig betydning for hvorvidt en informasjonskanal ble vurdert som viktig. Det var videre en tendens til at jo eldre velgeren var eller jo lavere fullført utdanning velgeren hadde, desto større tendens til å vurdere flere av kanalene som viktige. Et interessant unntak var vurderingen av valgportalen til Den norske kirke. Her hadde alder i 2009 ingen ting å si for hvorvidt portalen ble betraktet som viktig eller ikke. Dette er interessant i lys av den utbredte oppfatningen at IKT og særlig Internett, i høyere grad appellerer til yngre enn til eldre. Det var ikke tilfelle her. Med unntak av vurderingen av menighetsblad, der kvinner hadde en større tendens enn menn til å vurdere det som en viktig informasjonskanal, var det ikke noen generelle forskjeller mellom kvinner og menn i vurderingen av informasjonskanalenes betydning ved kirkevalget 2009.

²⁰ Reklame- og informasjonskampanjer forstås her som en form for betalt kommunikasjon som er utformet av en mer eller mindre profesjonell aktør. Når det gjelder bruken av sosiale medier i forbindelse med kirkevalget, vises det til Del 1 for en nærmere analyse og drøftelse.

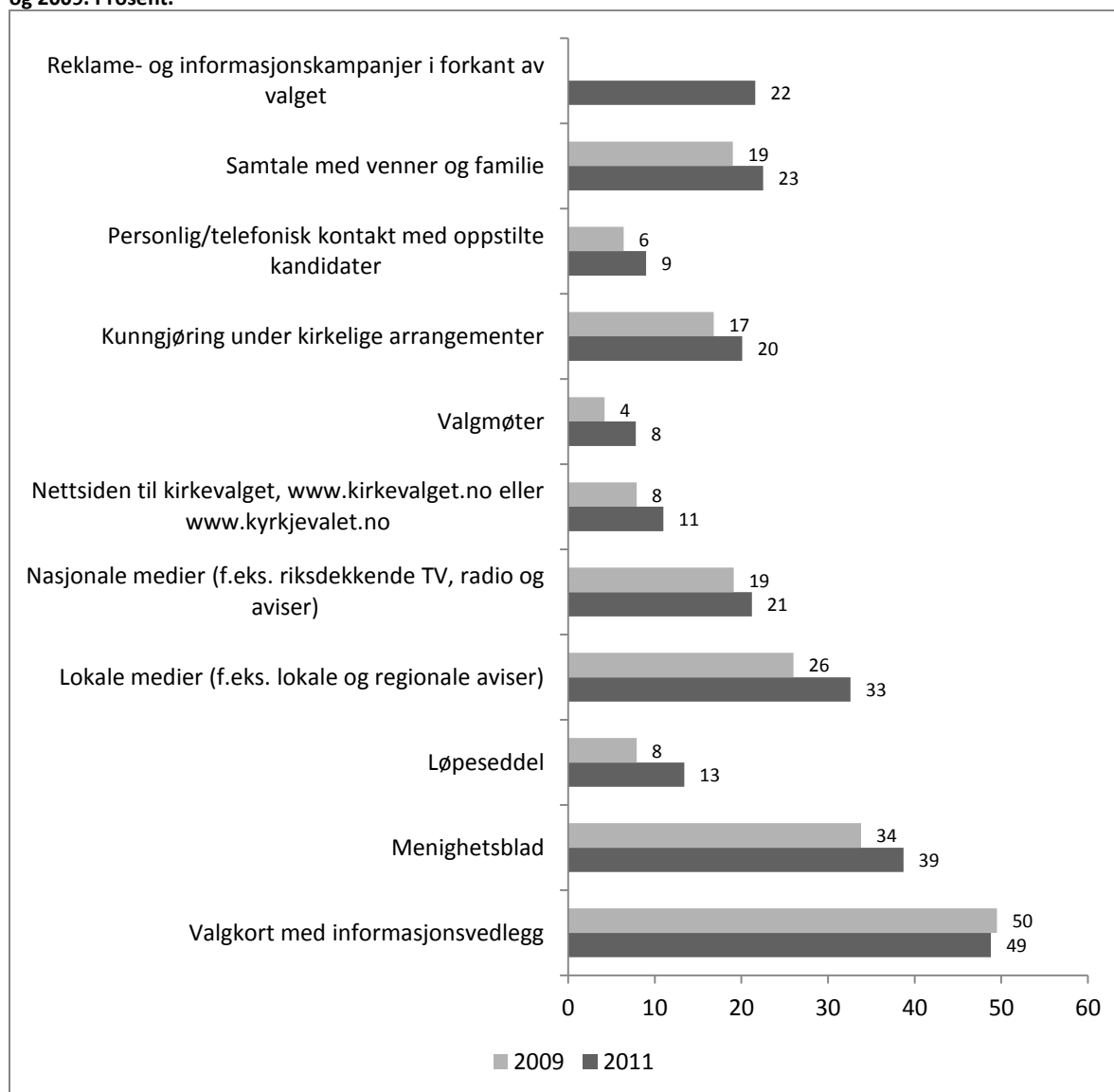
2.2 ANALYSER OG RESULTATER 2011

På grunnlag av erfaringer fra kirkevalget 2009 og funn fra tilhørende evaluering har Den norske kirke i perioden før valget 2011 jobbet aktivt med å utarbeide og iverksette ulike informasjonstiltak på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå. Hensikten var å nå ut til kirkemedlemmer gjennom ulike kanaler. Dette avsnittet ser nærmere på hvor viktig disse ulike informasjonskanalene var for velgerne i forbindelse med kirkevalget 2011. Når det er relevant vil det bli gjort sammenligninger med valget i 2009. Som nevnt er det her viktig å huske at disse analysene er basert på medlemmenes subjektive vurdering av hvor viktige ulike informasjonskanaler var for vedkommende selv i forbindelse med kirkevalget. Analysene forteller dermed ikke noe om hvordan eller hvorfor kanalene var viktige eller mindre viktige for det enkelte medlemmet. På samme måte som i 2009-evalueringen vil hovedparten av analysen bli avgrenset til medlemmer av Den norske kirke som stemte ved kirkevalget. Begrunnelsen er at det i særlig grad er de som har deltatt i valget som kan antas å ha gjort seg opp noen meninger om de ulike informasjonskanalene. Det betyr *ikke* at rapporten ignorerer den kjensgjerning at informasjon også kan ha vært viktig for de medlemmene som ikke stemte. Rapporten er også opptatt av dette aspektet, men da i det perspektivet at informasjon, når den er omdannet til kunnskap, kan ha en mobiliserende effekt på kirkemedlemmene. Dette belyses nærmere i avsnittet «Kunnskap – tilstrekkelig informasjon om...» som inkluderer sammenlignende analyser mellom de som deltok og de som ikke deltok i valget.

Begynner vi med å se nærmere på det generelle bildet av hvor viktige ulike informasjonskanaler var for det enkelte medlem i forbindelse med kirkevalget, ser vi av Figur 9 at det ikke er store forskjeller i andelen av kirkemedlemmer som i henholdsvis 2009 og 2011 vurderer de ulike informasjonskanalene som «viktig» eller «svært viktig». Men der det er noen forskjeller er disse små og indikerer til en viss grad en positiv utvikling. Det relative forholdet mellom hvor viktige de ulike informasjonskanalene er for det enkelte medlemmet følger det samme mønsteret som i 2009.

Videre er mønsteret også det samme i 2011 som i 2009 når kirkemedlemmene betraktes under ett: Det er valgkort med informasjonsvedlegg, menighetsblad og lokale medier som topper listen, mens valgmøter og kirkevalgets nettside skaper bunnen når kirkemedlemmene skal vurdere hvilke informasjonskanaler som har vært viktige for dem ved kirkevalget. Rundt en tredjedel av medlemmene sier at lokale medier og menighetsblad var viktige eller svært viktige, mens nesten halvparten synes at valgkortet med vedlegg var viktig eller svært viktig som informasjonskanal i tilknytning til valget 2011. Tilsvarende er det bare 8 og 11 prosent som synes at henholdsvis valgmøter og nettsiden til kirkevalget var viktige eller svært viktige informasjonskanaler. At valgmøter ikke vurderes som en viktig informasjonskanal må naturligvis ses i sammenheng med at valgmøter ikke har vært spesielt prioritert av menighetene. Det vises til Del 1, 4.6 og 5.5 og der dette er nærmere undersøkt.

Figur 9. Kirkemedlemmer som mener at en gitt informasjonskanal var viktig i 2009 og 2011. Andel av alle kirkemedlemmer som har svart 4 eller fem på en skala fra 1 til 5, der 1 betyr "ikke viktig" og 5 betyr "svært viktig", 2011 og 2009. Prosent.

Note:

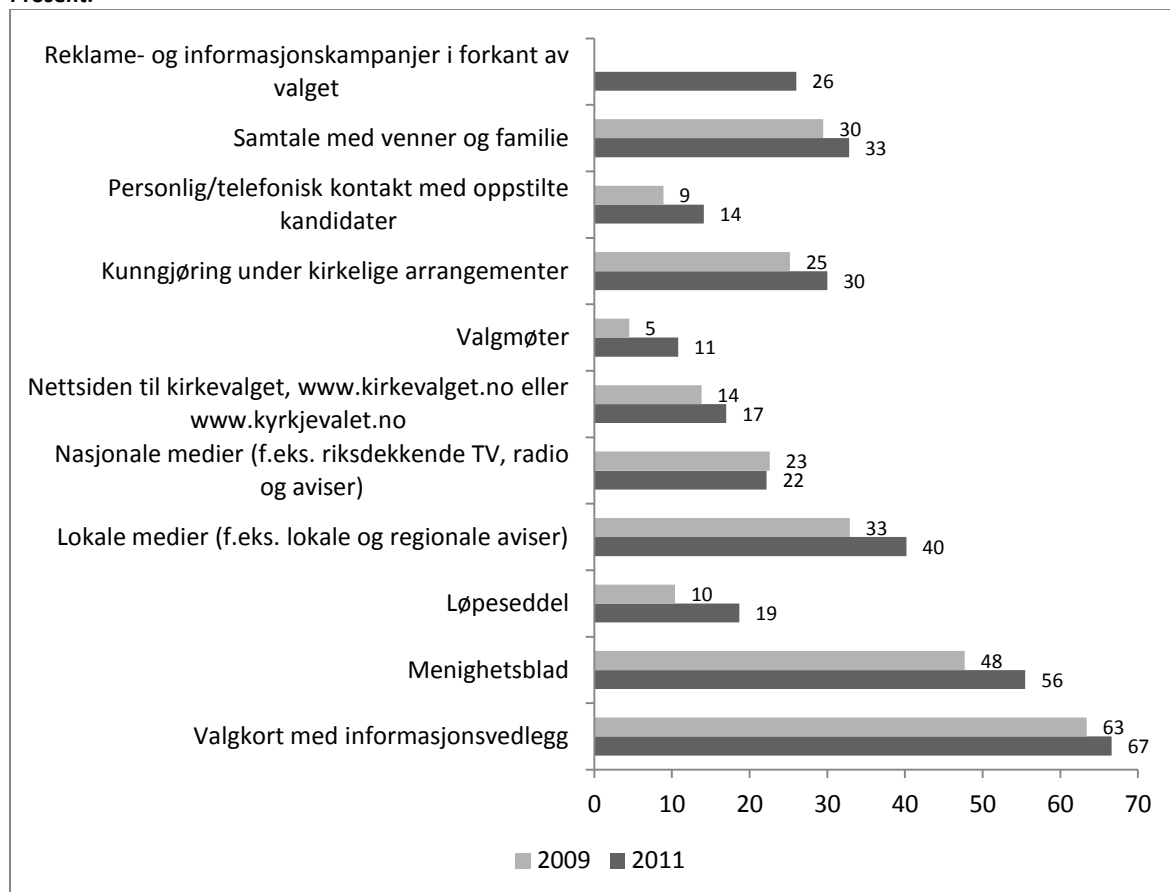
Figuren er basert på følgende spørsmål i spørreundersøkelsen: «Jeg skal nå lese opp eksempler på informasjonskilder. Kan du angi hvor viktige disse har vært for deg i forbindelse med kirkevalget på en skala fra 1 til 5, der 1 betyr «ikke viktig» og 5 betyr «svært viktig»? N minimum 940 (2009) og 1105 (2011).

I forbindelse med valget 2011 igangsatte Den norske kirke sentralt flere reklame- og informasjonskampanjer. Slike kampanjer kan betraktes som en form for betalt kommunikasjon. Som det ses av Figur 9 er det totalt 22 prosent av medlemmene som synes av disse kampanjene var viktige eller svært viktige for dem. Eller sagt på en annen måte, 78 prosent av kirkemedlemmene i 2011 mener at kampanjene *ikke* var viktige eller svært viktige som informasjonsformidler i forkant av valget. Det betyr videre at kampanjene generelt oppfattes som mindre viktige enn både valgkort med vedlegg, menighetsblad og lokale medier, men samtidig som litt viktigere enn nasjonale medier.

Om en gitt informasjonskanal vurderes som viktig av medlemmene kan kanskje være interessant i seg selv, men i det store bildet er det ikke viktigheten av kanalene som er det sentrale, men at medlemmene får noe ut av kanalene i form av kunnskap. Dette fordrer to vesentlige ting: at informasjonen er forståelig og relevant samt en vilje og evne hos medlemmene til å tilegne seg

informasjonen. Denne effekten av informasjonskanalene i form av kunnskap er noe som denne evalueringen ser nærmere på i neste avsnitt «Kunnskap – tilstrekkelig informasjon om...».

Figur 10. Kirkemedlemmer som stemte ved kirkevalget og mener at en gitt informasjonskanal var viktig i 2009 og 2011. Andel som har svart 4 eller fem på en skala fra 1 til 5, der 1 betyr "ikke viktig" og 5 betyr "svært viktig", 2011 og 2009. Prosent.

Note:

N minimum 349 (2009) og 453 (2011).

Tar vi som i Figur 10 bare utgangspunkt i den gruppen av kirkemedlemmer som deltok i kirkevalget, ser man for det første at denne gruppen generelt vurderer alle typer informasjonskanaler som viktigere enn når kirkemedlemmene betraktes under ett (se Figur 9). Det er helt naturlig, siden informasjonskanaler knyttet til kirkevalg kan antas å ha større appell til personer som vil eller har tenkt seg å stemme, enn til personer som ikke vil eller ikke har tenkt seg å stemme.

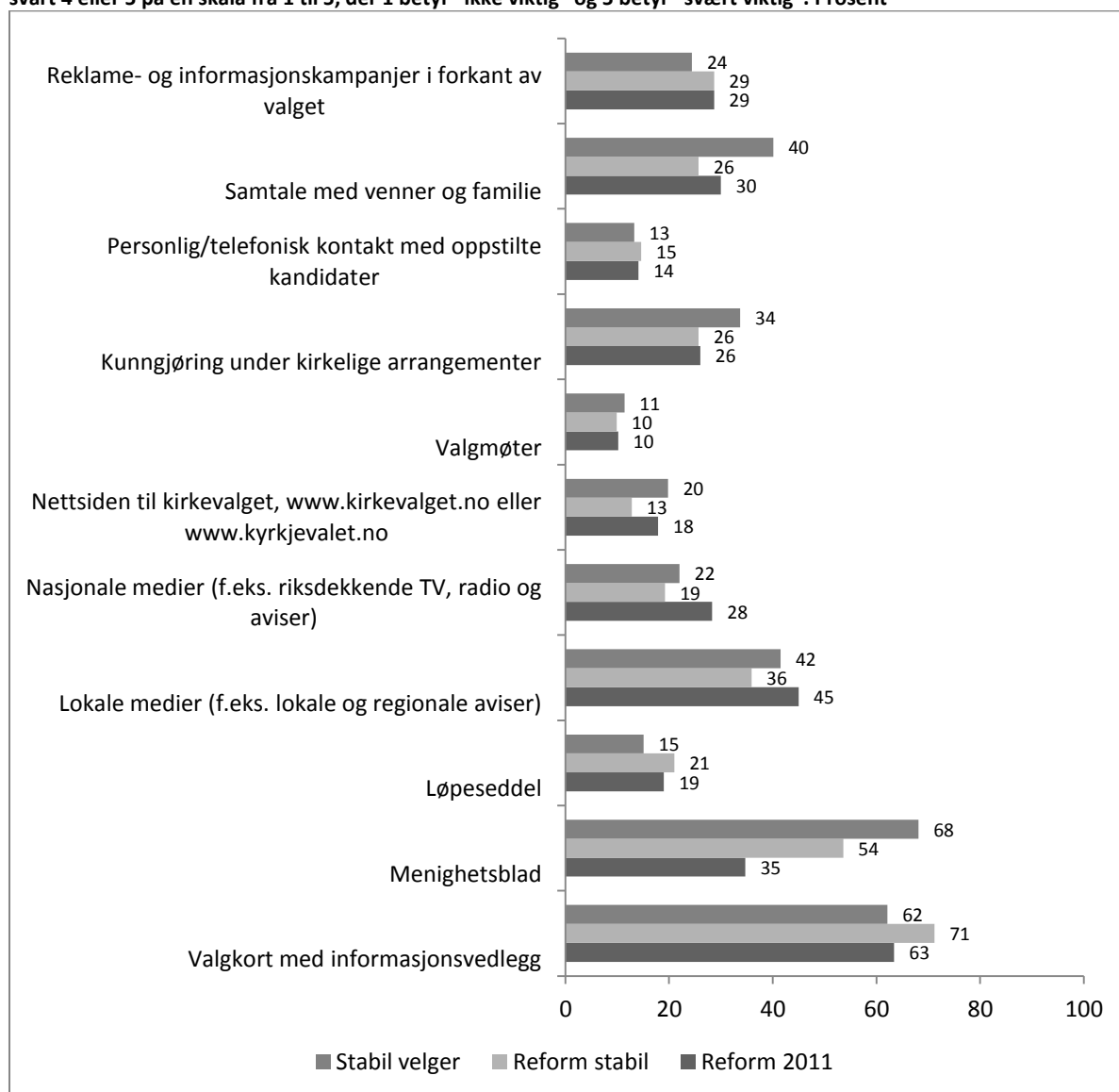
For det annet viser Figur 10 at den positive utviklingstendensen fra 2009 til 2011, som gjør seg gjeldende blant kirkemedlemmene generelt, også gjør seg gjeldende blant dem som deltok i valget: En større andel av de som stemte i 2011 enn de som stemte i 2009 synes at en gitt informasjonskanal var viktig eller svært viktig i forbindelse med kirkevalget. Blant dem som stemte gjelder dette også valgkort med informasjonsvedlegg, der 67 prosent vurderer dette som viktig eller svært viktig i 2011 (mot 63 prosent i 2009).

Et interessant unntak fra denne generelle tendensen er vurderingen av nasjonale medier som informasjonskanal, hvor det ikke er noen tydelig endring fra 2009 til 2011. Nasjonale medier som et unntak fra den generelle tendensen er interessant og forståelig i lys av at 1) nyhetsverdien knyttet til demokratireformen generelt og direkte valg ved bispedømmevalg spesielt er mindre i 2011 enn i

2009 2) Dnk satset i 2011 særlig på informasjon via lokale medier og 3) når nasjonale medier hadde oppslag om Dnk i forkant av kirkevalget 2011 var det i mindre utstrekning oppslag som inkluderte spesifikk velgerrelevant informasjon (informasjon om kandidater og saker), men snarere informasjon om kirkevalget generelt og ikke minst oppslag som knyttet sammen Dnk og 22.juli-hendelsen.

Videre vil analysen av informasjonskanalenes betydning fokusere på de kirkemedlemmene som deltok i kirkevalget 2011, der vi først skiller mellom ulike velgergrupper (Figur 11) og dernest etter grad av lokalkirkelig interesse (Figur 12).

Figur 11. Viktigste informasjonskanaler etter velgergruppe blant dem som stemte ved kirkevalget 2011. Andel som har svart 4 eller 5 på en skala fra 1 til 5, der 1 betyr "ikke viktig" og 5 betyr "svært viktig". Prosent

Note:

«Reform 2011»: Stemte for første gang ved et kirkevalg i 2011. «Reform stabil»: Stemte for første gang ved et kirkevalg i 2009 og stemte også i 2011. «Stabil velger»: Stemte ved kirkevalget i 2011, har stemt tidligere og 2009 var ikke første gang.

N minimum: 172 (Stabil velger), 148 (Reform stabil) og 95 (Reform 2011).

Blant dem som stemte i 2011 skilles det mellom tre velgergrupper:

- De som stemte for første gang ved et kirkevalg i 2011. Denne gruppen kalles «Reform 2011».

- De som stemte for første gang ved et kirkevalg i 2009 og som også stemte i 2011. Denne gruppen kalles «*Reform stabil*».
- De som stemte ved kirkevalget i 2011 og som har stemt tidligere, men der deltagelse i kirkevalg ikke skjedde for første gang i 2009. Denne gruppen kalles «*Stabil velger*».

Som det ses av Figur 11 skiller «Stabile velgere» seg ut fra de to andre velgergruppene ved at menighetsblad vurderes som det viktigste medium, mens det er valgkort med informasjonsvedlegg som fremstår som den viktigste informasjonskanalen for «Reform stabil» og «Reform 2011». – Og aller viktigst for den førstnevnte gruppe, dvs. de velgere som ble rekruttert første gang i 2009 og som har stemt ved begge reformvalgene.

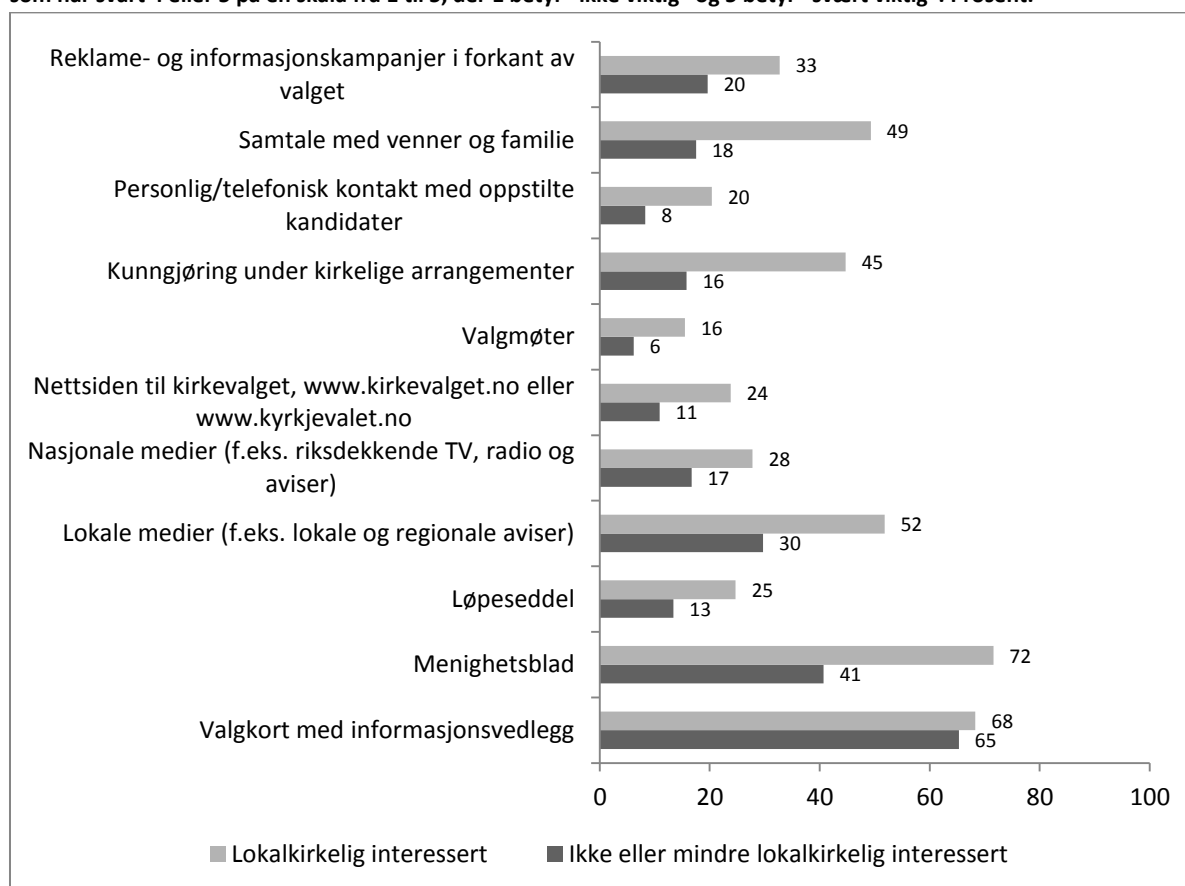
Ser man nærmere på hvor stor andel som synes at menighetsblad var en viktig eller svært viktig informasjonskanal i forbindelse med kirkevalget 2011 (Figur 11), ses det tydelige forskjeller mellom de tre velgergruppene som sannsynligvis kan relateres til opplevelse av tilknytning til Dnk: de stabile velgere vurderer menighetsblad som viktigst, dernest kommer velgere som ble rekruttert første gang i 2009 og som også deltok i 2011-valget, og til sist kommer den gruppen av velgere som for første gang stemte ved et kirkevalg i 2011.

Overordnet ses det i den forbindelse av Figur 11 at det er en tendens til at menighetsblad, kirkevalgets nettside og kunngjøring generelt er viktigst for de stabile velgerne (), samtidig som stabile velgere også i høyere grad enn de to andre velgergruppene sier at samtale med venner og familie var en viktig eller svært viktig informasjonskanal i forbindelse med kirkevalget 2011. Omvendt er informasjonskanaler som nasjonale og lokale medier samt til dels reklame- og informasjonskampanjer viktigere for de nyrekrutterte i 2011, «Reform 2011». Man kan i en viss utstrekning si at satsingen på lokale medier og reklame- og informasjonskampanjer til dels har lyktes med å nå ut til de gruppene av medlemmene som ikke er kjernevelgere («Reform 2011» og til dels «Reform stabil»). På den andre siden må man også erkjenne at det er store andeler av alle disse to velgergruppene som ikke synes at lokale medier og kampanjene har vært viktige informasjonskanaler i forbindelse med kirkevalget (71 - 64 prosent).

Opplevelse av tilknytning kan ses i sammenheng med lokalkirkelig interesse, der lokalkirkelig interesse viser til det å være opptatt av det som skjer i den lokale menigheten. Lokalkirkelig interesse viser seg å ha stor betydning for hvor viktig informasjonskanalene er for de som stemte, se Figur 12.

Selv om menighetsblad ofte sendes ut til alle medlemmer, kan man nok allikevel anta menighetsblad i særlig grad appellerer til den kretsen av medlemmer som i utgangspunktet har en viss interesse for den lokale menigheten. Valgkort er i større grad rettet mot en større gruppe av medlemmene og kan på den måten antas å rekke ut over en snever krets av de særlig interesserte.

Figur 12. Viktigste informasjonskanaler etter lokalkirkelig interesse blant dem som stemte ved kirkevalget 2011. Andel som har svart 4 eller 5 på en skala fra 1 til 5, der 1 betyr "ikke viktig" og 5 betyr "svært viktig". Prosent.

Note:

«Lokalkirkelig interesserte» omfatter personer som har svart 4 eller 5 på spørsmålet «Hvor opptatt er du av det som skjer i din lokale menighet på en skala fra 1 til 5, der 1 betyr «ikke opptatt i det hele tatt» og 5 betyr «svært opptatt av»»? «Mindre eller ikke lokalkirkelig interesserte» omfatter personer som har svart 1, 2 eller 3 på samme skala.

N minimum: 214 (Lokalkirkelig interessert) og 238 (Ikke/mindre lokalkirkelig interessert).

Når man som i Figur 12 skiller mellom velgere som oppgir å være lokalkirkelig interesserte og velgere som oppgir å være mindre eller ikke lokalkirkelig interesserte, ses det at alle de nevnte informasjonskanalene fremstår som viktigst for de lokalkirkelig interesserte (målt ved hvor stor andel som vurderer en gitt kanal som viktig eller svært viktig). Forskjellene er relativt store og aller størst på kanaler som kunngjøring under kirkelige arrangementer, nettsiden til kirkevalget og menighetsblad i tillegg til samtale med venner og familie. Menighetsblad er den viktigste informasjonskanalen for de lokalkirkelig interesserte (72 prosent), mens det er valgkort med informasjonsvedlegg som er klart viktigst for de mindre eller ikke lokalkirkelig interesserte (65 prosent). Det betyr at antakelsen om at menighetsblad i større grad appellerer til de lokalkirkelig interesserte enn til de mindre interesserte bekreftes. Samtidig må dette ikke tildekke den kjensgjerning at det også er ganske mange blant de ikke eller mindre lokalkirkelig interesserte som sier at menighetsblad var en viktig informasjonskanal i forbindelse med kirkevalget. 41 prosent i denne gruppen sier dette og menighetsblad vurderes dermed som den nest viktigste kanalen i denne gruppen. Blant de lokalkirkelig interesserte er det 68 prosent som synes at valgkort med informasjonsvedlegg var en viktig eller svært viktig informasjonskanal. Dette betyr også at 35 prosent av de minst lokalkirkelig interesserte og 32 prosent av de mest lokalkirkelig interesserte ikke vurderte valgkortet som en særlig viktig informasjonskanal.

Tar vi et blikk på kategorien reklame- og informasjonskampanjer, ses det av Figur 12, at kampanjene i mindre grad klarte å nå ut til de velgere som ikke eller i mindre grad betrakter seg selv som lokalkirkelige interesserte enn til de velgere som oppfatter seg selv som lokalkirkelig interesserte. Sagt på en annen måte, 80 prosent av de minst lokalkirkelig interesserte synes *ikke* at kampanjene var viktige eller svært viktige som informasjonskanaler i forbindelse med kirkevalget, mens den tilsvarende andel blant de mer lokalkirkelige interesserte er 67 prosent.

Ser man nærmere på sammenhengene mellom velgernes vurdering av de ulike informasjonskanalene og sentrale kjennetegn ved velgerne i form av sosiodemografiske kjennetegn (kjønn, alder og utdanning), tidligere valgerfaring, lokalkirkelig interesse og faktisk deltagelse ved ulike kirkelige arrangementer, kan man undersøke de såkalte «bivariate sammenhengene» mellom hvert av bakgrunnskjennetegnene og vurderingen av en gitt informasjonskanal, se Tabell 87 i appendiks. *Eller* man kan gjennomføre såkalte multivariate analyser der man kontrollerer for effekten av andre kjennetegn (variabler) og undersøker hvilken betydning et gitt bakgrunnskjennetegn har, når andre kjennetegn holdes konstante, se Tabell 88 i appendiks.

Når det gjelder de bivariate sammenhengene, finner vi at det ikke er noen entydig sammenheng mellom vurdering av valgkort som informasjonskanal og noen av de nevnte bakgrunnskjennetegn. Dette skyldes, som vi har tidligere sett, at valgkort med informasjonsvedlegg generelt vurderes som viktig uansett hvem velgerne er. Det er lokalkirkelig interesse som klart skiller seg ut som det bakgrunnskjennetegn som har sterkest bivariat sammenheng med vurdering av informasjonskanalenes betydning: lokalkirkelig interesserte velgere vurderer i høyere grad enn ikke lokalkirkelig interesserte velgere de nevnte informasjonskanalene som viktige i forbindelse med kirkevalget 2011. Et unntak er som nevnt valgkort med informasjonsvedlegg.

Videre ses det at tidligere valgerfaring bare har betydning for vurderingen av menighetsblad og kunngjøring under kirkelige arrangementer, ved at de som har deltatt i tidligere valg har en liten tendens til å vurdere disse kanalene som viktigere enn de som ikke har deltatt i tidligere valg. På sammen måte har de velgere som oftere deltar på kirkelige arrangementer (gudstjenester, barne- og ungdomsarrangementer og konserter el.lign.) en liten tendens til å vurdere flere av informasjonskanalene som viktige. Særlig synes deltagelse på konserter el.lign. å ha positiv betydning for vurderingen av flere informasjonskanaler (unntak: valgkort, valgmøter og reklame- og informasjonskampanjer).

Hvis man så gjennom multivariate analyser ser på den selvstendige effekten av hvert bakgrunnskjennetegn når det kontrolleres for de andre kjennetegnene (Tabell 88 i appendiks), finner man for det første – og det tydeligste funn – at lokalkirkelig interesse opprettholder sin sterke og positive betydning for vurdering av de nevnte informasjonskanalenes viktighet. Med unntak av valgkortet er det nemlig lokalkirkelig interesse som har størst betydning for hvordan en gitt kanal vurderes: alt annet likt har en lokalkirkelig interessert velger en tydeligere og klart signifikant tendens til å vurdere en gitt informasjonskanal som viktigere enn en velger som ikke er lokalkirkelig interessert.

For det andre finner man at betydningen av faktisk deltagelse på ulike arrangementer i regi av Dnk for vurderingen av informasjonskanalene generelt er liten. Et interessant unntak er knyttet til betydningen av deltagelse på konserter, hyggetreff el.lign.: Denne form for deltagelse øker nemlig tendensen til å vurdere menighetsblad, nasjonale medier, kunngjøring under kirkelige arrangementer

og personlig kontakt med kandidater som viktige kanaler for informasjon. Gudstjenestedeltagelse har i tillegg positiv betydning for vurdering av kirkevalgets nettside, mens de som ikke har samtaler med en Dnk-ansatt i større grad vurderer løpeseddel og valgmøter som viktige kanaler.

For det tredje ses det at det er de velgere som *ikke* har tidligere valgerfaring som i størst grad vurderer lokale og nasjonale medier, kirkevalgets nettside så vel som reklame- og informasjonskampanjene som viktige informasjonskanaler i forbindelse med kirkevalget 2011.

Med hensyn til den selvstendige effekten av sosiodemografiske kjennetegn viser den multivariate analysen i Tabell 88 i appendiks at velgere med lavere utdanning i større grad enn velgere med høyere utdanning alt annet likt har en tendens til å vurdere flere av informasjonskanalene som viktige; det gjelder løpeseddel, velgermøter og kunngjøring under kirkelige arrangementer. Videre viser analysen at når andre faktorer holdes konstante verdsetter eldre velgere i større utstrekning enn yngre velgere menighetsblad og valgmøter som informasjonskanaler, og at kvinner mer enn menn synes at personlig kontakt med kandidatene og menighetsblad var viktige informasjonskanaler i forbindelse med kirkevalget 2011.

2.2.1 INFORMASJONSKANALENES BETYDNING: EN OPPSUMMERING

Analysen av velgernes vurdering av ulike informasjonskanalers viktighet i forbindelse med kirkevalget 2011 kan kort oppsummeres på følgende måte:

- Lokalkirkelig interesse er på samme måte som i 2009 en nøkkel for å forstå velgernes subjektive vurdering av informasjonskanalenes viktighet i forbindelse med kirkevalget.
- Valgkort med informasjonsvedlegg fremstår som den klart viktigste informasjonskanalen, for alle velgere med unntak av velgere som i særlig grad er lokalkirkelig interesserte. For denne gruppen var det det menighetsbladet som var viktigste informasjonskanal.
- I likhet med resultatet fra evalueringen av kirkevalget 2009, er det flere informasjonskanaler som vurderes som lite viktige av dem som stemte, selv om det ses en liten, men positiv utvikling fra 2009 til 2011 i vurderingen av kanalenes viktighet. Eldre velgere hadde alt annet likt en tendens til å vurdere menighetsblad og valgmøter som viktigere enn det yngre velgere hadde.
- Velgere med lavere utdanning hadde alt annet likt en tendens til å vurdere følgende informasjonskanaler som viktigere enn velgere med høyere utdanning: løpeseddel, velgermøter og kunngjøring under kirkelige arrangementer.

Reklame- og informasjonskampanjene i forkant av kirkevalget 2011 synes i liten grad å appellere til dem som valgte å delta i valget så vel som kirkemedlemmer generelt.

3 KUNNSKAP – TILSTREKKELIG INFORMASJON OM...

I dette avsnittet ses det nærmere på medlemmenes kunnskap og i hvilken grad de synes å være tilstrekkelig informerte om forhold knyttet til Dnk og kirkevalg. Dette omfatter analyser av medlemmenes generelle kunnskapsnivå så vel som deres spesifikke kunnskap om forhold som er særlig relevante når man skal avgi stemme. Det er her særlig interessant å se nærmere på hvilke forhold medlemmene har mest henholdsvis minst kunnskap, og om dette avspeiler hva som er

viktigst når en velger skal ta et begrunnet valg. Men først en kort oppsummering av hovedkonklusjonene fra 2009-evalueringen.

3.1 VALGET 2009: EVALUERING

Fra evalueringen av kirkevalget 2009 kan hovedkonklusjonene med hensyn til kirkemedlemmenes og valgdeltagernes informasjon om kirkevalget oppsummeres på følgende måte:

- Medlemmenes kunnskap om kirkevalget og Den norske kirke kunne generelt ha vært bedre.
- De som stemte ved kirkevalget 2009, syntes å ha mer relevant kunnskap enn de som ikke brukte sin stemmerett.
- Lokalkirkelig interesserte medlemmer hadde en større tendens til å besitte relevant kunnskap enn mindre lokalkirkelig interesserte. Lokalkirkelig deltagelse hadde ikke samme betydning.
- Medlemmer med høy utdanning hadde en litt større tendens til å ha mer relevant kunnskap enn de med lavere utdanning.
- Medlemmene syntes å være bedre informert om det lokale – menighetsråd og kandidater til menighetsråd – enn om det regionale/nasjonale nivå og kandidatenes syn på viktige saker.

Det generelle bildet av medlemmenes kunnskap om en rekke forhold knyttet til kirkevalget og Den norske kirke, var at nivået ikke er høyere enn det som kan sies å være midt på treet og at kunnskapen blant medlemmene generelt kunne ha vært bedre. For de som stemte ved kirkevalget, var den generelle kunnskapen om kirkevalget og Den norske kirke generelt signifikant større enn hos de som ikke stemte. En tolkning av dette er at kunnskap hadde en mobiliserende effekt, og at mangel på kunnskap hadde en demobiliserende effekt på medlemmene. En annen tolkning kan være at hvis et medlem hadde bestemt seg for å stemme, så var det mulig å erverve seg relevant kunnskap.

Medlemmer med høyere utdanning hadde en svak, men signifikant tendens til å oppleve at de var bedre informerte enn medlemmer med lavere utdanning. Kjønn og alder hadde i 2009 til gjengjeld ikke noen betydning for den generelle kunnskapen, men det hadde lokalkirkelig interesse. Lokalkirkelig interesse viste seg i 2009 også å være nøkkel for å forstå hvor godt medlemmene opplevde å være informert – på samme måte som for å forstå deres vurdering av ulike informasjonskanaler. Lokalkirkelig deltagelse på gudstjenester, barne- og ungdomsarrangementer, kirkekonserter eller samtale med en kirkelig ansatt hadde ingen signifikant betydning for kunnskap når det ble tatt høyde for andre bakgrunnsfaktorer. Men den umiddelbare (bivariate) sammenhengen mellom ulike deltagelsesformer og opplevelse av å være informert var tydelig i 2009.

Mer spesifikt konkluderte evalueringen av kirkevalget 2009 med at nivået på kunnskap om forhold på lokalt nivå – menighetsrådet og kandidater til menighetsrådet – generelt var høyere enn nivået på kunnskap om forhold på regionalt og nasjonalt nivå, dvs. bispedømmeråd/Kirkemøtet og kandidater til disse. Analysen viste også at de som ikke stemte ved kirkevalget 2009, hadde en tendens til å være bedre informert om formelle forhold som tid og sted for kirkevalget, stemmerett og valgaldere enn om kandidatene og de funksjonene som de ulike kirkelige organer har. Resultatet for de som brukte sin stemmerett var ikke så entydig. Men et fellestrekk for alle medlemmene var at de syntes å ha minst kunnskap om kandidatenes syn på viktige saker samt kandidatene til bispedømmeråd/Kirkemøtet. Fordi kirkevalget i stor grad var basert på direkte valg og personvalg,

fant 2009-evalueringen det tankevekkende at velgermassen syntes å ha minst kunnskap om to så sentrale aspekter som kandidater og viktige saker. Spørsmålet som resultatet reiser er, om velgermassen egentlig hadde tilstrekkelig grunnlag for å vurdere konsekvensene av sine valg når de ikke kjente kandidatenes syn på det som de opplevde som viktige saker.

3.2 ANALYSER OG RESULTATER 2011

Kunnskap betraktes på samme måte som i evalueringen av kirkevalget 2009 som uttrykk for bearbeidet informasjon som forutsetter en form for mer eller mindre aktiv refleksjon. En slik refleksjon kan tenkes å være knyttet til engasjement og interesse. Det antas at hvis man har interesse for noe, oppsøker man eller lar seg eksponere for aktuell informasjon for deretter å bearbeide informasjonen slik at man sitter tilbake med kunnskap. I dette kapittel ser vi nærmere på kunnskapsaspektet.

Metodisk er det knyttet en rekke utfordringer til det å stille gode spørsmål som belyser individers kunnskapsnivå. Å spørre direkte om respondentens kunnskap knyttet til et spesifikt forhold, kan for det første virke provoserende og forutsetter for det andre ideelt sett et fasitsvar. En måte å håndtere dette på – og som er gjort i denne undersøkelsen så vel som i forrige undersøkelse – er å spørre om hvorvidt vedkommende føler seg informert om et spesifikt forhold. Det virker mindre provoserende å spørre på denne måten, fordi det er «mindre farlig» å innrømme at man ikke er informert om noe enn at man ikke har kunnskap om noe. I tillegg kommer at undersøkelsens hensikt ikke er å måle det absolutte kunnskapsnivå, men snarere det relative kunnskapsnivået på en rekke områder som kan sies å være relevante i forbindelse med deltagelse i et kirkevalg. Det gjelder særlig kunnskap om kandidater og det som oppfattes som «viktige saker».

Innfallsvinkelen i analysen av kunnskapsaspektet er for det første å se nærmere på medlemmers kunnskap generelt og kunnskap om kandidater spesielt i forhold til det å delta ved kirkevalget. Kunnskap vil på den måten fremstå som en uavhengig variabel og deltagelse som en avhengig variabel.

I tillegg vil kunnskap også bli behandlet som en avhengig variabel der det sentrale spørsmålet vil være hva som betinger kunnskap. Som vi har vært inne på tidligere, kan kunnskap tenkes å være betinget av kirkelig engasjement og interesse, men også av andre kjennetegn som kjønn, alder og utdanning. I tillegg må man ikke glemme at kunnskapstilegnelse også forutsetter en vilje samt en evne til å ta imot informasjon. Det er med andre ord ikke bare avsenderen som har et ansvar for at mottageren tar imot og omdanner informasjonen til kunnskap. Det påhviler også mottakeren et ansvar – i dette tilfellet det enkelte medlem. Det er dessverre ikke mulig innenfor rammene av denne evalueringen å undersøke dette «vilje»-aspektet nærmere.

I analysen brukes det et mål på det generelle kunnskapsnivået som er basert på en standardisert indeks sammensatt av variabler som måler hvor informert respondentene opplever å være om henholdsvis «Hva et menighetsråd gjør», «Hva bispedømmeråd og Kirkemøte gjør», «At alle medlemmer over 15 år har stemmerett», «At alle medlemmer over 18 år kan stille opp som kandidat», «Kandidatene til menighetsrådet der du bor», «Kandidatene til bispedømmerådet/Kirkemøtet», «Kandidatenes syn på viktige saker», «Kirkevalget generelt (bl.a. hvor og når)» på en skala fra 1 til 5, der 1=ikke informert i det hele tatt og 5=svært godt informert.

Den standardiserte indeksen er basert på respondenter som har svart på minimum fire av de åtte spørsmålene som inngår i indeksen. Indeksen kalles «generell kunnskap».

3.2.1 Å VÆRE INFORMERT – DET GENERELLE KUNNSKAPSNIVÅET

Tar man et overordnet blikk på kirkemedlemmenes generelle kunnskapsnivå ut fra hvor godt de selv opplever å være informert om en rekke ulike forhold knyttet til kirkevalg og Dnk, ser vi av Tabell 73 at bildet er det samme som ved kirkevalget i 2009 når man skiller mellom de som stemte og ikke stemte. Forskjellen i kunnskapsnivå mellom de som stemte og de som ikke stemte er fortsatt signifikant i 2011.

Tabell 73. Kirkemedlemmenes generelle kunnskapsnivå etter deltagelse ved kirkevalget 2009 og 2011. Gjennomsnitt på en additiv indeks fra 1 til 5 og prosent som scorer 4-5 på en additiv indeks, der 1=ikke informert i det hele tatt og 5=svært godt informert.

	2009		2011	
	Gjennomsnitt	Prosent	Gjennomsnitt	Prosent
Stemte ikke ved kirkevalget	2,30	5	2,19	4
Stemte ved kirkevalget	3,17	22	3,18	23
<i>Pearsons R</i>	0,43*		0,48*	

Note:

N stemt: 476 (2011) og 375 (2009). N ikke stemt: 679 (2011) og 622 (2009)

Forskjellen mellom 2009 og 2011 i gruppen som ikke stemte ved kirkevalget er signifikant.

*Signifikant på 5 % -nivå.

Det er med andre ord også i 2011 en tendens til at de som stemte ved kirkevalget i større grad opplever å være generelt informert om forhold knyttet til kirkevalget og Dnk enn de som ikke deltok i valget. Analysen viser videre at det generelle kunnskapsnivået hos de medlemmene som ikke stemte ved kirkevalget er lavere i 2011 enn i 2009 og at denne forskjellen er signifikant. Gjennomsnittet for de som ikke stemte i 2011 var 2,19, mens tilsvarende tall var 2,30 i 2009. Dette til tross for økt satsning på informasjon fra Dnk sin side.

På den andre siden er det verdt å merke seg at det generelle kunnskapsnivået for de som deltok i valget praktisk talt er det samme som i 2009, og fortsatt ikke kan betegnes som spesielt høyt. Det ligger også i 2011 «midt på treet», jevnfør et gjennomsnitt på 3,18 der yttergrensene er henholdsvis 1 og 5, mens 3 er midtkategori (1=ikke informert i det hele tatt og 5=svært godt informert).

Ser man nærmere på det generelle kunnskapsnivået i ulike velgergrupper ses det av Tabell 74 at de stabile velgere og de som aldri har deltatt i et kirkevalg danner ytterpunktene, idet gjennomsnittet for de stabile velgere er 3,49, mens de som aldri har stemt har et gjennomsnitt på 2,02. Dette er ikke uventet. Men det bør nevnes at selv i den velgergruppe som kommer best ut, de stabile velgerne, er det bare 32 prosent som sier de er godt eller svært godt informert. Det betyr med andre ord at to tredeler av de mest trofaste velgerne *ikke* mener de er godt informert. En implikasjon av dette er at informasjon også må målrettes mot etablerte velgere, og at man ikke kan ta for gitt en «opparbeidet kunnskap» hos velgerne.

Tabell 74. Kirkemedlemmenes generelle kunnskapsnivå etter velgergruppe 2011. Gjennomsnitt på en additiv indeks fra 1 til 5 og prosent som scorer 4-5 på en additiv indeks, der 1=ikke informert i det hele tatt og 5=svært godt informert.

Velgergruppe	Gjennomsnitt	Prosent	N
Aldri stemt	2,02	1	491
Reform 2009	2,62	7	95
Reform 2011	2,69	8	101
Reform stabil	3,19	24	154
Før-reform	2,67	16	70
Stabil velger	3,49	32	183

Note:

«Aldri stemt»: Aldri stemt ved et kirkevalg. «Reform 2009»: Stemte for første gang ved et kirkevalg i 2009, men stemte ikke i 2011. «Reform 2011»: Stemte for første gang ved et kirkevalg i 2011. «Reform stabil»: Stemte for første gang ved et kirkevalg i 2009 og stemte også i 2011. «Før-reform»: Stemte ikke ved kirkevalget i 2011, har stemt tidligere og 2009 var ikke første gang. «Stabil velger»: Stemte ved kirkevalget i 2011, har stemt tidligere og 2009 var ikke første gang.

*Signifikant på 5 % -nivå.

Videre ses det av Tabell 74 at velgere som har stemt ved ett av de to reformvalgene, men ikke ved et valg før 2009 («Reform 2009» og «Reform 2011») ligner på hverandre med hensyn til kunnskap, mens de såkalte stabile reformvelgere plasserer seg cirka midt mellom disse to gruppene og de stabile velgerne med et gjennomsnitt på 3,19. Gruppen som her kalles «Før-reform» skiller seg ut og kan være vanskelig å tolke, noe som blant annet skyldes det relativt lille antall respondenter i denne gruppen (N=70). Gjennomsnittet for denne gruppen tilsier at kunnskapsnivået ligner på «Reform 2009» og «Reform 2011», mens andelen av før-reform-velgere som synes å være godt eller svært godt informert (16 prosent) plasserer «Før-reform»-velgerne midt mellom disse to gruppene og de stabile reformvelgerne.

Ser man nærmere på de såkalte bivariate sammenhengene mellom generell kunnskap²¹ og ulike bakgrunnskjennetegn som sosiodemografiske kjennetegn (kjønn, alder og utdanning), tidligere valgerfaring, lokalkirkelig interesse og ulike typer for arrangementsdeltagelse, ser man i Tabell 75 at tendensene fra 2009 gjenfinnes: Det er en positiv og signifikant sammenheng mellom generell kunnskap om kirkevalget og Dnk og hvert av bakgrunnskjennetegnene, og i flere tilfeller er denne sammenhengen styrket i 2011 sammenlignet med i 2009.²² Det gjelder særlig den bivariate sammenhengen mellom generell kunnskap og henholdsvis tidligere valgerfaring, lokalkirkelig interesse, deltagelse på konserter el.lign. samt alder. I likhet med i 2009 ses det videre av den absolutte størrelsen på Pearsons R at det er den bivariate sammenhengen mellom generell kunnskap og henholdsvis kirkemedlemmenes lokalkirkelig interesse som er sterkest. Det betyr at et kirkemedlem med stor lokalkirkelig interesse har en tendens til å besitte mer generell kunnskap enn et medlem som er mindre lokalkirkelig interessert. Når det gjelder sammenhengene mellom generell kunnskap og ulike former for arrangementsdeltagelse, ses det at det er de kirkemedlemmene som

²¹ Som nevnt tidligere er måling av det generelle kunnskapsnivået basert på en standardisert indeks sammensatt av variabler som måler hvor informert respondentene opplever å være om henholdsvis «Hva et menighetsråd gjør», «Hva bispedømmerråd og Kirkemøte gjør», «At alle medlemmer over 15 år har stemmerett», «At alle medlemmer over 18 år kan stille opp som kandidat», «Kandidatene til menighetsrådet der du bor», «Kandidatene til bispedømmerrådet/Kirkemøtet», «Kandidatenes syn på viktige saker», «Kirkevalget generelt (bl.a. hvor og når) » på en skala fra 1 til 5, der 1=ikke informert i det hele tatt og 5=svært godt informert. Den standardiserte indeksen er basert på respondenter som har svart på minimum fire av de åtte spørsmålene som inngår i indeksen.

²² At sammenhengen er positiv ses av fortegnet på Pearsons R, og at sammenhengen er styrket ses av økningen i den absolutte størrelsen på Pearsons R.

ofte deltar på konserter el.lign. som i særlig grad har tendens til å score høyt på generell kunnskap. Deretter følger deltagelse på gudstjeneste.

Tabell 75. Bivariat sammenheng mellom generell kunnskap (det å være informert^f) og ulike kjennetegn hos kirkemedlemmene 2009 og 2011. Pearsons R

	2009	2011
Kjønn ^a	0,10*	0,11*
Alder ^b	0,12*	0,20*
Høyest fullførte utdanning ^c	0,09*	0,10*
Deltatt ved tidligere kirkevalg ^d	0,33*	0,48*
Hvor opptatt man er av det som skjer i den lokale menigheten ^e	0,48*	0,55*
Antall ganger på gudstjeneste i Dnk det siste året	0,33*	0,32*
Antall ganger på arrangementer for barn/ungdom i Dnk det siste året	0,24*	0,24*
Antall ganger på konserter, hyggetreff el.lign. i Dnk det siste året	0,29	0,36*
Antall ganger man har hatt samtale med en ansatt i Dnk det siste året	0,11*	0,13*
<i>N minimum</i>	972	1124

Note:

^a Kvinne har verdien «1» og mann har verdien «0».

^b Personer er gruppert i fem alderskategorier, der de eldste har høy verdi og de yngste har lavest verdi

^c Personer med høy utdanning har høy verdi og personer med lav utdanning har lav verdi

^d Personer som har deltatt har høy verdi og personer som ikke har deltatt har lav verdi

^e Personer som er opptatt av det som skjer har høy verdi og personer som ikke er opptatt av det som skjer har lav verdi

^f Personer som synes å være godt informert høy verdi og personer som ikke synes å være godt informert har lav verdi

*Signifikant på 5 % -nivå

For di den bivariate sammenhengen kan være påvirket av andre forhold og kjennetegn hos kirkemedlemmene, kan det være interessant å se nærmere på sammenhengen mellom generell kunnskap og de spesifikke bakgrunnskjenetegn når det kontrolleres for andre forhold. Det vil si å undersøke betydningen av de enkelte bakgrunnskjenetegnene når alt annet holdes likt. Tabell 89. Regresjonsanalyse av den generelle kunnskapsindeksen (informert) blant kirkemedlemmer 2009 og 2011. Standardiserte beta-koeffisienter. i appendiks viser resultatet av en slik multivariat analyse.

Som det ses av Tabell 89, er det i motsetning til i 2009, der lokalkirkelig interesse hadde størst betydning, deltagelse ved årets kirkevalg som har relativt størst betydning for en velgers generelle kunnskap i 2011. Deretter følger lokalkirkelig interesse og tidligere valgerfaring. Med andre ord, kirkemedlemmer som har deltatt i årets kirkevalg, utviser stor lokalkirkelig interesse eller som har stemt ved tidligere kirkevalg vil alt annet likt å ha større tendens til å vite mer om kirkevalget/Dnk enn medlemmer som henholdsvis ikke stemte ved årets valg, som ikke er opptatt av det som skjer i sin lokale menighet eller som ikke har stemt ved tidligere valg. Dette er i tråd med 2009-evalueringen og kan ikke sies å være særlig oppsiktsvekkende.

Det som er interessant og nytt i forhold til forrige valg, er at de kirkemedlemmene som deltar ofte på konserter, hyggetreff el.lign. i regi av Dnk har en liten, men dog signifikant tendens til å besitte mer generell kunnskap enn medlemmer som ikke deltar så ofte på konserter el.lign. At dette er tilfellet kan nok ses i lys av at det å arrangere slike arrangementer blir stadig mer utbredt og at Dnk på denne måten når ut til en annen type medlemsgruppe enn det andre kanaler gjør.

Den multivariate analysen viser videre at de signifikante positive bivariate sammenhengene mellom generell kunnskap og henholdsvis deltagelse på gudstjeneste og arrangementer for barn/unge samt samtale med en Dnk-ansatt forsvinner i 2011, når det kontrolleres for andre og mer

bakenforliggende bakgrunnskjennetegn, se Tabell 89 i appendiks. Det betyr når man tar hensyn til at det også er andre forhold som f.eks. lokalkirkelig interesse som påvirker et medlems generelle kunnskapsnivå, så vil det å delta ofte på gudstjenester eller barne- og ungdomsarrangementer eller det ofte å ha samtaler med en Dnk-ansatt *ikke* påvirke et kirkemedlems generelle kunnskap om kirkevalget og Dnk.

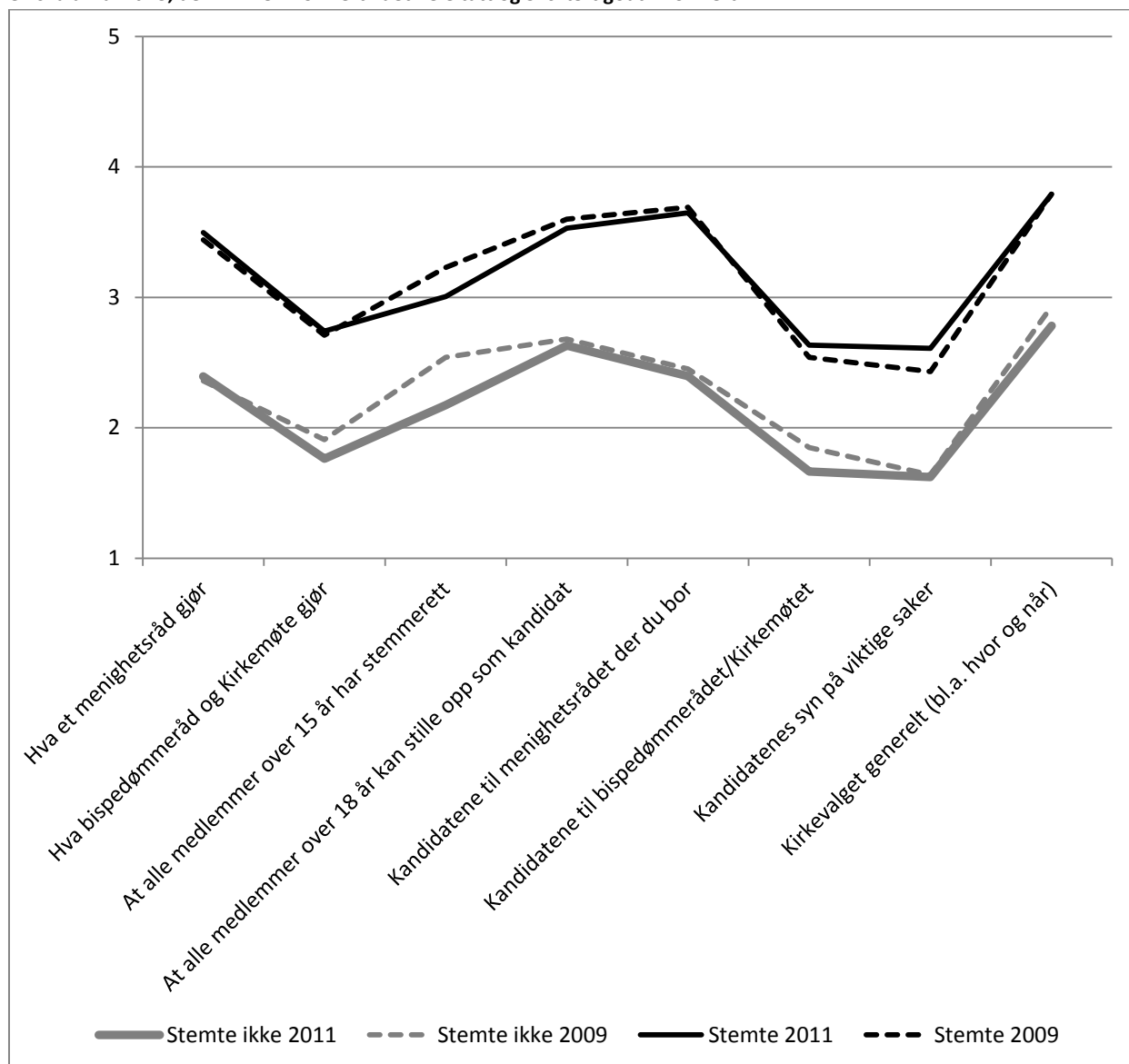
Tabell 89 viser i tillegg at eldre kirkemedlemmer samt kirkemedlemmer med høyere utdanning alt annet likt synes å være litt bedre informerte enn yngre eller lavere utdannede medlemmer. Effektene er signifikante, men ikke særlig store. Betydningen av kjønn forsvinner også i den multivariate analysen.

Inntil nå har fokus vært rettet mot kirkemedlemmenes generelle kunnskap. Vi vil videre se nærmere på substansen i denne kunnskapen og medlemmenes mer spesifikke kunnskapsnivå. Det vil si hvilke konkrete forhold det er medlemmene har kunnskap om, og hvilke forhold de ikke synes å ha mye viten om. Det spesifikke kunnskapsnivå måles på en skala fra 1 til 5, der 1 betyr «ikke informert i det hele tatt» og 5 betyr «svært godt informert». 3 er midtkategori.

3.2.2 DET SPESIFIKKE KUNNSKAPSNIVÅET

Tar man et overordnet blikk på medlemmenes kunnskap om spesifikke forhold knyttet til kirkevalg og Dnk generelt og skiller mellom de som stemte og de som ikke stemte i henholdsvis 2009 og 2011, ser vi av Figur 13 at mønsteret er det samme. Dette viser at de to velgergruppers spesifikke kunnskapsnivå stort sett er uendret fra 2009 til 2011 og at forskjellene mellom velgergruppene dermed opprettholdes på samme nivå i 2011 som i 2009. Det er fortsatt de som deltok i valget som vet mest om alle de nevnte forholdene i Figur 13, og de har fortsatt relativt minst kunnskap om kandidatenes syn på viktige saker, om kandidatene til bispedømmerådet/Kirkemøtet samt hva bispedømmeråd og Kirkemøte gjør. Særlig informasjon om kandidatene og deres syn på viktige saker synes å være sentral når valgordningen til bispedømmeråd er basert på preferansevalg. Det kan nevnes at det blant dem som stemte kan anes en minimal fremgang i kunnskapen om kandidatenes syn på viktige saker.

Figur 13. Kirkemedlemmenes spesifikke kunnskapsnivå etter deltagelse ved kirkevalget 2009 og 2011. Gjennomsnitt på en skala fra 1 til 5, der 1=ikke informert i det hele tatt og 5=svært godt informert.

Note:

N minimum: 662 (Stemte ikke 2011), 609 (Stemte ikke 2009), 470 (Stemte 2011) og 369 (Stemte 2009).

Ellers er det verdt å merke seg i Figur 13 at det relative forholdet mellom kunnskap om ulike forhold knyttet til kirkevalget og Dnk stort sett følger samme mønster uansett om medlemmet har stemt eller ikke: det velgerne vet relativt mest om, er det samme som ikke-velgeren vet mest om. Det eneste unntak er kunnskapen om kandidatene til menighetsrådvalg, der de som stemte skiller seg ut på en positiv måte. Ellers bør det også nevnes at kunnskapen om at alle medlemmer over 15 år har stemmerett er blitt mindre, det gjelder særlig blant dem som ikke deltok i valget 2011.

Oppsummerende kan man slå fast at kirkemedlemmenes spesifikke kunnskap om forhold knyttet til kirkevalg spesielt og Dnk generelt ikke har forandret seg mye siden 2009. Det gjelder både for de medlemmene som deltok og de som ikke deltok i valget 2011.

At det ikke er skjedd store forskjeller siden 2009 til 2011 viser seg også når man ser nærmere på de kirkemedlemmene som ikke stemte og i hvilken grad mangel på informasjon var en viktig grunn for ikke å stemme, se Figur 14.

Figur 14. Grunner for ikke å stemme ved kirkevalget 2009 og 2011. Andel av de som ikke stemte som har svart 4 eller 5 på en skala fra 1 til 5, der 1=ikke viktig i det hele tatt og 5=svært viktig. Prosent

Note:

N minimum: 602 (2009) og 661 (2011)

Som det ses i Figur 14 er «Jeg visste ikke nok om kandidatene» også i 2011 den nest viktigste grunnen for ikke å stemme. 43 prosent av de som ikke deltok i valget nevner dette som en viktig eller svært viktig grunn. I 2009 var den tilsvarende andel 45 prosent. Gitt Dnk's satsning på informasjonstiltak må dette alt annet likt kunne vurderes som skuffende, og tyder på at manglende opplevelse av å ha relevant informasjon kan virke demobiliserende og faktisk har gjort det i kirkevalget 2011 så vel som i 2009.

Den klart viktigste grunnen for ikke å stemme er som i 2009, at man vil overlate til de mer kirkelig aktive å stemme. 59 prosent nevner dette som en viktig eller svært viktig grunn i 2011. At denne andelen ikke er redusert nevneverdig siden 2009, kan tolkes som et uttrykk for at Dnk ikke har klart å mobilisere den store gruppen av sine medlemmer som oppfatter seg selv som passive medlemmer.

Ellers er det også tankevekkende at i begge reformvalgene nevner nærmere en tredel av de som ikke stemte manglende kunnskap om at det ble avholdt kirkevalg, eller om at de hadde stemmerett, som viktige grunner for at de ikke deltok i valget.

Selv om man skal være litt forsiktig med å tolke størrelsene på de absoluttallene i Figur 14 pga. respondenters generelle tendens til å si seg enig («ja-siing»)²³ kan man jo sammenholde funnene over med det som står skrevet på side 2 i «Demokratireformen. Prosjektplan for Kirkerådets

²³ Det kan nevnes at analysen i Del 2 om samordning viser at 89 prosent blant dem som aldri har deltatt i et kirkevalg oppgir at de visste at kirkevalget ble gjennomført samtidig med lokalvalget 2011. Dette tyder nettopp på at man skal være forsiktig i tolkningen av de absoluttallene i Figur 14. Samtidig kan det også innvendes at respondenter i spørsmålet knyttet til kunnskap om samordningen, snarere vil gi uttrykk for at de har kunnskap enn at de er uvitende.

gjennomføring av kirkevalget 2011»: «Målinger etter valget skal vise at Den norske kirkes medlemmer opplevde at:

- de kunne stille til valg om de ønsket det
- de kunne stemme hvis de ønsket det
- de visste hvem de stemte på»

De to første punktene innebærer at alle medlemmer er grunnleggende informert om kirkevalget og deres rettigheter som medlemmer.

Tabell 76. Krysstabell mellom medlemmer som ikke stemte fordi de ville overlate dette til de mer kirkelig aktive og medlemmer som ikke stemte fordi de ikke visste nok om kandidatene i 2011. Andel av det totale antall medlemmer som ikke stemte. Prosent.

		Jeg visste ikke nok om kandidatene	
		Ikke viktig grunn	Viktig grunn
Jeg overlater til de mer kirkelig aktive å stemme	Ikke viktig grunn	26	16
	Viktig grunn	31	27

N=669

Lager man som i Tabell 76 en krysstabell av de to viktigste grunnene for ikke å stemme i 2011, ser man at det er 16 prosent som sier at mangel på kandidatinformasjon var viktig, men som samtidig *ikke* nevner at de ville overlate det å stemme til de mer kirkelig aktive. I dette tilfelle kan informasjonsmangel antas å ha hatt en genuin demobiliserende effekt.

Samtidig fremgår det også av Tabell 76 at så mange som 31 prosent nevner at de vil overlate stemmegivningen til de aktive, uten at de synes at mangel på kandidatinformasjon var en viktig grunn for dem. Denne gruppen bestående av 31 prosent av de som ikke deltok i valget, kan forstås dit hen at de har gjort en prinsipiell beslutning om at de som passive medlemmer ikke vil delta, men at det bør de aktive medlemmene gjøre.

Som tidligere vist i denne evalueringen av 2011-valget og i evalueringen av 2009-valget er lokalkirkelig interesse en viktig nøkkel for å forstå mye av velgeratferden til kirkemedlemmene. Det gjelder også det å forstå kirkemedlemmenes spesifikke kunnskap, hvilket kommer tydelig frem i Tabell 77.

Tabell 77. Kirkemedlemmenes spesifikke kunnskapsnivå etter lokalkirkelig interesse 2011. Gjennomsnitt på en skala fra 1 til 5, der 1=ikke informert i det hele tatt og 5=svært godt informert

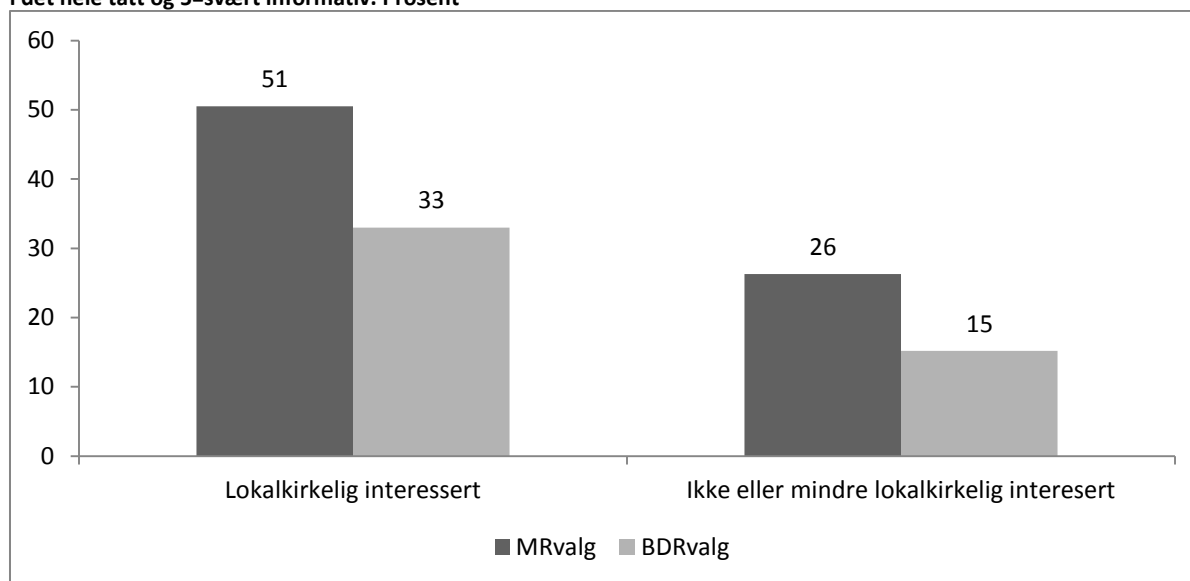
		Hva et menighetsråd gjør	Hva bispedømmeråd og Kirkemøte gjør	At alle medlemmer over 15 år har stemmerett	At alle medlemmer over 18 år kan stille opp som kandidat	Kandidatene til menighetsrådet der du bor	Kandidatene til bispedømmerådet/Kirkemøtet	Kandidatenes syn på viktige saker	Kirkevalget generelt (bl.a. hvor og når)
Ikke eller mindre lokalkirkelig interessert	Gj.snitt	2,50	1,89	2,24	2,72	2,60	1,84	1,74	2,94
Lokalkirkelig interessert	Gj.snitt	3,84	2,97	3,32	3,82	3,84	2,74	2,87	3,95
Totalt	Gj.snitt	2,85	2,17	2,52	3,00	2,92	2,07	2,03	3,20
Ikke eller mindre lokalkirkelig interessert	N	857	839	847	853	853	846	841	849
Lokalkirkelig interessert	N	299	294	292	295	296	294	294	297
Totalt	N	1156	1133	1139	1148	1149	1140	1135	1146

Tabell 77 viser mer konkret at de lokalkirkelig interesserte kirkemedlemmene er relativt godt og mye bedre informert om kandidatene til menighetsrådvalg enn det de mindre eller ikke lokalkirkelig interesserte er jf. gjennomsnitt på 3,84 versus 2,50. Denne forskjellen kan ses i lys av den kjensgjerning at kunnskapstilegnelse ikke bare betinges av tilgjengelig informasjon, men også av en vilje til å oppsøke og tilegne seg informasjonen. Har man interesse for noe, er det stor sannsynlighet for at man også er villig til å la seg informere om det. Samtidig og til tross for at de lokalkirkelig interesserte er langt bedre informerte enn de mindre eller ikke lokalkirkelig interesserte, så er deres kunnskap om kandidatene til bispedømmeråd/Kirkemøtet og kandidatenes syn på viktige saker relativt moderat jf. et gjennomsnitt på henholdsvis 2,74 og 2,87. Faktisk er det disse to punktene begge gruppene er dårligst informerte om. Skillet i grad av kunnskap hos kirkemedlemmene om forhold knyttet til det lokale menighetsnivå versus det regionale bispedømmenivå er slående for både de lokalkirkelig interesserte og de mindre eller ikke interesserte.

Skillet gjenfinnes også i de videre analyser der fokus er på de som stemte ved kirkevalget 2011 og deres syn på informasjonen om kandidatene og utfyllingen av stemmesedlene ved de to valgene.

På spørsmål om de som stemte synes at informasjonen om kandidatene til henholdsvis menighetsråd og bispedømmeråd var informativ, viser Figur 15 for det første at de lokalkirkelig interesserte velgerne generelt synes at informasjonen om kandidatene var mer informativ enn de mindre eller ikke lokalkirkelig interesserte velgerne.

Figur 15. Andel av de som stemte ved mr-valget og bdr-valget 2011 som synes at informasjonen om kandidatene til hhv. mr og bdr var informativ etter lokalkirkelig interesse. Dvs. andel som har svart 4 eller 5 på en skala der 1=ikke informativ i det hele tatt og 5=svært informativ. Prosent

Note:

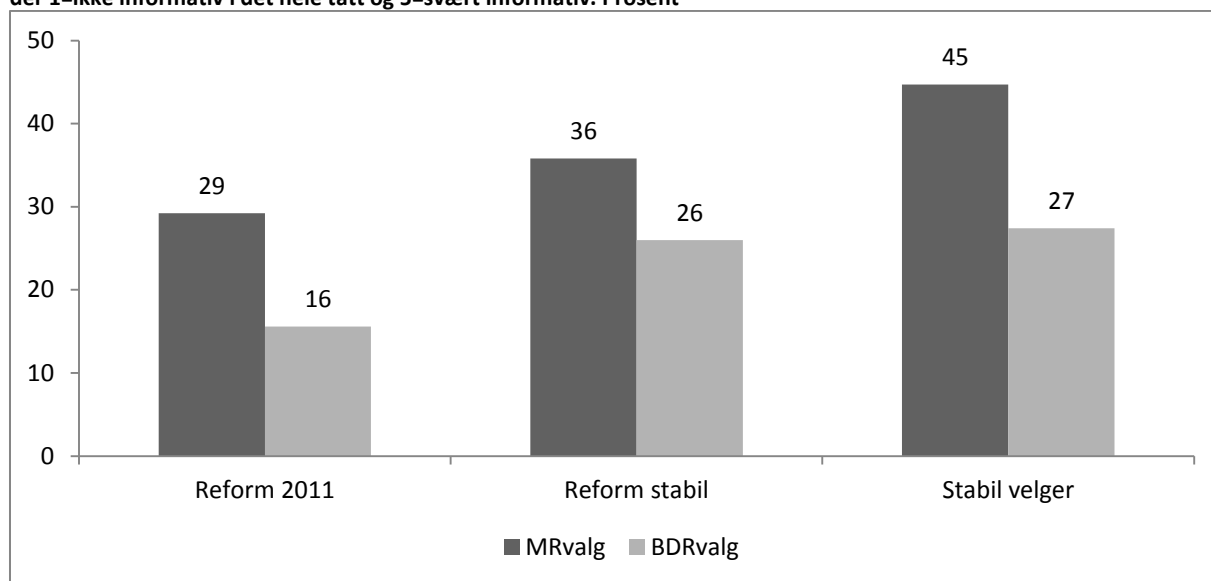
N mr-valg: 222 (lokalkirkelig interessert), 240 (ikke/mindre lokalkirkelig interessert).

N bdr-valg: 197 (lokalkirkelig interessert), 198 (ikke/mindre lokalkirkelig interessert).

For det annet ses det også at det er en langt mindre andel av begge disse gruppene som synes at informasjonen om bispedømmeråds kandidatene var informativ sammenlignet med informasjonen om mr-kandidatene. Bare 33 prosent blant de lokalkirkelig interesserte og 15 prosent blant de ikke eller mindre interesserte bispedømmerådsvelgere synes at informasjonen om kandidatene til bispedømmeråd var informativ. Tilsvarende andeler for mr-velgere er 51 prosent og 26 prosent.

Dette skillet i synet på informasjonen om kandidater til menighetsråd og bispedømmeråd gjenfinnes også når man ser på ulike velgergruppers oppfattelse av hvor informativ informasjonen var, se Figur 16.

Figur 16. Andel av de som stemte ved mr-valget og bdr-valget 2011 som synes at informasjonen om kandidatene til hhv. menighetsrådet og bispedømmerådet var informativ etter velgergruppe. Dvs. andel som har svart 4 eller 5 på en skala der 1=ikke informativ i det hele tatt og 5=svært informativ. Prosent

Note:

«Reform 2011»: Stemte for første gang ved et kirkevalg i 2011. «Reform stabil»: Stemte for første gang ved et kirkevalg i 2009 og stemte også i 2011. «Stabil velger»: Stemte ved kirkevalget i 2011, har stemt tidligere og 2009 var ikke første gang.

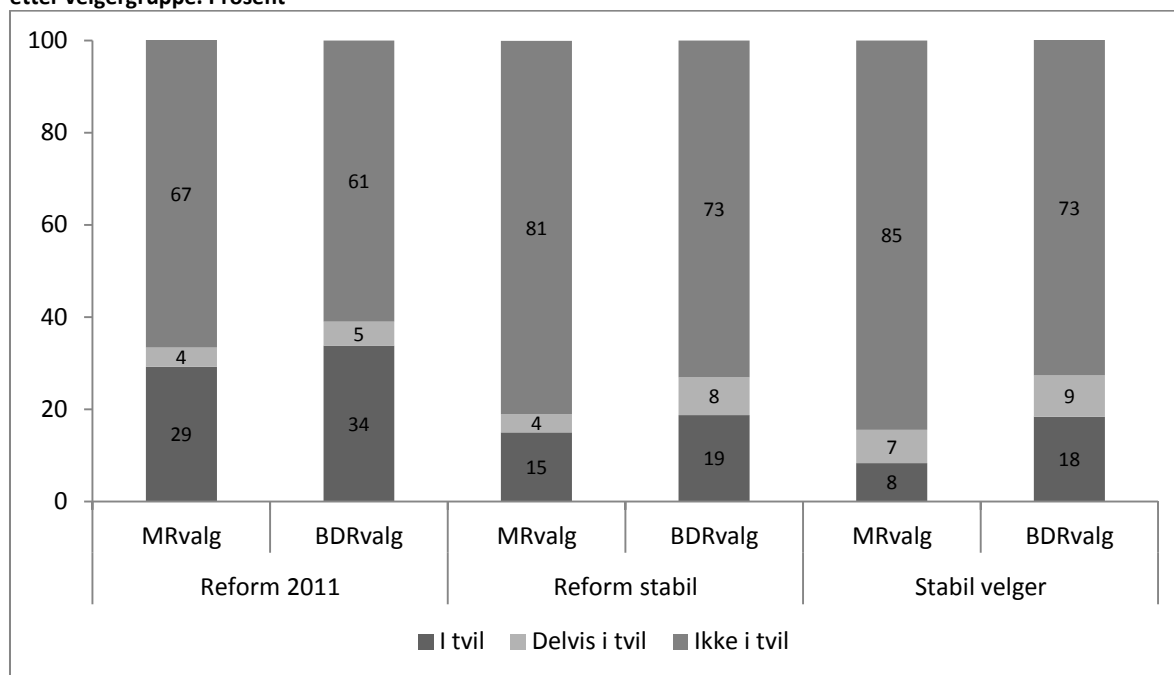
N mr-valg: 96 (reform 2011), 151 (reform stabil), 179 (stabil velger).

N bdr-valg: 77 (reform 2011), 133 (stabil reform), 157 (stabil velger).

Det ses videre av Figur 16 at det er en tendens til at en større andel blant de medlemmene som har stemt flere ganger ved et kirkevalg («Reform stabil» og «Stabil velger») enn blant dem som stemte for første gang i 2011 synes at kandidatinformasjonen var informativ. Samtidig er hovedinntrykket allikevel, at selv blant de stabile velgere og stabile reformvelgere er det relativt mange som *ikke* synes at kandidatinformasjonen var informativ. Det gjelder som nevnt særlig informasjonen om bispedømmerådskandidater, men også i stor grad informasjonen om -kandidatene: blant de stabile velgere er det bare 45 prosent som synes at denne informasjonen var informativ, mens tilsvarende andel er for stabile reformvelgere og de som stemte for første gang i 2011 var henholdsvis 36 prosent og 29 prosent.

En ting er om de som stemte synes å ha god kandidatinformasjon, en annen ting er i hvilken grad velgerne, når de står i valglokalet og skal avgi sin stemme, er i tvil om hvordan stemmeseddelen skal utfylles. Figur 17 viser hvor stor andel av ulike velgergrupper som var i tvil, delvis i tvil eller ikke i tvil om hvordan stemmeseddelen til henholdsvis -valget og bispedømmerådsvalget skulle fylles ut.

Figur 17. Da du avga din stemme, var du da i tvil om hvordan stemmeseddelen skulle utfylles? For mr-valg og bdr-valg etter velgergruppe. Prosent

Note:

«Reform 2011»: Stemte for første gang ved et kirkevalg i 2011. «Reform stabil»: Stemte for første gang ved et kirkevalg i 2009 og stemte også i 2011. «Stabil velger»: Stemte ved kirkevalget i 2011, har stemt tidligere og 2009 var ikke første gang.

N mr-valg: 96 (reform 2011), 153 (reform stabil), 181 (stabil velger).

N bdr-valg: 77 (reform 2011), 134 (reform stabil), 158 (stabil velger).

Generelt synes velgerne å være mer i tvil om hvordan bispedømmerådsstemmeseddelen skulle utfylles enn mr-stemmeseddelen. De nyrekruttede velgerne i 2011 «Reform 2011» var aller mest i tvil: 39 prosent var i tvil eller delvis i tvil om hvordan bispedømmerådsstemmeseddelen skulle fylles ut og 33 prosent i denne gruppen var i tvil eller delvis i tvil om mr-stemmeseddelen. «Reform stabil» og «Stabil velger» var generelt i mindre tvil enn de nyrekruttede, men det er allikevel 15-27 prosent som sier at de var i tvil eller delvis i tvil da de skulle fylle ut stemmeseddelen til kirkevalget.

At relativt mange av velgerne var i tvil om hvordan de skulle fylle ut stemmeseddelen ved begge valgene og særlig ved bispedømmerådsvalget er lite heldig. Velgerne kunne heller ikke stemme blankt, for da ville den avgitte stemmen bli forkastet. Begge disse forholdene må tas i betraktning når man skal forklare det relativt store antall forkastede stemmer ved især bispedømmeråds-valget.

Hvorvidt velgerne er i tvil om utfyllingen av stemmeseddelen viser seg *ikke* å ha noen entydig sammenheng med velgerens alder. Samtidig indikerer data at utdanningsnivå har en betydning, idet velgere med høyere utdanning har en tendens til å være litt mindre i tvil enn velgere med lavere utdanning.

3.2.3 KUNNSKAP – TILSTREKKELIG INFORMERT OM...: EN OPPSUMMERING

Analysen av velgenes generelle og mer spesifikke kunnskap om kirkevalget 2011 og Dnk kan kort oppsummeres på følgende måte:

- I hvilken grad medlemmene synes at de er godt informert om kirkevalget og Dnk har ikke endret seg stort siden 2009. Selv for de best informerte ligger kunnskapsnivået fortsatt rundt «midt på treet».
- Gruppen av medlemmer som ikke deltok i kirkevalget opplever generelt å være dårligere informert i 2011 enn i 2009.
- De som stemte ved kirkevalget 2011, opplever å ha mer relevant informasjon enn de som ikke brukte sin stemmerett. Utilstrekkelig kunnskap om kandidatene var en viktig grunn for mange medlemmer for *ikke* å delta i kirkevalget. Funnene er i samsvar med konklusjonene i 2009-evalueringen.
- Medlemmene er bedre informert om det lokale – menighetsråd og mr-kandidater – enn om det regionale bispedømmenivå og kandidatenes syn på viktige saker. Dette er i tråd med funn i 2009-evalueringen.
- Allikevel er det blant dem som stemte forholdsvis mange som ikke synes at kandidatinformasjonen var informativ. Det gjelder i særlig grad informasjonen om bispedømmeråds-kandidater.
- Det var videre mange velgere som var i tvil eller delvis i tvil om hvordan stemmeseddelen ved kirkevalget skulle fylles ut. Det gjelder særlig ved bispedømmeråds-valget.
- Lokalkirkelig interesse har på samme måte som i 2009 stor betydning for om velgeren opplever å være godt informert. Dette kan ses i lys av den kjensgjerning at kunnskapstilegnelse ikke bare betinges av tilgjengelig informasjon, men også av en vilje til å oppsøke og tilegne seg informasjonen. En slik vilje vil i stor utstrekning være betinget av interesse.
- Det er videre store variasjoner mellom ulike velgergrupper, der det generelle bildet er at jo oftere man har stemt og jo nærmere valgerfaringen er i tid, desto bedre informerte er medlemmene.
- Medlemmer av Dnk som deltar på konserter, hyggetreff el.lign. har en tendens til å være bedre informerte enn medlemmer som ikke deltar på slike arrangementer. Dette er nytt i 2011.

4 VELGERGRUPPEN – HVEM STEMME OG HVEM STEMME IKKE?

Videre i analysen vil vi se nærmere på velgergruppens sammensetning. Hensikten er å få bilde av hvem det er som stemmer ved kirkevalg og hvem som ikke gjør det. Først ses det på velgergruppens sosiodemografiske sammensetning og deltagelse i tidligere valg, før analysen setter fokus på holdningsbredden blant velgerne med hensyn til kirkepolitiske holdninger, kristen selvoppfatning og partipolitiske preferanser.

4.1 VALGET 2009: EVALUERING

Fra evalueringen av kirkevalget 2009 kan hovedkonklusjonene med hensyn til velgergruppens sammensetning og kjennetegn ved ulike velgergrupper oppsummeres på følgende måte:

- Nye velgere skilte seg fra etablerte velgere med hensyn til både kirkepolitiske holdninger, partipolitiske preferanser og kristen selvoppfatning.

- Kirkens romslighet ble vektlagt av mange medlemmer, men relativt mest av nye velgere og de som aldri har stemt ved et kirkevalg.
- KrF sto relativt sterkt blant etablerte velgere, mens Høyre og Arbeiderpartiet sto sterkt i gruppen av nye velgere.
- En langt større andel av de etablerte velgerne enn av de nye velgerne betraktet seg selv som personlig kristen.

Nye velgere i 2009 skilte seg fra etablerte velgere med hensyn til alle de tre holdningsdimensjonene. Til tross for at en stor andel av alle medlemmene sluttet opp om at *Den norske kirke bør være romslig når det gjelder forskjeller i tro og levestett blant sine ansatte*, var det en tendens til at det særlig var nye velgere og de som aldri har stemt som hadde denne oppfatningen. Når det gjelder synet på Dnk som statskirke, fant evalueringen av kirkevalget 2009 at statskirkemotstandere var mer utbredt blant dem som ikke deltok i 2009-valget, og at statskirketilhengere særlig befant seg i blant gruppen av nye velgere. De etablerte velgerne befant seg i en mellomposisjon.

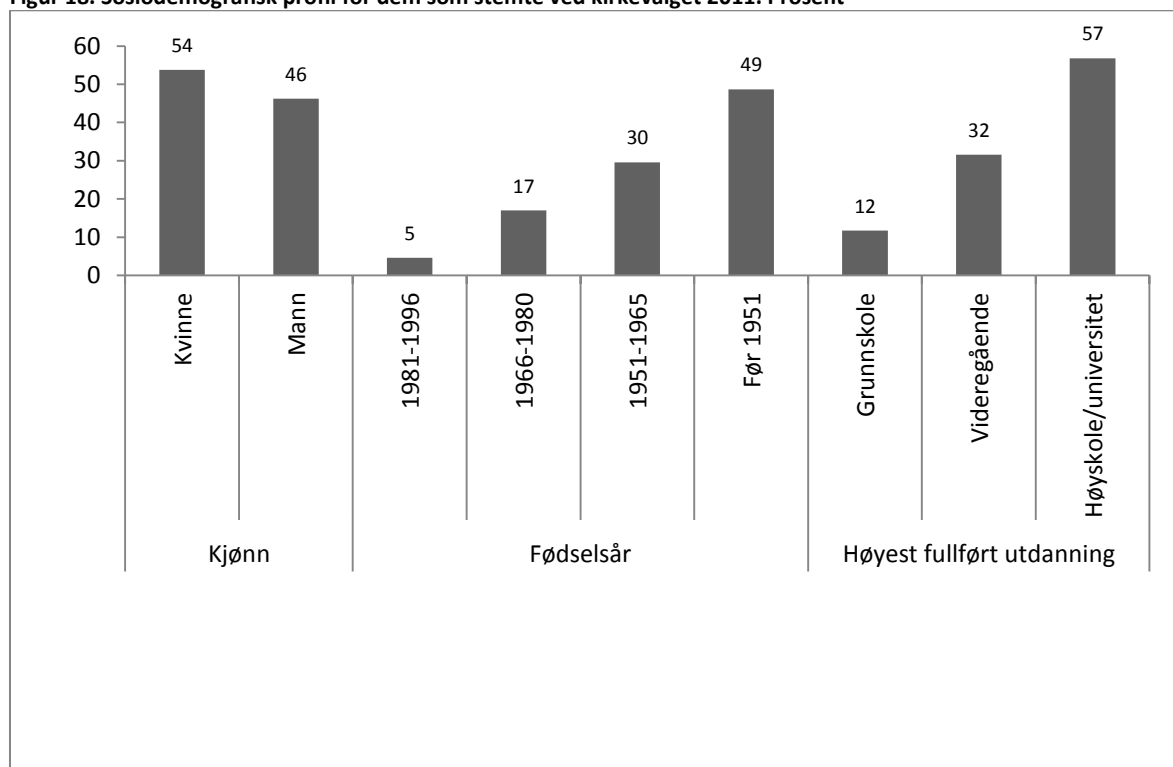
Med hensyn til velgernes kristne selvoppfatning, representerte de nye velgerne i 2009 også noe nytt. En forholdsvis mye mindre andel av denne velgergruppen sammenlignet med etablerte velgere, oppfattet ikke seg selv som personlig kristen. Partipolitisk preferanse viste samme tendens. Det var til dels store forskjeller mellom etablerte velgeres partipolitiske preferanser og nye velgeres preferanser slik disse kom til uttrykk ved det samtidige stortingsvalget 2009. En konklusjon i evalueringen var at KrFs tradisjonelle rotfeste blant kirkevelgerne har endret seg med de nye velgere. Det var særlig velgere som ved stortingsvalget i 2009 stemte på Arbeiderpartiet eller Høyre, som var blant de nye velgere.

Resultatene i evalueringen av kirkevalget 2009 ga grunnlag for å konkludere at bredden blant dem som deltar i kirkevalg ble større med mobilisering av nye velgere i 2009. Nye velgere skilte seg nemlig i vesentlige holdningsspørsmål seg fra etablerte velgere.

4.2 ANALYSER OG RESULTATER 2011

Begynner vi med å se på den sosiodemografiske profilen på de medlemmene som stemte ved kirkevalget 2011, viser Figur 18 for det første at det blant dem som stemte var en litt større andel kvinner enn menn (54 versus 46 prosent). Når det gjelder alder utgjør personer som er født før 1951 nesten halvparten av de som stemte, mens de yngste generasjoner utgjør en mindre andel. Videre utgjør personer med høyere utdanning mer enn 50 prosent av de som stemte.

Figur 18. Sosiodemografisk profil for dem som stemte ved kirkevalget 2011. Prosent

Note:

N stemte: 476 (kjønn), 476 (fødselsår), 472 (høyest fullført utdanning).

Selv om man må være litt varsom med tolkning av de absolutte tallstørrelsene i Figur 18, er tendensene knyttet til velgernes sosiodemografiske profil ganske tydelige. Der virker dermed til at gjennomsnittselveren er litt eldre, har høyere utdanning og ofte er en kvinne. Samtidig bør det nevnes at tendensene vedrørende alder og utdanning ikke er overraskende sett i lys av det man vet om politisk deltagelse generelt og deltagelse i valg spesielt.

Det kan være flere forhold som forklarer hvorfor noen kirkemedlemmer velger å stemme ved kirkevalg, mens andre velger å bli hjemme. Det er i den forbindelse naturlig å tenke seg at noen av de samme forholdene som vi har sett betinger kunnskap om kirkevalget og Dnk, også vil være viktige forhold for å forstå hvem som deltar og hvem som ikke deltar. Det omfatter i hovedsak medlemmenes lokalkirkelige interesse og deres deltagelse ved ulike arrangementer i regi av Dnk. I tillegg kan man tenke seg at det å besitte informasjon (dvs. å ha kunnskap) som synes relevant for det å delta i kirkevalg også kan ha en mobiliserende effekt. Relevant informasjon er da særlig knyttet til kandidatene til menighetsråd og bispedømmeråd samt til kandidatenes syn på viktige saker. For å undersøke om og i hvilken grad deltagelse ved kirkevalget 2011 var betinget av disse tre forholdene (lokalkirkelig interesse, deltagelse og kunnskap), har vi gjennomført en multivariat analyse som er gjengitt i Tabell 90 i appendiks.

Hovedkonklusjonene fra denne analysen er at det i særlig grad er lokalkirkelig interesse og dernest kunnskap om kandidatene og deres syn på viktige saker som forklarer om et medlem velger å bruke sin stemmerett eller ikke. Det er videre kun deltagelse på konserter el.lign. som virker mobiliserende

og det kun i liten grad.²⁴ Den multivariate analysen viser også at når man kontrollerer for andre forhold så har eldre medlemmer og mannlige medlemmer alt annet likt en litt større tendens til å stemme ved kirkevalget 2011 enn yngre medlemmer og kvinnelige medlemmer.

Videre vil analysen se nærmere på kjennetegn ved ulike velgergrupper, men først kan det være fint å vise forholdet mellom ulike velgergrupper. Tabell 78 viser en slik fordeling av kirkemedlemmene etter velgergruppe. Det bør nevnes at man skal være litt forsiktig med å tolke de absolutte tallstørrelsene i Tabell 78 fordi hjemmesittere i 2011 («Aldri stemt», «Reform 2009» og «Før-reform») er underrepresenterte og den gruppen av medlemmer som deltok i 2011-valget («Reform 2011», «Reform stabil» og «Stabil velger») er overrepresentert i vår undersøkelse. Dette er en normal tendens i valgundersøkelser og skyldes at de som deltar i et valg også vil være mer interesserte i å delta i en undersøkelse knyttet til valget. Vi har imidlertid grunn til å tro at det relative forholdet innad i disse to gruppene ikke avviker nevneverdig fra den faktiske fordelingen. Det bør likevel nevnes at opplysningene om deltagelse ved tidligere valg kan være utsatt for feilerindringer.

Tabell 78. Kirkemedlemmer fordelt etter velgergruppe. Prosent

	Aldri stemt	Reform 2009	Reform 2011	Reform stabil	Før-reform	Stabil velger
Prosent	45	9	9	14	6	17

Note:

«Aldri stemt»: Aldri stemt ved et kirkevalg. «Reform 2009»: Stemte for første gang ved et kirkevalg i 2009, men stemte ikke i 2011. «Reform 2011»: Stemte for første gang ved et kirkevalg i 2011. «Reform stabil»: Stemte for første gang ved et kirkevalg i 2009 og stemte også i 2011. «Før-reform»: Stemte ikke ved kirkevalget i 2011, har stemt tidligere og 2009 var ikke første gang. «Stabil velger»: Stemte ved kirkevalget i 2011, har stemt tidligere og 2009 var ikke første gang.

N: 1101

Tabell 78 viser at det bak den relative stabile valgdeltagelsen skjuler seg en betydelig utskiftning av velgere fra kirkevalget i 2009 til 2011. Vår undersøkelse gir grunnlag for å anslå at rundt en firedel av de som stemte i 2011 var medlemmer som ikke tidligere har deltatt i et kirkevalg. Det betyr med andre ord at det totalt i reformperioden er blitt mobilisert langt flere velgere enn det som valgdeltagelsen ved hvert av de to kirkevalgene i 2009 og 2011 viser. Bak den stabile valgdeltagelsen som kan leses ut av valgresultatene, skjuler det seg en god del bevegelser ut og inn av hjemmesitternes rekke. Det finnes en gruppe av velgere som stemte i 2009, men ikke i 2011, mens andre stemte i 2011, men ikke i 2009. Det man kan kalle «mobiliseringsprosenten» i reformperioden er derfor noe høyere enn valgdeltagelsen. En implikasjon av dette er at mobilisering ikke bare handler om å mobilisere de medlemmene som ikke har deltatt ved tidligere kirkevalg. Mobilisering er noe som må gjøres igjen og igjen, for også å fastholde de som har deltatt tidligere.

En ting er de stabile velgere som er de medlemmene man kan regne med vil stemme. Den samme forventningen kan man nok til dels ha til «Reform stabil», fordi de har stadfestet sin valginteresse i to valg på rad. Den samme forventningen kan man ikke ha til gruppene «Reform 2009» og «Reform 2011» som kun har deltatt i ett kirkevalg.

Når det gjelder de ulike velgergruppens sosiodemografiske profil (kjønn, alder og utdanning)²⁵ kan det her nevnes at kjønnsfordelingen er forholdsvis lik i og på tvers av velgergruppene, men at det er

²⁴ Dette ses av økningen i forklart varians (R^2). Endringene i R^2 mellom de fire modellene er signifikante.

en litt større andel kvinner enn menn i gruppen av stabile velgere og blant de medlemmene som stemte for første gang i 2011. Blant medlemmer som aldri har stemt er det en liten overvekt av menn.

Også når det gjelder aldersprofilen til velgergruppene er det med unntatt av gruppen «Aldri stemt» et felles kjennetegn: Det er en større andel av de eldste generasjoner av medlemmene sammenlignet med de yngste generasjonene. Det gjelder i særlig grad «Reform 2011», «Før-reform» og «Stabil velger». Det betyr blant annet at gruppen av nye velgere hadde en jevnere aldersprofil i 2009 enn i 2011, men dog stadig med en overvekt av eldre. Det er helt naturlig at de yngste medlemmene ikke utgjør noen stor andel av «Før-reform» og «Stabil velger» gitt at disse gruppene er definert ved at velgeren har deltatt ved kirkevalg før 2009. «Aldri stemt»-gruppen skiller seg ut ved at det ikke er noen entydig alderstendens.

Med hensyn til utdanningsprofilen til velgergruppene, viser analysen at det i 2009 ble rekruttert relativt flere med høyere utdanning enn det som var tilfellet i 2011. Med unntak av «Reform 2011» er det videre en klar overvekt av medlemmer med utdanning fra høyskole/universitet i alle velgergrupper. Det gjelder også blant kirkemedlemmer som aldri har stemt.

4.2.1 HOLDNINGSBREDDEN BLANT VELGERE

Evalueringen av kirkevalget 2011 inneholder på samme måte som i 2009 data som gjør det mulig å se nærmere på hvilke holdninger velgerne har. Særlig interessant er dette fordi man i debatten om demokrati i Den norske kirke snakker om representativitet i form av holdninger. Det vil si at noen argumenterer for at Den norske kirke som folkekirke bør representere et bredt spektrum av holdninger og at det fordrer at velgere med ulike holdninger deltar i valget. Dette antas videre i seg selv å bidra til større demokratisk legitimitet. Fokus her er ikke om kirken som sådan har en bred holdningsrepresentasjon. Vårt fokus er snarere på om holdningsrepresentasjonen blant velgerne er blitt endret og bredere etter reformvalgene i 2009 og 2011. Holdninger vil her bli knyttet til medlemmenes kirkepolitiske holdninger, kristen selvoppfatning (hvorvidt medlemmene betrakter seg som personlige kristne) og partipolitiske preferanser.

Begynner vi med å se nærmere på spesifikke kirkepolitiske holdninger, ble respondentene spurt om å ta stilling til hvor enig de er i følgende fire standpunkter knyttet til Den norske kirke: 1) Kirken bør være atskilt fra staten 2) Det er kirkens egne organer som bør utnevne biskoper 3) Den norske kirke bør være romslig når det gjelder forskjeller i tro og levestett blant sine ansatte og 4) Medlemmene har for lite innflytelse i Den norske kirke (se Tabell 79).

²⁵ For detaljer om de ulike velgergruppenes sosiodemografiske profil (kjønn, alder og utdanning) vises det til Tabell 91 i appendiks.

Tabell 79. Kirkepolitiske holdninger. Kirkemedlemmer som er nokså eller helt enig i ulike kirkepolitiske standpunkter etter velgergruppe. Prosent

	Aldri stemt	Reform 2009	Reform 2011	Reform stabil	Før-reform	Stabil velger	Totalt
Kirken bør være adskilt fra staten	55	40	40	35	29	40	45
Det er kirkens egne organer som bør utnevne biskoper	74	65	70	76	57	80	73
Den norske kirke bør være romslig når det gjelder forskjeller i tro og levesett blant sine ansatte	87	87	78	81	88	75	83
Medlemmene har for lite innflytelse i Den norske kirke	53	59	59	45	48	46	51
N							
<i>Kirken bør være adskilt fra staten</i>	<i>479</i>	<i>94</i>	<i>98</i>	<i>144</i>	<i>69</i>	<i>172</i>	<i>1056</i>
<i>Det er kirkens egne organer som bør utnevne biskoper</i>	<i>474</i>	<i>91</i>	<i>97</i>	<i>151</i>	<i>68</i>	<i>181</i>	<i>1062</i>
<i>Den norske kirke bør være romslig når det gjelder forskjeller i tro og levesett blant sine ansatte</i>	<i>488</i>	<i>93</i>	<i>101</i>	<i>153</i>	<i>67</i>	<i>181</i>	<i>1083</i>
<i>Medlemmene har for lite innflytelse i Den norske kirke</i>	<i>369^a</i>	<i>78</i>	<i>91</i>	<i>137</i>	<i>60</i>	<i>175</i>	<i>910</i>

Note:

«Aldri stemt»: Aldri stemt ved et kirkevalg. «Reform 2009»: Stemte for første gang ved et kirkevalg i 2009, men stemte ikke i 2011. «Reform 2011»: Stemte for første gang ved et kirkevalg i 2011. «Reform stabil»: Stemte for første gang ved et kirkevalg i 2009 og stemte også i 2011. «Før-reform»: Stemte ikke ved kirkevalget i 2011, har stemt tidligere og 2009 var ikke første gang. «Stabil velger»: Stemte ved kirkevalget i 2011, har stemt tidligere og 2009 var ikke første gang.

^aEn årsak til relativt liten N er at det er forholdsvis mange blant dem som aldri har stemt som svarte «vet ikke» på spørsmålet og at denne gruppen er tatt ut av analysen, dvs. at «vet ikke» er definert som en missingverdi.

I likhet med resultatet i 2009-evalueringen viser Tabell 79 at det sett under ett er relativt størst oppslutning om at Dnk bør være romslig når det gjelder forskjeller i tro og levesett blant sine ansatte. 83 prosent av medlemmene støtter opp om dette. Men dette generelle bildet tilslører noen forskjeller mellom velgergruppene, som særlig er knyttet til om medlemmene deltok i 2011-valget eller ikke. Det ses nemlig at det i særlig grad er «Før-reform»-velgere, «Reform 2009» og medlemmer som aldri har stemt som er veldig enige i dette, mens stabile velgere og stabile reformvelgere samt nyrekruttede velgere ved valget i 2011 nok også er enige, men ikke i så stor utstrekning. Det interessante her er også at «Reform 2009» og «Reform 2011» er litt forskjellige når det gjelder synet på romslighet. En slik stemt/ikke-stemt akse er bare tydelig i spørsmålet om hvor romslig kirken bør være med hensyn til tro og levesett blant sine ansatte.

Når det gjelder synet på om kirkens medlemmer har for lite innflytelse går skillet mellom de medlemmene som har deltatt ved flere kirkevalg og de medlemmene som aldri eller som kun har stemt en gang. Den førstnevnte gruppen synes tilsynelatende i større utstrekning at medlemmene *ikke* har for lite innflytelse i Dnk enn det de mindre valgaktive synes. Generelt er medlemmene delt omtrent midt på i oppfattelse av medlemmenes innflytelse.

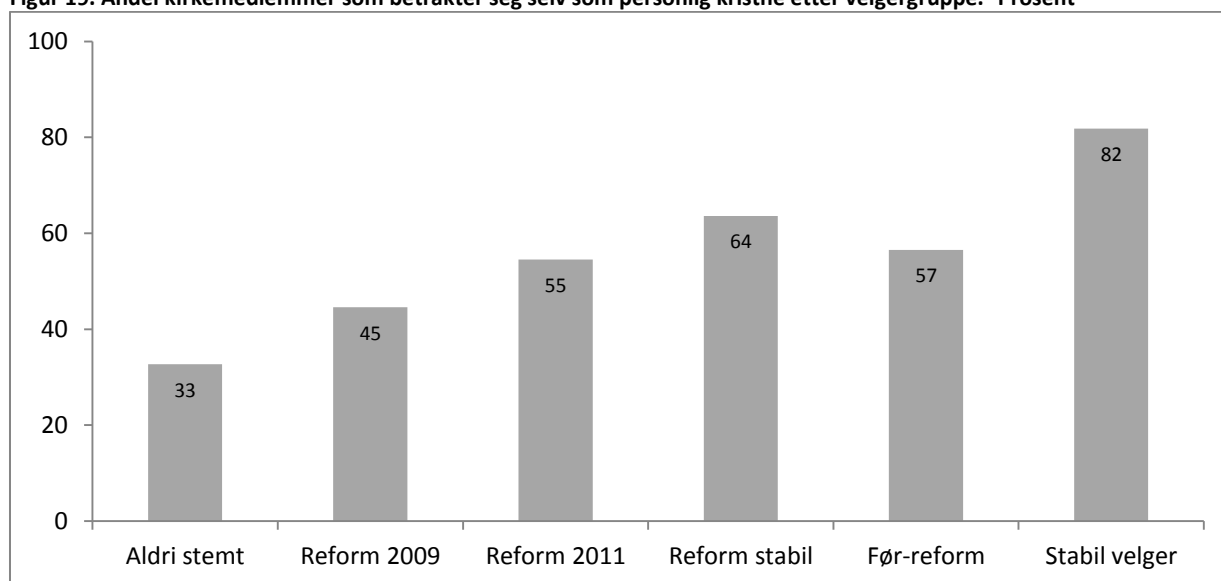
Det er i særlig grad de som aldri har deltatt ved et kirkevalg som synes at kirken bør være adskilt fra staten. 55 prosent er nokså eller helt enig i dette synet. Minst enig er «Før-reform»-velgerne, der tilsvarende andel er 29 prosent.

I synet på om det er kirkens egne organer som bør utnevne biskoper er det spesielt «Før-reform»-velgere som skiller seg ut ved i mindre grad å være nokså eller helt enig i at utnevnelse av biskoper er en oppgave for kirkens egne organer. Blant medlemmene som helhet er det 73 prosent som er nokså eller helt enig, mens det er 57 prosent i gruppen «Før-reform» og 65 prosent i «Reform 2009». De stabile velgerne er mest enige (80 prosent).

Spørsmålet er om holdningsbredden blant velgerne langs en kirkepolitisk dimensjon er blitt større. Ser man på endring fra før Demokratireformen til etter valget 2011, er det åpenbart at man i reformperioden har klart å mobilisere velgere som representerer andre holdninger enn det som var tilfellet blant velgerne før reformen. Med andre ord representerer kirkevelgerne i dag et bredere spektrum av holdninger enn det som var tilfellet før reformperioden.

Ut over et kirkepolitisk perspektiv på holdningsrepresentasjon, kan man også ta et mer personlig orientert perspektiv. Som argumentert for i 2009-evalueringen, er det også relevant å se nærmere på medlemmenes forhold til kristendom som en personlig tro. Betrakter man det å bekjenne seg som personlig kristen som et uttrykk for en holdning, gir det mening å undersøke denne holdningsutbredelse i ulike velgergrupper. Det er gjort i Figur 19 som viser andel i hver velgergruppe som betrakter seg som personlig kristen.

Figur 19. Andel kirkemedlemmer som betrakter seg selv som personlig kristne etter velgergruppe.^a Prosent

Note:

«Aldri stemt»: Aldri stemt ved et kirkevalg. «Reform 2009»: Stemte for første gang ved et kirkevalg i 2009, men stemte ikke i 2011. «Reform 2011»: Stemte for første gang ved et kirkevalg i 2011. «Reform stabil»: Stemte for første gang ved et kirkevalg i 2009 og stemte også i 2011. «Før-reform»: Stemte ikke ved kirkevalget i 2011, har stemt tidligere og 2009 var ikke første gang. «Stabil velger»: Stemte ved kirkevalget i 2011, har stemt tidligere og 2009 var ikke første gang.

^aMotsetningen til å betrakte seg selv som personlig kristen er her definert som ikke å betrakte seg selv som personlig kristen eller å være i tvil.

Den bivariate sammenhengen er signifikant.

N: 486 (aldri stemt), 92 (reform 2009), 99 (reform 2011), 151 (reform stabil), 69 (før-reform), 181 (stabil velger).

Ikke overraskende er det «Stabil velger» og dernest «Reform stabil» som har største andeler med medlemmer som identifiserer seg selv som personlig kristne (82 og 64 prosent), mens det er gruppen av medlemmer som aldri har stemt som har lavest andel (33 prosent). Videre er personlig kristne minst utbredt i de to gruppene som ikke stemte i 2011, men som har stemt ved tidligere valg, «Reform 2009» og «Før-reform». På denne måten er stemt/ikke-stemt akse også til dels tydelig når det gjelder medlemmenes oppfattelse av seg selv som personlig kristne. Det har vært en litt snevrere mobilisering langs denne dimensjonen i 2011 sammenlignet med i 2009, men samtidig bør det også nevnes at det alt annet likt vil være vanskelig å mobilisere bredt flere ganger. Når holdningsrepresentasjonen langs denne personlig-kristen-dimensjonen skal vurderes bør man også ta høyde for at det faktisk finnes en god del variasjon mellom de som stemte i 2011. Generelt kan man slå fast at velgermobiliseringen i reformperioden totalt sett har bidratt til en jevnere fordeling

enn det som var tilfellet tidligere slik at de som ikke betrakter seg selv som personlig kristne er blitt bedre representert blant velgerne.

Endelig vil vi som nevnt knytte holdningsrepresentasjon til kirkemedlemmenes partipolitiske preferanser. I undersøkelsen ble medlemmene spurt om hvilket parti de hadde stemt på ved det samtidige kommunestyrevalget i 2011. Tabell 80 viser den partipolitiske profilen på de som stemte ved kirkevalget i 2009 versus de som stemte i 2011 og den faktiske endringen i partienes oppslutning fra stortingsvalget 2009 til kommunestyrevalget 2011.

Tabell 80. Partipolitisk profil på de kirkemedlemmer som stemte ved kirkevalget 2009 og 2011, den faktiske endringen fra 2009 til 2011 samt endring i faktisk partioppslutningen fra stortingsvalget 2009 til kommunestyrevalget 2011. Prosent/prosentpoeng.

	Kirkevelgernes partipreferanse 2011	Endring fra kirkevalget 2009 til kirkevalget 2011 (%-poeng)	Faktisk partioppslutning ved kommunestyrevalget 2011	Faktisk endring i partioppslutning fra stortingsvalget 2009 til kommunestyrevalget 2011 ^b (%-poeng)
SV	4	-2	4	-2
Ap	21	-9	32	-4
Sp	13	+4	7	+1
KrF	20	+2	6	0
V	6	0	6	+3
H	22	+3	28	+11
FrP	7	-2	11	-11
Andre partier/lister	7	+4	6	+4
N	406		2425289	

^aPartipolitisk profil er basert på kirkemedlemmenes stemmegivning ved hhv. kommunestyrevalget 2011 og stortingsvalget 2009. Respondenter som ikke stemmerett er tatt ut i analysen og Rødt er inkludert i «Andre partier/lister».

^bKilde: Kommunal- og regionaldepartementet 2011.

Ser vi på tallene i Tabell 80 ser vi for det første at forskjellen mellom kirkevelgernes partipolitiske preferanser i 2011 fortsatt avviker fra den oppslutning partiene har på landsbasis. Personer med KrF-preferanse er (fortsatt sterkt) overrepresentert blant kirkevelgere, og det samme gjelder til dels personer med Sp-preferanse. Omvendt er personer med Ap-preferanse, H-preferanse og FrP-preferanse underrepresentert blant kirkevelgere. At «andre partier/lister» er mer synlige blant kirkevelgere så vel som blant velgere generelt i 2011 enn i 2009 skyldes trolig at «andre partier/lister» spiller en større rolle i lokalpolitikken enn i den nasjonale politikken.

For det andre fremgår det også tydelig at det er skjedd noen endringer i partipreferansene til gruppen av kirkemedlemmer som stemte ved kirkevalget siden 2009. Men sammenligner vi endringene i kirkevelgernes partipolitiske preferanser med endringer i partienes faktiske valgoppslutning fra 2009 til 2011, ser vi at det ikke er helt samsvar. Det gjelder særlig Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Høyre. For Arbeiderpartiet er representasjonen blant kirkevelgerne redusert mer enn dobbelt så mye som det nedgangen i faktisk partioppslutning skulle tilsi. Fremskrittspartiets store nedgang i politikken resulterte ikke i samme nedgang i representasjonen blant de kirkemedlemmer som stemte ved kirkevalget. For Høyre ga den kraftige økningen i faktisk partipolitisk oppslutning kun i liten grad utslag i økt representasjon blant kirkevelgerne. Endringen i andelen av kirkevelgere som stemte på Senterpartiet og Kristelig Folkeparti er videre motsatt av det man skulle forvente ut fra endringen i den faktiske partipolitiske oppslutning. Begge partiene kommer bedre ut.

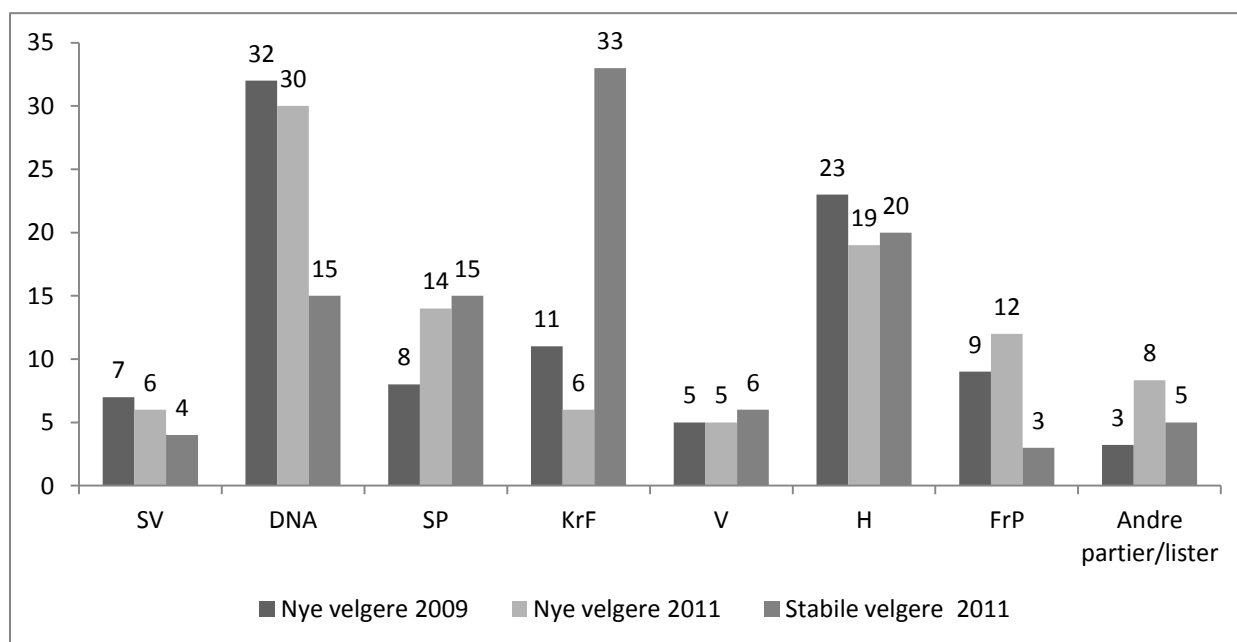
At endringene generelt er størst i den faktiske partipolitiske oppslutningen enn i kirkevelgernes partipolitiske preferanser skyldes nok ikke alene at den faktiske partipolitiske oppslutningen også inkluderer personer som ikke er medlem av Dnk. Det skyldes nok også at de som stemmer ved

kirkevalg er mer «tradisjonelle» velgere med forankrede holdninger og verdisyn. I hvert fall tyder våre data på det jf. mindre endring blant kirkevelgerne enn blant velgere generelt.

Ser man nærmere på hvilke partipolitiske preferanser nye kirkevelgere hadde i 2011 versus de nye velgere i 2009, ser vi av Figur 20 at det er noen forandringer i den partipolitiske profilen, selv om mønsteret ikke er mye forandret. Nye velgere i 2011 har i større grad stemt på Senterpartiet, Fremskrittspartiet og «andre partier/lister» enn det som var tilfellet i 2009. Ellers ses det at nye velgere med en KrF-profil, Høyre-profil og i noen grad Ap-profil var vanligere i 2009 enn i 2011. Med andre ord, når det gjelder den partipolitiske profilen har man i 2011 rekruttert nye velgere med en litt annen profil enn det som var tilfellet i 2009.

Når det gjelder partipolitiske preferanse er hovedinntrykket derfor at man gjennom de to seneste kirkevalgene totalt sett har oppnådd en bredere sammensetning blant de medlemmene som deltar i kirkevalg enn det som var tilfellet tidligere. Dette ses særlig tydelig i Figur 20, som blant annet viser at de stabile velgerne som har stemt både før og etter reformen er langt mer KrF-dominert enn både de nye velgerne som kom til i 2009 og de som kom til i 2011. Det samme ser man når man hvis man sammenligner de stabile reformvelgere («Reform stabil») med de stabile velgere («Stabil velger») i Tabell 92 (appendiks).

Figur 20. Partipolitisk profil på nye velgere i 2011 og 2009 og stabile velgere i 2011. Prosent

Note:

³Respondenter som ikke hadde stemmerett er tatt ut i analysen.

Data om «Nye velgere 2009» er hentet fra 2009-undersøkelsen, mens data om «Nye velgere 2011» og «Stabile velgere 2011» er hentet fra 2011-undersøkelsen.

«Stabil velger»: Stemte ved kirkevalget i 2011, har stemt tidligere og 2009 var ikke første gang.

N nye velgere: 186 (2009), 84 (2011). N stabile velgere: 155

4.2.2 VELGERGRUPPEN – HVEM STEMME OG HVEM STEMME IKKE: EN OPPSUMMERING

Analysen av velgergruppen med hensyn til hvem som stemmer og hvem som ikke stemmer kan kort oppsummeres på følgende måte:

- Deltagelse ved kirkevalg er især betinget av om medlemmene er lokalkirkelig interesserte og om de har kunnskap om kandidatene og kandidatenes syn på viktige saker. Deltagelse på arrangementer i regi av Dnk har kun liten betydning.
- «Mobiliseringsprosenten» i reformperioden er noe høyere enn det den samlede valgdeltagelsen gir uttrykk for, siden en del av de nye velgerne fra 2009 satt hjemme i 2011, mens en annen gruppe velgere stemte for første gang i 2011.
- Det generelle bildet er at kirkevelgerne i dag representerer et bredere spektrum av kirkepolitiske holdninger enn det som var tilfellet før reformperioden.
- Synet på kirkens romslighet med hensyn til ansattes tro og levestett følger en stemt/ikke-stemt-akse. De som stemte er mer forbeholdne enn hjemmesitterne. På andre kirkepolitiske områder er denne aksen ikke så tydelig.
- Velgermobiliseringen i reformperioden har med hensyn til velgernes kristne selvoppfatning bidratt til en jevnere fordeling enn det som var tilfellet tidligere slik at de som ikke betrakter seg selv som personlig kristne er bedre representert blant velgerne. Samtidig er stemt/ikke-stemt-aksen fortsatt fremtredende i kirkemedlemmenes oppfattelse av seg selv som personlig kristne. De som stemte karakteriserer seg i større grad som personlig kristne enn det hjemmesitterne gjør.
- Hovedinntrykket når det gjelder partipolitisk preferanse er at man gjennom de to seneste kirkevalgene totalt sett har oppnådd en bredere sammensetning av de medlemmene som deltar i kirkevalg enn det som var tilfellet tidligere.
- Kirkevelgernes partipolitiske preferanser i 2011 avviker fortsatt fra den oppslutning partiene har på landsbasis. Personer med KrF-preferanse er (fortsatt) sterkt overrepresentert blant kirkevelgere. Omvendt er personer med Ap-preferanse, H-preferanse og FrP-preferanse underrepresentert blant kirkevelgere.
- Endringer i partipreferansene til gruppen av kirkemedlemmer som stemte ved kirkevalget samsvarer ikke (helt) med endringer i partienes faktiske valgoppslutning fra 2009 til 2011.
- Man har i 2011 rekruttert nye velgere med en litt annen partipolitisk profil enn det som var tilfellet i 2009.

5 AVSLUTTENDE DRØFTELSE I LYS AV TRE DEMOKRATISKE KRITERIER

Hensikten med dette avsluttende avsnitt er å belyse noen av dette kapitlets hovedfunn i et demokratiteoretisk lys. Analysene og de enkelte funnene er interessante i seg selv, og det er verdifullt å ha nyansene in mente selv om vi nå bare trekker frem de mest sentrale funnene. Det vises til kulepunktene i avsnittene 3.2.3 og 4.2.2.

I tråd med hensikten om å sette søkelys på effekten av ulike informasjonstiltak samt tiltak for å spre informasjon og kunnskap,²⁶ rettes oppmerksomheten mot demokratiteoretikeren Robert A. Dahls kriterier for en demokratisk prosess, *opplyst forståelse* og *effektiv deltagelse* (Dahl 1989:108-109):

- *Effektiv deltagelse*. I forkant av en beslutning må alle medlemmene ha tilstrekkelig og lik mulighet til å uttrykke sine holdninger og preferanser med hensyn til det endelige resultatet.
- *Opplyst forståelse*. Ethvert medlem må ha tilstrekkelige og like muligheter til å utforske alternativer og deres konsekvenser samt begrunne sin preferanse i forkant av det avgjørende stadium i beslutningsprosessen.

Effektiv deltagelse og opplyst forståelse innebærer politisk likhet mellom deltagerne i den demokratiske prosessen; en likhet i tilgang til informasjon og kunnskap. Det ideelle vil være at alle har samme grunnlag når de bestemmer seg for om de vil delta eller ikke, og videre at de som deltar har tilstrekkelig kunnskap så de kan ta et begrunnet valg. Med andre ord, mangel på informasjon og kunnskap bør ikke være et hinder for deltagelse.

Effektiv deltagelse og opplyst forståelse er to av fem ideelle kriterier for det som Dahl betrakter som en perfekt demokratisk prosess. Perfekte demokratiske prosesser finnes ikke i praksis, men understrekningen av det ideelle betyr at en prosess kan vurderes som mer eller mindre demokratisk gitt disse kriteriene.

Informasjon og kunnskap er også forhold som trekkes frem som kritiske faktorer i forbindelse med kirkelig demokrati (Saglie 2008). I en slik kontekst og mer spesifikt innen Den norske kirke kan *folket* forstås som alle kirkens medlemmer. *Politisk likhet* vil i samsvar med Dahls perspektiv innebære at alle medlemmer må ha «lik rett og like *muligheter* til å delta» (Saglie 2008:19). Fordi kirkevalget innebærer personvalg og direkte valg av leke medlemmer, blir informasjons- og kunnskapsaspektet særlig sentralt for velgerne.

For det første konkluderer vår analyse at i hvilken grad kirkemedlemmene er godt informert om kirkevalget og Dnk, slik de selv opplever det, ikke har endret seg siden valget i 2009. Både den generelle kunnskapen og den mer spesifikke kunnskapen om forhold med særlig relevans for deltagelse i kirkevalget er på samme nivå som i 2009, et nivå som ligger «midt på treet» selv for de velgerne som scorer høyest. På samme måte som i 2009 er de som deltar i kirkevalget best informert. Blant dem som ikke brukte sin stemmerett er den generelle kunnskapen faktisk blitt redusert siden 2009. Undersøkelsen viser videre at utilstrekkelig kunnskap om kandidatene også i 2011 var en viktig grunn for mange medlemmer for *ikke* å delta i kirkevalget. Umiddelbart kan dette i lys av de to kriterier, *effektiv deltagelse* og *opplyst forståelse*, tolkes som demokratisk uheldig, fordi manglende kunnskap fremstår som et hinder for deltagelse. På den andre siden kan vi ikke utelukke at dette bare er «det halve bildet». Som understreket tidligere betinges kunnskapstilegnelse ikke bare av tilgjengelig informasjon, men også av en vilje til å oppsøke og tilegne seg informasjonen. En slik vilje vil i stor utstrekning være betinget av interesse. Og i samsvar med funnene i 2009-evalueringen finner vi også i 2011 at nettopp lokalkirkelig interesse har stor betydning for om medlemmene synes de er godt informert.

²⁶En analytisk distinksjon mellom informasjon og kunnskap er at kunnskap innebærer en form for bearbeidet informasjon, det vil si at vedkommende har reflektert over og tatt til seg informasjon.

Det er videre store variasjoner mellom ulike velgergrupper, der det generelle bildet er at jo oftere man har stemt og jo nærmere valgerfaringen er i tid, desto bedre informerte er medlemmene. Dessuten fremkommer det veldig tydelig at medlemmene er bedre informert om det lokale nivået – menighetsråd og mr-kandidater – enn om det regionale bispedømmenivå og kandidatenes syn på viktige saker. Dette er i tråd med funn i 2009-evalueringen. Nivåskillet gjør seg også gjeldende når de som stemte vurderer kandidatinformasjonen. Blant dem som stemte er det færre som synes at bdr-kandidatinformasjonen er informativ, sammenlignet med mr-kandidatinformasjonen.

At kandidatinformasjonen generelt ikke vurderes som særlig informativ av de som faktisk deltok i valget er som nevnt problematisk fordi kirkevalget er basert på at velgerne må vurdere de enkelte kandidatene og rangere disse (bispedømmerådsvalget). Når velgerne ikke mener å ha tilgang til tilstrekkelig god informasjon, blir det vanskelig for dem å gjøre et begrunnet valg. Situasjonen blir ikke bedre av at det er forholdsvis mange velgere som var i tvil eller delvis i tvil om hvordan stemmeseddelen ved kirkevalget skulle fylles ut, hvilket særlig gjaldt bispedømmeråds-valget. Det at en ganske stor andel av dem som møtte opp i valglokalet var usikre på hvordan de skulle fylle ut stemmeseddelen er en stor barriere for effektiv deltagelse. Som det fremgår av Del 1, 5.6, ga dette seg utslag i at mange stemmer ble forkastet.

På grunnlag av ovenstående kan man i et demokratisk perspektiv sette spørsmålstegn ved om kirkevalget 2011 oppfylte kriteriene *effektiv deltagelse* og *opplyst forståelse*. Forbedringer knyttet til disse kriteriene fra 2009 til 2011 glimrer med sitt fravær. Samtidig må man også vurdere hvem som har ansvaret – er det velgerne eller Den norske kirke? Vår analyse tyder på at kandidatinformasjon og stemmeseddelen kan forbedres, men andre aspekter handler også om medlemmenes vilje til kunnskapstilegnelse.

Videre kan man ut fra et demokratiteoretisk perspektiv og i samsvar med den overordnede hensikten til demokratireformen i Den norske kirke trekke frem et kriterium knyttet til *bredde*: Økt demokratisk legitimitet til Den norske kirke gjennom bred informasjonsformidling, økt kunnskap om Den norske kirke hos medlemmene generelt, og ikke minst en økt holdningsbredde gjennom økt valgdeltagelse. Breddeargumentet kan dels ses i sammenheng med Dahls understrekning av politisk likhet, dels i sammenheng med en forestilling om at bredden blant de som deltar i valget vil avspeile seg i bredden blant de valgte (Saglie & Seggaard 2011). Bredden blant velgerne knyttes her til hvem og hvor mange som deltar i valget. Med andre ord er argumentet at ulike kjennetegn ved velgerne skal være bredt representert blant de velgerne som deltar i valget til Den norske kirke. Det siste kan særlig ses i sammenheng med Den norske kirke som folkekirke og en organisasjon som har som hensikt å styrke sin demokratiske legitimitet.

Vår undersøkelse viser at deltagelse ved kirkevalget 2011 i likhet med 2009-valget især ble betinget av om medlemmene var lokalkirkelig interesserte og om de hadde kunnskap om kandidatene og kandidatenes syn på viktige saker. Dette viser igjen til betydningen av informasjon og kunnskap. Bredde-argumentet ses i ofte i sammenheng med valgdeltagelsens størrelse. I den forbindelse gir denne undersøkelse grunnlag for å fastslå at den såkalte «mobiliseringsprosenten» i reformperioden er noe høyere enn det den samlede valgdeltagelsen ved hver av de to valgene gir uttrykk for. Årsaken er at en del av de nye velgerne fra 2009 satt hjemme i 2011, mens en annen gruppe velgere stemte for første gang i 2011. Denne utskiftningen av velgere mellom valgene innebærer også at man ikke

kan ta for gitt at hvis et medlem har stemt ved tidligere valg, så vil vedkommende også delta i fremtidige valg.

Videre kan bredde som demokratiske kriterium ses i lys av *holdningsbredde*. Spørsmålet om holdningsbredde er i denne evalueringen blitt knyttet til kirkepolitiske holdninger, partipolitisk preferanse og kristen selvoppfatning.

Det generelle bildet er at kirkevelgerne i dag representerer et bredere spektrum av kirkepolitiske holdninger enn det som var tilfellet før reformperioden. Samtidig fremgår det også at synet på kirkens romslighet med hensyn til ansattes tro og levestett klart følger en stemt/ikke-stemt-akse, idet de som stemte er mer forbeholdne enn hjemmesitterne. På andre kirkepolitiske områder er denne aksen ikke så tydelig.

Når det gjelder velgernes kristne selvoppfatning er hovedinntrykket at velgermobiliseringen i reformperioden har bidratt til en jevnere fordeling enn det som var tilfellet tidligere slik at de som ikke betrakter seg selv som personlig kristne er blitt bedre representert blant velgerne. Allikevel er det fortsatt slikt at stemt/ikke-stemt-aksen er fremtredende når det gjelder kirkemedlemmenes kristne selvoppfattelse: de som stemte ved kirkevalget karakteriserer seg i større grad som personlig kristne enn det ikke-velgere gjør. Dette generelle bildet av bredden relatert til kirkepolitiske holdninger og kristen selvoppfatning er i samsvar med funnene fra kirkevalget i 2009. Men samtidig er det viktig å understreke at *samlet sett* innebærer demokratireformen at man har mobilisert flere velgere som ikke oppfatter seg som personlig kristne, enn det som var tilfelle før reformen.

Også med hensyn til partipolitisk preferanse er hovedinntrykket at man gjennom de to seneste kirkevalgene totalt sett har oppnådd en bredere sammensetning av de medlemmene som deltar i kirkevalg enn det som var tilfellet tidligere. Samtidig er det en kjensgjerning at kirkevelgernes partipolitiske preferanser i 2011 fortsatt avviker fra den oppslutning partiene har på landsbasis. Personer med KrF-preferanse er (fortsatt) sterkt overrepresentert blant kirkevelgere. Omvendt er personer med Ap-preferanse, H-preferanse og FrP-preferanse underrepresentert blant kirkevelgere.

Sett under ett betyr dette betyr at hovedinntrykket er at bredden blant kirkevelgerne med hensyn kirkepolitiske holdninger, kristen selvoppfatning og partipolitisk preferanse er større etter reformperioden enn det som var tilfellet før Demokratireformen ble iverksatt.

APPENDIKS

1 ANALYSE AV NOMINASJONSKOMITEENES SPØRSMÅL OG BISPEDØMMERÅDSKANDIDATENES SVAR

Spørsmålene er analysert ut fra hvordan de legger til rette for kandidatenes formuleringer av posisjoner og synliggjøring av forskjeller og skillelinjer. Dels er de kodet etter om de legger til rette for formulering av alternative posisjoner, der forskjellene og skillelinjene går mellom posisjoner som står i motsetning til hverandre og ikke uten videre lar seg forene (markert med grått), eller om de legger til rette for formulering av supplerende posisjoner, der forskjellene går mellom posisjoner som hver for seg kan være forenlige og bli ansett for positive og gode av velgerne (uten markering).

OSLO

Hva i Jesu budskap mener du er det viktigste for mennesker av i dag?

Hva vil du legge vekt på ved utforming av ny ordning for Den norske kirke?

Hvordan kan bispedømmeråd og kirkemøte legge til rette for kristent barne- og ungdomsarbeid og trosopplæring?

Hva tenker du om troens og religionens plass i samfunnet i årene fremover?

Hvilken plass skal kirken ha som kunst- og kulturformidler?

BORG

Hva er kirkens tre viktigste utfordringer?

Har du noen tanker om hvordan Den norske kirke kan øke oppslutningen om gudstjenesten blant sine medlemmer?

Hva vil være ditt bidrag til arbeidet i Borg bispedømmeråd?

Vi får en annen type relasjon mellom stat og kirke. Hva mener du vil bli den største utfordringen i fremtiden når det gjelder dette?

Hva er viktigst for deg i din kristne tro?

HAMAR

Hva er kirkens tre viktigste utfordringer i vår tid?

Nevn to utfordringer knyttet til endrede relasjoner mellom kirke og stat som du er opptatt av.

Bør kirken utarbeide en liturgi for velsignelse av parforhold mellom mennesker av samme kjønn?

Hvorfor bør akkurat du velges? Nevn tre grunner.

TUNSBERG

Hva skal til for å styrke kirkens posisjon i samfunnet og i folks liv?

Bør kirken utarbeide en liturgi for inngåelse av ekteskap, eventuelt velsignelse av parforhold, mellom mennesker av samme kjønn?

Hva brenner du for? Hva er din hjertesak innen kirken?

Om du fikk anledning til å endre på én ting i Den norske kirke – hva ville du ha endret?

AGDER OG TELEMARK

Hva mener du er den overordnede målsetting for kirken?

Kirkens organisasjon skal endres. Bør tilsetninger skjer på prostnivå eller på bispedømmenivå?

Hvordan kan bispedømmeråd og administrasjon være til best mulig nytte for lokalmenigheten?

Er det en sak du særlig brenner for? Hvorfor og hva må gjøres?

Bør kirken utarbeide en liturgi for velsignelse av parforhold mellom mennesker av samme kjønn?

STAVANGER

Hva kjennetegner en god prest?

Hva skaper engasjement hos deg?

Hva er kirkens viktigste utfordringer?

Hva må gjøres for å styrke kirkens stilling?

Bør kirken utarbeide en liturgi for par av samme kjønn som vil inngå et forpliktende samliv?

Hva tenker du om framtidig kirkeordning?

BJØRGVIN

Oppslutninga om gudstenestene går tilbake. Kva kan og bør kyrkja gjere for å snu denne trenden?

Korleis tenkjer du at ressursar knytte opp til trusopplæringa kan styrke ungdomsarbeidet med utgangspunkt i konfirmantarbeidet?

Prestane i distrikta gjer teneste i fleire sokn i prostiet. Korleis vil du sikra at kyrkjelyden kan forhalda seg til ein lokalt tilknytta prest?

Bør Bjørgvin bispedøme seie ja til å tilsette homofilt samlevande prester? Meiner du Den norske kyrkja bør vedta ein liturgi for vigsel av likekjønna par?

Kva meiner du er den viktigaste utfordringa for kyrkja akkurat no?

MØRE

Kva er kyrkja sine tre viktigaste utfordringar?

I neste valperiode blir kyrkja sitt forhold til staten og organiseringa av kyrkja ein viktig sak. Kva tenkjer du om: a) Staten og regjeringa si rolle i ei framtidig kyrkjeordning? b) Organiseringa av kyrkja i ei ny kyrkjeordning? c) Finansieringa av kyrkja i framtida?

Kva for krav til samlivsform bør kyrkja stille til sine tilsette?

Kva for møtestader ønskjer du å skape og kva for tilbod vil du etablere for at fleire skal finne seg til rette i kyrkjelydane?

Skal kyrkja engasjere seg i samfunnsdebatten og evt i kva for saker?

Kva er ei god gudsteneste for deg?

Bør prestene og andre kirketilsatte ha ulike arbeidsgivere eller en felles arbeidsgiver?

NIDAROS

Hvilke tilbud vil du bidra til å etablere for at flere skal delta i gudstjenestelivet?

Hva betyr ordet folkekirke for deg?

Vil du at det skal utarbeides liturgi for ekteskapsinngåelse mellom to personer av samme kjønn?

Stat + kirke = sant/usant? Hva er din holdning i stat-/kirkedebatten?

I hvilke saker, om noen, mener du kirken skal engasjere seg i samfunnsdebatten?

SØR-HÅLOGALAND

Nevn de tre viktigste utfordringer du synes kirka har akkurat nå?

Hvilken rolle bør staten ha i en ny kirkeordning?

Vil du at det skal utarbeides liturgi for ekteskapsinngåelse mellom to personer av samme kjønn?

Skal kirken engasjere seg i samfunnsdebatten? Evt. i hvilke saker?

NORD-HÅLOGALAND

Hva legger du i ordet folkekirke?

Hva ser du som de tre viktigste utfordringene for Den norske kirke i dag?

Hvilken rolle bør staten ha i en fremtidig kirkeordning?

Hva kan gjøres for å snu trenden med at stadig færre mennesker går til gudstjeneste på søndager?

Hvilke tiltak bør iverksettes for å bedre rekrutteringen til kirkelige stillinger i Nord-Hålogaland?

2 METODE OG DESIGN

2.1 UNDERSØKELSE SOPPLEGG

Evalueringen av kirkevalget 2009 gjennomførte to spørreundersøkelser blant kirkemedlemmer: én telefonisk til kirkemedlemmer, og én postal til kirkemedlemmer som hadde deltatt i valget. Den siste ble gjennomført som en sikring for å få et stort nok utvalg av valgdeltagere. I spørreundersøkelsen blant det tilfeldige medlemsutvalget var imidlertid andelen som hadde deltatt i kirkevalget klart overrepresentert. Det viste seg med andre ord at det var mulig å oppnå et tilstrekkelig stort underutvalg av valgdeltagere.

Ved evalueringen av 2011-valget kom vi derfor til at det bare var nødvendig med én spørreundersøkelse for å få data både om de som deltok og ikke deltok i valget. I stedet for å ha to undersøkelser økte vi utvalget i den telefoniske spørreundersøkelsen blant kirkemedlemmer fra 1000 til 1500. I dette utvalget inkluderte vi også personer som *ikke* er medlemmer av Den norske kirke, for å kunne besvare problemstillingene i delprosjekt 2 om samordning av lokal- og kirkevalg.

Nærmere bestemt dekker undersøkelsen medlemmer i Den norske kirke som var stemmeberettigede ved kirkevalget i 2011. Det vil si alle medlemmer født før 1997 (15 år eller eldre). Siden ikke-medlemmer ble tatt med i undersøkelsen for å kartlegge holdninger til samordning av lokalvalg og kirkevalg, var det først og fremst relevant å undersøke dem som har stemmerett ved lokalvalg. For ikke-medlemmenes del omfatter undersøkelsen derfor bare dem som er 18 år eller eldre.

Datainnhenting ble gjennomført av meningsmålingsinstituttet Norstat som en spørreundersøkelse over telefon. Intervjuene ble gjort i den første uken etter kirkevalget 2011, og det ble i alt gjennomført 1500 intervjuer.

Spørreundersøkelsen ble utformet for å få et bilde av medlemmenes syn på kirken, motiver for å delta eller ikke å delta i kirkevalget og deres erfaringer med valgkampen og de informasjonstiltakene som var iverksatt lokalt og nasjonalt, samt både medlemmers og ikke-medlemmers holdning til samordning av valgene.

Strukturen i telefonintervjuet følger temaene:

- a. Holdninger til og kunnskap om samordning av lokal- og kirkevalg
- b. Informasjon og kunnskap om Den norske kirke og kirkevalget
- c. Deltagelse i kirkevalget
- d. Kirkelig tilhørighet
- e. Syn på Den norske kirke
- f. Politisk bakgrunn
- g. Annen bakgrunnsinformasjon

Alle spørsmålene ble stilt til medlemmer av Den norske kirke, mens ikke-medlemmene bare fikk spørsmålene under a), f) og g).

Siden undersøkelsen behandler individdata som anses som sensitive (informasjon om tro, religion og politisk overbevisning), ble surveyen meldt inn til Personvernombudet for forskning.

Personvernombudet vurderte undersøkelsen som ikke meldepliktig i henhold til personopplysningsloven.

2.2 SVARPROSENT OG REPRESENTATIVITET

Ved telefonsurveyen er det ikke så enkelt å finne et presist mål for svarprosenten. Det ble som nevnt gjennomført 1500 intervjuer. Totalt ble det gjort 18.346 oppringninger (se Tabell 81). Den viktigste begrunnelsen til dem som besvarte oppringningen, men som allikevel ikke ville delta i undersøkelsen, var at de ikke ønsket å delta eller at de ikke var interessert i temaet – kirkevalg. Mer enn 60 prosent av dem som ikke ønsket å delta oppga denne begrunnelsen (se Tabell 82). At det allerede i datainnsamlingen har vært en betydelig siling av medlemmer ut fra hvor interesserte de er i kirkevalget, er et sentralt moment og forbehold som må tas i betraktning når resultatene skal tolkes. På den andre siden er det god variasjon i interessen for kirkevalg og Den norske kirke, også blant dem som besvarte undersøkelsen.

Tabell 81. Oppringninger i telefonsurvey

	Antall oppringninger
Gjennomført intervju	1500
Delvis gjennomført intervju	201
Ønsket ikke å delta	7967
Ikke til stede/ikke tilgjengelig	77
Ikke i stand til å svare (sykdom, språkproblemer etc)	470
Ikke oppnådd kontakt	7678
Ikke i målgruppe, feil/ubrukt nummer etc.	453
Sum	18346

Tabell 82. Begrunnelser for å ikke delta i telefonsurvey

	Antall som oppgir begrunnelse
Har ikke tid/intervjuet er for langt	1831
Integritet/prinsipiell begrunnelse	139
Ønsker ikke å delta/er ikke interessert i temaet	4829
Oppfatter ikke seg selv som værende i målgruppen	246
La på/årsak ukjent	922
Sum (tilsvarer «ønsket ikke å delta» i Tabell 81)	7967

Undersøkelsens representativitet er knyttet til hvor godt respondentene kan sies å representere undersøkelsens populasjon. I utvalget er det en overrepresentasjon av medlemmer som deltok i kirkevalget, som det går fram av Tabell 83. Blant de respondentene som er medlem av Dnk, svarte 41 prosent at de hadde deltatt i valget. Dette er langt høyere enn den faktiske valgdeltakelsen på 13,5 prosent. Overrepresentasjonen er ikke overraskende, gitt at denne gruppen i utgangspunktet må antas å være mer interessert i valget og Den norske kirke generelt. Denne overrepresentasjonen har også en positiv side: Vi har tilstrekkelig mange valgdeltagere i utvalget vårt til å beskrive dem

statistisk. Det har altså ikke vært nødvendig med spesielle tiltak for å sikre at de som har stemt blir tilstrekkelig representert i undersøkelsen.

Tabell 83. Fordeling av respondenter som er kirkemedlemmer etter deltagelse ved kirkevalget 2011 og faktisk fordeling. Prosent og antall

	Fordeling av respondenter		Faktisk fordeling (totalt)*
	Prosent	Antall	Prosent
Stemte ikke	59	687	86,5
Stemte	41	476	13,5
Totalt	100	1163	100

Kilde: Den norske kirke 2011

Ser vi på fordelingen mellom medlemmer og ikke-medlemmer, er derimot representativiteten svært god. Andel medlemmer i befolkningen og i utvalget er den samme, som det går fram av Tabell 84. Den geografiske fordelingen av respondentene er også relativt god. Alle bispedømmer er representert noenlunde i samsvar med medlemstallene i vårt utvalg (se Tabell 85).

Tabell 84. Fordeling av respondenter etter medlemskap i Dnk og den faktiske fordelingen. Prosent og antall

	Fordeling av respondenter		Faktisk fordeling*
	Prosent	Antall	Prosent
Medlem	78	1166	78
Ikke-medlem	22	334	22
Totalt	100	1500	100

Kilde: Statistisk sentralbyrå 2010

Tabell 85. Fordeling av respondenter som er medlem av Dnk og den faktiske fordelingen av Dnk-medlemmer etter bispedømme. Prosent og antall

	Fordeling av respondenter som er medlem av Dnk etter bispedømme		Faktisk fordeling av medlemmer etter bispedømme*	
	Prosent	Antall	Prosent	Antall
Agder og Telemark	10	111	9	343 557
Björgvin	12	140	9	342 504
Borg	12	142	13	500 023
Hamar	9	102	8	325 904
Møre	6	65	6	219 011
Nidaros	9	105	9	361 532
Nord-Hålogaland	5	54	5	196 508
Oslo	14	165	12	468 690
Stavanger	9	104	9	342 504
Sør-Hålogaland	5	64	5	204 961
Tunsberg	10	114	10	383 743
Totalt	100	1166	100	3 835 477
*Kilde: Statistisk sentralbyrå 2011				

Respondentenes kjennetegn med hensyn til kjønn, fødselsår, sivil status og høyest fullførte utdanning er vist i Tabell 86. Sammenlignet med befolkningen som helhet, er middelaldrende/eldre, gifte/registrerte partnere og personer med universitets- og høyskoleutdanning overrepresentert i utvalget. Når det gjelder kjønn er utvalgets representativitet god.

Tabell 86. Fordeling av respondenter etter kjønn, fødselsår, sivil status og høyeste fullførte utdanning. Prosent og antall

Kjønn	Prosent	Antall
Mann	51	765
Kvinne	49	735
Totalt	100	1500
Fødselsår	Prosent	Antall
1994–1996	2	30
1981–1993	10	148
1966–1980	22	329
1951–1965	30	447
–1950	36	546
Totalt	100	1500
Sivil status	Prosent	Antall
Enslig	19	290
Gift/registrert partnerskap	55	822
Samboer	12	181
Enke/enkemann	8	114
Skilt	5	81
Vil ikke oppgi/vet ikke	1	12
Totalt	100	1500
Utdanning	Prosent	Antall
Grunnskole	12	174
Videregående	32	478
Høyskole/universitet	55	829
Vil ikke oppgi/vet ikke	1	19
Totalt	100	1500

3 APPENDIKS – TABELLER

Tabell 87. Bivariat sammenheng mellom betydningen av spesifikke informasjonskanaler og ulike kjennetegn hos de som stemte ved kirkevalget 2011. Pearsons R

	Valgkort med informasjons- vedlegg	Menig- hetsblad	Løpe- seddel	Lokale medier	Nasjo- nale medier	Nett- siden til kirke- valget	Valg- møter	Kunn- gjøring under kirkelige arrange- menter	Personlig /telefonisk kontakt med oppstilte kandidater	Samtale med venner og familie	Reklame- og informasjons- kampanjer i forkant av valget
Kjønn ^a	0,07	0,19*	0,04	0,10*	0,09	0,07	0,14*	0,13*	0,14*	0,11*	0,11*
Alder ^b	0,05	0,23*	-0,02	0,06	0,05	-0,02	0,15*	0,13*	0,10*	0,07	0,00
Høyest fullførte utdanning ^c	0,05	-0,04	-0,14*	-0,07	-0,06	-0,07	-0,22*	-0,15*	-0,05	-0,05	-0,09
Deltatt ved tidligere kirkevalg ^d	0,07	0,18*	-0,02	-0,07	-0,04	-0,02	0,00*	0,10*	0,03	0,07	-0,07
Hvor opptatt man er av det som skjer i den lokale menigheten ^e (Lokalkirkelig interesse)	0,08	0,35*	0,18*	0,23*	0,22*	0,26*	0,25*	0,40*	0,22*	0,45*	0,19*
Antall ganger på gudstjeneste i Dnk det siste året	0,03	0,19*	0,04	0,03	0,11*	0,23*	0,10*	0,25*	0,12*	0,23*	0,06
Antall ganger på arrangementer for barn/ungdom i Dnk det siste året	-0,02	0,12*	0,05	0,00	0,11*	0,13*	0,03	0,17*	0,08	0,14*	0,02
Antall ganger på konserter, hyggetreff el.lign. i Dnk det siste året	0,00	0,25*	0,10*	0,12*	0,18*	0,21*	0,06	0,26*	0,21*	0,22*	0,07
Antall ganger man har hatt samtale med en ansatt i Dnk det siste året	0,01	0,08	-0,07	0,01	0,02	0,07	-0,03	0,09	0,07	0,11*	0,01
<i>N minimum</i>	<i>446</i>	<i>447</i>	<i>434</i>	<i>446</i>	<i>442</i>	<i>427</i>	<i>439</i>	<i>441</i>	<i>443</i>	<i>446</i>	<i>443</i>

Note:

*Signifikant på 5 % -nivå

^aKvinne har verdien «1» og menn har verdien «0».

^bPersoner er gruppert i fem alderskategorier, der de eldste har høy verdi og de yngste har lavest verdi

^cPersoner med høy utdanning har høy verdi og personer med lav utdanning har lav verdi

^dPersoner som har deltatt har høy verdi og personer som ikke har deltatt har lav verdi

^ePersoner som er opptatt av det som skjer har høy verdi og personer som ikke er opptatt av det som skjer har lav verdi

Appendiks

Tabell 88. Regresjonsanalyse av betydningen til ulike informasjonskanaler 2011. Standardiserte beta-koeffisienter.^a

	Valgkort med informasjonssvedlegg	Menighetssblad	Løpeseddel	Lokale medier	Nasjonale medier	Nettsiden til kirkevalget,	Valgmøter	Kunngjøring under kirkelige arrangementer	Personlig/telefonisk kontakt med oppstilte kandidater	Samtaler med venner og familie	Reklame- og informasjonskampanjer i forkant av valget
Kjønn ^b	0,068	0,126*	-0,001	0,046	0,021	0,031	0,091	0,055	0,098*	0,029	0,081
Alder ^c	0,072	0,175*	-0,020	0,026	0,033	-0,010	0,121*	0,065	0,064	0,018	0,010
Høyest fullførte utdanning ^d	0,041	-0,051	-0,147*	-0,059	-0,056	-0,066	-0,207*	-0,156*	-0,058	-0,036	-0,075
Deltatt ved tidligere kirkevalg ^e	0,033	0,085	-0,041	-0,106*	-0,117*	-0,100*	-0,029	0,039	0,001	-0,022	-0,110*
Hvor opptatt man er av det som skjer i den lokale menigheten ^f	0,050	0,251*	0,198*	0,309*	0,206*	0,179*	0,217*	0,293*	0,161*	0,426*	0,185*
Antall ganger på gudstjeneste i Dnk det siste året	0,034	-0,023	-0,086	-0,110	-0,070	0,178*	-0,037	0,033	-0,060	0,006	-0,060
Antall ganger på arrangementer for barn/ungdom i Dnk det siste året	-0,031	-0,028	0,057	-0,041	0,075	0,009	0,057	-0,010	0,037	0,045	0,074
Antall ganger på konserter, hyggetreff el.lign. i Dnk det siste året	-0,056	0,126**	0,109	0,075	0,130*	0,018	0,010	0,116*	0,158*	0,061	-0,003
Antall ganger man har hatt samtale med en ansatt i Dnk det siste året	0,002	-0,002	-0,132*	-0,022	-0,065	-0,023	-0,114*	-0,038	-0,016	-0,028	-0,018
Justert R ²	-0,002	0,171	0,063	0,083	0,066	0,080	0,111	0,163	0,072	0,209	0,041
N	424	425	413	425	421	407	417	419	421	424	423

Note:

*Signifikant på 5 % -nivå

^a Det er kontrollert for multikolinearitet.

^bKvinne har verdien «1» og menn har verdien «0».

^cPersoner er gruppert i fem alderskategorier, der de eldste har høy verdi og de yngste har lavest verdi

^dPersoner med høy utdanning har høy verdi og personer med lav utdanning har lav verdi

^ePersoner som har deltatt har høy verdi og personer som ikke har deltatt har lav verdi

^fPersoner som er opptatt av det som skjer har høy verdi og personer som ikke er opptatt av det som skjer har lav verdi

Appendiks

Tabell 89. Regresjonsanalyse av den generelle kunnskapsindeksen (informert) blant kirkemedlemmer 2009 og 2011. Standardiserte beta-koeffisienter.

Uavhengige variabler	Avhengig variabel	
	Informert ^g	
	2009	2011
Kjønn ^a	0,029	0,031
Alder ^b	0,019	0,051*
Høyest fullførte utdanning ^c	0,080*	0,078*
Deltatt ved tidligere kirkevalg ^d	0,088*	0,168*
Stemt ved kirkevalget 2009/2011 ^e	0,226*	0,295*
Hvor opptatt man er av det som skjer i den lokale menigheten ^f	0,290*	0,197*
Antall ganger på gudstjeneste i Dnk det siste året	0,032	0,021
Antall ganger på arrangementer for barn/ungdom i Dnk det siste året	0,057	0,018
Antall ganger på konserter, hyggetreff el.lign. i Dnk det siste året	0,037	0,083*
Antall ganger man har hatt samtale med en ansatt i Dnk det siste året	-0,017	0,016
Justert R^2	0,302	0,391
N	937	1072

Note:

^a Kvinne har verdien «1» og mann har verdien «0».

^b Personer er gruppert i fem alderskategorier, der de eldste har høy verdi og de yngste har lavest verdi

^c Personer med høy utdanning har høy verdi og personer med lav utdanning har lav verdi

^d Personer som har deltatt har høy verdi og personer som ikke har deltatt har lav verdi

^e Personer som har stemt har høy verdi og personer som ikke har stemt har lav verdi

^f Personer som er opptatt av det som skjer har høy verdi og personer som ikke er opptatt av det som skjer har lav verdi

^g Personer som synes de er godt informert har høy verdi og personer som ikke synes de er godt informert har lav verdi

*Signifikant på 5 % -nivå

Appendiks

Tabell 90. Regresjonsanalyse av deltagelse ved kirkevalget 2011. Ustandardiserte B-koeffisienter og standardiserte beta-koeffisienter.^a

	Modell 1		Modell 2		Modell 3		Modell 4	
	Ustandardisert B-koeffisient	Standardisert Beta-koeffisient	Ustandardisert B-koeffisient	Standardisert Beta-koeffisient	Ustandardisert B-koeffisient	Standardisert Beta-koeffisient	Ustandardisert B-koeffisient	Standardisert Beta-koeffisient
Konstant	-0,03		-0,39		-0,33		-0,42	
Kjønn ^b	0,03	0,03	-0,04	-0,04	-0,04	-0,04	-0,05*	-0,05*
Alder ^c	0,10*	0,21*	0,06*	0,12*	0,05*	0,11*	0,05*	0,10*
Høyest fullførte utdanning ^d	0,02	0,02	0,03	0,05	0,03	0,04	0,02	0,03
Hvor opptatt man er av det som skjer i den lokale menigheten ^e			0,19*	0,48*	0,16*	0,41*	0,12*	0,30*
Antall ganger på gudstjeneste i Dnk det siste året					0,00	0,06	0,00	0,04
Antall ganger på arrangementer for barn/ungdom i Dnk det siste året					0,00	0,00	0,00	0,01
Antall ganger på konserter, hyggetreff el.lign. i Dnk det siste året					0,02*	0,10*	0,01*	0,08*
Antall ganger man har hatt samtale med en ansatt i Dnk det siste året					0,00	0,00	0,00	-0,01
Informert om kandidatene til menighetsrådet ^f							0,04*	0,12*
Informert om kandidatene til bispedømmerådet/Kirkemøtet ^g							0,04*	0,10*
Informert om kandidatenes syn på viktige saker ^g							0,04*	0,10*
Justert R^{2**}	0,044		0,259		0,272		0,327	
N	1062		1062		1062		1062	

Note:

^aMønsteret er det samme når det kjøres en logistisk regresjonsanalyse.

^bKvinne har verdien «1» og mann har verdien «0».

^cPersoner er gruppert i fem alderskategorier, der de eldste har høy verdi og de yngste har lavest verdi

^dPersoner med høy utdanning har høy verdi og personer med lav utdanning har lav verdi

^ePersoner som er opptatt av det som skjer har høy verdi og personer som ikke er opptatt av det som skjer har lav verdi

^fPersoner som synes de er godt informert har høy verdi og personer som ikke synes de er godt informert har lav verdi

^gPersoner som har stemt har høy verdi og personer som ikke har stemt har lav verdi

*Signifikant på 5 % -nivå

**Endringene i Justert R² mellom de fire modellene er signifikante.

Appendiks

Tabell 91. Velgergruppene etter fødselsår, kjønn og høyeste fullførte utdanning. Prosent

		Velgergrupper					
		Aldri stemt	Reform 2009	Reform 2011	Reform stabil	Før-reform	Stabil velger
Fødselsår	1994-1996	3 %	3 %	2 %	0 %	0 %	0 %
	1981-1993	14 %	12 %	12 %	3 %	1 %	2 %
	1966-1980	26 %	25 %	17 %	20 %	14 %	13 %
	1951-1965	31 %	27 %	19 %	34 %	20 %	32 %
	-1950	27 %	33 %	50 %	42 %	64 %	53 %
	<i>Totalt N</i>	498	95	101	154	70	183
Kjønn	Mann	53 %	51 %	47 %	49 %	50 %	47 %
	Kvinne	47 %	49 %	53 %	51 %	50 %	53 %
	<i>Totalt N</i>	498	95	101	154	70	183
Høyest fullført utdanning	Grunnskoleutdanning	12 %	8 %	19 %	11 %	15 %	8 %
	Videregående	36 %	31 %	45 %	34 %	37 %	22 %
	Universitet/høyskole	52 %	61 %	36 %	55 %	49 %	71 %
	<i>Totalt N</i>	492	95	100	153	68	181

Note:

«Aldri stemt»: Aldri stemt ved et kirkevalg. «Reform 2009»: Stemte for første gang ved et kirkevalg i 2009, men stemte ikke i 2011. «Reform 2011»: Stemte for første gang ved et kirkevalg i 2011. «Reform stabil»: Stemte for første gang ved et kirkevalg i 2009 og stemte også i 2011. «Før-reform»: Stemte ikke ved kirkevalget i 2011, har stemt tidligere og 2009 var ikke første gang. «Stabil velger»: Stemte ved kirkevalget i 2011, har stemt tidligere og 2009 var ikke første gang.

Appendiks

Tabell 92. Velgergruppene etter kristen selvoppfatning og partipolitisk preferanse. Prosent

		Velgergrupper					
		Aldri stemt	Reform 2009	Reform 2011	Reform stabil	Før-reform	Stabil velger
Kristen selvoppfatning	Betrakter seg selv som personlig kristen	33 %	45 %	55 %	64 %	57 %	82 %
	Betrakter seg ikke som personlig kristen	57 %	43 %	43 %	30 %	30 %	14 %
	Er i tvil om man er personlig kristen	10 %	12 %	2 %	7 %	13 %	4 %
	<i>Totalt N</i>	<i>486</i>	<i>92</i>	<i>99</i>	<i>151</i>	<i>69</i>	<i>181</i>
Partipolitisk preferanse ^a	Rødt	2 %	0 %	1 %	2 %	4 %	0 %
	Sosialistisk venstreparti	4 %	4 %	6 %	2 %	4 %	4 %
	Det norske arbeiderparti	25 %	27 %	30 %	25 %	30 %	15 %
	Senterpartiet	4 %	8 %	14 %	10 %	7 %	15 %
	Kristelig folkeparti	1 %	4 %	6 %	13 %	0 %	33 %
	Venstre	6 %	5 %	5 %	7 %	2 %	6 %
	Høyre	27 %	22 %	19 %	24 %	26 %	20 %
	Fremskrittspartiet	8 %	10 %	12 %	9 %	2 %	3 %
	Andre partier/lister	6 %	11 %	7 %	6 %	2 %	5 %
	Stemte blankt	0 %	0 %	0 %	0 %	2 %	0 %
	Jeg stemte ikke	17 %	10 %	0 %	1 %	23 %	0 %
	<i>Totalt N</i>	<i>421</i>	<i>79</i>	<i>84</i>	<i>135</i>	<i>57</i>	<i>155</i>

Note:

^aPartipolitisk preferanse er basert på kirkemedlemmenes stemmegivning ved kommunestyrevalget 2011. Respondenter som ikke har stemmerett er tatt ut i analysen.

«Aldri stemt»: Aldri stemt ved et kirkevalg. «Reform 2009»: Stemte for første gang ved et kirkevalg i 2009, men stemte ikke i 2011. «Reform 2011»: Stemte for første gang ved et kirkevalg i 2011. «Reform stabil»: Stemte for første gang ved et kirkevalg i 2009 og stemte også i 2011. «Før-reform»: Stemte ikke ved kirkevalget i 2011, har stemt tidligere og 2009 var ikke første gang. «Stabil velger»: Stemte ved kirkevalget i 2011, har stemt tidligere og 2009 var ikke første gang.

REFERANSER

- Alsvik, Lina m.fl. 2010. *Sosiale medier i departementene. – Idag og fremover*. URL: <http://www.regjeringen.no/upload/FAD/Vedlegg/IKT-politikk/SosialeMedierIDepartementene.pdf> (lest 25.11.2011)
- Botvar, Pål Ketil og Ulla Schmidt 2010. *Religion i dagens Norge. Mellom sekularisering og sakralisering*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Botvar, Pål Ketil og Urstad, Sivert Skålvoll 2011. *Tilstandsrapport for Den norske kirke 2011*. Oslo: Stiftelsen Kirkeforskning
- Dahl, Robert Alan (1989). *Democracy and its critics*. New Haven/London: Yale University Press.
- Den norske kirke (2011). *Bedre valgoppslutning i kirken*. Tilgjengelig på <http://kirkevalget.no/event/doLink/famid/202433> (lesedato 07.12.2011).
- Enjolras, Bernard og Signe B. Seggaard 2011. *Ungdommens politiske bruk av sosiale medier*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Gulbrandsen, Trygve og Guro Ødegård 2011. *Frivillige organisasjoner i en ny tid. Utfordringer og endringsprosesser*. Oslo/Bergen: Senter for forskning på sivilsamfunn og frivillig sektor.
- Hatch, Mary Jo 2006. *Organisasjonsteori. Moderne, symbolske og postmoderne perspektiver*. Oslo: Abstrakt forlag.
- Kommunal- og regionaldepartementet (2011). *Landsoversikt. Kommunestyrevalget* tilgjengelig på <http://www.regjeringen.no/krd/html/valg2011/bk5.html> (lesedato 21.11.2011).
- Saglie, Jo (2008). «Valgordninger og kirkelig demokrati. En prinsipiell drøfting av utfordringer for det kirkelige demokratiet». I: Hans Stifoss-Hansen & Inger Furseth (red.) *Mellom Prinsipper og pragmatisme - analyser av høringsen om staten og Den norske kirke*. Trondheim: Tapir akademisk forlag.
- Saglie, Jo & Signe Bock Seggaard (2011). «Den norske kirkes demokratiske legitimitet – erfaringer fra kirkevalget 2009». Norsk statsvitenskapelige tidsskrift 03/11
- Schmidt, Ulla 2011. *Menighetsrådsmedlemmer og menighetsråd i Den norske kirke*. KIFO Notat 1/2011. Oslo: Stiftelsen Kirkeforskning
- Schmidt, Ulla og Sverre Mogstad. 2010. *Når alle stemmer teller... Evaluering av demokratireformen i Den norske kirke: Kirkevalget 2011*. KIFO. (m. delrapporter)
- Sverdrup, Sidsel 2002. *Evaluering. Faser, design og gjennomføring*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Statistisk sentralbyrå (2010). *KOSTRA: kirke, 2010. Flere til nattverd*. Tilgjengelig på http://www.ssb.no/kirke_kostr/ (lesedato 21.11.2011).

Referanser

Statistisk sentralbyrå (2011). *Den norske kirke (Dnk). Medlemmer og kirkelige handlinger, etter bispedømme. 2005-2010*. Tilgjengelig på http://www.ssb.no/kirke_kostra/tab-2011-06-20-01.html (lesedato 07.12.2011).

St.meld. nr 17 (2007–2008) Staten og Den norske kirke. Oslo: Akademika

Styrket demokrati i Den norske kirke. Innstilling fra en arbeidsgruppe oppnevnt av Kultur- og kirke departementet, 13. febr. 2008. Oslo: Kultur- og kirke departementet.

Valghåndbok. Kirkevalget 2011. Oslo: Kirkerådet